

170 APR 1971

Viața Românească

REVISTA LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

SUMAR:

4886/D

- I. Petrovici** *Dinamismul contemporan.*
A. Frunză *Cu armata nu te joci!...*
Ion Pillat *Lirica modernă americană.*
Ion Minulescu *Invitație absurdă (Poezie).*
Dr. Aurel Cosma jr. . *Istoria presei române din Banat.*
F. Dima *Cutrerind Bulgaria.*
M. Sorbul *Dracul (Piesă de teatru).*
I. Igiroșianu *Și pe urmă?...*
Const. Al. Holban . . *Din viață...*
Romulus Ciofleac . . *Ploaie.*
Al. Ciura *Părinți și fii...*
Damian Stănoiu . . . *După moartea stareței*
M. Eminescu *Povestea magului călător în stele.*
Th. Löwenstein . . . *Otto Weininger și legătura între sex și caracter.*
F. Dima *Cronica economică (Muzeul inflațiunii. — Punctul d-lui von Papen).*
T. Cristureanu *Cronica externă (Staticism și dinamism în relațiile internaționale).*
Dr. Ion Bordeianu . . *Cronica medicală (Avortul în Rusia Sovietică).*
P. Nicanor & Co. . . . *Miscellanea (Problematice decizie. — Conferința dela Stressa).*

Recenzii: G. I. Brătianu: Politca externă a lui Cuza Vodă și desvoltarea ideii de unitate națională. Andrei Ojetea. — D. Stăniloae: Catolicismul contemporan în Italia. A. O. — Ch. Turgeon: Critique de conception socialiste de l'histoire. A. O. — Virgilio: Il libro di Didone. C. Balmuș. — N. Berdlieff: Le christianisme et la lutte des classes. N. Tatu. — Francis Delaisi; Les deux Europes. N. T. — Camille Ayraud; Les Précurseurs. N. T. — Auguste Bally; Néron. L'agonie d'un monde. Victor Buescu.

Revista Revistelor: „Aspirațiile tinerimii franceze” (*La revue des vivants*). — Curente de gândire în Spania actuală (*Nuova Antologia*). — Problema Indiei (*La revue mondiale*). — Capitalismul american (*La revue des vivants*). — Psihologia poporului american (*Revue des deux mondes*).

Tabla de materle.

Redacția și Administrația : Str. Const. Mille 5—9, București

1932

Viața Românească apare lunar cu 120 pagini. — Abonamentul în țară un an 500 lei; jumătate an 250 lei. — Pentru străinătate un an 650 lei; jumătate an 375 lei.

Reproducerea opriță.

H. 886D

Biblioteca Municipality Deva
SALA DE LECTURĂ

BIBLIOTECA
CENTRALA
Reg. Deva
Sala de lectură

05

V-54

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTA LUNARA

București, Str. Const. Mille No. 5—9

Anul XXIV

Prețul Abonamentelor :

IN ȚARĂ :

Pe un an Lei 500
Pe jumătate an „ 250
Pentru Bănci și Societăți, anual „ 600

IN STRĂINĂTATE :

Pe un an Lei 650
Pe jumătate an „ 375

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat poștal sau plătind costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 5-9

Colecții complete pe anii 1920, 1921, 1922, 1923 și 1924, se găsesc în depozit la Administrația Revistei cu prețul de 200 lei colecția iar 1925, 1926, 1927 și 1928 cu lei 300 colecția.

Administrația.

Viața Românească

Revistă literară și științifică

VOLUMUL XLI
ANUL XXIV

ATELIERELE „ADEVÉRUL“, S. A.
STRADA CONST. MILLE 5-9, BUCUREȘTI
1932

Dinamismul contemporan¹

O foarte veche observație pe care a făcut-o conștiința omenească, de îndată ce s'a trezit la cugetare, e aceea că lumea care ne înconjoară și ne încercuește din toate părțile, se prezintă, în general, sub două aspecte : acel al elementelor stabile și nemișcate și acel al schimbărilor, în neconținută devenire.. Există lucruri care par constante și permanente ; avem în acelaș timp și categoria noutăților.

Trebue să adăogăm, totodată, că spiritul omenesc nu s'a mărginit să constate acest amestec de caractere opuse. Căci unul din caracterele esențiale ale spiritului nostru este de a simplifica sau de a crea cel puțin, o scară de valori, o ordine ierarhică. (În treacăt fie zis, această predilecție pentru ierarhie face ca omul să fie o ființă deajuns de comodă: cînd nu poate comanda, el consimte să se supună).

Problema care s'a pus spiritului nostru e următoarea : care din cele două aspecte generale, oferite privirilor noastre de spectacolul lumii este cel principal și fundamental ? Care e cel accesoriu și derivat ? Permanența sau schimbarea ?

S'au dat diferite răspunsuri, după varietatea temperamentelor individuale și după mentalitatea schimbătoare a diferitelor epoci; căci în fața unui obiect complicat și cu aspecte diverse există mai multe moduri de a reacționa și nu aceleași trăsături impresionează la fel toate vremurile și pe toți oamenii.

Nu există o perfectă uniformitate în domeniul sufletelor omenești. Sînt unii oameni, liniștiți, contemplaivi, care pri-

¹ Conferință ținută în Aula Universității din Geneva, în seara de 19 Maiu 1932, și tradusă din franțuzește după textul original, de C. I. Botez.

Introducerea prin care conferențiarul a mulțumit Universității pentru invitația cu care l-a onorat și a arătat cauzele care l-au făcut să aleagă acest subiect, a fost suprimată.

vesc mișcarea ca pe-o stearpă agitație și consideră torentul vieții ca o turburare superficială și zadarnică, — în timp ce alții înclinați spre acțiune și împinși de energia lor interioară, socotesc tot ce rămîne multă vreme nemișcat și încremenit, ca fiind ceva inferior și aproape lipsit de realitate.

După cei dintii, calea către înțelepciune constă în a găsi puncte fixe, valori permanente pe care spiritul să se poată sprijini, dincolo de valurile schimbătoare ale aparențelor, și, pentru dînșii, aspectele stabile ale lumii sînt cele mai importante și fundamentale; în timp ce gînditorii din cealaltă categorie, simt nevoia imperioasă să treacă dincolo de formele fixe, care reprezintă, după părerea lor, numai opriri trecătoare ale nesecatului torent al vieții, adevăratul principiu al existenței și al progresului.

Alături de temperamentele individuale, semnalăm în acelaș timp, mentalitatea variabilă a diverselor epoci, cu direcții diferite în ce privește observarea și experiențele. Lumea antică înclina mai degrabă spre o concepție statică a universului, probabil într'o măsură oarecare și sub influența lipsei unor mijloace rapide de transport, a permanenței decorului care-i înconjura viața. Cîtă deosebire față de noi, modernii care trăim grație progreselor tehnice, într'un ritm febril de viteză și putem să ne deplasăm atît de repede că lumea exterioară ne apare adesea fluidă, cu contururile zmulse de iuțeala care ne duce !

Desigur și oamenii de altă dată aveau experiența mișcării, cu toată încetineala lor de a parcurge spațiul. Curgerea apelor, zborul săgeții, mișcarea soarelui și lunii, răsăritul și apusul astrelor, și cîte altele. Dar, cu toate acestea, viața era mai monotonă, decorul mai neschimbat, tăcerea mai adîncă, — și tocmai zgomotul, ne dă, la urma urmei, cea mai puternică imagine a dinamismului și a vitalității.

Im aduc aminte de impresia pe care am avut-o cînd am vizitat Veneția pentru prima dată. Deși clădită deasupra apei, — element fluid și schimbător, — vechile sale palate adormite, bărcile care se mișcau agale și mai ales tăcerea adîncă ce plutea suverană, mi-au lăsat o impresie atît de puternică de stabilitate încremenită, încît m'am simțit străin de orice sentiment altul decît al contemplației senine. Iar cînd, cîteva zile mai tirziu, mă găseam la Milano, — oraș clădit pe pămînt ferm, — dar eram amețit de zgomotul asurzitor al străzilor sale, străbătute în toate sensurile de vehicule care zburau ca niște proiectile, m'am simțit cufundat din nou în dinamismul vieții care sfarmă, prin năvala sa vijelioasă, orice stabilitate a lucrurilor.

Cei vechi aveau și ei, în fața ochilor după cum am spus, spectacolul grandios al mișcării astrelor; dar toate aceste mișcări cerești erau mute, întrucît ideea lui Pythagora care

pretindea că stelele în mișcarea lor produc o muzică minunată, nu era trăită de urechile omenești, care nu auziau, și nu aud, în privința asta nimic.

Trebue să amintim de altfel că mișcărilor astrelor nu sînt capricioase și arbitrare, fiind dimpotrivă, supuse la o ordine sigură; iar această regularitate introduce tocmai un element *static* în mobilitate. E, poate, interesant să intercalez aici părerea marelui matematician Henri Poincaré care socotea spectacolul regulat al astrelor ca factorul esențial, care a trezit, altă dată, în conștiința omenească, ideea de lege naturală, — ceiace implică prezența unui element imuabil care stăpînește aspectul schimbător al lucrurilor.

Filozofii greci, strămoșii gândirii europene, au fost în general, maeștrii unei filozofii statice, afară de cîteva excepții, ca, de exemplu, profundul gînditor Heraclit, care a schițat cu vigoare dinamismul filozofic. Ceiace a condus pe divinii gînditori ai Greciei vechi pe drumul unei filozofii statice, a fost, după cum se știe, cultul pentru rațiune și pentru formule precise și definite. Rațiunea căutînd să se regăsească în lucrurile exterioare, s'a silit să descopere elemente stabile, ca și ea însăși, care opune regule fixe mobilității schimbătoare. Fenomenul mișcării putînd oarecum să scape cadrelor rigide ale unei filozofii raționaliste, consecința fu că, la un moment dat, mișcarea a fost alungată din țesutura lumii și trecută în rîndul iluziilor. Chiar și gînditorii mai toleranți decît implacabilul Zenon, — adversarul cel mai pătimaș al realității mișcării, — au acordat un rang superior imobilității, fie aceea a substanțelor invariabile, fie aceea a tipurilor eterne, făcînd astfel din mișcare o proprietate a lucrurilor pieritoare, caracterul unei realități precare, micșorate, vecină cu himera și palidă ca visul.

Filozofii evului-mediu au păstrat, în general, pecetea statică, cu toată puternica infuzie de creștinism care străbate ca un suflu arzător gîndirea acestei epoci, întoarsă spre religie. În sufletul marilor mistici, zburcnea parcă un val de viață nouă, care ridica spiritele însetate către culmile Impărăției lui Dumnezeu. Cît timp acest Ținut de Lumină apărea ca un țel al vieții, ca o înălțare care se poate realiza pe pămînt, într'un moment al viitorului, — s'ar fi putut vorbi de dinamism. Dar mutîndu-se această viziune sublimă, — după cum s'a și întîmplat, — într'o altă lume, s'a lăsat lumii pămîntești o stabilitate mizerabilă, fără speranța vre-unei schimbări mai importante. S'a despărțit cu totul Impărăția lui Dumnezeu de aceea a Cezarilor, amîndouă fiind concepute, în mod static, căci numai sfortărea de a le lega împreună ar fi putut crea dinamismul, făcînd din idealul perfecțiunii divine nu numai recompensa unei vieți viitoare, ci liniile unui plan de acțiune socială.

Opusă acestei mentalități deja învechite, epoca în care trăim se arată cu totul favorabilă dinamismului. De multă vreme realitatea nu mai este considerată ca încrămenită în forme definitive, sau care, cel mult, se mișcă în cerc, ci ca un proces evolutiv care face să izvorască într'una forme noi și direcții neprevăzute.

Chiar dacă admitem că există perioade de încetinire ale acestei activități creatoare, perioade în care omul ar putea ușor să se înșele asupra naturii realității, ne mai auzind în jurul și în sufletul său zgomotul marcei care urcă, trebuie totuși să recunoaștem că epoca noastră, cel puțin, prin înfrigurarea și neliniștea sa, prin dorințele sale nedefinite, nu pare să cadă în momentul în care elanul vieții se odihnește, ci tocmai într'o epocă de fierbere, la o cotitură care anunță pregătiri de lucruri inedite.

În aceste condiții, pare foarte naturală înflorirea viguroasă a unei filozofii dinamiste, în timp ce mentalitatea statică, fără să dispară cu totul, a trecut în penumbră, așteptînd, poate, o zi de reînviere. Dinamismul a avut, de altfel, norocul că un gînditor de primul rang i-a îmbrățișat cauza și l-a făcut popular; e vorba de Henri Bergson, ilustru ca filosof și admirabil ca scriitor.

Formulele bergsoniane răsfoarnă cu totul punctele de vedere statice. Principalul în natură nu mai e corpul care se mișcă, ci actul mișcării care exprimă tendința creatoare.

Corpurile solide simt momente de oprire, expresia unei oboseli sau, cel mult, rezultatul unui echilibru, dar cu siguranță, ceva derivat și de loc fundamental. Așa numitele substanțe materiale sînt scorile clanului vital, ca și tot ce apare imobil și în repaos, dacă nu cumva nu sînt decît niște simple aparențe, niște *instantanee* luate din desfășurare, care devin apoi realitate pentru noi, fiindcă constituie ceiace interesează acțiunea noastră asupra lucrurilor.

În rezumat, se poate deduce repaosul din mișcare, fără ca să putem deduce vre-o dată mișcarea din ceiace e încrămenit și imobil. „Din mai multe poziții ale unui mobil — spune Bergson — nu veți scoate mișcarea. Din contră, mișcarea învăluie imobilitatea, fiecare poziție ocupată de mobil fiind concepută și pricepută ca oprire virtuală”.

Pentru a garanta cît mai mult dinamismul, Bergson a mers prea departe, mi se pare, cînd scoboară gîndirea logică, ca și cum ar voi s'o pedepsească pentru afinitățile sale cu concepția statică.

După dînsul, rațiunea e un instrument incapabil să prindă adevărul profund, pe care îl putem atinge însă cu un instrument mai sigur, apropiat de instinct: intuiția. Și nu numai că cunoaștem prin intuiție stările sufletului nostru, — lucru remarcat de multă vreme, — dar putem ghici chiar și cu-

tele ascunse ale altora, fiindcă această minunată intuiție are darul de a ne instala în lucrurile exterioare, printr'un fel de simpatie care ne face să coincidăm cu esența lor intimă.

Trebue să adăogăm că în ultima sa carte „Les deux sources de la Morale et de la Religion”, apărută de curind, Bergson dă puțin înapoi în fața acestor consecințe. Iată un pasaj semnificativ cu ocazia observațiilor ce le face relativ la viața morală: „Ar trebui mult timp”, spune Bergson, „ca cineva să devie mizantrop dacă ar ține seama numai de observarea celorlalți.

„Cunoscînd propriile noastre slăbiciuni, ajungem să plîngem sau să disprețuim pe om. Umanitatea de la care ne întoarcem capul e aceia pe care am descoperit-o în fundul sufletului nostru. Răul se ascunde atît de bine, secretul e atît de bine păstrat, că fiecare e înșelaț de toți ceilalți: oricît de aspru am judeca pe ceilalți oameni, în fond îi vedem mai buni decît noi”.

Deci, adevăratele forțe ale intuiției se opresc oare-cum la pragul lumii exterioare și pentru a pătrunde misterele acesteia sîntem obligați să facem apel tot la vechiul aparat logic, care cu toate defectele sale, ne furnizează pentru cercetările noastre singura cale posibilă.

Dinamismul contemporan, care și-a găsit cea mai frumoasă manifestare în filosofia bergsoniană, a fost pregătît prin etape succesive de mai multă vreme. Desigur nu am de gînd să refac cu această ocazie, istoria filosofică, nici chiar pe scurt. Mai ales că, după experiența mea, dacă erudiția poate face de multe ori valoarea unei cărți, ea nu face niciodată succesul unei conferințe.

Dar trebuie totuși să fixez cîteva momente importante, cîteva epoci esențiale.

Spusesem că filozofia strict raționalistă se acordă mai greu cu dinamismul, mai ales cînd leagă de cultul rațiunii și unele rezerve relative la realitatea timpului; căci dacă timpul e numai o aparență, mișcarea și devenirea trebuie să împărtășească aceiași soartă.

Trebue să adăogăm că nici filosofia materialistă nu e prea favorabilă dinamismului, cu toate că ea a încorporat mișcarea ca un factor esențial în explicarea mecanică a lumii. Dar mecanismul, fie că ajunge sau nu la materialismul filosofic, elimină hotărît tot ce e calitativ în lucruri, orice viață interioară, orice inițiativă. Nu pretind, desigur, că o explicație mecanică a lucrurilor exclude orice schimbare și orice evoluție. Dovada cea mai evidentă e celebra ipoteză care se numește „Kant-Laplace”, istoria naturală a cerului, care implică o evoluție caracterizată. Dar, dacă evoluția e limpede, dinamismul rămîne imperfect, din moment ce e vorba de o transformare datorită în întregime unor presiuni exterioare,

cu lipsa complectă a oricărei tendinți creatoare și a oricărei inițiative lăuntrice.

Trebue să spunem că au existat sisteme filosofice care au pus un accent puternic pe tendința interioară prezentînd-o ca adevăratul principiu al existenței și cu toate acestea dinamismul lor rămîne foarte imperfect. Acesta e bunăoară cazul filosofiei lui Schopenhauer care deși făcea din impulsia oarbă fondul oricărei realități, dar legînd-o de prototipurile imuabile ale lui Platon și negînd hotărît posibilitatea oricărui progres, toată această tensiune formidabilă se risipea fără folos și lumea rămînea pe loc, așa cum a fost întotdeauna.

S'ar putea spune că, în filosofia lui Schopenhauer găsim un *dinamism static*, — poziție tragică desigur, care n'a putut să ducă decît la pesimism.

Un evoluționism dinamic destul de accentuat am găsi în gîndirea a doi romantici germani: Schelling și Hegel, mai ales la cel dintîi. Lumea e, după acești gînditori, o scară cu trepte suitoare, animată de spiritul creator, care după tot felul de infăptuiri imperfecte, ajunge în vîrf, la creația supremă care e omul, înzestrat cu conștiința clară și cu sentimentul său de libertate. Dar această lungă serie de trepte, străbătute de spiritul lumii, n'ar implica după unii acte succesive și nu știm precis dacă ea nu exprimă mai degrabă înlănțuirea sau armonia unui ansamblu pe care noi îl descompunem în părțile sale.

Un evoluționism veritabil, deși prea mecanic, e fără îndoială acel al lui Darvin, care a sfărîmat fixitatea speciilor, hipostaziate odinioară la Platon în prototipuri imutabile și eterne. Dar și aici tot cauzele exterioare determină destinul formelor organice, deslănțuind lupta pentru existență și provocînd selecția naturală. Factorul spontan, conceput de Darvin ca un pur hazard, are și el un rol în evoluția speciilor, dar un rol destul de secundar și de neînsemnat.

Acel care a dat darvinismului, lipsit de cauzalitate interioară, o nuanță mult mai dinamică, a fost gînditorul pe drept numit, „l'enfant terrible” al Darwinismului. Nietzsche, apostolul voinții de putere și al supra-omului. Plecînd dela principiul luptei pentru existență, ca dela un fapt fundamental și de o valoare absolută. Nietzsche construiește cu multă strălucire un dinamism vitalist, agresiv și feroce în tendințele sale, privind cu dispreț virtuțile creștine, care ar fi tot atîtea semne de slăbiciune și de degenerare, piedici puse la apariția omului tare, a supra-omului, care e scopul suprem al vieții intense, a lumii în evoluție.

Filosofia franceză, în schimb are meritul de a ne fi dat un dinamism mai nobil și mai pur, spiritualizat de tendințe mai generoase și mai umane. Să amintim, mai întîi, numele unui filosof de geniu, din nenorocire mort prea tînăr: Jean-

Marie Guyau. Tot atât de dinamist ca și Nietzsche care îl aprecia mult, filosoful francez, considerînd ca substrat al realității aceiași năvală a vieții exuberante care se avîntă și se desfășoară, ajunge totuși la o concluzie cu totul diferită. De astă dată nu mai aflăm un vitalism agresiv și crud, ci, din contra, un vitalism generos a cărui abundență se revarsă în iubire, în bunătate și în milă. Acelaș principiu metafizic, a produs efecte cu totul diferite în concepția lui Guyau, cciace dovedește că în punctul său de vedere, impulsul biologic implica o forță spirituală, fără ca acest lucru să fi fost spus în mod lămurit. Căci, trebuie să recunoaștem că forța vitală, ca atare, e un principiu *amoral* și că concluziile lui Nietzsche nu sînt mai lipsite de logică ca ale lui Guyau. Numai cînd strecurăm impulsului vital un element împrumutat vieții spirituale, am putea găsi că el se îndreaptă dela sine în direcția binelui și a iubirii.

Nu trebuie să uităm pe trei alți filosofi francezi care au preparat prin lucrările lor, doctrina lui Bergson. Aceștia sînt: Félix Ravaisson, Jules Lachelier și Emile Boutroux, care constituiesc o strălucită serie de gînditori spiritualiști. Ajungem din nou la Bergson expresia cea mai originală și mai puternică a dinamismului filosofic contemporan. Să însemnăm încă unele trăsături importante ale concepției sale, pe care am schițat-o deja. În deosebire de evoluționismul englez, reprezentat de Darwin și Herbert Spencer, în doctrina lui Bergson evoluția speciilor nu e determinată din afară, ci provocată din lăuntru. Elanul vital, străbătînd materia, caută forme tot mai adecvate, pentru a se încarna cu mai multă perfecțiune și desăvîrșire. Această evoluție nu exprimă, ca în filosofia engleză, suma unor mici schimbări continue, căci ea se realizează prin saccade, prin salturi brusce, prin elanuri discontinue, după perioade de repaos relativ.

Fiecare formă realizată e un succes raportat asupra materiei, și după fiecare, impulsul vital se oprește cîtva timp, pentru a pregăti alte progrese, cu noi întruchipări.

Ajuns la om, de aci nu mai are nevoie să creeze forme organice nouă, deoarece de acum înainte toate progresele sînt posibile în cadrul elastic al umanității.

Pe treapta cea mai înaltă a creațiunii, omul primește menirea să continue el ascensiunea, și reușește aceasta numai în măsura în care scapă de rutină și de automatismul care amenință să-l copleșească. Și, fiindcă filosofia bergsoniană e cu totul străină de orice idee de predestinare, de orice fatalism, fie el chiar spiritual, — căci fatalismul implică un dinamism imperfect, asemănător unui mecanism artificial care mișcă o jucărie, — ea concepe progresele omenești ca opera personalităților superioare care se smulg spontan din obișnuința vechilor tradiții, identificîndu-se cu elanul creator, al

cărui glas anunță din timp inițiatilor necesitatea iminentă a schimbării. Acesta ar fi rolul oamenilor de marcă, indicat așa de frumos și într'o maximă a lui Emerson: „Cine voește să fie *om*, trebuie să fie *non-conformist*.”

* * *

Dat fiind că tendințele spirituale ale unei epoci își găsesc, în general expresia cea mai vie în sinteza filosofică, ne-am ocupat mai ales de filosofie, tratând despre dinamismul contemporan. Cu atât mai mult cu cât Bergsonismul, care reprezintă azi forma cea mai sugestivă a speculației filosofice, se bucură de o veritabilă favoare populară, cu toate că, trebuie s'o spunem, a triumfat de multe ori, prin laturile sale mai slabe sau mai exagerate. Așa numita superioritate a instinctului asupra logicei a găsit adepți în mijlocul marelui public, care n'a primit niciodată, cu inima ușoară, tutela rațiunii și a judecății. Și apoi, ideea prinsă din zbor că virtualul e mai bogat decât actualul, era făcută să încinte o mulțime de indivizi și chiar de popoare, ale căror virtualități sînt intacte sau foarte puțin traduse în opere efectiv realizate.

Dar voiam să vă semnalez și altceva și anume că tendința dinamică, o găsim nu numai în filosofia timpului nostru, dar și în multe alte domenii ale vieții. Să luăm, de exemplu, domeniul artei. În poezie, vechea structură rigidă a versurilor măsurate slăbește sub acțiunea curentului care sfarmă formele învechite pentru a le înlocui cu altele mai elastice și mai puțin cadențate. Pictura expresionistă ne oferă, la rîndul ei, o mulțime de pinze stranii, în care corpurile se crispează, în care formele se confundă, în care colorile se amestecă, în valuri de mare înfuriată. Arhitectura de asemeni, în căutarea unor forme noi, a sfărîmat pe cele vechi, pentru a construi deocamdată, niște biete cuburi geometrice, preferînd să recurgă mai degrabă la primitiv, decît să păstreze formele tradiției estetice. În ce privește muzica, nu se remarcă poate astăzi schimbări tot atât de frapante, întrucît această artă interioară a fost totdeauna domeniul fluidității cu contururile nesigure. Dinamismul epocii noastre îi acordă mai degrabă, pe lângă exagerări și violențe proprii, prestigiul unei arte mai profunde decît celelalte și mai adecvată sufletului contemporan. E triumful teoriei lui Schopenhauer — însușită și de R. Wagner — care afirmă de mult prioritatea metafizică a muzicii, în contra panlogistului Hegel care o tratase în artă inferioară, fiindcă exprimă „ideile” în mod vag și confuz.

Dar mai ales în viața socială tendința către reînnoire, către o nouă structură, către o nouă formă organică, se arată mai poruncitoare și, adaog, mai primejdioasă. Căci, biete ființe omenești în carne și oase se gîndesc cu spaimă să sufere într'o bună zi aceleași spasmi groaznice pe care le pu-

tem vedea deocamdată pe pinzele picturii expresioniste. Adică nu cumva violența forțelor vieții care fac să se cutremure vechiul edificiu social, să nu reușească să sfarme organismul actual, înainte ca o formă nouă să fie gata și săculeagă fără sguduire vechea moștenire a omenirii.

E momentul să o spunem, o astfel de formă e deja creată : Societatea Națiunilor.

Ideea de a aduna popoarele în cadrul unui organism unic, pentru a proteja dezvoltarea lor și a împiedica năvala urilor, încolțise de multă vreme în spiritul vizionarilor care simțiau în mod confuz direcția virtualităților profunde, în ciuda tuturor contradicțiilor istorice. Chiar câteva fapte istorice fură roadele aceleiași tendințe, dar niște roade căzute din arbor înainte de vreme.

Imperiul roman, magnificul organism al antichității, care a adus mulțimii de popoare pe care le cuprindea faimoasa „pax romana”, a anticipat Societatea Națiunilor cu diferența esențială că nu era vorba de o uniune liberă a popoarelor, — care, atunci, nu era încă posibilă, — ci de o operă a forței și a cuceririi. Aceasta dovedește că venea prea devreme și că nu putea dura mult timp. Mai târziu, Napoleon I, se gândea, probabil, la același lucru, când, după cât se pare, a avut intenția să creeze *Federația Statelor Europene*, îmblinzite prin victoriile sale și prin distribuirea de tronuri membrilor familiei lui. Încercare ce n'a reușit din cauza căderii împăratului, pe lângă faptul evident că cu asemenea metode nu se poate construi nimic solid și durabil.

Singurul exemplu încurajator, pe o scară mică, e drept, dar care reuși destul de devreme, cu mult înaintea epuizării ideilor naționaliste, — care își aveau, de altfel, rațiunea lor de a fi, — e Confederația elvețiană, care ne oferă în cadrele ei restrinse, un model viu de uniune posibilă între grupuri de rasă și de limbă diferită. Și aici e vorba de o uniune consimțită în mod liber, așa cum trebuie să fie marea uniune a popoarelor, care se silește să capete viață, acum sub ochii noștri.

În orice caz, e interesant de constatat că ideea unei umanități pacifice și unitare nu e numai feeria visurilor noastre de viitor, ci o idee activă care lucrează de multă vreme, într'un mod obscur și imperfect, e adevărat, dar totuși real și cu rezultate pozitive, deși cele mai multe din ele au fost efemere.

Putem oare să amânăm încă deplina ei realizare, ținând seama de dificultăți și de obstacole ? E momentul să răspundem: fără nici o întârziere ! Pentru ce ?

Pentru că nu trebuie să uităm că Societatea Națiunilor, o simplă încercare încă, a eșit din ororile războiului, cu ideea hotărâtă de a-l împiedica în viitor, și iarăși că războiul care a produs-o e probabil ultimul care s'a mulțumit să slăbească

omenirea fără s'o distrugă cu totul. Atunci, mai putem aștepta ? Nu, trebuie să întărim fără zăbavă această unire a popoarelor, trebuie s'o dezvoltăm, făcînd-o într'adevăr capabilă să-și îndeplinească misiunea care-i revine în destinul planetei noastre.

Nu e vorba, desigur, de o formă politică care ar avea menirea să unifice popoarele, suprimînd individualitățile naționale. Cu toate acestea, forma aceasta sintetică a umanității unitare trebuie să fie tot atît de concretă ca și elementele care o compun sau, pentru a utiliza o idee filosofică a lui Hegel, — care de altfel, nu ar fi fost partizanul unui astfel de supra-stat, — o adevărată sinteză trebuie să fie chiar mai concretă decît părțile sale, care nu trebuie să reprezinte de acum înainte decît momente izolate, extrase din ansamblu, avînd fiecare doar o independență relativă. Orice s'ar întîmpla, întregul trebuie să domine părțile, iar acestea nu trebuie nici odată să fie mai puternic decît întregul. Numai în aceste condiții, se va putea vorbi de un adevărat organism internațional care, cu tot începutul făcut, nu există încă, întrucît astăzi ansamblul nu e mai tare decît părțile și desigur e mai puțin concret decît fiecare din ele.

Avem un mozaic, dar nu un organism. Înțeleg că nu e lucru ușor, renunțarea la o parte din independență în favoarea unui supra-stat. Dar, în fond, s'ar renunța mai mult la o iluzie, căci, după marele război nu mai există independență națională absolută decît în mîndria unei teorii care nu se mai conformează faptelor. Crearea conștientă a unui supra-stat înseamnă numai a trage consecințele unei situații existente, a se ridica la nivelul necesităților timpului și a oferi diferitelor state avantajii care să compenseze pierderea parțială a independenței lor. Acest supra-stat trebuie să fie într'adevăr o forță capabilă să protejeze siguranța și interesele legitime ale statelor asociate în mod liber, — și tocmai pentru acest motiv, eu privesc cu toată simpatia ideea unei forțe internaționale ca instrument al voinții umanității întregi, în contra rățărilor sau împotrîvirii membrilor săi. Hotărîrile lipsite de forță materială și care rămîn literă moartă pot compromite grav autoritatea de unde emană și contribuie astfel la declinul unei instituții de-abia născută și absolut necesară; dacă nu, se va produce o consecință tot atît de gravă : temîndu-se să nu-și piardă prestigiul, Societatea Națiunilor va căuta să se mărginească în practică la hotărîri vagi și echivoce, depărtate tocmai prin lipsa de precizie de linia dreptății și a moralei.

Henri Bergson, tot în lucrarea despre care am vorbit adineori, a scris o pagină minunată despre mizeria ceasului pe care îl trăim. În timp ce puterea materială s'a dezvoltat uriașă, spune marele gînditor, viața sufletului rămînînd tot atît de strîmtă cum a fost întotdeauna, noi trăim într'un desechi-

libru care va sfîrși prin a ne distruge. Trebuie ca și viața sufletească să se lărgească, cu puteri noi, cu orizonturi mai largi, ca să se producă un echilibru între cele două laturi ale existenței.

Putem adăuga acum, referindu-ne la ideile noastre, că dezvoltarea eventuală a vieții noastre spirituale va rămînea zadarnică și fictivă dacă imensa forță materială nu se aliază cu dînsa, preferînd să rămîie tovarășa de temut a vechilor forme strîmte, păstrînd acelaș desechilibru primejdios și amenințator. O forță internațională organizată ar avea, mai ales, valoarea unui simbol, a unui semn sigur că timpurile s'au schimbat, că viața omenească și istoria sa viitoare părăsesc drumul din trecut. Conștiința unei asemenea schimbări, provocată, în orice caz sporită, de prezența acestui simbol, ar putea fi la rîndul ei, izvorul a multor alte transformări ferice, printre care și renovarea spiritelor hrănite astăzi cu idei egoiste, sceptice, îndreptate către cultul exclusiv al intereselor personale. Există mulți oameni care ezită să creadă că atîtea conferinți internaționale, cu tendințe umanitare și generoase, — cum e și aceia a Dezarmării, — ar avea cauze mai adînci decît motivele economice, că ele ar fi într'adevăr efectul unei noi lumini care obligă pe oameni să-și modifice ideile și să-și revizuiască conștiințele.

Crearea unei forțe internaționale ar da impuls tocmai prin noutatea și prin îndrăzneala sa, unei întregi serii de schimbări sufletești care nu se pot dezvolta în mod normal în îndoială și neîncredere.

Știu că drumul spre organizarea unei astfel de forțe e semănat cu obstacole. Cunosc aproape toate argumentele ostile acestei idei. Ni se spunea de exemplu, că o armată care n'ar avea scopuri naționale ar fi lipsită de entuziasm. Aceasta înseamnă a uita forțele latente ale sufletului omenesc și a crede că acest suflet va rămînea încremenit sub aspectul lui de o zi. Înseamnă a uita, în trecut, Cruciatele, sau a uita că ideea de dreptate trăește în toate inimile, chiar dacă une-ori e acoperită, a uita, lucru esențial, că crearea unei astfel de armate și amenințarea ce o reprezintă, va face poate inutilă întrebuintărea ei efectivă.

Se ridică încă și obiecții de ordine practică. Cine va fi comandantul suprem? Unde va fi reședința statului său major? Și alte detalii la fel. Nu mă gîndesc să neg dificultățile, dar nu pot să renunț la ideea că ingeniozitatea minunată a spiritului omenesc care a știut să inventeze atîtea mijloace pentru a distruge lumea, va fi capabilă să creeze și un instrument care s'o poată salva.

Ni s'ar putea spune desigur: lucrul e adevărat, poate, în teorie, dar de-obicei această simplificare prea mult faptele, și viața omenească e mai bogată și mai complexă. Acesta e

punctul de vedere al lui Faust care zicea: „Ori ce teorie e cenușie, și verde e arborele de aur al vieții”. Dar totdeauna gândirea fecundează viața reală și, putem spune — pentru a ne servi de colorile aceleiași imagini poetice, — că norii cenușii sînt acei care fac să crească și desvoltă ramurile verzi.

I. Petrovici

Cu armata nu te joci!...

Uneori o intilnire intimplatoare și neașteptată, la care nici n'ai visat, dă naștere la amintiri dureroase și incoherente stări de coșmar, pe care nu știi cum să le iulături. In asemenea împrejurări găsești că are dreptate lumca, cînd dă uneori importanță puterilor misterioase ale coincidențelor. Căci mă întreb: cum s'a intimplat să visez tocmai noaptea asta, că fac armată, că port bereta aceia rotundă și caraghioasă de vîntor, fără cozoroc, că port pușca Berdan; că sar peste șanțuri și gropi, că aud vocea pițigăiată a cumplutului nostru comandant de brigadă, cu amenințarea: „te impușe”?

Ce e drept, de mii de ori am mai visat eu vocea asta și am s'o aud probabil pînă la sfirșitul vieții, dar... Dar să venim, cum se zice, la chestie.

* * *

Fusese așa: un biet băiat sărac, băiat de simpli muncitori, dar elev admirabil, se prezentă la biuroul de recrutare, ca să fie însumat (așa e, mi se pare, terminul), prezentînd, între alte acte și diploma de bacalaureat. Aceasta, după cum se știe, conferă dreptul de înscriere la școala de ofițeri și la un termen de slujbă redus.

I se răspunse scurt: ai întîrziat cu prezentarea diplomei, ai pierdut dreptul la termen redus, vei servi ca soldat de rînd.

A doua și a treia zi acelaș răspuns: ai pierdut dreptul, vei servi ca soldat de rînd. Cu armata nu te joci!

Fui rugat de cineva să „intervin”.

Sînt foarte nepriceput în forme, chiar în ramura mea, nu știu să fac o petiție. Cu atît mai slab mă simt în chestii și termimi de cancelarie militărească.

Pe lingă toate, am făcut armata într'o țară străină, și dacă n'am cunoscut legile și regulile de acolo, cu atît mai puțin le cunosc pe cele de aici. Nici nu știu, cum să cer, ce să cer. Un

singur lucru mi se părea clar: nu se poate să se piardă un drept atât de elementar! Mă hotărîi să încerc totul.

Imi explică de altfel băiatul, ce și cum să cer. Mă mai încurajă și faptul, că cunoșteam pe colonel, om admirabil și aproape prieten. Plecai cu băiatul la biuroul de recrutare.

O sală mare, plină de tineri din toate straturile sociale, veniți să se „însumeze”. În fund o masă enormă, în formă de unghiu, ocupată de o droaie întregă de gradați, care scriu. Printre ei cîțiva ofițeri tineri, iar în mijloc colonelul.

Cu politeța poate cam exagerată, pe care o arată uneori militarii față de civili, domnul colonel îmi întinse peste masă și peste capetele gradelor un scaun masiv, pe care eu deabia îl coborîi cu ajutorul unui gradat. Iși luă locul și domnul colonel și se prefăcu în auz, mai degrabă într'un sfînx rece și nepătruns.

Ii explicai afacerea, mi se pare, destul de clar, deși cam intimidat de răceala omului, atât de amabil numai acum o clipă.

Răspunsul fu scurt și concis: tînărul a întîrziat cu prezentarea diplomei, a pierdut și dreptul la termin redus și dreptul la școala de ofițeri.

— Dar nu-i vina lui, domnule colonel! Examenul de baccalaureat l-a dat în Septembrie, diplomele au sosit dela minister tîrziu, abia zilele astea. În sfîrșit, diploma costă scump, tînărul n'a avut bani, ca să plătească îndată...

Colonelul strîns din umeri: „nu ne privește”.

— Domnule colonel, tînărul poate n'are dorința de a deveni numai decît ofițer, dar să-și piardă și dreptul la termin redus... Se poate?

O nouă strîngere din umeri.

— Și în sfîrșit, mare treabă cîteva zile de întîrziere?

— Cu armața nu te joci! — răspunse colonelul, cu un ușor zîmbet de ironie, în care nu lipsea poate compătimirea pentru neștiința civilului.

— Bine. Dar atunci întoarcem foaia și noi: lăsăm băiatul să-și termine frumos facultatea de medicină, iar la vîrsta de 28 de ani se prezintă la „însumație” și servește în tot cazul un an! Acest drept îl are?

— Il are numai cu rezerva recunoașterii diplomei în intervalul prevăzut de lege.

Mă prefăcui în semn de întrebare, apoi de exclamare.

— Bine, dar atunci... asta... Și nu există nici un recurs, nici o scăpare?

Colonelul strîngea din umeri.

— Cineva mai mare, care să...

— Ba da. Ministrul. Poate numai ministrul. Dar e cam tîrziu: azi sîntem în 8 Octombrie, ultimul termen e în zece. Nu cred să puteți face ceva.

Cu amabilitatea, pe care mi-o arătase la început, colo-

nelul îmi strînse mîna și începu îndată să dicteze ceva unui gradat.

După ce eșirăm în stradă, întrebai pe tinărul, care tot timpul ascultase la spatele meu :

— Ai înțeles ?

— Da. Și lăasă capul în jos, abătut, plouat, nimicit.

— Ingrozitor, bre! Ingrozitor! Și eu am făcut armata, și încă într'o țară barbară. Da! Am comis și eu greșeli, am avut buclucuri, dar așa formalism n'am văzut. Știi ce? Mergem la mine, facem petiția, scrim la București. Așa, de o încercare. Am un prieten, care cunoaște pe toți miniștrii. Păcat că e om grozav de nepăsător, de leneș; dar să încercăm.

Intr'un sfert de oră isprăvirăm și petiția și scrisoarea către prieten, începînd cam așa: „Doctore, dacă nu-mi faci serviciul ăsta, te dau dracului!”

În deplină siguranță, că n'o să iasă nimic, lăasai pe băiat să plece la poștă, și mai plouat, și mai fiert. Noaptea, mi se pare, iar visai pe general...

* * *

O minune neașteptată: a treia zi primesc plicul cu actele tinărului, cu rezoluția ministrului și cu scrisoarea prietenului, care s'ar putea rezuma cam așa: „Am fost, am făcut; pe viitor să nu mai înjuri”.

Destul de rușinat și tot așa de bucuros, iau tramvaiul și mă îndrept spre periferie, ca să duc prietenului meu vestea cea bună. Le las hîrțiile, îi las fericiți și o iau îndărăt spre linia tramvaiului, prin mocirla mahalalei, prin gropi, prin praf și miro de cîini morți, grozav de mulțumit de persoana mea, grozav de fericit, că nu degeaba încure lumea, că nu degeaba îngreuez pămîntul.

La stație nimeni. Un singur om bătrîn, mai bătrîn chiar decît mine, aștepta vagonul. Ciudat! O mutră cu totul străină, dar parcă ași cunoaște-o: un tip rău îmbrăcat, aproape rufos, cu fața suptă de necazuri, cu un săculeț subsoară, dar cu niște ochi, în care parcă s'ar citi ceva: omul acesta a fost odată cineva! Barba rasă, pomete mari — ceva din portretul lui Dostoiewski...

Mă privi și el aproape fix, apoi se uită în pămînt.

Întîmplător trecu o trupă mică: ceva cît un pluton; iar din partea opusă — o trăsură cu doi ofițeri. După ordinul sergentului, plutonul făcu mișcarea obișnuită în asemenea cazuri, dar o mișcare așa de stîngace, încît simții un fel de enervare: nu degeaba am fost ostaș!

Străinul păru numai mirat.

— Sînt încă tineri, — observai, — n'au avut cînd să învețe.

— Nimic, nimic, — zise străinul. — Armat român bun. Bun armat !

— Domnule general, cred că nu mă înșel: ne-am cunoscut !

— V'am recunoscut și eu, — rosti rusul cu un impecabil accent petersburgian, întinzându-mi o mină slabă și aproape transparentă. — Eram trei, nedespărțiți.

— Da, cu proporșcicul acela....

— Cu „președintele” nostru! Ha-ha!

— Cuznețov !

— Da, da, da! Ne conducea prin localuri. Fără el nu găscam nimic. Numai el scotea din pământ: dacă nu și ceva băutură, cel puțin țigări. Ah, războiul! Cum a trecut vremea... Războiul, războiul...

Eram pe atunci la cenzura presei rusești, însărcinat să dau rapoarte ministrului meu despre evenimentele din Rusia, despre „canalizarea” puhoiului revoluționar și speranțele de „îndreptare”... Istorie întregă: domnul ministru adesea se enerva, cînd îi raportam adevărul, căci avea credința neștrămutată în „îndreptarea” lucrurilor, în „canalizare”. Cunoșteam cu ocazia asta sute de ofițeri ruși, care așteptau și ei „canalizarea”, — oameni admirabili, care habar n'aveau pe ce lume trăesc, și de care eu adesea rîdeam.

Eram prieten însă mai ales cu cei doi: cu generalul și cu „președintele”, care îmi procura toate gazetele rusești, de la „Moscovschia Vedomisti”, — gazeta cea mai din dreapta, — pînă la „Pravda din tranșee” a lui Stalin. Mi se pare, atîta treabă făceau și ei acuma: citeau gazetele și așteptau „îndreptarea”, „canalizarea”, „relurea” ofensivei, dar mai mult așteptau — după o vorbă rusească — timp bun pe malul mării! Adesea discutam ciasuri întregi. Generalul mai tăcea. Tînărul reflecta...

— Cuznețov „președintele” a plecat la Don, la Caledin,

— Da, — zise generalul. — A și pierit, mi se pare, îndată împreună cu Caledin.

— Bolșevicii s'au dovedit mai energici și mai disciplinați.

— Poate. Bătrînul tăcu, lăsînd capul în jos.

Sosi vagonul. Ne urcarăm. Vagonul mereu se oprea, mereu aștepta.

— Te înșeli, dacă-ți închipui, că au fost așa de disciplinați, — zise generalul. — Adevărat, la noi disoluția a fost mai mare, dar disoluția și indisciplina a venit din Franța!

Mă arătai foarte mirat. Armata franceză? Nedisciplinată ? !

— Da-da! Știi cu ce-a început divizia noastră, venită de pe frontul francez, în ajutorul lui Caledin ? La vorba comandantului: „Bună ziua voinici!” a răspuns cu: „Să trăiți. Domnule General!” Ai înțeles ?...

— Da: în loc să zică: „Vă dorim sănătate, înalt-excelența voastră-ă-ă!”

— Asta-i! De aici s'a dus totul. Gata! Auzi: „Domnule General!” Asta ne-a pierdut, de aici a început și restul: peste tot Sudul, în Siberia, pretutindeni. A început alt duh, duh franțuzesc. Poftim de ordonă unui ostaș, care-ți zice „Domnule General!” Ha-ha! fără anume reguli, drastice, stricte, inalterabile, inexorabile, nu există armată! Ne-a pierdut Kerenschi și Franțujii! Da...

Mă miram de tonul iritat al acestui om calm, liniștit și glumeț, care acum paisprezece ani își ducea crucea suferinții cu atîta seninătate, nu se plîngea nimănui, nu se jelea, deși n'avea un ban în buzunar, pe cînd nevastă-sa se prăpădea într'un spital din Crimeea, fiul mai mare zăcea fără amindouă picioarele undeva la Petrograd, iar celalt putrezea, rănît și prizonier la Nemți...

Numai tinărul președinte le știa și ni-le spunea pe toate, pe cînd victima atîtor dezaastre se plimba liniștit, cu un bastonaș în loc de sabie, cu mantaua mototolită, și numai cu tunica bine încheiată ca să nu i se vadă cămașa zdrențuită și murdară.

— Da-a, cu armata nu te joci! Știi cum se recruta celebra „Armată Voluntară” a lui Denichin, cum se înstruia? O batjocură, o adunătură de vagabonzi, o strînsură care...

Nu-l mai ascultam, căci tramvaiul, după ce se oprise vreo cinci minute, pleca. Mai mult hodorogînd și bălăncănînd decît mergînd, vagonul pustiu se opri din nou, lăsîndu-ne parcă înadîns să ne mai odihnim după atîta zgomot și zdruncin.

— Ce credeți despre armata noastră, domnule general?

— Minunată. Cunosc toate armatele din Europa. E cea mai bună azi. Da-da! Se zice că soldatul ar fi prea ignorant, prea analfabet. Încă o calitate! „Cultura”... pentru soldat!... Dumneata știi ce e azi „cultura”...

* * *

Mindru și mulțumit în tot cazul, de răspunsul primit, n'ași mai fi continuat poate, dacă nu s'ar fi amintit de recrutarea armatei lui Denichin și Vranghel.

— Știi cît e de riguros, de teribil sistemul de recrutare dela noi! — zisei după un răstimp de tăcere. — Al dracului!

— Bravo. Dar de ce al dracului?

Li povestii pe scurt istoria cu protejatul meu, mă lăudai cu succesele obținut.

— Am fost și eu soldat în armata dumneavoastră, pe cînd eram „rus”, dar asemenea formalism, asemenea rigoare...

— Adică ?

- Știi cum era tineretul rus depe atunci...
- Disprețuitor de forma, mai ales de forme ostășești . revoluționari, nihilști...
- Eram neglijent și eu, dar și așa formalism...
- Nu înțeleg.
- Cum ți-am spus, — cum eram noi tineretul depe atunci: nici gînd să prezinți acte, pace! De altfel, nici nu credeam, că s'ar putea să mă ia, nici nu visam.
- Dece?
- Fiindcă nemerisem și eu, ca atîția alții, în cercul de viziune al poliției...
- A, vă inchipuiati, că au să se teamă, să nu corupeți soldătimea! Dar știi, că mai pe urmă începuseră să vă trimită tocmai prin Turchestan, prin batalioanele disciplinare? Era cam greu de corupt pe cei din Turchestan. Acolo nu te jucai !
- Pe mine m'au dat la vînători.
- Oho! Nu ți-a mai trebuit nici Turchestan, nici Siberia. Cu, „Tinăra Gardă Imperială” (așa-i ziceau) nu te joci !
- Mă rog, cum ți-am spus: nici un act, nici măcar act de naștere — nimic. Și atunci, fără vorbă multă, fără să mă păsuiescă o clipă, în haine de vară, cum eram, fără un ban — cu baioneta din urmă, la gară!
- Cu dumneavoastră nu se jucau. Și ce tineret admirabil! Cît eroism! Nu erați ca cei de azi, nu vă ascundeți în dosul mușicilor și muncitorilor. Singuri, cu pieptul înainte, cu prostia! Superb!
- Mersi. Și mai cu trenul, mai pe jos, cu baioneta din urmă, pînă la destinație.
- Unde ai devenit om. Inger!
- Ai ghicit. Căpitanul, de altfel, pot să zic că mă iubea, căci eram cel mai bun soldat din toată compania. Se mira numai, că un băiat așa de bun poate să dea de furcă poliției. Dar ceilalți... Colonelul mi-a declarat din prima zi că mă împușcă fără „forme”, dacă-i „corup” un singur soldat. Generalul? În timpul unei serbări, pe cînd se striga „ura”, o luă în fugă spre mine (nu înțeleg, cine m'a arătat, căci încă nu mă văzuse), mă înhăță de gît și, înloc să mă prăpădesc eu, era să-l ia dracul pe dînsul: așa se înroșise! Soldați și ofițeri rămaseră inlemnii; toți mă credeau pierdut, mort, îngropat! Și cu toate astea... Nu ca aici!
- Adică ?
- Ei singuri s'au îngrijit de actele mele, m'au pus să fac petiție, să-mi cer dreptul la termin redus și celelalte.
- Pe fața rusului se arăta nedumerire.
- Nu-s familiar cu chestiile astea, am uitat... Dar ia spune: știi că există pedeapsa corporală ?
- Da. Dacă erai judecat și condamnat, căpitanul avea

drept să-ți administreze 15 lovituri cu varga, colonelul 25. Incolo tot mai multe...

— Pe partea, de unde cresc picioarele, la orice oră din zi, sau din noapte. În tot cursul celor 5 ani de slujbă!

— Știu. Am și asistat la o asemenea execuție. După 12 lovituri cu mănunchiul de vergi nenorocitul a și leșinat. Iar peste o săptămână a fost eliberat: ca invalid. Dar de ce mă întrebi?

— Fiindcă nu cred... Și ți-au recunoscut privilegiile? — întreabă generalul cu apăsare, gândindu-se parcă la ceva.

— Nu știu... Cred că n'au avut timp, căci peste șase luni am fost eliberat pe motiv de boală. Dar de ce mă întrebi?

— Fiindcă bănuiesc ceva. Cred că drepturile duminicale nu ți s'au recunoscut. Oamenii nu s'au grăbit, fii sigur... Da, te înșeli. Ei au avut de gând să... aștepte, pînă vei comite vr'o prostie, apoi să te condamne frumos și să te libereze ca invalid?! Cincisprezece de cele „fierbinți” erau de ajuns. Altfel n'au dreptul! Da, cu armata nu te joci! Sau poate... Nu știu... nu știu...

Mă uitai la el fix, fără să-l văd, fără să-l mai aud, simțind că mi se face părul măciucă. Nu mi s'au recunoscut?... Judecată? „Fierbinți”? Mai fiecare din noi a fost vr'odată în vr'o primejdie mare, dar cazul se uită. Nu odată se întâmplă să vezi pe altul în vr'o primejdie și mai mare, dar uiți și mai ușor. Nu puteam însă să alung din amintire fața lividă a soldatului, în momentul sumarei sentințe a căpitanului: „Jos cu el! 15 fierbinți!” Auzii apoi vîjîitul mănunchiului de vergi, urletul de sălbăticiune a victimei și tăcerea numai după a douăsprezecea lovitură. Revăzui pe cei vr'o sută de camarazi, postați de jur-împrejur, în ținută de războiu, cu fețele moarte, tresărind la fiecare lovitură. Un becisnic de polonez a căzut de groază, leșinat.

Va să zică iată cum era să devie chestia! Tocmai azi am aflat? După atîta amar de timp!...

— Să coborîm, mergem mai bine pe jos, că mă obosește, — zise rusul, fără să bănuiască starea, în care mă găseam. Fără să bănuiască despre tabloul tartorului, pe care îl vedeam după o întregă viață, fără să bănuiesc nici eu, că am fost privit odată ca client al aceluia tartor, pe timp de cinci ani, cu perspectiva de a primi la orice oră „din zi sau noapte”, cite 15, 25, 50 de cele „fierbinți”.

Merserăm, un răstimp, în tăcere. Mergem cît mai încet, ca să nu dau peste oameni, căci nu vedeam dinaintea mea, decît prăpastia, pe lingă care am trecut odinioară, fără s'o observ.

Mă mai liniștii.

— Cu toate astea, domnule general... Nu, eu nu cred. Nu, doar ei singuri mi-au dat drumul!

— Dacă te-ai îmbolnăvit...

— Nu, nu m'am îmbolnăvit! Uite cum a fost.

Și-i povestii istoricul miraculoasei mele liberări. N'aveam drept să ies în stradă, cu alți soldați, nici la poștă. Soarele îl vedeam numai din curtea căzărni, sau când eșeam la plimbare, la cîmp, la tir. Se înțelege, împreună cu toată compania, sau și cu batalionul. Intr'o sfîntă zi de sârbătoare glumii, că plec și eu la infirmerie, ca să mai mă odihnesc. Se făcea uneori acest hatîr soldaților prea oboșiți de atîta alergătură, sărituri peste gropi, șanțuri și așa mai departe. Știam că pentru mine asemenea hatîr nu se admite. Iată însă că feldfebelul, om cumplit în militarie, dar om fonciarmente bun, mă pune și pe mine pe listă. „Dece să nu se plimbe bietul om pînă aici, la fermelie?” Era sigur, că n'am să fiu primit. Dar...

Colonelul, doctorul secundar, un om bătrîn, morocănos, cam surd, dacă nu și chior, examinează numai pe cei cîțiva camarazi, le dădu cîte o palmă și-i trimise la cazarmă; iar pe mine, fără să mă examineze, mă trimise sus, în spital.

Tovarășul de drum se uita la mine nedumerit.

— Pe cinstea mea, domnule general! Aici, deși erau vr'o zece paturi libere, cineva îmi făcu semn să-l urmez, pînă într'o odăiță din fund, cu totul separată, unde stătea „ferșalul”. Auzii un fel de șoaptă între cei doi gradați: „ordin... colonelul...” Apoi ferșalul, un băiat admirabil, o ființă delicată și cam bolnăvicioasă, aduse îndată un pat și o mesuță, mă instală într'un colț și mă întrebă dacă nu beau ciai....

Și de aci încolo, domnule general, cum n'ai văzut dumneata în ochi doctor sau doctorie, — căci pe atunci erai încă poate la vr'o scoală la Petersburg, sau în străinătate, — așa n'am văzut eu pe nimeni și nimic, timp de 40 de zile! Auzeam cum începea vizita în sala vecină, cum mormăia colonelul, cum striga uneori generalul, — doctorul primar, — cum au scos odată pe un mort; numai pe mine nu mă vizita nimeni. Se mira uneori și noul meu prieten, ferșalul și strîngea din umeri. Un băiat admirabil. Se prepara pentru niște examene. L-am ajutat mult și la matematici, și la franceză, și la rusă, i-am dat noțiuni de mitologie, i-am explicat eposul primitiv al rușilor, eposul eroic, origina poveștilor, origina basmelor... Nimeni nu venea. O singură dată doctorul cel surd, colonelul, deschise ușa, băgă capul, păru speriat și o șterse îndată...

— Ți-o fi făcut vr'un hatîr, te cunoșteau...

— Nu mă cunoscuse niciodată. Peste patruzeci de zile, la o oră neobișnuită, ușa dela salonul vecin se deschise cu zgomot. Intră doctorul primar, generalul, un om imens, cu fața bronzată, grozav de fioros — un fel de ciclop. Nu-l văzusem bine decît o singură dată, pe cînd trecea pe lingă cazarmă mîotînd prin noroiul orașelului de provincie și abia mișcîndu-și ciobotele.

Mă postai lingă ușă, cu ochiul în gaura cheii. Ferșalul lipsea.

După el — colonelul, comandantul batalionului meu, scurt, vioiu, cu mers de cucuș, cu figura de Napoleon. Se uitau la bolnavi, căutau parcă ceva... Simțeam că colonelul mă căuta pe mine. Nu mă văzuse dela Paști, cînd mă pupase cel dintîiu. Li era dor de mine... Cu inima cît un purice, îi urmăream fiecare gest, căutătură. Părea încruntat. Mai ales dezorientat, — poate fiindcă nu mă găsea, poate și din altă pricină: colonelul, probabil, încă nu văzuse, spitalul, nu știa că soldatul bolnav poate să stea culcat, chiar în prezența ofițerului. Asta îl indigna.

Dar iată-i venînd spre mine. A, știam!...

Li primii în picioare, drept ca lumînarea. Cum știu să stea numai vînătorii. Un vînător se cunoaște, chiar cînd e în halat de spital. Nu-i așa ?

— Tu ești? — mă întrebă colonelul, mirat, — mirat probabil de buna mea stare fizică, în care mă găsea: odihnit, rotunjor, rumeor, aproape rotofeiu.

— Tocmai așa! — răspunsei: vesel, voinciște, după reglement.

— Și ziceți, că-i gata? — se adresă generalului, mirîndu-se tot mai mult.

— Gata.

— Colonelul se învîrți într'un călcîiu, se apropie tăcut de mesuța mea.

— Tu ai scuipat aici?

Mă uitai la el nedumerit.

— Ai scuipat sînge? — repetă, arătîndu-mi pe mesuța un pahar aproape plin cu o substanță roșie, pe care eu unul o vedeam aici pentru înflia dată. N'am avut pe mesuța nicio dată, decît vr'un pahar cu apă, sau vr'o carte.

— Tu?

— Nu, înalt noblețea voastră.

După regulă trebuia să zic: „deloc nu”, dar în spital uitasem regulele.

— Tu ai scuipat? Nu?

Întrebarea era dublă, deci ostășește vorbind, nu tocmai ușoară.

— Deloc nu! Tocmai așa, înalt-noblețea voastră! — răspunsei de astă dată în termeni de rigoare: consacrați, „intangibili”, „inalterabili”, vrînd să neg cînstit, dar încercînd lucrurile și mai rău.

— El a scuipat! — curmă generalul, hotărit, tăios, și se întoarse spre ușă.

Colonelul îl urmă, supus, dar încurcat, ca Napoleon după victoria dela Borodino, lăsîndu-mă și pe mine încurcat, nedumerit, prostiț.

Am înțeles numai peste trei zile: mi se înmînă carnetul

de liberare, cu observația medicului primar: „pentru o boală, care nu cedează nici unui tratament”. Ba mi se dădu și trăsura pînă la gară și, bine înțeles, biletul de tren pînă acasă...

* * *

Ne oprirăm în piața din centru, de unde bătrînul trebuia să plece spre gară.

— Și zi așa: el a scuipat! Ha-ha !...

— Și noul Napoleon n'a suflat o vorbă. Ca peștele! Ori nu mă credeți?...

— Se poate?... Să contrazici pe superiori?! În armată nu te joci! Da, am înțeles, au fost niște oameni buni acci doctori. Poate generalul a avut vr'un băiat, care a nemerit, cași dumneata, în „cercul de viziune al poliției”; a auzit de dumneata și a vrut să te salveze poate dela moarte. Da, un om bun; dar tocmai bunătatea aceasta... Da, au fost mulți oameni buni... Mulți. Inimi de aur! Nici o țară din lume n'a avut atîția oameni buni... Dar tocmai bunătatea aceasta ne-a adus unde sîntem! Oameni buni! Știu...

— Sinteți cu cei răi, domnule general?

— Nu, dar... noi sîntem militari!

Și tăcu, abia stăpînindu-și o lacrimă, care-i lunecă totuși pe barbă, iar de acolo pe mîneca hainei.

Poate, ca să nu mai lungim vorba, hotărî să nu mai aștepte tranvaiul. Ne strînserăm mina, ca doi prieteni, care n'au să se mai întîlnească probabil niciodată.

Cu săculețul subsuoară, gîrbovit, cu pași nehotărîți, aproape șovăind, o luă, în loc de gară, spre hotel, abia dîndu-și seamă poate, unde merge, sau de unde vine.

Plecai și eu în drumul meu, fără să-mi prea dau seama, încotro merg: străinul îmi răscolise multe amintiri, și nu știam ce să fac cu jumătatea de viață trăită cu acești oameni, și pe care eu o credeam de mult îngropată...

A. Frunză

Lirica modernă americană

Caractere generale

Pentru foarte mulți dintre noi Statele-Unite ale Americii sînt o nație materialistă, supusă puterii banului—o țară unde civilizația materială și confortul au ajuns la perfecție — dar unde sborul aerian al „muzelor” n'are ce căuta. Poezie și americanism sună barbar și pare o antinomie. Iată o opinie devenită banală și totuși cît am greși s'o luăm drept bună. America e țara contrastelor. Cine ar nesocoti puterea factorului moral, al aceluși puritanism al cărui Capitală e Boston, al cărui focar sînt Statele N. E. care compun Noua Engleteră, ar judeca tot așa de falș marele popor american, cum l'ar judeca de falș dacă n'ar ține seamă de factorul sentimental, de puterea de proaspătă emotivitate, de entuziasmul nemărginit ce sălășluște în adîncul sufletului său. E aproape de necrezut și e totuși adevărat: Statele-Unite sînt singura țară din lume unde azi se citește poezie și unde poezia are o înrîurire reală asupra marelui public. Volumele de poezii se vînd în zeci de ediții cum se vînd în Europa romanele. Există reviste speciale închinată numai poeziei, ca „Poetry” de pildă: acest „magazine” condus de două femei Alice Corbin și Harriet Monroe, poete de talent amîndouă, revistă care a jucat un rol covîrșitor în dezvoltarea liricei noi americane. Dar ce e mai curios poezia nu se mărginește la volume și la reviste literare, peste 300 de ziare, toate marile cotidiene au o coloană zilnic consacrată publicării unei poezii. Numeroase reviste săptămînal sau lunar îi dăruiesc cîte o pagină întregă: poezia americană și străină e subiectul a foarte multe conferințe publice, urmărite cu cel mai viu interes. Această difuzare a poeziei, acest rol social pe care-l joacă lirismul în marea republică de peste Ocean e un fapt de care trebuie să ținem seamă. Un fenomen analog s'a petrecut acum o sută de ani în Europa, cînd poezia romantică trezea un răsunset general, cînd un poem de Byron sau de Lamartine găsea ecou în toate

sufletele și creia o sensibilitate nouă. De atunci în vechiul nostru continent lucrurile s'au schimbat.

Desvoltarea burghezică, mai ales în țările din Occident, a adus cu ea înflorirea paralelă a romanului: realist, naturalist sau psihologic. Sufletul liric european ca o protestare față de prozaismul atotstăpînitor s'a refugiat în sinul unui public restrîns și dificil de esteți. Poezia pierzînd contactul direct cu viața, s'a decantat devenind din ce în ce mai pură și totdeodată mai abstractă, mai grea de înțeles, mai hermetică. Părăsind natura s'a apropiat de artă: de sculptură — parnasienii; de muzică — simboțiștii; de antichitate — neoclasicii; într'un cuvînt a îmbătrînit secîndu-și fondul, cizelîndu-și forma. Baudelaire, Mallarmé și acum în urmă Paul Valéry: o trinitate de nume franceze, domină sensibilitatea poeziei noi europene. Editate în ediție de lux cu tiraj restrîns pentru un public și mai restrîns de mandarini intelectuali, poezia adevărată a ajuns să fie în Europa — ca și matematicile superioare cu care dealminteri are întime înrudiri — apajul unei elite. Marele public sau e complet străin oricărei preocupări lirice sau se mulțumește cu contrafacerile cele mai ordinare ale divinei băuturi. Lucrurile sînd astfel e firesc ca poezia să nu mai aibă de mult nici o înrîurire mai adîncă în Europa și să se mulțumească de a fi pentru cei mai mulți o curiozitate venerată și prăfuită de muzeu.

Am văzut cu surprindere că nu e tot așa în America. De ce ?

Mai întii fiindcă fenomenele de îmburghezire și de îmbătrînire a sufletului american nu s'au produs. Statele-Unite sînt și vor rămînea o țară *tînără*, cu tot avîntul de sensibilitate puternică și proaspătă pe care-l evocă termenul. Spun: și vor rămînea, fiindcă America de Nord nu e numai tînără din punct de vedere istoric ci și prin faptul rolului însemnat pe care-l joacă tineretul în viața întreagă publică și privată, a națiunii, precum și prin ritmul tineresc păstrat de american sau americană traiului său zilnic: muncă și distracție, chiar cînd timpurile sale au albit de mult. S'a spus cu dreptate că America e țara tineretului și a femeii. Egalitatea reală a sexelor s'a dovedit cu totul în folosul sexului zis slab care s'a arătat a fi cel mai tare. Iată iar o cauză favorabilă dezvoltării comprehensiunii lirice, înrudită mai de aproape cu sensibilitatea femeii decît cu rațiunea mai calmă a bărbatului. Cînd deschizi o antologie de poezie americană, rămîi surprins de numărul mare, foarte mare, de nume feminine ce înfilnești și de nivelul înalt al unei poezii cu care poetele europene — cu rare și ilustre excepții nu te-au obișnuit.

Afară de aceste cauze mai vin în ajutorul vitalității liricei americane, condițiile speciale ale vieții în noul continent: intensitatea, diversitatea și amploarea fenomenelor sociale și

geografice, ciocnirea impresionantă într'un cadru mai vast decât orice am putea concepe în Europa — a omului cu natura și a omului cu semenul său. Există o epică americană cum a existat pe vremea lui Homer o epică mediteraneană.

Dar înainte de a-i schița dezvoltarea și caracterele, înainte de a-i măsura cât de sumar premergătorii și marii protagoniști — cred că e necesar să definim în câteva cuvinte situația poeziei americane actuale față de poezia engleză. O constatare primordială: între amîndouă poeziile există o diferență tot atât de mare, deși scrise în aceeași limbă, cum ar fi de pildă între poezia engleză și franceză. Cînd, obișnuit cu literatura engleză, deschizi neprevenit o antologie modernă americană, ai putea crede la prima impresie că ai a face cu o literatură tradusă în englezește: nu numai fondul e cu totul străin geniului clasic britanic dar și forma mai întotdeauna e nouă: fie prin îmbogățirea și îmbogățirea vocabularului și a ritmului — fie printr'un fel original, mai sintetic și mai precis, de a strînge acțiunea sau de a încondeia peisagiul. Pînă și numele sună străine: Carl Sandburg, Edna St. Vincent Millay, Max Bodenheim, Eunice Tietjens, Louis Untermeyer, James Oppenheim, Don Marquis, Babette Deutch, John Dos Passos, Pascal d'Angelo, etc... Cu timpul cetitorul își verifică impresia — și-o precizează — hotărît lucru nu e numai Atlanticul care desparte amîndouă literaturile — e ceva mai mult: nici sufletul, nici sîngele nu mai sînt aceleași, nici inspirația. Cînd se reîntoarce la o antologie pur englezească, ce provinciali, ce timorați în simțiminte, ce meschini în experiență umană, îi apar acum cetitorului acei „Georgian Poets”, ce strîmt britanici au rămas cei care vor să reprezinte poezia metropolei, pe lingă universalitatea și puterea liricei americane țîsnite din fuziunea a zece rase și a patru culori într'o țară mai vastă ca un continent. Englezul să cînte, ca pe vremea lui Dryden, parcurile și Tamiza, viața rurală a vechii Britanii. Americanul va însufleși Pacificul. „Preria”, Munții Stîncoși, Sgîrîie-norii și uzinele imense. Se pare că marele suflu al literaturii engleze, care, ne-a dat pe un Chaucer, un Shakespeare, un Milton, un Shelley, a trecut într'o formă cu totul nouă Oceanul.

Ar fi greșit totuși să ne închipuim că o poezie originală americană a luat ființă odată cu declararea Independenței noului Stat. Aceasta ar fi fost o imposibilitate. Condițiile de viață în Noua Englețeră, în Statele nord-estice, care au format primul nucleu al Statelor Unite, erau prea asemănătoare din punct de vedere geografic (așezare-sol-climă) și uman (o populație de coloniști curat anglo-saxon) cu cele din Anglia ca să nu fie și literatura lor o simplă dependență a celei engleze.

E deci explicabil ca poeți ca Longfellow, Bryant, Taylor,

Lowell, Holmes — cu ochii ațintiți asupra Europei, a căror produse indirecte erau, să se fi integrat normal în dezvoltarea naturală a literaturii britanice. Aceleași subiecte în aceeași formă clasică, aceeași atitudine respectabilă de „Boston gentlemen”, aceeași lipsă mai ales de ceiace trebuia să formeze specificul american de mai târziu. Chiar genialul Ed. Al. Poe, el însuși influențat de Shelley și de Keats, a fost de fapt un european și imensa influență a artei lui poetice s'a exercitat prin mijlocirea lui Baudelaire, care i-a tradus proza, și a lui Mallarmé care i-a transpus poezia, — mai mult asupra simbolistilor francezi și a „poeziei pure” unui Valéry decît chiar asupra muzicalității mistice a unui Dante-Gabriel Rossetti sau a spiritualității catolice a unui Francisc Thompson. Cel mai mare poate, cel mai genial cu siguranță, din poezii americani a dus o viață penibilă de boem și a sfrîșit tragic în mizerie și alcoolism..

Lirismul lui — esența acestui lirism — a rămas străin poporului și poeziei americane de atunci și de mai târziu. Era prea european.

Walt Whitman și Renașterea dela 1913

Adevărata poezie americană nu s'a născut decît după puternicul cataclism al războiului civil. El a fost înaltul furnal în care s'au topit ca să se contopească într'o sinteză sufletească nouă, puritanismul anglo-saxon al Nordului victorios, cu sensualitatea aproape latină a Sudului colonial. Condițiile morale și materiale ale vieții s'au schimbat, s'au lărgit. Și pe măsură ce pionierii neînfricați înaintau în „preria”, cucerită asupra pieilor roșii, spre Far-West și puneau stăpînire efectivă pe Munții Stîncoși pînă pe coastele Pacificului și la granițele mexicane, procesul schimbării unei mici colonii anglo-saxone într'un vast continent locuit de un amalgam de rase s'a desăvîrșit. La o țară nouă trebuia să corespundă o mentalitate și o sensibilitate nouă: aceasta a fost poezia lui Walt Whitman. Whitman a fost primul poet american. Geniul lui s'a ridicat ca o putere primitivă, ca o reacțiune aproape organică a pămîntului virgin al noului continent față de Arcadiile academice și de Orientul fals ce stăpînea ca un ecou întîrziat al elasicismului și al romantismului european, lirica americană din epoca sa. Figura impunătoare a lui Whitman merită ca singură un studiu întreg. Influența lui a fost prodigioasă. A fost aclamat în America drept pionierul și profetul — drept Lincolnul literaturii — și cine știe devoțiunea aproape religioasă pe care o poartă americanii lui Lincoln, își va da seama cît de prețuit e Whitman. În poezia lui Walt Whitman apar notele care vor domina în lirica americană de mai târziu. Apar numai, de multe ori în-necate de o retorică vecină cu grandilocvența, de o prolixitate

verbală care îl apropie de alt genial minuiitor al verbului, de Victor Hugo. La amindoi același ton profetic, aceeași încredere oarbă în mitul Democrației, aceeași caldă simpatie pentru mase, pentru Umanitate, același Republicanism. Dar cât de diferiți totuși — și punctele de diferențiere ne vor face să atingem tocmai americanismul unuia și europenismul celuilalt. Victor Hugo e solemn, hieratic, întotdeauna artist. Chiar când vrea să fie „négligé”, „son désordre est un effet de l'art” — arta lui, deși voit revoluționară, se sprijină pe un trecut ordonat și clasic. E mai ales burghez : adică echilibrat. Whitman e desordonat, anarhic aproape, în forma lui barbară în care versul se împotmolește în proză și proza iar se înaripă în vers. Nimic mai puțin „artistic” în sensul mediteranean, proporționat și arhitectural, al cuvântului. Whitman e un torent ce aduce cu dînsul pietre, butuci și... deodată bulgări mari de aur. Chiar când vrea să fie solemn — vezi că și-a îmbrăcat fracul fără să-și fi lepădat dedesubt bluza soioasă de muncitor. E un uvrier. Disprețuește trecutul, dar are încredere în viitor. Pe lângă vasta cultură a poetului francez, el e un autodidact. Dar ce surprinzătoare putere de expresie, ce vizualitate proaspătă, ce inhibiție primitivă față de natură, ce posibilitate de a da măreție și noblețe fenomenelor celor mai umile, formelor celor mai banale ale vieții.

„Pământul întreg pe fiecare metru pătrat e cu minuni acoperit”; scrie el și volumului său de versuri îi dă ca titlu „Fire de iarbă”.

„Cred că un fir de iarbă nu e mai puțin lucru decît munca
pe care o depun călătorind stelele,
Și la fel de desăvîrșiți sînt o furnică și un grăunte de nisip și
oul unei ciocîrlii.
Și un buratec e o capo-d'operă dintre cele mai mari,
Și murele pădurii ar putea să împodobească pridvoarele
cerului
Și șurubul cel mai mărunt din palma mea înlocuește tot me-
mecanismul lumii
Și o vacă pascănd cu cap aplecat, e mai mîndră ca orice
statue
Și un șoricel e o minune destul de mare ca să facă să se
cutremure sextilioane de necredincioși”.

Ca să vă dați seama cîtă noutate și cît dinamism, într-un cuvînt cîtă viață americană, aducea Walt Whitman în poeziile sale — vă voi cita următorul fragment în traducerea lui Alexandru Busuioceanu.

- „Vezi, vapoarele dealungul poeziei mele navigînd,
 Vezi, în poezia mea, cum vin neîncetat și cum s'așează emi-
 granții,
 Vezi, în fund, cei dintii emigraunți, potecile, coliba vînătoru-
 lui, luntrea îngustă, frunzele de cucuruz, ulucile
 și porțile făcute din topor și satele pitite sub
 păduri,
 Vezi, de o parte marea din Apus, de cealaltă marea din Ră-
 sărit, cum vin și se retrag în poezia mea, întocmai
 ca pe țărnișurile lor.
 Vezi, cîmpuri de pășune și păduri, în poezia mea — vezi,
 animalele sălbatice îmblînzite — vezi, dincolo
 de Kaw, nenumăratele turme de bivoli pascănd
 iarba scurtă și cîrlionțată,
 Vezi, în poezia mea, orașe vaste și solide cu strade pavate,
 cu clădiri de fier și piatră, cu vehicule fără odih-
 nă, și comerț,
 Vezi, multicilindrica mașină de tipar — vezi telegrafur' elec-
 tric întinzîndu-se dealungul continentului întreg,
 Vezi, prin adîncimile Atlanticului, pulsu' Americii atingînd
 Europa, pulsul Europei apoi venind sigur îndărăt,
 Vezi, puternica și repede locomotivă, cum pornește gîfîind
 și fluerînd,
 Vezi, plugarii cum își ară fermele. — vezi minerii săpînd
 mine — vezi nenumărate fabrici,
 Vezi, meșteșugarii harnici, toți șezînd în brinci și cu unelte
 — vezi cum se ridică dintre ei judecători superi-
 ori, filozofi și prezenți, toți îmbrăcați în haine
 de meșteșugari,
 Vezi-mă, bătînd așa cîmpiile și drumurile Statelor pe mine
 însumi, mină'n mină cu toți, zi și noapte, și iubit
 din inimă de toți,
 Și-ascultă acolo marile ecouri ale cîntecelor mele — și ceteste
 semnele ce 'n sfîrșit s'au ivit.

Care sînt caracterele acestei poezii noi — măreț hotă-
 rite în liniile sale generale de Walt Whitman, adevăratul
 pionier al terenului defrișat de dînsul și pe care trebuia să
 incolțească 50 de ani mai tîrziu splendida recoltă a liricii
 moderne, a „Renașterii din 1931” cum au botezat-o Ameri-
 canii — renaștere poetică ce se mîndrește cu numele unui
 Robinson și Masters, unui Sandburg și Frost, unui Lindsay și
 unei Amy Lowell, unei Sara Teasdale și Edna St. Vincent
 Millay. Care sînt notele specifice, cele care te fac să spui de la
 prima lectură, iată o poezie americană ?

1) Nota de realitate directă. Poetului american nu-i plac
 simbolurile, alegoriile care 'i ascund obrazul adevărat al lu-
 mii. Fără trecut literar greco-latin, fără moștenirea și mai

grea a Renașterii, fără povara mitologiei și a pseudo-mitologiei, fără amintirea altor capo-d'opere prin care fatal un european e silit să resimtă literar ceiace americanul simte direct — poetul de peste ocean s'a liberat de școli literare și de viziuni convenționale. Indrăznesc chiar paradoxul: poetul modern american e cu atât mai poet cu cât e mai anti-literar — în sensul de mai puțin robit formelor literare gata moștenite dela înaintași.

2) Nota de vitalism dinamic — de expresie a vieții în legătură cu însăși viața trăită de noi. Vitalitatea extraordinară a acestor poeme care sint viață condensată. Dramatismul lor intern, străin și de psihologia uscată a analizei subtile și de caracterul melodramatic al faptului divers brutal. E viața recreată prin viață.

„It takes life to love, Life !”

„Trebue o viață ca să îndrăgești viața”, ne spune Lucinda Matlock, eroina unei poezii de Edgar Lee Masters.

3) Nota de umanism, — de omenire dar și de interes uman, de pasiune umană. Nu e artă pentru artă, e artă pentru oameni. Natura e doar un cadru pentru bucuria și mai ales durerea omului. Omul văzut nu ca eroul tragediilor clasice sau ca îngerul sau demonul drag romantismului. Nu ca un ce excepțional — nu ca axul în jurul căruia se mișcă universul. Ci omul așa cum e el, cu micimile și cu mărimile sale. Omul privit în uzină, la plug, în dughiană, acasă. Bărbatul și femeia, părintele și copilul. Poezia tragicului cotidian. Atât de mare e puterea de emotivitate a liricei americane încât reușește să ne intereseze adînc la eroi umili — care n'au nici măcar umilința creștină și poetică a lui Francisc Jammes. — ci umilința cenușie a vieții anonime. Și totuși acești eroi ai lui Robinson, ai lui Masters, ai lui Frost — aceste suflete simple ajung prin acea notă de realitate ce o păstrează, prin acea putere de viață condensată, ce o au, să ne miște tot atîta cît ne impresionează un Hamlet, un Faust, un Don Juan al literaturilor europene. Sîntem în fața unei epice noi, care corespunde unei dezvoltări noi a omenirii. Ceiace a încercat Walt Whitman fără să reușească deplin — l'a împiedicat retorismul și o oarecare poză romantică în atitudinea sa conștientă de profet — au desăvîrșit-o urmașii lui. Ne-au dat poezia democrației moderne. Nu poezia care cîntă democrația ci aceia care o oglindește transfigurată și adîncită prin artă.

Acestor caractere de realitate directă, de vitalism dinamic, de uman ași vrea să le adaog încă două note, foarte americane în dozarea lor: simplitatea acestei poezii și în același timp noblețea ei sufletească. Poetul american (mă gîndesc la cei mari și reprezentativi) e simplu fără a fi banal,

e realist fără a fi vulgar. Poezia americană atinge toate subiectele, nu fuge de sensualism, nu e teamă chiar de scabros — dar felul de a le trata, seriozitatea și simpatia largă a poetului față de subiect, îl împiedică de a fi frivol și îl ferește de obscenitate. Două păcate de care n'au scăpat literaturile cele mai mari europene.

4) În fine, preciziunea acestei poezii e poate ce frapează mai mult pe un cititor obișnuit cu divagația liricei europene. Acestui fond poetic s'a adoptat admirabil versul american, fie că a păstrat cadrul clasic (Robinson), fie că a adaptat versul alb (Frost), fie că a uzat de versul liber, (Emily Dickinson, Sandburg, Masters), fie de cel polifonic (Amy Lowell), fie că a uzat de o curioasă împletire a versului cu motivul muzical (Vachel Lindsay).

Acestei eliberări a formei, i-a corespuns o desăvârșită revoluție în limbaajul poetic. Vechiul limbaaj nobil al versului, „Graiul lui Apollo” a fost detronat.

Cuvintele pompoase, dar îmbătrinite și sărăcite, consacrate Muzelor de saloane și academiei au trebuit să facă loc vorbelor din stradă, de pe câmp, din uzină, urgisitelor cuvinte obișnuite și simple — dar pline de viață, dar proaspete și puternice. O astfel de poezie n'avea nevoie nici să se izoleze printre esteți, nici să-și coboare fruntea spre popor ca să fie înțeleasă. Publicul mare, masa oamenilor a venit la dânsa natural, căci nu era decît, proiectată prin artă într'o limbă cunoscută, propria lui icoană minunată ce i se oferea.

Ion Pillat

Invitație absurdă

Hai, vino...

Vino mai curînd să vezi

Minunea'n care, numai tu nu crezi...

Să vezi cum cerul vesel se coboară

Și muntele 'ncruntat cum se ridică

Să prindă cea din urmă zi de vară

Și cel din urmă zbor de rîndunică...

Hai, vino...

Vino mai curînd s'ascuți

Nemulțumirea celor mici și mulți—

Că verile nu țin de cit trei luni

Și'n viața unui an, trei luni nu sunt

De cît exact trei palme de pămînt

Pe care flămînzesc nouă nebuni...

Hai, vino..

Vino mai curînd să'nveți

Să furi secretul morților poeți—

Să 'nveți să mori cînd nu vrei să trăești

Și să trăești, numai după ce mori

Iar după moartea ta, să te 'ntregești

Cu restul celorl'alți nemuritori.

Hai, vino...
Vino mai curînd să simți
Plăcerea celor 30 de arginți
Să-ți legi la gard, năravul de ateu
Și travestit în cel ce-ai vrea să fii
Să-l poți cinsti cu-o halbă, pe bunul Dumnezeu..
Hai, vino...
Vino mai curînd...
Nu vrei să vii?..

1932

Ion Minulescu

Istoria presei române din Banat¹

P A R T E A I

PANA LA RAZBOIUL MONDIAL DIN 1914

I. Presa Politică

Am văzut că în redacția ziarului „Albina” din Viena și din Budapesta, susținută din fondurile puse la dispoziție de familia Mocioni din Banat și redactată de Vicențiu Babeș, s’au format cei dintii ziariști bănățeni de profesie. Datorită acestei pleiade de gazetari și datorită aceloră, care s’au grupat în jurul lor, presa română a putut să-și întindă rădăcinile sale mai adinci și în Banat.

Cele dintii gazete apar la Timișoara, dar ele nu sînt ziare politice, ci una este „Priculici” o revistă săptămînală umoristică publicată de Pavel Rotariu în 1874—1875 și alta este „Higiena și Școla” o revistă de medicină populară bilingvă sau mai bine zis „foia pentru sănătate, morbi, educațiune și instrucțiune” editată și redactată în anii 1876 și următorii de dr. Pavel Vasici, un ziarist și scriitor bănățean de valoare, care redactase și ziarul „Telegraful Român” în anii 1853—1856.

Gazeta politică propriu zisă este fondată abia în 1880, cînd protopopul Timișorii Meletie Dreglici împreună cu ginerele său Pavel Rotariu, care făcuse o bună școală ziaristică la „Albina” din Viena, au scos la Timișoara „Luminatorul” cel dintii ziar politic românesc al Banatului, care a apărut timp de 14 ani neînterupt, iar în 1894 schimbîndu-și titlul în „Dreptatea” a devenit ziar cotidian și a apărut zilnic în cîte 8—12 pagini pînă în 1898.

Tot în 1880 apare și la Lugoj o gazetă „Deșteptarea” redactată de Josif Tempea, dar aceasta nu este un ziar politic românesc, ci este un ziar beletristic, științific, economic și umoristic.

¹ Vezi «Viața Romînească» No. 7 și 8.

Prin urmare fondatorii presei de politică național românească sunt Meletie Dreghici și Pavel Rotariu și această presă a stat totdeauna în serviciul partidului național român.

Față de această presă națională a mai existat în Banat sau au mai scos unii bănățeni și o altă presă românească independentă sau cu un program mai moderat, cum este de exemplu ziarul „Viitorul” care a apărut la Budapesta în anii 1883—1885, fiind redactat de Zamfir Rozescu și de bănățeanul Dr. C. Diaconovich, și stînd în serviciul partidului moderat de sub conducerea lui Dr. Josif Gall, fostul deputat ani de-a rîndul al circumscripției Recaș. A mai apărut la Caransebeș și ziarul „Severinul” a lui Burdia, care însă stătea în serviciul guvernului maghiar.

1. Ziarele din Timișoara

a) „Luminatorul” (1880—1894)

După apariția revistei „Priculici”, Pavel Rotariu a căutat să adune pe toți fruntașii vieții noastre publice românești din regiunea Timișorii în jurul ideii înființării unui ziar politic românesc în capitala Banatului. Au trebuit să treacă cîțiva ani de frămîntări și de tratative, pînă ce Pavel Rotariu, sprijinit mai mult pe autoritatea morală a socrului său Meletie Dreghici, dar mai ales la îndemnul acestuia, s'a hotărît să pună capăt acestor frămîntări prin scoaterea pe cont propriu a ziarului „Luminatorul”. Primul număr al acestui ziar apare la Timișoara în ziua de 5/17 Martie 1880. Proprietarul ziarului era protopopol Meletie Dreghici, iar editor și redactor era Pavel Rotariu. „Luminatorul” a fost tipărit la tipografia diecezană catolică a Cenadului și apărea de 2 ori pe săptămîină, Miercurea și Sîmbăta, apoi în anii 1885—1886 de 3 ori pe săptămîină și la sfîrșit iar de 2 ori. Fiecare exemplar avea 4 pagini și purta în fruntea primei pagini devizele: „Luminează-te și vei fi” și „Voește și vei putea”. Titlul complet al ziarului era: „Luminatoriului, organu pentru politica, literatura, etc.”. Abonamentul la început a fost de 8 florini pe an, apoi de 10 fl., la sfîrșit iar 8 fl.

Să vedem acum care era programul ziarului „Luminatorul?”

Programul ziarului „Luminatorul”

În numărul prim Pavel Rotariu publică sub semnătura de „redactorul” un articol de fond în care arată cum s'a născut această gazetă românească și ce scop urmărește. Scrie că „După multe conferări, contielegeri, chiar și jertfe făcute din partea onorat. intielegintie romane, întru edarea acestei

foi, am ajunsu in fine a publica primul nr. al Luminatoriu-lui... Nisuintiele si intentiunile nostre sunt curatu nationale romane si prin urmare adevaratu patriotice, pre cum se pôte observa din program'a nòstra". Este de remarcat ortografia in care este scris acest articol, sau mai bine zis in care este tipărit articolul, fiindcă această ortografie se datorește mai ales lipsei de caractere rominești între literile tipografiilor de atunci. Pavel Rotariu mai arată în articolul său de fond, că prin publicarea acestei gazete nu înțelege să facă concurență celorlalte gazete rominești existente pe vremea accia, ci vrea numai „a inmulti numerul luptatoriloru nationali cu unul”. Ziarul se adresează către întreaga preoțime, învățătorime și către întreg poporul rominesc, declarind că-i va fi un „sinceru aperatoriu, luminatoriu si sfatuitoriu, adeca: unu spriginu de care tocmai în timpuri grele, in timpuri de neajungeri, in timpuri de suferintie, are cea mai mare si cea mai urgenta trebuintia si lipsa”. Și articolul se închee cu o confesiune din partea lui Pavel Rotariu că el nu urmărește prin scoaterea acestui ziar vre-un câștig material, ci va fi fericit dacă va putea să-și acopere cheltuelile de editare. Dar niciodată n'a putut să ajungă în această situație fericită să mai scoată și venituri din publicarea ziarului său. Aceasta o mărturisește chiar el în autobiografia sa cînd spune că „din toată afacerea cu „Luminatoriul” m'am ales cu satisfacția morală că „Luminatoriul” a fost prima foaie rominească în Timișoara, în colo am rămas zdrobit, călăcit și urgisit”, și că această gazetă a însemnat pentru el „jertfă de timp, de bani, amărăciune, ură și pismă”.

Programul „Luminatoriului” era următorul:

„I. *Pe teren public-politic*: Avînd în vedere instituțiunile actuale de stat, în cuprînsul discuțiunilor sale va trage toate afacerile interne și externe ale patriei, insistînd la regularea lor astfel, ca dintrînsa să rezulte ușurarea sarcinelor publice și înlesnirea progresului comun, prin urmare: a bunei stări și fericiri comune.

„II. *Pe terenul național*: Stăruind cu toată decisivitatea la riguroasa împlinire a legilor sustătătoare care se inspire și propage adevăratul patriotism pe baza principiului de egală îndreptățire a popoarelor conlocuitoare pe teritoriul Coroa-nei S-tului Stefan.

„III. *Pe terenul administrativ*: Va insista la o astfel de autonomie a Comitatelor, care într'adevăr să facă decisivă vocea poporului purtător de sarcine; pe lîngă aceasta va ple-da pentru moralitatea diregătorilor publici, combătînd în mod loial și legal orice abuz ce s'ar arăta pe acest teren.

„IV. *Pe terenul cultural-bisericesc*: Va stăruie pe lîngă autonomia bisericilor și instrucțiunea națională-confesiona-

lă, insistind cu toată tăria pentru respectarea drepturilor ambelor biserici române.

„V. *Pe terenul economic, comercial și industrial*: Va cerceta piedicele dezvoltării și ale progresului; va cere delăturarea aceloră, va căuta și recomanda mijloacele cele mai bune pentru progresul general și particular.

„VI. *Peste tot*: Foaia va fi condusă de principii democratice, moderate, adică treptat aplicînde. Scopul ei va fi: a atrage, apropia și consolida spiritele, a le concentra activitatea, spre deșteptarea conștiinței naționale, prin urmare polemii personale nu se vor admite”.

Prin urmare vedem că „Luminatoriul” a pornit cu un program foarte complex, punîndu-și o serie întregă de probleme de rezolvat, dar fixîndu-și în acelaș timp o atitudine bine hotărîtă cu privire la toate chestiunile care interesau neamul nostru de atunci. Un lucru însă putem desprinde din acest program, care era de altfel caracteristica ideologiei ziarelor romînești din acea epocă, și anume că politica romînească era mai moderată și toate realizările naționale urmărite de Romîni de atunci erau orientate și canalizate în cadrul îngust al stării legale ungurești și al evoluțiilor treptate. Este adevărat că această atitudine moderată n'a întîrziat să se transforme într'o luptă deschisă contra regimului maghiar în momentul cînd partidul național romîn era constituit și programul său stabilit.

Anul 1881 poate cel mai important an în istoria politică a Romînilor din Transilvania, este începutul unei vieți publice romînești pe baze organizate și solide, este începutul unei ere naționale. În acest an s'a pus temelia partidului național romîn. Fruntașii noștri din Ardeal sub conducerea lui Partenie Cosma au hotărît într'o consfătuire ținută în casa acestuia la Sibiu convocarea unei conferințe electorale la care poporul romîn din Monarchie să-și trimită delegați aleși pe circumscripții cu mandatul ca să aducă hotărîri în numele întregului neam romînesc de dincoace de Carpați. Și compunerea conferinței constitutive a partidului național pe baze electorale era necesară din motivul că Ungurii să nu mai poată spune că hotărîrile aduse de intelectualii romîni, nu sunt decît niște manifestații de nemulțumiri din partea unor romîni care vreau să facă politică naționalistă și n'au nimic comun cu aspirațiunile poporului romîn. Această conferință electorală care s'a întrunit la Sibiu în zilele de 12—14 Maiu 1881, și la care au luat parte 103 delegați din părțile Ardealului și 52 delegați din Banat și celelalte părți ale Ungariei, era așa zicînd un adevărat parlament romînesc, fiindcă membrii lui erau aleși direct pe circumscripții de către poporul romîn. Și în această conferință electorală s'au pus bazele partidului național romîn, iar pentru elaborarea programu-

lui, conferința a delegat din sînul ei o comisie de 30, al cărei raportor era Vicențiu Babeș și din care făcea parte și Pavel Rotariu, Coriolan Brediceanu, etc. Comisiunea de 30 în urma raportului făcut de Vicențiu Babeș a primit cu unanimitate următoarele puncte, care constituiau programul partidului național român și care erau adoptate apoi ca puncte de program și de Pavel Rotariu pentru ziarul „Luminatorul”:

„Partidul național va lucra pe teren legal pentru exoperearea următoarelor drepturi:

1. Incît privește Transilvania, recîștigarea autonomiei sale.

2. Introducerea ex-lege a uzului limbii romîne la toate ținuturile locuite de Romîni, atît la administrație, cît și la justiție.

3. În ținuturile locuite de Romîni aplicarea de funcționari romîni, iar dintre neromîni numai de aceia, care știu vorbi și scrie romînește și care cunosc moravurile poporului român, și delăturarea uzului de astăzi, de a se aplica ca ampoliași indivizi necunoscuți și necunoscători de popor.

4. Revizuirea legii despre egala îndreptățire a naționalităților în favoarea acestora, loiala și reala executare a tuturor legilor.

5. Eluptarea și susținerea autonomiei bisericilor și școalelor confesionale, ca a unor chestiuni curat de naționalitate. Provederea din visteria statului a școalelor romîne și a altor institute de cultură națională în proporțiune cu sacrificiile de sînge și avere ce le aduce naționalitatea romînă pentru patrie, avînd de a se delătura legile și ordinațiunile, care se contrariază desvoltării naționale.

6. Crearea unei legi electorale pe baza sufragiului universal, sau cel puțin ca fiecare cetățean, care e supus la dare directă, să fie investit cu drept de alegere.

7. Fiîndcă prosperitatea statului e condiționată dela mulțămirea tuturor civilor săi, iar prin protejarea unei naționalități și suprimarea celorlalte se provoacă nemulțămire, se turbură liniștea civilor de stat și se nutrește ură reciprocă: partidul național va lupta contra tuturor tendințelor de maghiarizare manifestate din partea organelor statului pe cale directă și indirectă, ca în contra unor fapte nepatriotice.

8. În chestiunile libertăților publice peste tot, precum și a reformelor necesare în administrațiunea publică, și mai ales în situațiunea economică financiară, respectivă în privința sarcinilor publice, devenite ne mai suportabile, partidul național va conlucra frățeste cu toți aceia, care mai vîrtos vor ținea cont de interesele și bunăstarea poporului peste tot.

9. Chestiunea dualismului nefiînd astăzi la ordinea zi-

lei, partidul național își rezervă a se pronunța asupra ei la timpul său”.

* * *

Acest program al partidului național român adoptat și de ziarul „Luminatoriul” a rămas mereu pe punctul de conduită al acestui ziar și „Luminatoriul” a luptat încontinuu pentru izbînda și realizarea lui pînă la încetarea apariției sale, adică pînă la 12 Ianuarie 1894, cînd s'a înființat la Timișoara în locul acestui ziar un mare cotidian sub denumirea de „Dreptatea”.

Cum a fost „Luminatoriul” primit de cititori

Pavel Rotariu înainte de a scoate gazeta, a lansat un apel către toți Românii bănățeni prin care anunțînd apariția ziarului „Luminatoriul” îi roagă să sprijinească această gazetă prin semnarea de abonamente. S'au găsit însă și de aceea care n'au vrut să se aboneze pînă ce nu văd mai intîi gazeta. Dar odată ce „Luminatoriul” a apărut și a fost răspîndit în tot Banatul, lumea doritoare de șlovă romînească n'a întîrziat să-și manifesteze bucuria și mulțumirea că în sfîrșit au și Bănățenii o gazetă romînească. Pavel Rotariu a primit scrisori de felicitare din toate părțile, iar la Lugoj sosirea „Luminatoriului” a stîrnit o impresie adîncă, ceiace se vede mai ales dintr'o corespondență primită de Pavel Rotariu din Lugoj.

Iată ce spune această corespondență:

„Intre Românii din părțile bănățene, Lugojenii au sprijinit în mare parte ideia înfrățirii unui jurnal român politic în Timișoara. Acu cînd acel jurnal ne stă înainte, ne bucurăm din inimă a vedea realizată o dorință atît de arzătoare, în timp așa de scurt... În Lugoj avem patru ziare. dar acelea nu corespund intereselor noastre, căci cu ignorarea Romînilor, sau cu tendințe opuse intereselor noastre, nu pot reprezenta opinia publică romînă într'un comitat mai tot romîn...”

Cea mai impresionantă scrisoare a primit-o însă Pavel Rotariu dela un corespondent din Oravița, scrisoare dată din 18 Martie 1880 și publicată sub inițialele de c. r. în nr. 2 al gazetei sale. Din această scrisoare se vede, că „Luminatoriul” nu numai că a produs o profundă mulțumire între Românii cărășeni, dar mai ales că această gazetă a reușit să corespundă dorinții unei provincii întregi și nu s'a limitat să fie un organ de publicistică numai pentru regiunea Timișoarii. Iată textul introductiv al corespondenței din Oravița:

„Salutăm cu bucurie apariția Luminatoriului și sperăm că dinsul va ocupa cu demnitate locul său în jurnalistica provincială. Sunt timpuri posomorîte în care Luminatoriul se aprinde; — flacăra sa va fi bîntuită și aruncată de vifore mici

și mari; — credem însă că ori încotro va mîna-o vîntul, el va vedea și va da direcțiune multor fruntași, care și-au pierdut compasul și cu lopețile frînte nu mai știu încotro-și conduc luntrița, dacă au avut tăria a rezista la chiemarea sirenelor, ce sunt multe și cîntă pe limba lor. Destul rușinea ne-a roșit obrazul, cumcă în „Banatul” cel vestit, unde Românii sunt în așa preponderență, să poată exista atîta spurdă de jurnale străine nouă, după limbă și interese, și acele jurnale în parte mare să le susținem noi înșine, fără să ne aducem aminte că cu banii noștri am putea avea și noi un jurnal al nostru, care să apere interesele noastre. Este timpul suprem pentru a ne îngriji și noi pentru mijloace mai estetice de cultură. Tot terenul de activitate națională ni s'a retras la cele bisericești și ici-colea la cîte o casină, cîte o reuniune de cîntări. Aceste sunt bune și absolut necesare, dar dacă lipsește impulsul din afară, mai la urmă și în partea asta voința lincezește; — acest impuls îl poate da numai publicistica bine condusă...”

Din această scrisoare se vede care era starea publicisticii bănățene în momentul cînd „Luminatoriul” a văzut lumina zilei. În Banat apăreau o mulțime de ziare străine și Romîni, care n'aveau nici o gazetă romînească, au fost nevoiți să citească presa străină pentru ca să se informeze asupra evenimentelor locale și generale, mai ales că ziarele romînești care apăreau în Ardeal nu se puteau ocupa în mod special de interesele Bănățenilor.

Este deci natural că în jurnalul „Luminatoriului” s'au grupat aproape toți intelectualii bănățeni și coloanele lui erau pline și de articole scrise de fruntașii vieții noastre publice din celelalte centre ale Banatului. Prin urmare din punct de vedere redacțional „Luminatoriul” se prezenta foarte bine. Un singur lucru îi lipsea, și anume baza materială sau cel puțin ajutorul bănesc al publicului cititor, care nu se grăbea să semneze sau să plătească abonamentul. Și atunci Pavel Rotariu luptîndu-se cu greutățile materiale ale începutului, s'a văzut nevoit ca la 7 Aprilie 1880 să lanseze către public o „Invitare la abonament”:

„...În scurtul timp al existenței de 4 numere, Onor. public a avut ocaziunea a se convinge că Luminatoriul nu este creațiune particulară speculativă, ci el dispune de numeroase și frumoase puteri spirituale ce-l nutresc și-i dau viață; — va să zică: cumcă un consorțiu frumos de inteligență l-a întemeiat, în interesul public național romîn... Fie consorțiul acesta cît de mic, cît de slab, oare nu merită el să crească, să sporească, să se întărească? Oare un romîn de inimă și spirit, poate-se reține a nu intra în sinul lui, și a nu i se face părtaș? Nu se poate; noi nu credem în posibilitatea reținerii, fiind convinși, că toți Romîni văd, cumcă neromîni din a-

ceastă țară numără zeci, ba secole de ani de când își au organele lor publice, în limba lor, prin care se luminează, se înțeleg și se apără, — pînă cînd Romîni abia după mii și sute de ani văd unul înființîndu-se în ținutul lor, și luptîndu-se cu multe și mari greutăți pentru existență. Cum s'ar putea dar, ca să nu sprijinească ei și să nu se asocieze cu confracții lor?"

Dar ori cîte insistențe și mijloace de propagandă a întreprinsat Pavel Rotariu pentru răspîndirea gazetei sale, ea n'a putut să depășească numărul de 500 abonați, iar costul abonamentelor încasate dela aceștia n'au acoperit nici cheltuelile de regie, astfel încît Pavel Rotariu era nevoit pe lîngă jertfe bănești să lucreze singur la această gazetă, să o redacteze, să-i facă corectură, să o administreze și să-i facă expediția. Singurul ajutor pe care îl avea și pe care se putea bizui era socrul său protopopul Meletie Dreghici. Pavel Rotariu a cheltuit mulți bani cu susținerea gazetei sale, dar pe lîngă acestea a mai trebuit să suporte și vre-o 1200 florini cheltueli ce le-a avut cu un proces de presă.

Din Ianuarie 1886 colaborează la „Luminatoriul” și *Ion Valeriu Barcianu*, care a publicat la Timișoara în anul 1889 o broșură despre „Procesul de presă al Luminatoriului pertractat înaintea Curtii cu jurați din Arad în 31 Iulie 1889”

În anii 1886—1887 „Luminatoriul” avea și un supliment, anume revista juridică pentru popularizarea științei dreptului public și privat „Advocatul poporal”, despre care voiu vorbi într'un alt capitol al prezentei istorii.

B ografia lui Me etie Dreghici

Se cuvine ca să spun în acest loc și cîteva cuvinte despre Meletie Dreghici, protopopul gr.-ortodox al Timișorii, care era sprijinitorul și părintele sufletesc al ziarului „Luminatoriul”.

Meletie Dreghici este fiul preotului din Comloșul-Mare (județul Torontal). A urmat dreptul și a trecut examenul de avocat la Budapesta. A studiat însă și teologia. La început a fost avocatul domeniului familiei Nako din Comloșul-Mare, dar după cîteva ani s'a hirotonit ca preot și a servit de capelan pe lîngă tatăl său. Nu peste mult a fost numit protopop al tractului Jebel, unde a continuat să locuiască și în timpul cît era protopop al Buziașului, numit mai tîrziu în această calitate în urma mutării protopopiatului dela Jebel la Buziaș. Încă înainte de despărțirea erarhică Meletie Dreghici a fost numit protopop al Timișorii, unde a servit în această calitate pînă la moarte. Ca protopop a luat parte la sinoadele diecezane și la congresele național-bisericești. Era un om foarte impozant și autoritar, de aceia a știut să țină disciplină de fer în rîndurile preoților din protopopiatul său și a știut să se impună cu multă demnitate și înaintea străinilor. Meletie Dreghici este îngropat la Timișoara. Lucrările lui sunt:

1. „Care sînt literile romîne ?” o mică broșură de 12 pagini tipărită cu caractere cirilice la „Tipografia eresilor lui Baichel” în Timișoara. Broșura este terminată cu cuvintele: „Scrisam în Timișoara în 15 Noembrie 1855. Meletiu Dreghici”.

2. „Istori'a Ungariei, în compendiu” un mic manual de 30 pagini apărut în „Editur'a și proprietatea alumneului rom. naș. din Timișoara” și tipărită în anul 1871 la tipografia lui Em. Blau, Alumneul era un cămin pentru elevii de școală înființat în Timișoara-Fabric și susținut cu ajutorul lui Meletie Dreghici, Pavel Rotariu, Emanoil Ungureanu, etc.

3. „Estrasu scurtu din Istoria naturală și Științi'a naturei pe sēm'a școleroru poporale”; un alt manual de 16 pagini apărut în aceeaș editură a alumneului și tipărită la Timișoara în anul 1871 tot la tipografia lui Em. Blau.

4. „Escrpte. Din indreptarea legii (Pravila) și din Nomocanonu în privinți'a cauzeloru matrimoniali și disciplinari preotiesci”. Tipărit în Timișoara în anul 1871 în tipografia lui Em. Blau. Această broșură de 31 pagini tratează despre „nuntă, cuscrie, cununie, despre despartirea pe unu timpu dela patu și masa, despre cauzele disciplinare preotiesci”.

5. „Legile Bisericesci în modu estrativu și splicativu: I. Direptariului, II. Nomocanonulu, III. Canonele St. Parinti singulari, și IV. Epistolele sinodului africanu catra Pap'a Romei. O lucrare voluminoasă de 210 pagini tipărită la Timișoara în 1873 la „Tipografi'a Diecezii Cianadiane”.

6. „Descrierea Banatului de Griselini” tipărită la Timișoara în anul 1881 pe 102 pagini.

7. „Istoria Adunărilor bisericesci, compusă din opuri vechi bisericesci”. Tipărită la Timișoara, în anul 1885. Această lucrare a fost publicată continuativ în ziarul „Luminatoriul”.

Toate lucrările de mai sus se găsesc în Biblioteca Municipiului Timișoara.

b) „Timișiana” (1885).

La 13 Aprilie 1885 apare la Timișoara o nouă gazetă românească intitulată „Timișiana”, dar aceasta nu era propriu zis un ziar politic, ci o revistă săptăminală ilustrată de economie și literatură romină. Gazeta aceasta apărea în fiecare Duminică mai mult sub formă de revistă în câte 8—10 pagini și purta ca subtitlu: „foia pentru trebuințele poporului romin”. „Timișiana” era un organ de publicistică românească, care complectea cele publicate de „Luminatoriul” cu articole asupra cărora acesta din urmă nu putea să se extindă. Editor și redactor responsabil a fost Teodor V. Păcățeanu. S'a tipărit „cu tipariul lui Emil Hössler în Timișoara (Ceate. strd'a Zăpolya, cas'a Macsonyi)” și redacția și administrația era chiar în locuința lui Păcățeanu din Timișoara Elisabetin str. Alexandru Odobescu 49 (Schwanengasse 49), unde erau „a se adresa toate corespondintiele pre cum și banii de prenumerațiune”. Prețul unui număr era de 10 crițari, iar abonamentul era de 4 florini pe an în Austro-Ungaria, iar pentru străinătate 14 franci. Anunțurile se publicau cu 6 crițari de fiecare rînd și timbrul de 30 crițari pentru fiecare publicație. De la începutul anului 1886 „Timișiana” și-a schimbat titlul și a început să apară sub numele de „Gazeta Poporului”.

(Va urma)

Dr. Aurel Cosma jr.

Cutrerînd Bulgaria...

Cred că nu divulg nici o taină și nu anunț nici o noutate, dacă afirm că nu ne cunoaștem suficient vecinii. Totdeauna ne-a atras Occidentul. Mulți dintre noi cunosc mai bine Parisul decît Bucureștii. În ce privește vecinii și statele limitrofe, au crezut că nu merită să ne deranjăm. Ne-am mulțumit cu informații de ansamblu și zeflemele: Rusul bea vodcă, Bulgarul mănincă iaurt, Sîrbul cultivă rimători, Polonezul dansează mazurca, Cehul e șef de orchestră, iar Maghiarul... Despre Maghiari eram totuși mai bine informați.

Dela război încoace, lucrurile s'au schimbat. Situația noastră ne impune o atitudine și o atenție deosebită și față de stările de lucruri din jurul nostru. Dela foișorul dela Geneva se văd culmile munților, dar nu se văd văile și trecătorile. Casa vecinului nu se poate cunoaște numai după fațadă: trebuie să intri înăuntru, să vezi odăile și mobilierul, să te urci în pod și să te cobori în subsol... Altminteri repeși gestul călătorului englez care zăbind pe pămîntul Franței o femeie cu părul roș, a notat în carnetul său: În Franța toate femeile au părul roș.

* * *

Am cetit deunăzi corespondența unui ziarist turc care a vizitat Bulgaria. Confratele din Istambul mărturisește că a fost surprins să constate că nu toți Bulgarii sînt lăptari. El certifică, cu satisfacție, că la trenurile bulgare e atașat un vagon-restaurant; că fețele de mese sînt albe ca laptele; tacîmurile curate; mîncarea suficientă și ieftină. Mai mult decît atît: la teatrul din Sofia, o clădire impozantă și modernă, a văzut artiști de talent și Bulgari în smoking care păreau să aibe și alte preocupări decît fabricarea iaurtului și a cașcavalului.

Firește, nu m'am dus în Bulgaria cu idei preconcepte. Recunosc însă că am avut multe surprize, deși am mai fost în Bulgaria, dar sînt vre-o 20 de ani de atunci...

* * *

Ceiace m'a impresionat în primul rînd e că Bulgarii ne cunosc mai bine decît îi cunoaştem. Aici e cheia de boltă: ne cunosc, deci ne apreciază.

De unde provine această simpatie destul de răspîdită ?

— Foarte simplu! În curs de zeci de ani, sute şi mii de grădinari şi plugari bulgari au muncit, au cîştigat şi au trăit în România. Au venit în contact cu toate straturile populaţiei române, s'au deprins cu obiceiurile şi cu limba noastră şi ne-au părăsit cu o impresie bună, în genere.

Iată o vorbă care circulă în toată Bulgaria, şi care ne documentează pe deplin :

Bucureşi, Bucureşi !...

S kotki da ureş,

V Bucureşi da umreş.

Traduc :

Bucureşti, Bucureşti !...

Cu pisici să ari —

Şi la Bucureşti să mori.

E limpede: ţăranul bulgar, care a fost pe la noi, preferă orice muncă numai să trăiască în România. Mai mult decît atît: are chiar nobila ambiţie — să moară la Bucureşti...

Se repetă parcă vechea zicătoare italienească: *veder Napoli e poi morire*. În care altă ţară vecină, sau din Occident, ni s'a făcut vreodată o declaraţie de dragoste mai sinceră — fiindcă ţişneşte din inima unui om simplu — şi mai agreabilă pentru urechea noastră !

Bulgarul ne cunoaşte atît de bine, încît ne iartă pînă şi defectele. Lărgirea noastră — ca să nu zic: mină spartă — îl atrage şi-l agită pe Bulgarul frugal şi econom. Iată o vorbă înaripată, într'un jargon bulgaro-romîn, în care ironia se împleteşte cu admiraţia:

Bucureşi, Bucureşi !

Punga scutureşi...

Răsărite din acelaşi pămînt din care răsar zicătorile, aceste sentinţe populare şi-au păstrat frăgezimea şi nu s'au spălăcit în arşiţa evenimentelor din ultimul pătrar de veac.

E foarte greu să-l convingi pe un Bulgar că oraşul de pe malurile Dîmbovitei nu e chiar Parisul în miniatură. Sexul frumos de pe celalt mal al Dunărei nu are decît o slăbiciune: să se îmbrace la *Bucureşi*. Se fabrică, fără îndoială, mătase mai bună în Bulgaria, dar mătasa dela Bucureşti e mai —

șic. Bulgarul face economii la el acasă, ca să-și scuture pun-ga la București...

Straniu: unicul Bulgar care poartă, în mod impecabil, monoclu în capitala Bulgariei, e un absolvent al liceului din Craiova. Cel mai important director de ziare din Bulgaria, care a introdus rotativa și a sporit tirajul, e licențiat al universității din București și vechi prieten al regretatului Const. Mille.

Evident, toate astea sînt imponderente fără importanță... Totuși, n'ar trebui să trecem cu vederea peste ele, căci res-frîng o anumită forță de atracțiune, nebanuită, care ar me-rita să fie cultivată.

Pe canavaua simpatiei se brodează prietenia — și prie-tenii sînt atît de rari...

* * *

Sînt lucruri care nu se șterg și nu se uită. Și Bulgarii n'au uitat ospitalitatea pe care am oferit-o mișcării lor revoluțio-nare și de liberare. Eroii naționali, în frunte cu poeții Boteff și Karaveloff, au activat în România și s'au bucurat de spri-jinul și simpatiile Romînilor. Nu mai vorbesc de trecutul isto-ric și de războiul de neafîrnare. Orice Bulgar cultivat nu neagă acest lucru. Prof. Paraschiv Stoianoff a arătat într'un articol, reprodus în foiletonul „Adeverului”, rolul pe care l'au jucat studenții bulgari la inaugurarea facultăților de me-dicină din București.

* * *

Cu limba romînească poți să hoinărești în toată Bulgaria, fără nici o dificultate: pretutindeni vei găsi un Bulgar care vorbește sau înțelege limba noastră.

Iar dacă ți-e dragă liniștea, nu vorbi romînește nici pe stra-dă, nici în tramvai, nici la cafenea... Altminteri riști să fii nu-maidecît acostat:

— Aa !... D-ta vii dela București ?... Il cunoști pe frate-meu Stanciu din Gabroveni, sau pe cumnatul meu Niculescu din Ploești ?... Stă de mulți ani în România... și eu am trăit în România...

Pe peronul gării din Plevna mă oprește un țaran:

— Domnule, aud că vorbești romînește... Și eu vorbesc romînește... Ași vrea să cumpăr o trăsură frumoasă ca la Bu-curești... (Pe semne că n'a mai fost de mult pe la noi). Nu vezi ce birje sînt pe aici... nu cumva știi ce preț au acum ?

Un orășean îmi întinde mîna amical și mă întrebă ce mai face d. Mihalache și dacă d. Halippa e și el ministru... Apoi mă roagă să-l prezint d-lui Vasile Stoica... Ține numai-decît să-i strîngă mîna ministrului nostru dela Sofia.

* * *

Nu e nici un defect, cred, să fii patriot. Dar exagerarea unui sentiment firesc tuturor popoarelor e totuși un defect. Bulgarii au acest neajuns, de altfel comun tuturor națiunilor care au suportat vreme îndelungată o stăpânire străină. Și Bulgarii au suportat 500 de ani jugul turcesc...

Din febra lor naționalistă decurg anumite ciudățenii dintre care, multe, nu se termină — slavă Domnului! — cu efecte tragice. Ba, unele sînt chiar amuzante.

Depun, de pildă, o adevărată pasiune pentru a descoperi origina bulgară a oamenilor de seamă din țările vecine. Descoperirile lor sînt, cite odată, surprinzătoare... sînt, îndeosebi, măguliți de rubedenia romînă — mai mult decît le-ar plăcea, poate, unora dintre *ai noștri*... Orgoliul lor național se complace în acest gen de investigații. Pînă și pe Pasici îl numără printre ai lor. Deși n'au nici un motiv să-l simpatizeze, se simt totuși flatați de origina lui bulgară și de faptul că marele om de staț sîrb și-a început cariera ca inginer în Bulgaria.

Dar, cum am spus, sar adesea peste cal.

În cripta bisericii Sf. Panteleimon dela Boiana, lîngă Sofia, am ascultat un comentariu ingenios al minunatelor fresce din secolul al XII-lea, în care se oglindește epoca de înflorire a artei religioase bulgare. Această comoară istorică și artistică e în stare să uimească pe cei mai exigenți cunoscători și critici. Dar pofta naționalistă a vecinilor noștri mai cere, pe semne, o porție extra...

Explicînd *Cina cea de taină* rubedeniilor sale, o tînără cu aspect sportiv și intelectual a pus mîna pe frescă și a pronunțat doctoral:

— Uitați-vă bine pe masă.. În blicul lui Cristos se mai poate distinge mîncarea noastră națională : — ardei umpluți...

Nu vreau să amestec politica, altminteri v'ași divulga și numele martorilor care au savurat împreună cu mine această scenă delicioasă.

* * *

Cu toate astea nu le lipsește nici acidul autocriticii, care este un îndreptar indispensabil. Dovadă — anecdotele malițioase despre Gabrovo, poreclit Manchesterul bulgar, fiindcă în acest oraș s'a concentrat industria lor textilă. Dintre Bulgari, Gabrovenii — care au și în București strada lor — sînt cei mai abili negocianți, dar și cei mai sîrceți. În consecință săgețile se îndreaptă cu predilecție împotriva lor.

Iată cum:

Un Gabrovean se întoarce din străinătate, după o absență mai lungă. Frații lui îl întîmpină la gară, dar el nu-i recunoaște :

— De ce ați lăsat să vă crească barba pînă'n briu, bre !?
— îi întreabă el, nedumerit.

— Dacă ai luat briciul cu tine !... Am așteptat să te întorci, ca să ne putem bărbieri și noi....

Alta :

— De ce ați tăiat coada pisicilor ? — întreabă un străin pe un Gabrovean.

— Fiindcă, iarna, trebuie să ținem prea mult ușa întredeschisă: pisica intră repede, dar coada și-o strecoară încet...

E un humor uscat, aproape englezesc.

Apropos: un cugetător anglo-saxon afirmă că humorul e cel mai sigur indiciu de maturitate intelectuală...

* * *

Ca și la noi 80 la sută din populația bulgară sînt plugari. Țăranul ară cu plugul de lemn, dar ogorul lui e o grădină. Cîmpiile de tutun, de orez și de trandafiri certifică disciplină și pricepere, muncă și hărnicie. Casele cu două caturi sînt zidite din cărămidă și acoperite cu țiglă. Și astfel de case nu sînt rare. Multe au fațadele împodobite cu rame de lemn pe care se înșiră decorativ frunzele înșăilate de tutun. Satul și gospodăria țărănească sînt un indiciu de depășire a sferei balcanice, în sensul pejorativ al acestui adjectiv. Aspectul agreabil al vitelor de pe drum sau la pășune ne sugerează o idee mai justă despre valoarea și calitățile materialului omnesc decît alte considerente de ordin speculativ.

Sofia, cu piețele sale imense și bulevardele aliniate, face impresia unui oraș modern. Se simte influența rusească. Sînt străzi care amintesc artera principală din Chișinău. Centrul e bine pavat și foarte curat întreținut. În jurul pieții imense, pe care se înalță cupolele aurite ale catedralei Sf. Alexandru Newski — cea mai impozantă biserică ortodoxă din Balcani — se rîndesc armonice ministerele, parlamentul și universitatea, încercuite de squaruri și straturi de flori.

Evident, periferia și orașele de provincie au altă înfățișare. Dar realitatea dispare înaintea unei tendințe pretutindeni accentuate de a transforma și îndrepta restul după imaginea centrului. Oricît de uniforme și lipsite de stil ni s'ar părea clădirile noi și în construcție din Sofia, nu putem să nu relevăm principiul sănătos pe care se întemeiază această activitate febrilă. Majoritatea imobilelor de dată recentă se numesc „cooperative”, fiindcă sînt clădite după sistemul cooperatist american: fiecare locuință e proprietatea locatarului.

* * *

Ași vrea să ating în treacă o chestie care a provocat oareșicare vilvă în ultimul timp. S'a pus la îndoială sinceritatea și seriozitatea încercărilor de a construi o punte sufetească între noi și Bulgari.

Sensibilitatea noastră legitimă nu trebuie să fie totuși indusă în eroare de către gorniștii noștri supra-naționaliști. Recentă manifestație iredentistă dela Varna nu oglindește adevărata stare de spirit din Bulgaria, cel puțin în ce ne privește direct pe noi. Eram la Sofia pe cînd gorniștii lor de profesie trîmbișau, la Varna, furtună. În capitala Bulgariei cerul era totuși senin; n'am simțit nici cel mai mic curent de aer. Dimpotrivă: în sfera oamenilor cu răspundere am putut observa vădită plictiseală. Erau jenați, fiindcă știau că la București s'au luat măsuri pentru menținerea ordinii legale în Cadri-later.

— Și noi nu pretindem mai mult, — mi s'a repetat într'una la Sofia. — Sintem convinși că dacă la București ați cunoaște exact, așa cum cunoaștem noi, adevărata situație a minorității bulgare din „Dobrogea Nouă”, v'ați ridica împotriva sistemului local de prigoană...

Fapt e că, la început, presa bulgară nici n'a înregistrat manifestația dela Varna. Numai după ce unele ziare din București au început să tragă clopotul de alarmă, ziare'e din Sofia s'au sesizat și, aducînd incidentul la adevărata lui porție, l'au desaprobat energic.

De altfel, bunul simț le indică drumul. Adversitatea împrejurărilor i-a izolat și în mod firesc încolțește ideia apropierii de vechiul mal ospitalier al fluviului...

Or, în viața privată ca și în viața publică simpatia obligă și trezește sentimente la fel...

F. Dîma

Dracul¹

ACTUL AL DOILEA

Nouă ore și trei sferturi scara. Electrica aprinsă. La icoane arde candela mereu. Guranda e în halat și toaletă de culcare, Victor în haine de stradă, stă cu jurnalul pe picioare.

SCENA I

GURANDA, VICTOR

GURANDA. — Amu ce te-ai oprit?...

VICTOR. — Să casc.

GURANDA. — Cum te rog să-mi ții de urît, ori să-mi citești, te apucă lenea, plictiseala, căscatul...

VICTOR. — Asta înseamnă că sînt băiat sincer.

GURANDA. — Zău... Credeam că necuviincios.

VICTOR. — Dacă sinceritate înseamnă necuviință, atunci fățarniciei să-i zicem... cuviință.

GURANDA. — Văd că știi să sucești bine vorbele, ca să-ți iasă așa după cum vrei tu.

VICTOR. — Matala vrei să-ți par cu orice preț vesel și vioi.

GURANDA. — Și de ce n'ai fi?... Nu ești tînăr?... Îți lipsește ceva?...

VICTOR. — Tocmai fiindcă-s tînăr casc și mă plictisesc. cînd citesc gazete.

GURANDA. — ...și-mi ții mie de urît.

VICTOR. — Dragă moșule. cînd uritul acesta ține prea mult...

GURANDA. — Incepe să ți se urască... Da, văd că ți se urăște... N'ai un pic de răbdare... N'ai un pic de... Hei, hei,

¹ Vezi „Viața Românească“ No. 7-8, 1932.

intr'o zi vei ofta și-ți vei spune: „Ce bine ar fi să mi se mai urască odată cu moș Costache acela”.

VICTOR. — Sigur c'o voi spune-o într'o zi.

GURANDA. — Dar atunci va fi prea târziu.

VICTOR (*făcîndu-se că nu'nțelege*). — Și de ce prea târziu?..

GURANDA. — Fiindcă m'oi odihni lingă tătînă-tău...

VICTOR. — Iar o iei pe cărarea asta?..

GURANDA. — Pe aicea ajunge tot omul.

VICTOR. — Atunci chiar dacă m'oi arăta tot vesel și vioi, la urma urmei tot voi zice: „Ce bine ar fi să mi se mai urască cu moș Costache”.

GURANDA. — Atunci ai zice așa: „Ce fericit aș fi să mai petrec iar cu moș Costache, că avea și el hazu lui”.

VICTOR. — Apoi bine, moșule, aceasta-i petrecere?... Eu case, mata moșii. Nuța ne aduce, mie cafeaua, matale ceaiul de mușețel și.. Iaca și Nuța cu cafeaua și mușețelul.. Bine, că veniși, altfel ne găseai visînd. (*Nuța intră cu tava și o pune pe masă. Ceaiul de mușețel îl pune pe scrin*).

SCENA II

ACEIAȘI, NUȚA

NUȚA. — Nu te mai fuduli, conașule, cu dormitul la ora aiasta... Mata ești ca liliicii și bufnițele... Tocmai noaptea n'ai astîmpăr.

GURANDA. — Și din neastîmpărul aista vine și urfîtul de cască.

NUȚA. — Aiasta-i chiar așa, coane Costache, am băgat-o și eu de samă... Conașului Victor, oriunde îi place, fie și într'o băltoacă, și numai acasă nu.

GURANDA (*lui Victor*). — Uită-te și tu la Nuța... citu-i cu puțină carte și-i mai cuminte decît tine.

VICTOR. — Ea trebuie să fie cuminte, întîi că-i fată și al doilea că ține grozav să se mărite.

GURANDA. — Și tu ar trebui să ții.

VICTOR. — Să mă mărit?

GURANDA. — Ei, să te măriți!... Să te însori... Ca mine închid ochii și dai iama în agoniseala mea și pe urmă rămii pe drumuri.

VICTOR. — Și dacă mă însor nu tot rămîn pe drumuri, ba încă și cu o biată femeie pe cap?

NUȚA. — Și dacă o să te însori, crezi că tot așa o să te porți nopțile?! (*ese*).

SCENA III

GURANDA, VICTOR

GURANDA. — Fata aiasta se face din zi în zi mai cuminte.

VICTOR. — Hm...

GURANDA. — Ce-i aia: hm.

VICTOR. — Hm e hm...

GURANDA. — Ce vorbă-i aiasta?

VICTOR (*plăctisit*). — Ce-mi pasă mie de cumințenia Nutei!...

GURANDA. — Ar trebui s'o iei drept pildă.

VICTOR. — Când voi avea nevoie de pilde, n'am să le iau tocmai dela Nuța.

GURANDA. — Pilda când e bună poate veni dela oricine.

VICTOR. — Matale, moș Costache, vorbești ca din sfânta Evanghelie.

GURANDA. — Ca din Evanghelie... Nici nu-ți dai sama ce rușine mi-ai făcut azi... Să-mi crăpe obrazul.

VICTOR. — Ce rușine?

GURANDA. — Cu cafeaua... Da, da... Te prefaci că nu'n-țelegi... Cu conu Dumitrache..., dar și el te-a pus bine... Nu-ți mai dă pe nepoată-sa...

VICTOR (*făcînd pe disperatul*). — Vai, de mine!... M'a neurocit... (*îl bufnește risul*).

GURANDA. — Rizi tu, dar nu știi ce-ai pierdut... Era o dorință a me frumoasă... Fată bună... Familie mare.. Zestre rotungioară... Procopseală, bre Victore, dar dacă nu-i cap...

VICTOR. — Vai de picioare... Slavă Domnului!.. Dacă am ceva bun, sînt tocmai picioarele... Slavă Domnului!.. Dacă știu ce să mai zic despre conu Mîrza...

GURANDA. — Și ce-ai putea tu să spui despre Dumitrache?...

VICTOR. — Ce fel de cap a avut dînsul, de astăzi se vaită de picioare.

GURANDA. — Bănuiam eu că iar vei face o sucitură de cuvinte, numai că istețimea aiasta nu ți-a adus nici o para în pungă.. Ei, dar vād că liliecii și bufnițele au început să se sbuciume în sufletul tău... Te cheamă noaptea!...

VICTOR. — E și vremea, dragă moșule... zece ceasuri.

GURANDA. — Și mă lași singur?...

VICTOR. — Sînt și eu tînăr, am și eu nevoie de petreceri...

GURANDA. — De nebunii.

VICTOR. — Vrei să le fac cînd oi fi ca mata?

GURANDA. — Să nu le faci nici cînd. Să fii cuminte.

VICTOR. — Adică să te păzesc de ce ți se năzare.

GURANDA. — Și de ce nu?...

VICTOR. — Nu mă poți obliga să-ți fac pe guvernanta în fiecare noapte.

GURANDA. — Știi bine că atunci când dormi aici cu mine, am o noapte liniștită.

VICTOR. — Gîndește-te în altă parte și nu vei mai avea nimic. Iată nici ceaiul nu ți-l mai bei, ca să-ți liniștești nervii.

GURANDA. — De prisos sînt toate... Într'o bună zi, aiasta mi-a spus-o doctorul dela București, îmi voi face sama.

VICTOR (*cu imputare*). — Vezi cum vorbești?...

GURANDA. — Stai cu mine și nu mai vorbesc așa.

VICTOR. — În astă seară nu pot.

GURANDA. — Aseară tot așa mi-ai spus.

VICTOR. — Am și eu ale mele.

GURANDA. — Ai și tu ale tale... Și Miluță Bursuc tot cu ale lui a plecat... Se vede că tot de suciți am avut parte pe lumea aiasta.

VICTOR. — Dar Bursuc ce putea să-ți facă?

GURANDA. — Dormea aici cu mine și-mi ținea de urît.

VICTOR. — Iți ținea de urît pînă te înnebunea deabinelea.

GURANDA. — Ei, aiasta-i amu.

VICTOR. — Par'că eu n'am aflat că numai de boala matală ași vorbit? Numai că nu l-am dat afară din casă!...

GURANDA. — Am înțeles... Tu mi l-ai gonit...

VICTOR. — O rudă îndoelnică ce vine de așa de departe ca să te îngroape în cel mult două săptămîni și care nu avea nici bani de întors, așa sigur era de moștenire.

GURANDA. — Ce tot spui acolo, Victore?!...

VICTOR. — Dar mi-ai luat și mie 2.000 de lei...

GURANDA (*pe gînduri*). — Nu mai înțeleg nimic... Ce vrei?... M'a apucat furtuna pe o corabie putredă... Pirie din toate încheieturile... Se scufundă...

VICTOR (*trăgînd panglica clopoșelului*). — Se scufundă în închipuirea matală. De ce nu ascuți de doctorul cel nou?

GURANDA (*cu groază*). — Să plec prin cele străinătăți?!... Amu la vîrsta me?...

VICTOR. — De ce nu? Mergem împreună... (*rizînd*). Cred că dracul nu se va lua după noi..

GURANDA. — Să-mi las casa aiasta unde m'am născut eu, tată-meu și tătăna-tu?...

VICTOR. — Nu vezi că s'a 'ncuibat dracul în ea!... Trage a ruină... (*Nuța intră cu pardesiul și pălăria lui Victor*).

SCENA IV
ACEIAȘI, NUȚA

NUȚA. — Iracan de mine, conașule Victor, amu și mata ți-ai dat în petic.

GURANDA. — Ia, tăceți din gură că mi-am adus aminte de ceva... Mă tot țineam, Victore, să te întreb.. Aiasta pentru că aduseși vorba de diavol...

NUȚA. — Iar ?...

GURANDA (*trece la scrin*). — Sucit, sucit, dar isteț băietul!...

NUȚA. — Care băiet ?...

GURANDA. — Miluță Bursuc.

NUȚA. — Un prefăcut.

GURANDA. — Aiasta-i altă mîncare de pește... (*scoate revolverul din scrin*). Ia, ghici, Victore, de ce-s gloanțele din revolver...

NUȚA (*se bate speriată peste gură*).

GURANDA. — Hai ?!...

VICTOR (*surîzînd superior*). — Ce-mi dai, dacă-ți spun?...

GURANDA. — Ce vrei să-ți mai dau ?... Tot ce-i al meu e și al tău.

VICTOR (*impasibil*). — Plumbii sînt de pîne și înegriți cu cerneală.

NUȚA. — Eeee ?!...

GURANDA (*uimit*). — De unde știi ?...

VICTOR. — Dacă eu ți i-am schimbat...

GURANDA. — Tu ?!...

VICTOR. — Da.

GURANDA (*incruntat*). — Și de ce mă rog ?...

VICTOR. — Mata nu bănuiești, de ce??...

GURANDA. — Uite, nu... Eu nu-mi pun revolverul sub perină, cum își pune Nuța busuioc, ca să-și viseze viitorul, ci ca să mă apăr...

VICTOR. — Să te aperi dar să nu te împuști...

GURANDA. — Cum e vorba aiasta ?..

VICTOR. — Crezînd că împuști pe dracu, s'ar fi putut foarte lesne să-ți descarci revolverul în piept.

GURANDA (*uluiț și înduioșat*). — Ai făcut tu una ca aiasta ?...

VICTOR. — Acuma și mata...

GURANDA (*ștergîndu-și ochii... către Nuța*). — Tot are inimă, băietul... Nu-i tocmai așa cum mi-l încondeiază Dumitrache... Ține-i pardesiul.. Să se ducă să ieie aer, de... tinerețe...

VICTOR (*Nuței*). — Ce mă zorești ?...

NUȚA. — Apoi nu te duci ?...

GURANDA. — Se duce, se duce... Ce să facă aici cu mine... Și cât zici că i-ai dat lui Miluță?... 2000...? (*trece la scrin și caută ceva pe acolo într'un portofoliu*).

NUȚA (*ghiontind pe Victor, încet*). — Drace, drace...

VICTOR (*imbrăcându-se grăbit, tot încet*). — Să vii după mine...

GURANDA. — Uite cele două mii. Am adăogat și oțecă de camătă...

VICTOR. — Vai, moșule, nu era nici o grabă...

GURANDA (*bătindu-l pe umăr*). — Lasă, lasă, nu mai fă și tu amu pe economu.

VICTOR. — Dacă zici mata... (*bagă banii în buzunarul pardesiului*). La revedere, moșule, și vise frumoase... (*ese repede*).

GURANDA. — Eu și vise frumoase....

VICTOR (*de afară*). — Nuță, Nuță... o batistă...

NUȚA. — Batistă ?... Acușica... (*ese repede*).

SCENA V

GURANDA, NUȚA

GURANDA. — Vise frumoase... (*Clatină din cap și nehotărit face cițiva pași, apoi zărind gazeta o ia de jos și se așează în fotoliul de lângă ușă. Parcurge ici colo gazeta. Deodată începe să tremure... Citește cu glas tare*): „Astăzi dimineață a fost găsit spînzurat de căpătîiul patului comerciantul Petre Niculescu din strada Șelari. Cauza pare a fi neurastenia... (*gazeta îi cade din mînă*). Neurastenia... (*speriat*). Cine-i acolo....

NUȚA (*ce tocmai intrase*). — Vai, cum m'ai speriat, coane Costache...

GURANDA. — Tu ești, Nuță ?...

NUȚA. — Amu am început să te spariu și eu...

GURANDA. — Acum mă speriu și de un șoarece.

NUȚA (*zimbînd*). — De acela mă speriu și eu.

GURANDA. — Știi tu ce scrie în gazeta aceasta ?... Cică un negustor dela București s'a spînzurat de căpătîiul patului.

NUȚA. — I-or fi mers rău treburile.

GURANDA (*cu capul în piept*). — Și el a suferit de boala mea.

NUȚA. — Iar te gîndești?

GURANDA. — Nu m'am gîndit, dar am citit.

NUȚA. — Atunci dă-le încolo de gazete, dacă altceva n'au mai bun de scris. Mai bine ai bea ceaiul.

GURANDA. — L-oi bea eu, cînd m'oi culca.

NUȚA. — Tocmai c'am venit să-ți aștern.

GURANDA. — Nici o bucurie... În patul aista mă bag ca într'un cosciug cu cuie.

NUȚA. — Să-ți aștern pe sofa.

GURANDA. — Numai într'un loc m'oi hodini ca lumea, dar mai e oleacă pînă atunci.

NUȚA (*oftează*).

GURANDA. — Dar tu, de ce mai oftezi, Nuță ?...

NUȚA. — Mai știi și eu ?...

GURANDA. — La tine o fi scîrba că nu ți se arată vr'un drac de băiet...

NUȚA. — Numai de băieți nu-mi arde mie.

GURANDA. — Se vede că nu ți-a sosit încă vremea... Aș vrea să te știi și pe tine așezată într'un fel... Cel puțin pe lumea cealaltă să nu mă mai chinuiască viii, cum mă chinuesc aici morții...

NUȚA. — Dar morții ce au cu mata ?...

GURANDA. — Se vede că le-oi fi făcut vr'un rău, cînd erau și ei pe pămînt...

NUȚA. — Iaca, am isprăvit de făcut patul... Amu să-ți aduc dulceața și apă rece... (*ese grăbită*).

GURANDA (*după o scurtă pauză ridică jurnalul de jos, își drege ochelarii pe nas și după oarecare ezitări, citește*).
Oribilul asasinat... (*svirle jurnalul*). Piei, satano!...

NUȚA (*reintră*). — Iaca și dulceața de pomușoare și apa... Dar, știi, coane Costache, par'că ai dat cu bobii...

GURANDA. — Zău...

NUȚA. — Vorbiși de un drac de băiet și băietu-i la porțiță... Al lui Busuioc. M'o pîndit și m'o rugat să ies puțin pînă la poartă, c'are să-mi spună ceva foarte însemnat.

GURANDA. — Du-te, Nuță, dacă te-a pîsiit, dar vezi, nici tu să nu treci porțița în stradă și nici pe el să nu-l lași să intre în curte.

NUȚA. — Las' pe mine, Coane Costache! Nu s'a născut acela, care să-mi întoarcă mie capul...

GURANDA (*cu jumătate voce*). — Atunci, du-te...

NUȚA. — Sărut minile și nu uita să bei ceaiul...

GURANDA. — Nuță... (*Nuța se oprește în prag*)... Nuță, vezi de isprăvește mai repede cu băietul acela... Ori amină-l pe mine...

NUȚA. — Te simți rău ?...

GURANDA. — Aproape... Nu de boală... de suflet... Miluță Bursuc... Doctorul. Negustorul dela București, ce s'a spînzurat... Mă simt mai neliniștit ca de obicei...

NUȚA. — Dacă nu vrei să bei ceaiul...

GURANDA. — Mi-e frică, Nuță... N'aș vrea să-l mai văd la noapte...

NUȚA. — Eu n'am nici o putere...

GURANDA. — Fă-ți patul pe sofa și dormi aici...

NUȚA. — Vai de mine!..

GURANDA. — Nu te speria degeaba... Când doarme Victor cu mine, dracul nu mă mai cercă... Tot așa are să fie și cu tine...

NUȚA. — Dar ce va zice lumea!..

GURANDA. — Cum lumea ?..

NUȚA. — Că mă cule aici cu mata.

GURANDA. — Ce-i cu aiasta ?..

NUȚA. — Și așa, destule se vorbesc pe socoteala noastră...

GURANDA. — Noastră ?..

NUȚA. — Că așa fi trăind, ba cu conașul Victor..

GURANDA. — Așa ceva am auzit și de la conu Dumitrache.

NUȚA. — Ba cu... (*se bate cu palma peste gură*) doamnă iartă-mă, cu mata.

GURANDA. — Au ajuns pînă aici ?..

NUȚA. — Băieții mi-au scormonit-o, de ciudă că nu mă uit la dinșii. Tot îmi spun că mă țin fudulă...

GURANDA. — În ziua de azi nici bine nu mai e chip să faci...

NUȚA (*oftează*).

GURANDA (*după o scurtă pauză*). — Bine, Nuță... du-te și vorbește cu băietanul la portiță... Poate că și-a mai spăla dinții gura aiasta a lumii... Ei, dar nu mai pleci?..

NUȚA. — Coane Costache!.. Mi-e milă de mata!..

GURANDA. — Am ajuns atît de rău ?..

NUȚA. — Și pe nedrept.. (*apropiindu-se*). — Simt că aș putea să te tîmăduesc.

GURANDA. — Și de ce n'o faci ?.. Nu te-am crescut de mică ?.. Imi datorezi tu oleacă de cătare.

NUȚA. — Aș face-o cu dragă inimă, dar nu stă numai în puterile mele... mai trebuie să vocști și mata...

GURANDA. — Din parte-mi cum să nu vreau ?..

NUȚA. — Dacă-i vrea!.. Aș pune mîna în foc că dracul nu va mai îndrăzni să te cerce și nici să te chinue...

GURANDA. — Crezi ?!..

NUȚA. — De va fi altfel să mă gonești...

GURANDA. — Atunci de ce m'ai lăsat să mă chinuesc atîta ?..

NUȚA. — Fiindcă ceiace trebuie să vrei...

GURANDA. — E tare greu... nu ?.

NUȚA. — E și tare greu, e și tare ușor...

GURANDA. — Mă uit la tine ce mînte bătrînă ai... Dar spune odată, ce trebuie să vreau...

NUȚA. — Să te însori.

GURANDA. — Hai?!.. La vîrsta me?... Ai căpchiet, Nuță ?.. Ori ce să mai spun de tine, dacă și conu Dumitrache

m'a povățuit la fel !... Nu cumva el te-a pus la cale, ori... văduva lui Gavriluț ?...

NUȚA. — Văduva lui Gavriluț ?... Coana Ilencu ?... Nu face de mata... E prea bătrână.

GURANDA. — Prea bătrână ?... Nici nu cred să aibă 50 de ani...

NUȚA. — Și aiasta nu înseamnă că-i prea bătrână ?..

GURANDA (*cu orgoliu*). — Eu la 50 de ani...

NUȚA. — Mata, dar nu dumneaci...

GURANDA. — Oricum, pentru mine e prea tinăără.

NUȚA. — Prea tinăără ?... Apoi matala îți trebuie una și mai tinăără.

GURANDA — Ce tot spui acolo, Nuță ?... Adică... decît să stau de vorbă cu strigoii, mai bine să-ți ascult țicnelile tale... (*zîmbind*). Și așa... îmi trebuie poate, vorba lui Dumitrache, o față mare... ?...

NUȚA. — Mata rizi de mine, dar e după cum spun eu... Matala îți trebuie una tinăără și sănătoasă, ca să fie sâritoare la orice ceas din zi și din noapte și nu o hodoroagă, căreia mata să-i pui muștare și s'o freci cu oțet de trandafiri...

GURANDA (*cu melancolie*). — Și se găsește pe lumea aiasta o femeie, să-și macine tinerețea lîngă un bătrîn ca mine ?...

NUȚA. — Da.

GURANDA. — Și unde găsești, mă rog, minunea aceea-ta ?!... Aici în țîrg ?!.. O cunoști tu?!... Și cine-i, mă rog ?...

NUȚA (*senină*). — Eu.

GURANDA (*uluit*). — Tu ?!... (*cu groază*) Nuță!...

NUȚA. — Da eu.. (*repede*). Vreau să te răsplătesc, că m'ai adunat de pe drumuri.

GURANDA. — Taci... Fugi... Tu nu ești Nuța...

NUȚA. — Coane Costache..

GURANDA. — Ai furat chipul ei... Tu ești dracul. Te-am înțeles!... Piei !... Piei!.. (*se repede la scrin și scoate revolverul, în acest timp Nuța furioasă a fugit trîntind ușa după ea*). A pierit... A fost dracul... Mă cearcă.. Mă încercuește... Nu mai știu cu cine mă găsesc... Nu mai știu cu cine vorbesc... (*se aude o ciocănitură în fereastra din fund*). Ai ?!.. Par'că-i amu la fereastră... (*ciocănitură la cealaltă fereastră din fund*). Hai ?... (*incepe să tremure*).

O VOCE (*la fereastră*). — Moș Costache...

GURANDA — E dracul...

ALTA VOCE (*dela cealaltă fereastră, cîntînd încet și glumeț*). — „Deschide, deschide fereastra...”

GURANDA (*tremurînd*). — Iși mai rîde și de mine...

ALTA VOCE. — Dar deschide odată, bre Costache!... Ce dracu...

GURANDA — O voce cunoscută.

O VOCE. — Deschide, moș Costache, că ne vede lumea.

GURANDA (*cu vocea sugrumată*). — Dar cine sînteți, voi acolo?...

ALTA VOCE. — Cine să fim?... Uite Dumitrache Mirza și cu nepotu-tău Miluță Bursuc.

GURANDA (*mai înviorat*). — Tu ești, bre Mirzacule?... Dar cu Bursuc, de unde?

ALTA VOCE. — S'o întors ceia Leorda, că și-a uitat bastonul la tine și-l ceartă Marghiolița...

GURANDA (*deschizînd cu teamă și precauțiune o fereastră*). — Sînteți strigoi ori oameni cu adevărat?..

MIRZA. — Noapte bună, Costăchel, dar ce arăți așa de speriet?...

GURANDA. — Stați să vă dau drumul în casă, (*inchide fereastra, dă storul în jos, apoi deschide ușa ce dă în balcon și pe urmă ceia ce dă în grădină. Mirza și Bursuc intră*).

SCENA VI

GURANDA, MIRZA, BURSUC

BURSUC (*zîmbind*). — Sărut mîinile, moșule...

GURANDA. — Ei, bată-te noroacele de băiet... Mare haz-modie mai ești și tu.

BURSUC (*îngrijorat*). — Vezi, moșule, să nu ne simtă cineva.

GURANDA. — Și dacă ne simte?...

BURSUC. — Nu se va mai arăta dracul...

GURANDA. — Atîta pagubă să am.

MIRZA. — Băietul vrea să-l vadă.

GURANDA (*vesel*). — Nu cumva ați venit să stați cu mine în noaptea aiasta?..

MIRZA. — Apoi așa m'o scos din minți nepotu-tău dela Tg.-Ocnei... El crede că pe acolo oamenii sînt mai deștepți...

GURANDA. — Și vrei să vezi pe dracul?...

BURSUC. — Da.

GURANDA. — Numai cînd sînt singur se arată.

BURSUC. — Aiasta vre să știe și Marghiolița.

GURANDA. — Să vedem atunci ce face Nuța... (*Guranda ese*).

SCENA VII

MIRZA, BURSUC

BURSUC (*după ce s'a uitat în juru-i cu atenție*). — Ce zici, Coane Dumitrache, dacă ne-am face culcușul după canape?...

MIRZA. — După canape?... Par'că am intrat în doaga copiilor.

BURSUC (*scuzându-se*). — Altfel ne vede și după cum ne spune moș Costache, nu se mai arată

MIRZA. — Și te temi că nu l-ai vide?... Bre, băete, cine l-a căutat pe dracu, l-a găsit întotdeauna.

BURSUC. — Amu să punem și două scaune.. Pentru mata oi pune fotoliul. Poate te fură somnul...

MIRZA. — Și tu nu crezi, c'o să ne pierdem vremea degeaba ?...

BURSUC. — Om vide... Dacă ești mata așa de bun, să te așezi la postul de onoare.

MIRZA. — Amu dacă am intrat în horă, să joc, Miluță... La urma urmei'oi dormi și într'un fotel dacă vrea Marghiolița matale... Dar de ce n'ai adus-o și pe dumneaei?... Cel puțin s'o videm și noi.

BURSUC. — Costă multe parale trenul... Vine moș Costache... Să facem o probă dacă sîntem bine ascunși...

MIRZA. — Să-l băgăm și oleacă în răcori... Amu sîntem doi draci!... (*dispar după speteaza canapelei. Se aud numai vorbele lor*). Dar știi că nu-i rău nici aici de sforăit?... Unde-i nepoată-mea să mă vadă.. Na că mi-am uitat fesu acasă.

BURSUC. — Iți împrumută moș Costache unul... (*Guranda intră*).

SCENA VIII

GURANDA, MIRZA, BURSUC

GURANDA (*vorbind ca unor persoane prezente*). — N'aveți nici o grijă... Nuța stă de vorbă cu haidamacul ei de Busuioc... Vorbește și rîde de par'că nici n'ar fi pe lumea aceasta. Lume nerecunoscătoare. Mirzacule... (*dîndu-și sama că el singur se sperie*) Hai?!... Dar unde sînteți?!... Ori nici n'ați fost?!... (*cu groază*) Dumitrache, Miluță!...

MIRZA. — Cucu...

BURSUC (*ridicîndu-se*). — Aici sîntem, moșule... nu te mai speria și mata.

GURANDA. — Cum să nu mă speriu, dacă îmi faceți una ca aiasta...

MIRZA (*ridicîndu-se*). — De, Costăchel, am ajuns să-și ridă copiii de noi.

GURANDA. — Dar după canape, ce căutați?...

MIRZA. — Uite, Miluță, vrea cu orice preț să vadă pe dracu...

GURANDA (*cu îngăduință*). — Tu ești oleacă sucit, Mi-

luță... Uite, mi-l suciși și pe bietu Dmîtrăchel... Mai ții ?... Mai ții ?... C'ai început să flueri..

MIRZA. — Fluier pînă oi începe să tai lemne... (*se bate cu palma peste gură, ca să-și mășcheze căscatul, și dispare după canapea*)

BURSUC (*lui Guranda*). — E rîndul matale să te desbraci... (*repede*). Dar revolverul ți l-ai pus sub pernă ?...

GURANDA. — La ce să-l mai pun dacă are gloanțe de pine?...

BURSUC. — Gloanțe bune ai ? ...

GURANDA. — Cum să nu.

BURSUC. — Incarcă-l atunci din nou.

GURANDA. — Și de ce, Miluță? Nu sînteți și voi aici ?...

BURSUC. — Tocmai, să vedem și noi cum le-o înghiți și pe aiestea...

GURANDA — Ia ascultă, bre, Miluță... din toate acestea, ce crezi tu c'o să iasă ?...

BURSUC. — Eu de unde să știu, moșule... Om vede...

GURANDA. — E pe văzute... Mă tem că n'o să vezi nimic, în schimb eu voi dormi liniștit... (*dă să bea ceaiul*).

BURSUC — Dar ce băutură e aceia ?...

GURANDA. — Ceai de mușețel... Adorm mai ușor...

BURSUC. — Și cu adevărat adormi ?...

GURANDA. — Pînă număr o sută...

BURSUC. — Nu-l mai bea..

GURANDA. — De ce?...

BURSUC. — Să nu adormi.

GURANDA. — Să nu adorm, tocmai amu ?...

BURSUC. — Încearcă să dormi și fără băutura aiasta...

GURANDA. — Atunci să nu-l mai beau, Miluță .. (*după o scurtă pauză*). Și... zici să încarc revolverul cu gloanțe adevărate ?...

BURSUC. — Dacă vrei...

GURANDA. — Par'că spuseși...

BURSUC. — Mi-am dat și eu părerea. .

GURANDA. — Dar tu, ce zici, Mitrăchel, să fac ?... Hai ?!.. Ii zici tu, să nu-ți fie de deochi, dar pe altă limbă... Și cum ți-a venit să-l aduci aici să se chinuiască?...

BURSUC. — L-am văzut astăzi dimineață prin feroastră, iar amu cînd m'am întors pe jos de la Leorda...

GURANDA — Pe jos ?

BURSUC. — N'aveam tren ca să fiu în noaptea aiasta aici... Am tras la dumnealui și l-am rugat să vină cu mine la mata, ca să nu mă bănuiești că sînt un țilhar..

GURANDA. — La ce te-ai gîndit și tu...

BURSUC. — După felul cum am plecat astăzi dimineață..

GURANDA. — Și Victor aista după felul cum te-a dus la gară...

BURSUC. — Victor ?.. Foarte cum se cade... Mi-a plătit biletul și mi-a dat și bani de buzunar. Nu m'am așteptat la a-iaa din partea lui.

GURANDA. — Nu-i tocmai așa cum pare...

BURSUC. — I-adevărat... Intii s'arată hursuz și pe urmă nu mai isprăvește cu pupatul... Și l-ai încărcat ?..

GURANDA. — Iaca, tot vorbind l-am încărcat... și dacă o fi,... să trag ?

BURSUC. — Dacă o fi... da.. Dar desbracă-te, moș Costache și stinge luminile...

GURANDA. — Eu sînt gata de culcare.. doar papucii să-mi lepăd... (*intoarce butonul electric. In scenă rămîne doar lumina candelalei dela icoane*). Să sting și candela ?..

BURSUC. — Să lași așa cum e de obicei...

GURANDA (*din pat*). — Apoi noapte bună, Miluță... Ori vrei să-mi spui și o poveste de adormit copiii.. că nu m'ai lăsat să-mi beau ceaiul... (*după pauză, speriat*). Vai de mine!..

BURSUC. — Ce-i moș Costache?..

GURANDA. — Cu nebuniile aiestea ale tale am uitat să mă închin... Ori n'am voie ?..

BURSUC. — Se poate, moșule ?.. Dacă nu ne-om ruga la Dumnezeu, atunci la cine să ne mai rugăm ?..

GURANDA (*se coboară din pat, îngenuchează cu fața la icoane și se roagă încet, apoi bate iar mătăni cu scrupulozitate. Cortina cade încet, pentru ca să se ridice peste puțin pe același decor și pe aceeași lumină de candelă. Se aude sforăitul de după canapea al lui Mirza*).

SCENA IX

ACEIAȘI

(*Ceasul bate cele patru sferturi și apoi două ore*)

GURANDA (*după o scurtă pauză, încet și cu teamă*). — Miluță...

BURSUC. — Ce-i moșule?..

GURANDA. — Credeam că dormi și tu.

BURSUC. — Se poate ?.. Tocmai eu ?..

GURANDA. — Vezi, nu m'ai lăsat să beau ceaiul și amu nu pot să dorm.

BURSUC. — Nici nu trebuie...

GURANDA. — A bătut două... Mai e puțin și se face ziuă.. Ne-am pierdut noaptea de pomană.

BURSUC. — Om încerca și pe a doua ..

MIRZA (*nu mai sforăe dar se agită*).

GURANDA. — Ce faci acolo, Miluță?..

BURSUC. — Eu nimic... Nu știu ce are conu Dumitrache ?...

GURANDA. — Deșteaptă-!. Viscază urît...
 BURSUC. — Coane Dumitrache... Coane Dumitrache...
 MİRZA. — Săriți, că mă înec... Săriți...
 BURSUC. — Coane Dumitrache, deșteaptă-te...
 MİRZA. — Ce?!... Unde sînt?!... Ce-i întunericul ista?!...
 BURSUC. — Ești la conu Costache...
 MİRZA. — N'am căzut într'o fîntină?..
 GURANDA. — Ce fîntină, Mirzacule, că ești la mine după canape...
 MİRZA. — Ce canape?...
 BURSUC. — La conu' Costache.
 MİRZA. — Scoateți-mă afară... Mă înăduș...
 BURSUC (*desperat*). — Incet, Coane Dumitrache, că se duce dracului... dracu...
 MİRZA. — Aha, dracu.. amu pricep...
 BURSUC (*cu triumf*). — Tăcere... Aud pași...
 MİRZA. — Pași?...
 BURSUC. — Care se apropie.. (*se scurg cîteva clipe de tăcere absolută, apoi ușa din dreapta se deschide încet și Nuța intră*).

SCENA X

ACELIAȘI, NUȚA

NUȚA (*din prag trage un moment cu urechea, conu Costache sforăe discret, dînsa înaintează cîțiva pași spre pat și cheamă încet*). — Coane Costache... (*pauză, ceva mai tare*) Coane Costache, dormi?... (*aprinde un bec*). Coane Costache... (*Guranda doarme sforăind ușor*). Coane Costache... (*asigurată, Nuța zîmbește, clatină din cap, apoi trece în virful picioarelor în fundul scenei, unde dă să deschidă ușa. Tresărind*). E deschisă?... (*se întoarce rețede pe călcie, revine cu salturi de pisică pînă la tăblia patului și încruntînd sprîncenele fixează pe Guranda care doarme liniștit*). Coane Costache... (*asigurată din nou*). Se vede c'am uitat s'o închid... (*se retrage încet, stinge becul și ese rîzînd ușor*).

SCENA XI

GURANDA, MİRZA, BURSUC

GURANDA. — A !... Șerpoaica... bine ai botezat-o, Mirzacule... Iată, ce-am crescut la sînul meu... Acuma știu cine-i dracul... Nu mai e o închipuire a me... E golanul acela de Bunsuoc... cu care se tot sfătuește la porțiță... Rău a făcut Victor, că mi-a schimbat gloanțele... Nu mă mai chinuiam atîta...

MİRZA (*ridicîndu-se după canapea*). — Vezi să nu-ți tremure mîna... Să mi-l pocnești în numele tatălui...

GURANDA (*feroce, înăbușit*). — Stau cu degetul pe trăgaci... Dumitrache, am fost pe vremuri mare vânător...

BURSUC. — Atunci să tăcem ca la pîndă... Să nu ne simtă vînatul... (*scurtă pauză, ușa din fund se deschide cu precauțiune și în prag apare dracul. Privește scurt înăuntru, apoi cu pași mari și rari înainteză pînă la pat. În urma lui, Mirza și Bursuc s'au ridicat și privesc cu atenție...*)

SCENA XII

ACEIAȘI, DRACUL

DRACUL (*cu vocea diabolică*). — Coane Costache... Coane Costache... (*sgîlție de pat cu putere*).

GURANDA. — Hai ?!...

DRACUL. — Am sosit.

GURANDA (*totuși emoționat*). — Văd.

DRACUL. — Și voi sosi mereu.

GURANDA (*par'că hipnotizat*). — Și ce vrei dela mine, de mă chinuești atîta ?!...

DRACUL. — Sufletul tău.

GURANDA. — Dacă ții atît de mult la el, ia-mi-l odată și lasă-mă în pace.

DRACUL. — Eu nu iau sufletul nimănui; am destule în măruntaiele pămîntului...

GURANDA (*cu totul sub imperiul dracului*). — Dacă nu vrei să-mi ei sufletul atunci..

DRACUL. — Tu trebuie să mi-l dai.

GURANDA. — Eu ?!...

DRACUL. — Da.

GURANDA. — Și de ce ?..

DRACUL. — Pentrucă așa trebuie.

GURANDA. — Așteaptă atunci să-mi închidă ochii Arhanghelul Mihail.

DRACUL. — Dacă dînsul îți va închide ochii, atunci nu mai înseamnă că-mi dai singur sufletul.

GURANDA. — Și cum aș putea să ți-l dau altfel ?..

DRACUL. — N'ai auzit de oameni ce-și pun capăt vieții ? ...

GURANDA. — A !... Să-mi pun eu singur capăt vieții ?!... E grozav... Sînt atît de bătrîn... Am atît de puțin de trăit...

DRACUL. — Numai astfel chinurile tale vor avea sfîrșit.

GURANDA. — Numai așa și altcum nu ?..

DRACUL (*rînjind*). — Afară dacă te deprinzi cu vizițele mele.

GURANDA. — Da, da... Ești neîndurător.. Iacă... aș putea să isprăvesc chiar în noaptea aiasta... Ce-ar fi dacă mi-aș

trage un glonte în cap?... (*scoate tremurînd revolverul și șovăitor îl duce la timp-lă*).

DRACUL. — Nu cu revolverul... Îți tremură mina și greșești...

GURANDA (*lăsînd revolverul*). — Altfel cum s'ar mai putea?...

DRACUL. — Vezi cîrligul din tavan?... o sfoară doar și ai putea să te agăți de el ca un candelabru de cristal... (*insinuant*). I-atîta de ușor... te-aș putea chiar eu ajuta...

GURANDA (*îngrozit, înlînd revolverul*). — Nu te apropia că trag...

DRACUL (*rînjind*). — Ai uitat, că-mi plac plumbii că-s fierbinți?... Trage, coane Costache, că ți-a sosit ceasul.

MÎRZA (*cu glas tunător*). — În numele tatălui, Costăchel!... (*un pînnet, un zîngănit de sticle sparte, apoi alte două focuri. Dracul a căzut însă dela primul foc*).

GURANDA (*sare din pat, cu triumf*). — Am răpus dracul, Dumitrache... Mai am șerpoaica... (*își pune repede papucii și dă să iasă*).

MÎRZA (*eșind de după canapea*). — Unde te mai duci?...

GURANDA. — S'o pedepsesc și pe ea!... (*ese fugînd*).

MÎRZA (*după el*). — Destul singe, Costăchel, destul...

SCENA XIII

BURSUC, VICTOR

(*Dracul se ridică repede și trece la ușa pe unde au eșit bătrîinii, ascultă pușin și ride*). Cine-a mai văzut drac mort?... (*trece repede în fund, dar areolo dă peste Miluță, ce-l așteaptă cu revolverul întins și cu o lampă electrică cu care îl luminează*).

BURSUC (*umil*). — Incotro, vere Hectore, Victore, ori așa ceva?... La bal mascat?...

VICTOR (*uluit, se retrage cîțiva pași*). — Tu?!.. Parc'ai plecat cu trenul...

BURSUC. — Gîndul Marghioliții m'a dat jos la Leorda.

VICTOR (*imperativ*). — Dă-te la o parte.

BURSUC (*hoțărît*). — Aiasta are să fie cam greu.

VICTOR (*schimbînd atitudinea și tonul*). — Lasă-mă să plec, Miluță!... Mai mare rușinea să mă vadă moșu așa...

BURSUC. — Numai așa bietu moșu se va însănătoși.

VICTOR (*ironic*). — Și ții să trăiască mult?...

BURSUC. — Cîte zile i-o da Dumnezeu!...

VICTOR. — Să nu fim ipocriți, Miluță... Lasă-mă să plec și facem pe din două moștenirea... (*convîngător*). Numai gîndește-te, ce-ar fi pe bătrîinii aceștia, cînd le-ai spune că

n'ai văzut nimic alta decât pe moș Costache spărgînd oglinda cu revolverul...

BURSUC. — Dar Nuța ?...

VICTOR. — Nuța e fugită singură... Avea ea o presimțire... Mi-a și spus să mă astîmpăr pentru noaptea aceasta...

BURSUC. — Atunci...

VICTOR (*repede*). — Dă mîna cu mine, Miluță... Moș Costache și-a trăit traiul... E rîndul nostru acum.

BURSUC. — Aș putea spune că-i al meu și al Marghioliții...

VICTOR. — Al nostru, al tinerilor...

BURSUC. — Al tău a trecut, l-ai istovit ca un besmetic...

VICTOR. — Așa dar tot acesta ți-a fost planul... Să mă înlături dela moștenire !

(*Guranda intră urmat de Mirza*)

SCENA XIV

ACEIAȘI, GURANDA, MÎRZA

GURANDA. — Mi-a scăpat șerpoaica... (*dînd cu ochii de Victor, se retrage cu groază*) Dar nici dracul n'a pierit...

MÎRZA (*vesel, luminînd scena*). — Așa-i, nici el... Slavă Domnului, Costăchel. Acum ești izbăvit și cu nimic greșit în fața Domnului.

GURANDA (*înaintînd spre Victor*). — Tu m'ai chinuit atîtea nopți, nelegiuitule ?... Și nu ți-a fost milă de un biet bătrîn... fie el chiar cu oarecare dare de mîină... (*poruncitor*). Jos masca... Nu vrei ?... Nu cumva te rușinezi ? Nici eu nu vreau să te cunosc, unealtă drăcească... Piei din ochii mei... (*Victor ar fugi, dar Miluță repede îi smulge masca de pe obraz. Guranda uluit*). Tu ?! Victor ?

MÎRZA. — Cine altul ar fi fost ?

GURANDA. — Știai, Dumitrache ?...

MÎRZA. — Mi-a spus-o Bursuc.

GURANDA (*cu o imputare dureroasă*). — Ai știut-o, Miluță ?...

BURSUC (*scuzîndu-se*). — Așa i-a căzut Marghioliții în cărți.

GURANDA (*din ce în ce mai turburat*). — Ai știut-o și m'ai lăsat să trag în fecioru lui frati-mieu ?... Ai știut că-i văru-tu și m'ai lăsat... ba m'ai îndemnat... (*tremură, se clatină*).

MÎRZA (*sprijinîndu-l și așezîndu-l într'un fotoliu apropiat*). — Costăchel bre!... Ține-ți firea... Liniștește-te... Ia, bea ceaiul ista de mușetel... (*Victor fuge repede prin fund*).

GURANDA (*bea cu lăcomie, apoi încet se reculege, pri-*

vește undeva în gol de parcă ar căuta ceva, apoi fața i se luminează. Blajin). — Victore, tu să pleci chiar amu din casa aiasta.

MÎRZA. — A plecat și fără să mai aștepte să-l dai afară...

GURANDA. — Dar nu l-am dat afară.

MÎRZA. — Atunci l-ai poftit.

GURANDA. — Da l-am poftit de nevoie... pentrucă de mine încolo casa aiasta nu va mai fi a me; o dăruiesc orașului cu toți banii ce-i am la o bancă pentru un azil de bătrini.

MÎRZA. — Și tu te tragi la moșie, te-ai gândit bine...

GURANDA. — Și moșia voi dăru-o tot orașului.

BURSUC (*disperat*). — Moș Costache, dar mata cu ce mai rămii?...

GURANDA. — Aici erai, Miluță?... Lasă nu te speria... Spune-i Marghioliței că n'am s'o uit că m'a scăpat de-o boală așa de urită... De altfel nici pe Victor n'o să-l las chiar așa pe drumuri... Ce-i vinovat și el că m'a uitat moartea?...

MÎRZA. — Și tu, ce-ai de gând să te faci?... Cerșetor?...

GURANDA. — De mine să n'aveți nici o grijă... Mă trag la mănăstirea Neamțului...

MÎRZA. — La mănăstire?... (*zimbînd ștregărește*). — Nu-i prea firzie pocăința, Costăchel?...

GURANDA. — La mănăstire, Dumitrache, fiindcă nu vreau să închid ochii pînă n'oi vide și pe Dumnezeu!... Cred că mi se cade aiasta.

— CORTINA —

Lugoj, 19 Martie 1929.

M. Sorbul

Și pe urmă?...¹

Cobora două cite două scările de la Rampa. În gangul întunecos al eșirii, ferind-o, cu mâna făcută pînă, de curentul cu miros greu de cerneală și mucegai ce venea din curtea tipografiei, un tînăr svelt, îmbrăcat după ultimul jurnal, își aprindea țigara. Făcu un semn prietenos cu mâna și voi să treacă grăbit spre scară.

— Max.

Camil îl oprise de braț. Iși strînseseră minile.

— Ai ceva urgent sus ?

— Un desen de încasat.

— Și eu aveam o cronică dar nu e casierul aci.

— Onorata direcție ?

— Foarte ocupată: își întocmește itinerariul vilegiaturii.

— Da, mon cher, pleacă în străinătate. Je me demande...

— Iată-l pornit! gîndi Camil cu o secretă bucurie, care pe urmă îl enervă.

Apoi :

— Mergi ?

— Nu, aș vrea totuși să-i spun două vorbe onoratei direcții.

— Bine, te întorci, vino puțin cu mine pînă la Capșa.

Max se uită curios la el, apoi îl luă de braț urcînd strada Sărindar.

— Nu cumva știi ceva senzațional ?

— Nu, dimpotrivă — căută Camil să se explice repede.

Știi, am fost două săptămîni bolnav : o idioată criză de paludism. Nu m'am mișcat din casă. Așa că înțelegi, sînt dornic de ceva noutăți.

— Slab, foarte slab.

— De ce ? E timpul: gîndește-te, diversele aranjamente, mai mult sau mai puțin complicate, în legătură cu vilegiaturile, angajamentele pentru stagiunea viitoare, noul director dela Național, teatrele de vară.

Fără să vrea apăsase pe ultimele trei cuvinte.

Max enumără diverse hipoteze în ce privea Naționalul în-

¹ Vezi „Viața Romînească“ No. 7 și 8, 1932.

interpretând unele atitudini și fraze cu multe înțelesuri, surprinse la „Viitorul” de unde avea desigur să vie lumina.

Camil îl asculta mai mult decât distrat, preocupat numai de chipul în care să formuleze întrebarea pe care simțea că va trebui s'o pună mai precisă, dar de care se temea tocmai fiindcă avea să fie precisă.

Max era un băiat delicios, spiritual, fin, bine crescut, în care lncezeau numeroase aptitudini neglijate. Era salvatorul redactorilor care în ultimul moment îi puteau cere un desen sau o cronică — indiferent de subiect — tratate toate egal de superficial dar cu egală vervă. Fără să-și dea seama, era însă un om periculos, fiind întotdeauna perfect informat, nescăpându-i nimic din tot ce se petrece în ceiace se poate numi „tot București”. Și aceasta în mod firesc, fiind în contact zilnic cu un număr considerabil de oameni diverși, ca adevărat șoarece de culise și redacții, nelipsind dela nici o premieră, dela nici un vernisaj, dela nici o reuniune mondenă.

Când îl zărise în prag la Rampa, o impulsione bizară îl făcuse să-l oprească. Inconștient, întrebarea se conturase deja. Camil știa acum pentru ce îl oprise. Dar a-i pune direct această întrebare, însemna a-i atrage atenția, a-i deștepta bănueli și mai ales însemna în proprii săi ochi a recunoaște că îl preocupa.

Max tăcu. În calea Victoriei se opriră lăsind să treacă un automobil, apoi altul.

— Fantastic !! E șase și te înăbuși.

— În cafenea, în cofetărie ?

— În cofetărie. E mai răcoare și sînt femei.

Nu era însă nimeni cunoscut.

— Mon cher, începe lumea să plece. Încă o săptămînă și o să te simți ca într'un oraș străin. Ștefane, ceva rece, indiferent ce.

Se așezară la o masă în fund. Camil dibuia prin deslînarea unei conversații oarecari, încercînd s'o orienteze prin încercuiri din ce în ce mai strînse.

— Ți-am văzut croquis-urile dela ultima premieră. Ce-ai pățit ? De data asta erau cu adevărat reușite.

— Natural. Neavînd ce face, lucrez mai serios. M'am hotărît să urmez o metodă mai practică.

Max se îndepărtă. Camil reveni.

— Cum a fost premiera ?

— Succes moral mare. Grădina avea aspectul unei săli de iarnă. Toți obișnuiții. Nu știu de unde eșiseră.

Eu îi credeam pe mai toți plecați.

— Dar spectacolul ?

— Inegal, totuși reușit. Delicios Costică : o vervă, un entrain. Marta în notă. Ah, o surpriză plăcută a fost Cora, tru prima oară într'un rol mai serios.

— A propos, Cora.. .

Intrebarea țîsnise aproape fără voce; Camil ezită iarăși dar totuși reluă :

— Ce e cu această Cora ?

— Din ce punct de vedere ?

— Doamne — zise el rîzînd — din punctul de vedere din care sîntem toți trecuți în fișele tale.

— A, vrei fișa Corei ?

— Vreau ! M'ar amuza așa... Dacă o ai.

— Fără îndoială că trebuie să existe undeva, prin vre-un colț de memorie. Dacă îți pot s'o caut într'o zi. Ceiace îți pot spune de-adreptul: c'est qu'elle est à qui n'en veut pas.

— De unde știi ?

Lingurița sdrobi scurt bulgărul de ghiață în fundul paharului înalt, colorat de ultimele picături ale mazagranului.

Max rîse de naiva întrebare.

— Dar oricine o știe ! Și apoi îi dau perfectă dreptate.

Cred că a avut de încercat multe decepții, a avut de trecut prin multe greutăți.

— A, ai găsit fișa ?

— Imi amintesc vag; se spune că ar fi fost cîndva îngrijitoare la copii.

— Puțin probabil: e foarte bine crescută și instruită.

— Dragul meu dar ce importanță are ? Crezi că tu sau eu, forțați de împrejurări, nu ne-am face hamali la Brăila? Tocmai de asta spuneam că este firească. O femeie care a fost desigur amăgită în atîtea rînduri de atîția bărbați simte o deosebită satisfacție, poate neconștientă, de a amăgi la rîndul ei, de a trece la infinit din brațele unuia în ale altuia, luînd de la fiecare ceiace îi place, aruncîndu-i în urmă ca pe o lămîie din care ai stors ce ai vrut.

Conceptiile sale largi care îi imprimau marca unei reale superiorități, îl făceau pe Max să găsească totul natural, găsind oricărui fapt o explicație firească. Și aceasta îl făcea să rămîie simpatic, ferindu-l în același timp de reputația de colportor de răutăți, căci spunînd „Cora se culcă cu X” era pentru el ca și cum ar fi spus „Cora se îmbracă la Delettre” sau „Carmen se coafează la Ionică”...

Carmen! Dacă...

—Dar Carmen ?

— Carmen se culcă cu tine. De unde știi ? Așteaptă.

Max gîndi un moment răscolîndu-și memoria.

— A da ! Astă iarnă cînd stăteai în Maria Rosetti. Eram la un prieten de unde am văzut automobilul ei staționînd trei ore la tine la poartă.

Camil nu se putu împiedica de a surîde. Era inutil să protesteze. După ce aspiră cu paiul, ultima sorbitură din paharul înalt, Max adaugă rîzînd:

— Se culcă sau mai precis: se culca, de vreme ce te interesezi de Cora.

— Mă interesez? De loc. Fiindcă a venit vorba.

— De altfel ce importanță are.

După un moment reveni.

— Apoi mai e și Radu. Înțelegi bine, când ești măritată.

— Credeam numai colată.

— În speță diferența e inexistentă, chiar și în genere de altfel — înțelegi când ești în menaj cu un om ca Radu, orice îți este îngaduit.

— Totuși se pare că ține mult la el.

— Aparență. Cu toate că... Vezi, deși cred că nu este decît o cocheta înrăită de viață, Cora s'ar putea să-și simtă față de el o datorie de recunoștință. Mi se pare că a scos-o cîn multe incurcături. Radu e un cretin sinistru care se crede pictor decorator pentru că întinde pe patru pereți de pînă o pastă uniformă de vopsea, deasupra căreia nu ar fi în stare să tragă nici măcar un arabesc. Dar poate în fond să aibă inimă bună, o bunătate de vită.

— Înainte de a-l fi cunoscut, credeam că e un om bine.

— Dragul meu orice s'ar spune un om gelos — și gelos în felul lui Radu — nu poate fi un om bine. E admisibil la rigoare să suferi de gelozie. Dar să devii brutal, deslănțuit...

Camil fu de acord cu Max, cel puțin în ce privește punctul de vedere și în minte îi reveni fraza îndepărtată: „Cora, vrei să fii așa drăgușă să-mi treci fructiera?”

— Cora își plătește scump distracțiile. La cea mai mică bănuială o maltratează așa de brutal că seara trebuie să fie dublată. Și totuși menajul durează.

Ștefane, plata te rog.

— Pleci?

— La șapte trebuie să fiu la Rebreanu. Mi s'a cerut un cap al lui pentru o gazetă de tiraj mare.

— Și probabil de senzație...

— Care apare zilele acestea.

Eșiră. Pe trotuar se formaseră obicinuitele grupuri.

— Rebreanu! Uite, e curios: un om pentru care am foarte multă considerație, îmi e chiar foarte drag, dar nu am citit nimic de el.

— De neertat pentru un critic. Intră în prima librărie dar nu lua în nici un caz „Adam și Eva”.

Se despărțiră.

Camil intră la „Cartea Romînească” și ceru la întimplare „Pădurea Spînzuraților”. Trecînd dela cassă la expediție ochii îi căzură pe masa din mijloc unde trec din vitrină noutățile învechite. Se apropie și luă un volum al cărui titlu roșu se înșira pe coperta portocaliu închis.

— „La ifin de Chéri”. Ah, Ienea mea.

Reveni la cassă apoi ieși cu cele două volume sub braț. Tramvaiul trecea gol. Il prinse tocmai când pornea dela Esplanade.

Pentru ce fugea din centru ? Ce tentații voia să evite ?

Intră acasă pentru a lăsa cărțile apoi rămase nehotărît.

Trei zile pe rînd, febra nu mai venise. Dar nu îndrăznea totuși să se considere vindecat. Prima grijă fusese să redevie corect. Acum nu mai ocolea centrul și cunoscuții. Dar... seara se întorcea de vreme acasă. Intr'o seară voise să se ducă la teatru, nu însă la un anumit teatru, ci la oricare. Dar știa dinainte că la acel „oricare” se va plictisi cu siguranță și recunoașterea plictiselii l-ar duce să recunoască...

Anușa intră gata de plecare:

— A adus un pachet dela „Universul Literar”. L-ați găsit?

— Nu.

— L-am pus pe birou. Iacă-l.

— Bine, mulțumesc, Anușa.

— Mai aveți nevoie de ceva ?

— Nu. Poți pleca.

— Bună seara.

În pragul balconului, urmărind distrat cu ochii trolleyul unui tramvai, socoti în gînd ce are să facă.

Întii corecturile dela „Universul”, apoi va lua masa într'o grădină din cartier.

Apoi...

Își aminti că în fața statuii e stația autobuzelor ce fac cursa b-dul Pake—calea Griviței.

Avea însă cele două volume: astă seară „Pădurea”, mine „Chéri”.

Se așeză la birou și desfăcu fâșiile de hîrtie, încă umede, pe care își fixă cercul roșiatic dela abajurul lămpii de masă. Tocul făcea din cînd în cînd cercuri minuscule, punea cruciulițe și puncte printre rîndurile strînse, dar semnele deveneau tot mai rare și privirea alerga tot mai iute.

Camil, peste cupola de lumină voalată a lămpii, rătăci privirea în umbra în care ușile dela balcon desenau înalte arcade clare.

— A qui n'en veut pas....

Își aminti că Max avusese cîndva cu Radu, nu mai știu precis în ce ziar, o violentă polemică ce făcuse oarecare șomot. Poate că...

Tocul.. reluă șirul cercurilor și cruciulițelor.

* * *

„Sans se lever, il chercha une attitude favorable, finit par s'étendre sur son bras droit replié qui tonait, l'arme colla son oreille sur le canon enfoncé dans les coussins. Son bras commença tout de suite à s'engourdir et il sut que s'il ne se hatait pas, ses doigts fourmillants lui refuseraient l'o-

beissance. Il se hata donc et il ne connut plus rien de la vie au dela d'un effort de l'index sur une petite saillie d'acier fileté”.

Camil închise cartea. Ochii trecură mașinal peste titlul înșirat în roșu pe coperta portocaliu închis, apoi se pierdură în gol, în vreme ce cartea aluneca din mină pe covor, la capul divanului.

Prin ceața turbure, populată de fantome pe care o lasă haotic în minte orice carte, în primele clipe după ce o isprăvești, prinse un foșnet de hîrtie. Volumul căzuse peste cellalt. Trebuiau să stea acum unul peste altul. Imaginea stărui, dar indiferent, ca o frunză, ca o pietricică, înlănțuită întîmplător și luată de șuvoarele de gînd care se grăbeau împletindu-se și despletindu-se peste goluri de suflet. Dar începeau să devie turburi, din ce în ce mai mîloase și Camil zărind pietricica, o prinse pripit în trecere, ca și cum ar fi vrut ca ea să oprească sau să schimbe cursul gîndurilor.

Se ridică pe un cot și privi volumele alăturate.

— Colette. Rebreanu... Ce curioasă inversare de valori din cauza aparențelor. Colette ar putea trece de superficială alături de Rebreanu. În fond e poate dimpotrivă. Cu viguros talent descriptiv, cu mijloace căutate dar solide, Rebreanu face însă analiză cu capul, pe cînd Colette, cu mai multă intuiție decît talent, creînd atmosferă puternică cu mijloace simple, înfățișează o viață de om cu inima, cu nervii, cu instinctele ei, cciace îi dă o incontestabilă superioritate, căci valoarea literară e în raport direct cu tot ce e profund omnesc. Rebreanu...

Sfîrșise „Pădurea Spînzuraților” tîrziu, spre ziuă. Atmosfera apăsătoare, halucinantă, îi lăsase o impresie penibilă și cartea închisă, resimțise o deosebită plăcere să se știe în București, în eleganta garsonieră din Pake. Dimineața începuse celalt volum. Intrerupsese, timpul cît luase masa în cartier. Și acum „La fin de Chéri” lunecase pe covor. Atmosfera era normală, calmă, senină chiar, totuși impresia lăsată era și mai penibilă. Mai puțin ascuțită dar mai insinuantă, îmbibînd tot sufletul.

Și Camil avu o crispare recunoscînd albastrul camerei lui Chéri, în lumina palidă a cristalului romboidal care înlocuia lumina crudă a zilei, oprită de bariera ermetică a draperiei ce acoperea fereastra. Da, impresia era mai penibilă tocmai pentrucă atmosfera cărții era normală, obișnuită tuturor vieților comune, care nu au nimic eroic, în aparență cel puțin.

Privea mereu volumele alăturate, unul cu coperta portocalie brăsdată de verde, cealaltă de litere roșii. Cu toată

diferența lor de înfățișare și de cuprins, un fir invizibil le lega și Camil simți cu groază că firul acela îl leagă și pe el.

Pietricica cu care sperase să oprească șuvoiul turbure al gândurilor nu făcuse decât să-l întărească. Cu puteri noi o smulse, tirind-o înainte.

— Apostol Bologa, Chéri și... eu: caractere diferite, împrejurări diferite și totuși același, absolut același faliment moral, aceeași căutare desperată a unei ținte, a unui suport...

Privi cărțile cu ciudă.

— Cum de am căzut tocmai peste ele? Ce curiosă coincidență!

Dar gândul se frânse.

— Coincidență? Poate că nu e o coincidență, poate că e manifestarea unui simptom general. Să fie oare o nouă boală a veacului?

Gândul se frânse iar: șuvoiul, după o șovăire, se rostogoli tot mai turbure.

— Nouă nu, ci cel mult agravată sau întinsă, un fel de cancer moral. Acum o sută de ani cancerul acesta, ca și cel fizic era foarte rar. Falimentele morale erau considerate atunci, cu drept cuvânt, anomalii, cazuri morbide. Într-adevăr în orice mediu de oameni cum se cade, a-ți pune anumite întrebări era semn de neîndoelnică scrinteală. Și după cum cancerul era luat drept cine știe ce boală, „neliniștea” era luată de neurastenii. Astăzi numărul celor conștienți de ei înșiși a crescut. A trebuit însă pentru aceasta să se cutremure pământul. Fără îndoială că luminarea aceasta se datorește și literaturii, literaturii analiste, precum și răspîndirii teoriilor subconștientului. Înainte, forțele obscure erau stăvilitе fiind considerate ca anormale, fără să se ție seama de efortul acestor refulări. Toată lumea socotea că trebuie să facă la fel cu toată lumea și astfel impunerea oarbă a unei concepții de viață, generale, nu era decât un uriaș cerc vicios. Literatura ciștigînd teren, lumea a început să-și dea seama de ceiace poartă în adîncul ei, de ceiace fiecare om reprezintă sau ar trebui să reprezinte.

Literatura luminînd a mărit numărul individualităților, și trezirea conștiințelor a deslănțuit avalanșa întrebărilor cărora nu li se poate da răspuns.

Întrebările...

Camil le simțea reînviind, îmbulzindu-se brutal în minte.

Își cuprinse tîmplele cu mîna. Raționamentul îl obosea. La ce bun să știe pentru ce? Totul era faptul: pentru ce și cum era inutil.

Inchise ochii hotărît să doarmă. Poate însăș nevoia de somn îi sugerase hotărîrea. Noaptea aceea adormise tîrziu și

se deșteptase devreme iar nopțile albe, de febră, îl făceau să fie încă în lipsă de somn. Dar pleoapele își îmbinau zadarnic genele. Șuvoaiele de gând deveneau tot mai turburi. Anestezia, minunata anestezie era în pericol. Apele întăritate, ducînd urme de furtună, săpau tot mai adînc temeliile castelului de cărți.

Se răsuci pe o parte și pe peretele din fața divanului, ochii căutară avid, afișul evocator. Se opriră pe automobilul lansat nebunește.

— Unde merg oamenii aceștia ? Spre ce se grăbesc, ce țintă au ?

Urmăriră apoi fășia șerpuitoare a drumului. Unde ducea ? Spre necunoscut... Necunoscut !

Pentru ce acum îl înspăimînta cuvîntul acesta cînd altădată îi aprindea imaginația ?

Pe atunci „necunoscut” însemna „neprevăzut” și neprevăzutul acesta spera că ar fi așa cum l-ar fi dorit.

În marginea unui drum care se pierdea în zare, tresărea toată ființa lui altădată, căci pe atunci necunoscut erau, trebuiau să fie, unele în dosul altora, orizonturi tot mai strălucitoare.

Chemarea drumului...

Avea 15 sau 16 ani.

Depe terasa conacului, peste valea unde printre șiruri de ploi, pe lîngă cantoane albe și peste poduri de fier trecea calea ferată, în fiecare seară se exalta privind pe deasupra coamei dealurilor tot mai înalte, profilîndu-se pe orizontul roșu, lanțul vioriu al munților îndepărtați pe care amurgul punea minunate și străluciri jocuri de lumini.

Stătea fix, ore întregi, pînă ce crestele dantelate se confundau cu noaptea de vară, pînă ce firîitul desfîrșit al grecurilor se întindea imens peste viile ce coborau colina străjuită de bătrînul conac, peste valea cu ape ascunse în ierburi, strălucitoare sub lună.

Siluctele acelea îndepărtate îl fascinau întocmai ca și tremurarea aburului verde-străveziu din jurul unui felinar, în marginea trotoarului scaldat de ploaie. Acelaș lucru, aceeaș viață intensă reprezentau pentru el în mod naiv și localitatea de vară unde totul se destinde și strada unde masca rigidă cade. Viața de care îl ținea departe o curioasă mentalitate a familiei, mentalitate care nu era pentru puțin în destrămarea de acum. Cum de nu mai rămăsese nimic din toată năvalnica aceea pornire ?

Dorul de viață, setea aprinsă de a simți pînă la suferință viața, izbucnise dintr'odată cu furie, chinuitor, consumîndu-se singură, sbuciumînd și frămîntîndu-i și sufletul și nervii înnebuniți. Ani dearîndul se hrănise cu visuri miracu-

loase în înserări însingerate, ce reliefau, ca o ironică sfida-re, cordeliera violetă a munților. Simțea curgînd viața sub ochii lui și simțea sufletul irosindu-i-se zadarnic.

Și atunci trenurile... O, trenurile pe care le vedea lune-cînd în vale, fără sgomot, printre șirurile de plop și peste ape...

În ceasul ce mai era încă pentru el „ora albastră”, va-goanele lungi și grele ale Orientului treceau tremurîndu-și geamurile sclipitoare, spre gările de aiurea, ale căror nume îi răsuna armonios în ureche. Spre toamnă, cînd negurile se lasă devreme, erau un chenar de lumini fugare în întu-neric și uneori, prin ceața în care răsuna lung dar surd so-noritatea podurilor metalice, luminile acelea păreau becu-rile de gaz ale unui fantastic boulevard. Și alte nume îi stă-ruiau mingietor în auz în timp ce i se desena în întunecet silueta estropiată a sărmanului Toulouse-Lautrec: pentru ce oare aceia ce iubesc cu patimă viața adevărată, despo-iată de toate mahalageștile-i vestminte, redată nobleței sale primitive, pentru ce sînt aceștia scoși, forțați de chiar acea-stă viață să stea în marginea ei, să o iubească, să o admire, să o fixeze — de le e cu puțință — în forme nepieritoare, dar să nu se atingă de ea sub amenințarea de a-și sdrobi inima.

Trenurile... șinele pierzîndu-se în zare... Ce îi păsa că era banal, că mai tîrziu avea poate să ridă și — mai înspăi-mîntător încă —: să se rușineze! Imaginea aceea era însăși viața lui și nimeni nu știța ceiace însemna viața accia pen-tru el.

Uneori încerca să se scuture, să se înșele, să găsească în jurul lui, aproape de el, un ecou cit de îndepărtat al ace-lei vieți.

Și prin somnul care începea să vină, Camil își reaminti chipul șters, tocît de vreme și de alte chipuri ce căzuseră în adîncul amintirii pe lîngă el, lovindu-l, ciublindu-i contu-rurile, poate la început mai pure. Și unele versuri scrise atunci. Se ridică pe un cot, căutînd să reconstituiască stro-fele stîngace, copilărești:

Ce soir tu peux passer orgueilleux et sonore
 Grand Express d'Orient
 Avec le tremblement de tes vitres que dore
 Le crépuscule ardent
 Tu peux courir brillant avec tes wagons-lits
 Vers des pays lointains,
 T'enfoncer dans la brune et l'ombre indéfini
 Au tournant du chemin.

Je ne resterai pas, comme autrefois, rêveur
 Longtemps derrière toi
 Les yeux perdus au loin, avec du vague au coeur
 Au milieu de la voie
 Tu ne me feras plus souffrir la nostalgie
 Des bonheurs incertains
 Rêver des mers, des lacs Suisses dans l'agonie
 De ce jour de Juin

Non: je resterai calme et tandis que tes yeux
 Disparaîtront au loin
 Je t'oublierai dans le soir de velours bleu
 Lourd du parfum des foins.

Reconstituirea se poticni. Lipseau cîteva strofe. Treçu
 peste ele.

Mais en passant près d'elle et relevant les yeux
 Un instant, par hasard,
 J'ai tressailli; j'avais, en la frôlant un peu,
 Rencontré son regard.

Et sans trop le savoir, je me suis arrêté
 Brusquement devant elle
 Charmé par l'éclat dur de ces yeux embrasés
 Dans un visage frêle

S'arrêtant elle aussi, m'ayant vu tressaillir
 Un rien étonnée,
 Elle a cherché mes yeux, comprenant; un sourire
 Et puis elle est passée.
 Un sourire, un instant, moins que rien et voilà
 J'étais encore heureux
 Frissonnant d'inconnu, d'espoir vague et cela
 Seul pour un regard bleu.
 Et j'ai rêvé d'une humble maison parfumée
 De tym et de lavande
 Au bord d'un ruisseau clair, blanche sous la feuillée
 Au milieu de la lande.

Et puis je ne sais plus... attentes fiévreuse,
 Au coeur de la forêt
 Y vivre heureux avec la petite glaneuse
 Tendrement passionnée.

Et dans les nuits d'été aux éfluves troublants
 L'étreindre sur mon coeur
 Sans arrière pensée, et sans raffinement
 Brulante de iangueur.

Oui, va donc Grand Express vers de lointaines grèves
 Mais sans perdre l'espoir
 Car je ne sais que trop, le charme de ce rêve
 Ne durera qu'un soir.

Și niciodată nu putea să dureze mai mult.
 Chemarea drumului...

Camil se lăsă iar pe pernă, așteptînd somnul. Privirea lui însă reveni la spirala albă a șoselei depe așiș. Acum trenurile care treceau ca și atunci, nu mai treziseră în el cît stătuse la țară, decît oboseala drumului, plictiseala ceasurilor lungi și a priveliștilor văzute de atîtea ori. Dar pe un drum nou, pe un drum necunoscut? Oare nimic, cu adevărat nimic nu ar mai putea redeștepta pornirile de altă dată?

Iși reaminti că totuși...

Avea 19 ani. Intr'o scară întirziase călare printre iazurile roșii de amurg, dealungul șinelor străjuite de ploi. Totul nu-i mai spunea nimic, nu-i mai putea vorbi decît de visurile rămase neîmplinite și fără putință de împlinire. Nedeslușit și șters, dar neîndoelnic, rătăceau totuși în el, ecurile înfiorărilor lăuntrice de altădată. Atunci a trecut trenul. În goana vagoanelor sclipitoare de alămuri și lumini ce începeau să se aprindă, a prins în privire fluturarea rochiei albe ce contura un corp tînăr care, proptit cu picioarele înalte pe pragul unei portiere deschise, sprijinit de brațele goale întinse pe barele de metal, era aplecat imprudent în afară de capul ce întindea vîntului să-l învoluteze, părul ce îi acoperise toată figura. Viziune de o clipă, pierdută în întunecare. Seara aceea a fost o exaltare ce îl înspăimîntase, fusese ca svîrcolirea supremă a unui muribund. Mecanic memoria încercă iar să reconstituiască. Nu mai găsi însă decît sfîrșitul.

Au milieu de la voie dans l'ombre qui s'égoutte
 Les yeux errants dans le crépuscule lointain.
 Nous entendons du fond du passé incertain
 Monter en nous encore l'appel de la route

Et dans le soir tombant aux paleurs irréelles
 Entrevoiant ailleurs des bonheurs sans retour
 Espérant vaguement de les atteindre un jour
 Nous murmurons encore joyeux „la vie est belle”.

— La vie est belle, la vie est belle, belle, bel-le — repetă
 Camil, din ce în ce mai apăsător, mai imperios; apoi silabele se topiră. Ii era somn și totuși somnul întirzia. Memoria se

încăpățina să regăsească strofele care lipseau din cealaltă poezie.

J'ai vu venir vers moi... sur l'étroite lisière
Une glaneuse...

Chipul îndepărtat se desfăcu mai clar din umbră. Semăna așa de mult cu „Lăptăreasa” lui Greuze. Camil surise. Trecuse pe lângă ea tot așa cum bietul Diderot trecuse pe lângă aceia ce avea să fie M-me Greuze, mărgininu-se să cumpere, timid, cărți din anticăria tatălui ei, îndrăsnind abia s'o privească.

Elle semblait sortir de la toile de Greuze.

Simți cum somnul adulmeca molcomitor. Pleoapele se lăsaseră de mult grele. Brațul începu să-i furnice. Se culcase peste el. Iși dete vag seama că era tocmai poziția lui Chéri.

„Il ne connut plus rien de la vie...” „La vie, la vie est belle, bel-le...”

Reflex arătătorul se întinse, proptindu-se în timplă ca o țevă întunecată și cu o înfiorare instinctivă, corpul pe jumătate adormit, se întoarse repede cu fața în sus.

Nonnonne, ma nonnonne...

Îndepărtat, flutură rochia albă în pervazul vagonului. Și deodată, pînă în adîncul sufletului, buzele doriră prelung o mînă, mîna lui Carmen, sau... sau a Corei, o mînă oricare ar fi, o mînă pe care s'o sărute lin ca mîna unui copil.

Și totul nu mai fu decît o fluturare albă.

Liniștea depănă ceasuri.

Privirea se roti pe sub pleoapele abia întredeschise, apoi se stinse.

Apele se înfiorară de teamă... apele... care ape? În piept i se părea că i s'a revărsat, imens, un val fierbinte, care se întinsese apoi ca un lac albastru, minunat de liniștit, un val de duioșie, așa cum simțea că i se revărsa în suflet altădată, în dimineți îndepărtate, cînd se trezea cu gîndurile încă încurcate în rețelele viselor strălucitoare ca pînzele de păianjen grele de rouă sub lună. Singurul gînd ce prinse o ușoară consistență fu să nu facă nici o mișcare ca să nu alunece albastrul întins și luciu al lacului ireal.

Valul de duioșie... o senzație... nu, un sentiment, nici un sentiment, căci sentimentul este ceva de oarecare precizie, or, totul era așa de nedeslușit.

— O să se ducă, o să se sfîrșească.

Viziunea vagă a lucrurilor din cameră, întrevăzute fugar printre gene, se preciza, creștea în întunericul pleoa-

peior in care pluteau nehotărîte fantomele visului împrăştiat.
— Se sfirşeşte...

Dar apele acelea de legendă creşteau dimpotrivă; un fluid sonor cobora de undeva de sus, poate din romboidul de cristal, un fluid albastru ce aluneca pe auz, strecurându-se în sufletul înecat de apele întinse, nesfîrşit de întinse. Sonor, tot mai sonor, mai clar şi mai real: sunetele unui pian. Un pian de unde?

Din vis? Din realitate? Deschise ochii; lumina ce curgea din tavan era de un albastru sticlos: afară trebuia să se facă seară, în fundul bulevardului trebuia să fie un strop de roc, prăfuit, între verdele teilor paraleli, ca pe cerul cu munţii viorii al copilăriei, copilăria în care se trezea cu aceiaşi duiosie în suflet.

De unde răsărise iar? Ce visase oare în timpul somnului ce se împrăştiase atât de repede? Şi de unde veneau sunetele acelea?

Se ridică încet, se propti cu mîinile pe pernă şi lăsă capul pe spate. Ochii se mai închiseră odată în căutarea unei ultime frînturi din visul de care nu-şi putea aduce aminte. Apoi se întoarse deacurmezişul divanului, rezemîndu-se de draperia care se lipi de perete. Era încă amortit, cu mintea încă năpădită de ceaţă.

Încercă să recunoască melodia, dar sunetele îi erau străine. Privirea se împiedică de volumele depe covor.

Un moment rămase aiurit apoi se întinse iar în marginea divanului, fără să-şi ia ochii depe cărţi.

Cărţile acelea...

I se părea atât de mult de cînd le citise!

El se asemănase cu...?

El gîndise...?

Privirea i se duse un moment la afiş apoi reveni la co-pertele colorate în portocaliu şi verde.

Cum se aşternuse o aşa depărtare?

Sunetele picurau mereu, prelingîndu-se cald pe nervii destiinşi. Valul de duiosie era încă acolo. Şi deodată o vibra-re lăuntrică îl scutură şi făcu să-i lucească ochii întocmai ca pornirea năvalnică ce îl înfiorase în inserarea tîr-zie în care fluturase o rochie albă în pragul unui vagon albastru. Vraja visului topit în sunetele pianului, îi alergă în vine.

Rămase nemişcat, cu tot sufletul suspendat de armonia anonimă.

Cineva cînta la etajul de sus, dar nu în camera de deasupra, ci undeva mai departe, căci muzica venea în surdină.

Cineva... cine? Şi de ce tocmai acum? De ce pianul stă-tuse mut atîtea zile dearîndul pînă în seara aceasta?

Încercă iar să recunoască melodia: era o bucată oarecare, de evidentă platitudine, fără caracter, întocmai ca figura Anușei dar tot atât de îngrijită. Fu singurul lucru pe care îl putu preciza în jocul invizibil: preocuparea de măsură și de nuanțare.

— Nuanțează ceva ce este cu totul lipsit de nuanțe; asta spune că în ciuda prea marelui preocupări de măsură, fără să fie prea înaintată, nu este totuși o începătoare. Dar de ce o începătoare și nu un începător?

Își aminti că se spune că „toucher”-ul femeii este deosebit de acela al bărbatului. Un moment voi să deslușească, dar cum să poți deosebi printr'un tavan și câți pereți?

Pianul tăcu.

Camil își opri răsflarea în așteptarea sunetelor ce trebuiau să revină. „Trebuiau” fiindcă... o dorea din toată inima, fiindcă i se păruse așa stranie tăcerea ce urmase.

Și reveniră. Dar nu oarecari, fără caracter, ci vioae, neastimpărate, evocând frenezie de dans sub încrucișări de becuri multicolore, răsfrînte în oglinzi strălucitoare.

— Cine ar putea să fie? De unde a venit tocmai acum, cînd toată lumea pleacă în vacanță? În vacanță?

Atunci trebuie să fie desigur o școlăriță: se sfîrșeau examenele, se goleau pensioanele.

O pensionară!

Cine o fi?

Ritmul se accelera nebunește; cum trebuiau să alerge degetele pe clape, degetele sprintene, poate păstrînd încă încăpăținate pete de cerneală. O fetiță cu pieptul plat, cu brațe subțiri, cu buze palide, cu ochii puțin ridicați spre tîmple, o fetiță în care trezește ecouri stăruitoare viața pe care încearcă s'o prindă în undele repezi ale muzicii moderne, dar care alunecă printre degetele sprintene.

— Grija de măsură dela început, apoi preferința stîngărească și ritmul drăcesc de acum în care cîntă veselia: cel mult 13-14 ani.

Pianul iar tăcu.

Camil simți cum toată lumea pentru el, în clipa aceea, se reduce la curiozitatea a ceea ce va urma. Ce importa pendula din vestibul care îi spunea că se face din ce în ce mai tîrziu, ce importa că-i trebuie cel puțin o oră ca să se îmbrace, ce-i importa că...

Bătu din palme și făcu un salt de pisică pe divan: se simțea deplin fericit, absurd fericit, cu atât mai absurd cu cît simțea că fericirea asta neașteptată, de necrezut, depindea de spiritul de decizie al micii necunoscute. Cu cît va alege mai încet cu atât va fi mai adînc mulțumit căci va aș-

tepta mai cu nerăbdare, va putea să-și dea seama de această așteptare și de toată savoarea ei.

De cînd, o, de cînd nu se simțise așa minunat de copil ? Iși opri iar răsufierea: un sunet vibrase scurt. Poate din greșală mîna scăpase peste clape. Acum avea să înceapă. Și într'adevăr mîna stîngă urcă și coborî delicat și grav, în două rînduri, arpegiul minor, apoi dreapta alunecă primele acorduri care dintr'odată răsturnară în mintea lui Camil imaginea fetei neastîmpărate și îl făcură să privească întrebător spre tavan cași cum de acolo ar fi putut veni deslegarea tainei.

Elegia lui Rachmaninoff.

Rachmaninoff!

Ce depărtări, ce imense depărtări trebuia să străbată pentru a regăsi, pierdut undeva, tot ceiace închisese cîndva în numele acesta! Ce icoane șterse, înegrite, ce păreau acum, toate, egal de străvechi.

Una singură mai puțin întunecată:

...Octombrie... Amurg... rugină... aur vechiu de crizanteme trîntite maldăr pe un colț de covor... foc de vreascuri... întiul foc... în pervazul ferestrei totuși deschise, profilul unui copil cu inima sdrențuită atît de timpuriu... la pianul ascuns în umbră, un băețel, cu ochii înecați de vis, făcînd să alunece, pe clapele reci, sufletul fierbinte al Melodiei lui Rachmaninoff.

„Melodia”, „Preludiul”, „Elegia”...

Ce depărtări, ce imense depărtări. Și ce stranii coincidențe. Ochii încercau zadarnic să sfredelească tavanul scaldat de lumina albastră.

Cît suflet era în degetele acelea sprintene care rideau așa de sglobiu adineaori.

Cît suflet... cel puțin 16 ani; dar cum îl putuse păstra în mijlocul vieții în care trăia ? Poate era o viață retrasă, modestă: o mică burgheză. Sfișietor se întindea prin tremurarea nostalgicei melodii, pustiul pierdut în ceață al stepelor nemărginite, stepele asemănătoare sufletului lui Carmen în golul căruia se înfiorase de singurătate în după amiaza aceia imobilă, cînd se purtase așa ciudat cu ea.

Mîna de copil... poate mîna ce aluneca pe clape. Cît ar fi vrut să o vadă, să stea într'un fotoliu lîngă pian și să asculte, privind în tăcere.

Un interior burghez, o sufragerie cu lampa suspendată deasupra mesei pătrate, cu scaunele simetric aranjate împrejur, cu un divan demodat, cu spatele înalt pe etajera căruia se îngrămădesc, rezemate de bibelouri eftine, fotografii de familie; prin colțuri fotolii vechi de catifea roșie; pe pereți reproduceri după pînze celebre, cu subiecte alogo-

rice sau istorice, printre farfuriile prinse în sirmă. Lângă ferestra cu perdele albe, pianina cu luminările bine fixate, cu „dessus” de dantelă, pe care se înșiră alte bibelouri și alte portrete. O atmosferă caldă de familie, de preocupări mărunte, ce nu lasă loc elanurilor care duc în margine de abis, în neguri de chinuitoare întrebări fără răspuns; o atmosferă caldă și odihnitoare. Și pe scăunașul brodat de mîna atentă a unei bunici, micuța elevă în vacanță, micuța visătoare romantică cu ochii vioi dar cu inima plină de tristețea presimțirii, deja resemnate, a puținului loc care îl va avea romanța în viața ei. Presimte căci se știe plăpîndă, lipsită de energia marilor hotăriri și ar trebui atîta hotărîre pentru a străbate depărtarea dintre fox-trottul de adinea-ori și atmosfera din bătrîneasca sufragerie plină de portretele de familie, printre farfuriile înflorate. Și depărtarea aceasta încearcă să o umple cu elegia lui Rachmaninoff.

Presimte dar... totuși speră așa cum sperăm toți! Cît ar da să poată fi lângă ea; cum i-ar vorbi, cum ar iubi-o și...

O strîngere de inimă.

...și cum ar face-o să sufere.

Căci nu ar fi dragoste, ci entuziasm de o seară, datorit unei neașteptate stări de spirit, unei răscoliri neprevăzute a înduioșărilor de demult.

Nu ar iubi-o, fiindcă demult ființa lui e o stepă aridă, întocmai ca aceia a lui Carmen.

Totuși, în după amiază aprinsă de ce i-a fost atît de frig în singurătatea aceia, de ce a căutat să găsească altceva, sau poate chiar un simplu ceva, în privirea lui Carmen, de ce, o clipă, a așteptat cu atîta aviditate un răspuns ce n'a venit?

De unde știa că nu poate să mai iubească?

Încercă să se scruteze cît mai adînc și încordarea atenției fu dintr'odată atît de mare încît nu mai băgă de seamă că Elegia sfîrșea.

Să mai iubească... nu ar mai putea decît în două chipuri: sau o femeie care i-ar intra dintr'odată violent în suflet și atunci ar fi acel ceva răscolitor pe care-l așteaptă de atîta vreme, torentul care să tîrască departe tot golul viciei sale, sau o femeie care pe nesimțite să i se strecoare în gînd, în inimă, zi cu zi, s'o îndrăgească fără să-și dea seama.

Dar să-i placă cineva, întimplător, să caute să se apropie, să încerce așteptarea aceia pe care numai odată o poți încerca, nesigurul multicolorat care îl făcea să se înfioare altădată... o asta nu s'ar mai putea nici odată.

De ce ?

Poate pentru că se aștepta prea mult la acest nesigur, îl cunoștea atît de bine dinainte. De cîte ori nu se simțise

tresărind în fața unei apariții necunoscute din înfățișarea căreia bănuia minunate comori lăuntrice. Dar acelaș gând îi frîngea orice elan: cîteva clipe de necunoscut, de surpriză, apoi aceiaș și aceiaș poveste.

Rămăsese cinstit sufletește și i se părea ca o jignire și lui, pe care-l reducea la rolul unei plăci de gramofon, și ei față de care ar fi fost ca o desconsiderare, repetarea aceașta de cuvinte și gesturi care în fond sunt toate absolut acelaș și atît de banale...

Incapacitatea lui de a iubi era mai mult o teamă și un desgust sincer, isvorît poate dintr'o preocupare de delicatețe exagerată.

Dar cum s'ar mai duce toate fără urmă dacă... După o scurtă tăcere, tavanul albastru ce părea un cer diluat, cernea acum sonoritatea lichidă a Cordobei lui Albenitz.

Dacă...

Cum îl dori de sincer, de intens pe acest „dacă”. Ce importanță ar avea la urma urmei? Acelaș? Banal? O, ar vrea să fie înspăimîntător de banal, stupid, ridicol de sentimental, dar să fie în clipa aceasta, alături de fetița invizibilă în minile căreia trăia toată Spania lui Beltram Mosses; să aștepte, chinuit de nehotărîre, de vagă ezitare, clipa în care să prindă aceste minute tremurînde, ca pe vremea „Melodiei” lui Rachmaninoff.

O! privirea plină de lumină care s'ar întoarce înspre el. I-ar netezi părul, ca în după amiaza accia părul și fruntea lui Carmen și în tăcerea atmosferei simple a bătrînei sufragerii, i-ar șopti numele, i-ar spune tu...

Numele... ce nume?

— Cora.

O uluială scurtă: cum, de unde? Apoi iar acel declanșat „ce importă” și împins de nevoia oarbă a unei destineri:

— Cora, Cora, Cora... Cora.

Buzele articulară aspru la început, apoi cald, duos, lin, rămînînd pe urmă nemișcate.

Ochii închiși încercară să înfiripeze o imagine, dar întunericul pleoapelor rămase neted.

În dosul numelui nu era nimic. El nu reprezenta decît ceva imaterial și cu totul vag, ceva pe care simțise nevoia să-l realizeze într'o relativă concretizare, fiindcă în mod obscur, dar progresiv, dela o vreme el începuse să reprezinte acel vag „ceva”. Într'adevăr dincolo de limitele obișnuitului autocontrol, slăbit și el de oboseala fizică și morală, se făcuseră unele bizare asociații, de care el rămăsese, pînă la un punct, străim. Fără știrea lui se săvîrșise aureolarea unei imagini, indiferentă în ea însăși.

În jurul figurii Corei se grupaseră dela sine o sumă de secrete aspirații, cași cum, bunăoară, Camil și-ar fi spus: — Dacă în chipul acesta de copil ar fi o inimă, cum l-aș iubi.

Sau ca și cum ar fi reamintit subliniindu-l acel „si je t'aimais, et si tu m'aimais, comme je t'aimerais”.

De existența acestor involuntare împerecheri avea totuși o vagă subconștiență a cărei dovadă era teama nemărginită de a nu fi silit să recunoască prea deseale nimicuri care îi aduceau în minte numele Corei.

De aceia roșise când, probabil aceeași turbure asociație, îl făcuse să oprească pe Max în culoarul dela „Rampa”. De aceia în urmă, voluntar, nu comentase cele auzite, dar simțise o satisfacție — enervantă tocmai fiindcă era satisfacție — amintindu-și vechea polemică dintre Max și Radu. Tot de aceea rămăsese uluit de spontaneitatea cu care, acum, țîșnise pe buze același nume, în dosul căruia însă, încă odată, nu putea găsi nimic. Dece se ferea de nume când era clar, sigur, că se gîndise deseori, propriu zis nu la Cora, dar la tot ceiace ar fi putut fi feminitate în ea, personalitate distinctă, cașicum ai răsuci în gînd un personagiu de dramă sau de comedie — în cazul de față mai ales de comedie. Din moment ce se gîndise, pentru ce să evite de a o recunoaște? Pentru ce preocuparea aceasta ce nu ar putea avea de rezultat decît să accentueze ceva inexistent? În același timp însemna o hipocrizie. Or, nu fusese niciodată hipocrit cu el însuși. A evita este a te teme. Să se teamă dece? De dragoste? Dar nu te poți teme de ceva de care știi că nu poate, nu are de unde să vină și mai ales de care ai da tot atît să poată veni! Cum să se teamă că îi e dragă o femeie a cărei imagine îi e imposibil să o reconstitue în memorie?

Se străduia zadarnic: nu avea decît în ureche rîsul argintiu, gata mereu să isbucnească și vag, foarte vag, în privire statura mărunță a corpului.

Dar cum este acest corp, bine sau rău făcut, cum sînt ochii, ce culoare are părul, cum este tunsă — căci trebuie să fie tunsă devreme ce înseși rolurile ei o cer — îi era peste putință să-și reamintească.

Cora îl distra, îi dădea o senzație de prospețime cu veselie ei inequizabilă; îl interesa chiar, dar numai într'atît cît te poate interesa un lucru pe care l-ai crezut multă vreme de o anumită substanță și îți dai seama deodată că e de alta.

Teama era hotărît fără sens ca și preocuparea ce decurgea din ea. Dar de unde au decurs toate, de unde? Concentrarea era atît de intensă încît, smucit violent, firul încolăcit bizar și răsucit — dar nu încurcat — se depănă ful-

gerător și Camil își dete dintr'odată seama de toată înlănțuirea ilogică și absurdă.

Ilogică?

Perfect ilogică dar... firească.

În criza pe care o traversa. în prăbușirea succesivă a tuturor suporturilor morale, era firesc să înceapă să-l apese ariditatea atât a lui cât și a lui Carmen, să resimtă singurătatea, senzația aceea — uneori tragică — de izolare. Și atunci imaginația a prins ca într'o plasă numele Corei, fiindcă era singura femeie care în acel moment reprezenta. pentru el, o doză de necunoscut.

Să iubească pe Cora?

Era cel din urmă lucru la care s'ar fi gândit. Încercă să se gîndească acum, să și-o închipue dintr'odată aci, în apartamentul plin de muzica străvezie a lui Albenitz. Dar ideea aceasta nu trezi în el decît pe accia a efortului pe care trebuia să-l facă pentru a se îmbrăca într'o clipă și poziția corectă deci incomodă. Apoi... ce i-ar spune, ce i-ar putea spune fără să fie ridicol fiindcă nepotrivit? Nimic alt decît sugerarea jocului de-a fripta; da, asta ar face-o din toată inima. Își aminti că într'o zi, plictisit de așteptarea febrei ce întîrzia, îl amuzase imaginea Corei, așezată ștregărește pe spatele fotoliului cel mare din birou, cu picioarele proptite pe brațele de piele, întinzînd cu atenție încordată palmele mici, mici de tot.

Dacă ar încerca?

Dar ar trebui să fie placa de gramofon, ar însemna să necinstească însăș dragostea, repetînd fără să le creadă, voind să le creadă, aceleași cuvinte tocite, să facă aceleași gesturi...

O da, dacă...

Dar nu era Cora femeia care să realizeze acest dacă.

Poate singură atmosfera sufrageriei. Ridică iar ochii spre tavan. De un moment o și uitase pe școlărița care dela „Cordoba” trecuse la „Zambra” lui Granados.

— Ce va mai cînta pe urmă? Poate nimic. Trebuie să fie așa tîrziu.

Dar nu se mișcă, nu voi să știe încă ce oră e. Ii era așa dragă muzica aceasta cernită prin surdina zidurilor. Ar fi stat... dar totul i-ar părea deodată sinistru dacă ar auzi pianul amuțit definitiv. Trebuia să plece înainte ca fetița să meargă la culcare.

Să plece... Afară, dincolo de draperiile grele trebuia să fie noaptea îstelată de încrucișarea nescîrșită a becurilor și strada întreagă trebuia să fie încinsă de focul vieței nocturne, viața deslănțuită întocmai ca „Zambra” lui Granados.

Strada... orașul...

O frîntură de gînd flutură fugar.

— Era totuși o vreme cînd tinerețea începea cînd acum sfîrșește; oare sprintenele minute să fi răsturnat așa, într'o clipă, plumbul vremilor ce curseseră topite în valul de duioșie? Valul... unde era? Apele albastre se duseseră — unde? ce importă — dar lăsaseră răcoarea lor parfumată care îi rămăsese în suflet întocmai ca în gînd ritmul exultant al castagnetelor madrilene ce măsoară agilitatea pulpelor supte ale dansatoarelor lui Beltram Mosses.

I. Igiroșanu

Din viață...

Invalidul

De două luni, de când se 'ntorsese din spital, Căpitanul Radu Dima stătea la părinți acasă, la țară. Trecuse doar prin oraș, la venire, ca să-și comande o proteză pentru piciorul, din care lăsase jumătate pe front și jumătate într'un lighean de spital. Avea acum un picior de lemn obișnuit, cu care se deprinsese. Lepădase și cîrja și se sprijinea într'un baston. Făcea exerciții dese de mers și aproape nici nu se cunoștea din depărtare că-i lipsește un picior. Imbrăcase lemnul în cîrpe, îl îngroșase, ca să nu fluture jos pantalonul... Se obișnuise și cu bocănitura lemnului, pe care o înădușise cu o capsă de gumă.

Dela oraș îl luase tatăl său în trăsurica lor și-l dusese acasă. La poarta țarinei îl aștepta satul întreg cu primarul, preotul și învățătorul cu toată școala. I-au făcut o primire ca unui adevărat erou. I s'au ținut cuvîntări, un elev de școală i-a recitat o poezie patriotică și o fetiță i-a dat flori. Bărbații și flăcăii îl priveau cu respect și admirație, femeile lăcrămau când se uitau la piciorul lui, iar fetele se aplecau și șopteau între ele, privindu-l cu duioșie. Era tînăr, frumos și voinic. Iși scosese pălăria și vîntul îi răvășea părul. Stătea în fața mulțimii, ca în fața frontului, în momentele cînd era gata să pornească la atac. Numai ochii îi erau umezi. Pe piept atîrna crucea albastră a ordinului Mihai Viteazul. L-a petrecut tot satul pînă acasă. Mama sa și o surioară îl așteptau în poartă. Cînd l-a văzut de departe șchio-pătînd și sprijinit în cîrjă, a izbucnit într'un hohot de plîns.

A plîns de bucurie că-l vede, că trăiește. Și de-atunci lăcrămează în fiecare zi, cînd îl aude cum se necăjește să-și lege piciorul de coapsă, cu curele.

De cînd venise acasă stătea și se odihnea. Citea. Iși adusesese ceva cărți și dela țîrg mereu comanda. Nici n'avea

ce face în sat, acasă. Ieșea rar pe ulița satului, seara într'armurg. Il urmăreau atunci privirile gospodarilor, ale femeilor și copiilor, care se înălțau pe prispă, ieșeau la gard sau în drum să-l privească. Nu totdeauna îl mulțumeau privirile aceste de curiozitate.

N'avea nici o legătură nici prietenie în sat. Plecase de multă vreme, se înstrăinase. Războiul mai ales îl ținuse atîtă vreme departe de casă, de locurile copilăriei și-și schimbase parcă și sufletul. Se simțea stingher chiar față de părinți.

Tatăl său, gospodar cuprins în sat, dar fără o mai adincă înțelegere a vieții. Mamă-sa o biată femeie simplă... Soră-sa un copil. Totdeauna l-au îngrijit bine, iar după ce ieșise ofițer, cînd venea acasă, mamă-sa se purta cu el altfel, parcă nu-i era fecior, ci un copil de boier. Abia de îndrăzne să-l sărute la venire și la plecare. Acum era mai duioasă. se apropia mai mult de dînsul. O surprindea descori cu lacrimile în ochi.

Ziua stătea mai mult în grădină. Iși găsisese un loc umbros sub un nuc bătrîn. Colinda cărările grădinii și se gîndea. Din cînd în cînd se oprea pe loc cu ochii ațintiți la urmele pe care le lăsa piciorul de lemn. Prin minte-i treceau fără șir scene din război, figuri de camarazi, drumuri și locuri străine, nopți de groază, de chin, clipe care păreau ani și tot haosul atacurilor. Iși oprește mereu gîndul la clipa cînd a căzut rănit. Erau lîngă rețelele de sîrmă. În goana și văpaia atacului n'a simțit lovitura. Cînd a ajuns însă la rețeaua de sîrmă și-a stat o clipă, l-a îngenunchiat durerea: piciorul s'a frînt ca mort. S'a uitat în urmă: cărarea lui era o dîră de sînge. L-au cules sanitarii și s'a trezit în ambulanță. A lăsat acolo la ambulanță o parte din piciorul mort. Apoi spitalul...

A avut și momente de mulțumire în spital: însuși generalul i-a atîrnat Mihai-Viteazul pe piept. Compania lui făcuse minuni. Cînd a început să umble în cîrje, parcă renăscuse. Primea vizite, lume străină care-i aducea laude, îl îmbărbăta, îl glorifica, îl numea erou. Se mîngîia: atîta lume care se pierduse, atîția camarazi rămași fără amîndouă picioarele, fără mîni, unii orbi pe toată viața. El încă se încînta de lumina soarelui, el încă gusta din tainele adîncii ale firii. el se putea mișca, mergea unde vroia; uite, calcă ușor, e sprinten, se duce, vine după voce.

Un gînd însă îl neliniștea, îl tulbura mereu, de cînd pierduse piciorul. Îi stătea înfipt în minte ca un cui înroșit în foc. Cîteodată se liniștea și-și făcea planuri, iluzii. Lega clipa de azi cu trecutul dus de amintirile pline de poezie și visa.

Uite, vede scena primei întâlniri:

La un cules de vie, la proprietarul lui. Fusesse poftită multă lume, între care și noul administrator financiar, cu soția și fata. A cunoscut pe d-ra Cleopatra Murgu într'un decor ca de teatru. În fundul viei e livada de nuci. Iarba deasă se așterne ca un covor moale, mătăsoș. Nucii bătrâni își împletesc crengile într'o cunună uriașă — abia pătrunde pe furiș, unde și unde, câte o rază rătăcită de soare, care se prelinge parcă din frunză în frunză și se 'nfige ca o țintă de lumină în iarba umbrită. Pe cărarea dela cramă, ce urcă deadreptul spre poiana nucilor, printre vișele grele de rod, s'au oprit o clipă, el și cei doi camarazi cu care venea. În deal, în poiană se deslușea un cîntec de mandolină. Noțele cădeau lungi, târăgănite și duioase ca niște suspine îndepărtate. Cîntecul se stinse și un ropot de aplauze rupse tăcerea și farmecul ce-l împrăștiase melodia cîntecului.

— Bravo, duduie Cleo, bravo, bis, bis, — se auzea din toate părțile.

— Pentru cîntăreață, câte-o ulcică din cel fierț!

Cînd au apărut cei trei ofițeri s'a făcut o clipă liniște. Radu Dima a fost prezentat d-rei Murgu.

În decorul acesta al unei zile de toamnă plină de rod și veselie s'au trezit în sufletul lui Radu cele dintîi licăriri ale unei simțiri noi ce-l făceau să viseze.

Își amintește drumul înapoi, spre casă, noaptea tîrziu, sub lumina ștearsă a lunii ce apunea. Drumul abia se vede printre copacii ce-și aruncă, abia foșnind, umbra deasă și neagră.

E liniște și răcoare. Perechi, perechi coboară valea. El ține brațul d-rei Murgu. Ar vrea să-i vorbească de farmecul nopții ce pătrunde adînc în ființa lui, de melodiile duioase pe care le-a auzit, de mirosul puternic de rod copt ce plutește în tot cuprinsul. Se simte cu sufletul plin, tare, parcă crește și parcă în sufletul lui intră deavalma toată frumusețea, toată armonia naturii, a nopții ce-l stăpînește cu toate tainele ei.

— Știi, domnișoară, — îi șoptește el, — mi-e sufletul plin de poezie... Și mi-e frică să ghicesc de unde se revarsă afită noian de mulțumire și încîntare...

— De unde?

— Dela d-ta...

Au tăcut pe urmă toată vremea...

Își amintește, bătătorind cărările din grădina părinților, și de convorbirile tainice din colțul întunecat al salonului, și de plimbările lungi în liniștea străzii din fața casei Cleopatrei Murgu. Apoi prima destăinuire, naivă și incurca-

tă și scrisoarea lungă în care-și cerea ertare de îndrăzneala lui.

Războiul l-a surprins făcând planuri de căsătorie. Despărțirea. Atunci a găsit clipa fericită a primei sărutări, a legământului pe viață. Ea plîngea. S'a strecurat și în sufletul lui duiosia și slaba presimțire a despărțirii veșnice. Tineretea lui a învins însă slăbiciunea momentului și închipuirea lui viguroasă a întrevăzut izbînda: se va întoarce erou, vrednic de dragostea ei.

Pe front, în vijelia luptelor i-a purtat chipul alături de cruciulița dată de mama sa. Și-au scris. Cît a stat în spital se mîngîia numai cu scrisorile ei, îl îmbărbăta. El evitase să-i scrie că și-a lăsat piciorul pe front, îi scrisese numai de răni și operații care au reușit, și aceasta numai pentrucă ea stăruia mereu să știe unde e rănit și ce gravitate au rănilile. Nu-și dă nici azi sama de ce nu i-a spus adevărul. Ar fi fost mai pregătită și poate acum ar ști dacă ea îl mai iubea așa cum este, cu infirmitatea lui. Pătrunsese însă în sufletul lui și un demon: s'o încerce, să vadă ce impresie îi va face infirmitatea iubitului întreg altădată. Dragostea ei va rămînea tot atît de puternică și va face ea sacrificiul de a lua în căsătorie un infirm?

Da, își zicea el în momente de încurajare — va fi mîndră că e iubită, soția unui erou — invalid de război, cu Mihai Viteazul. Se gîndea la laudele pe care le auzise, la primirile ce i se făceau, la admirația ce-o răspîndea pretutindeni. Încă nu vedea mila ce-o inspira...

S'a hotărît în sfîrșit. Mîine e Duminică. I-a sosit și proteza, a încercat-o, a umblat. Însă nu e mulțumit. Se vede mai bine infirmitatea, umblă mai greu și mai are ceva care-l enervează: scîrție, scîrție tot aparatul, scîrție curelele cînd merge.

Se va duce mîine Duminică la oraș să vadă pe Cleopatra Murgu, pe logodnica lui, să pună la cale cu părinții și cu ea logodna, căsătoria. Trebuie să scape de chinul care-l roade de atîta vreme, de hănuiala care-l frămîntă și vrea să știe ce are de făcut pe viitor. Acasă nu mai poate sta așa cum stă acuma, degeaba...

Se va duce cu piciorul de lemn. Merge mai ușor, e mai liber în mișcări și nu scîrție...

A doua zi Moș Dima a adus cu trăsura lui pe feciorul său la oraș.

După ce și-a schimbat hainele, căpitanul Radu, șchio-pătînd ușor, luă drumul spre biserică unde nădăjduia să vadă pe Cleopatra. Era încă dimineață. A trecut prin fața cafenelelor. Cunoscuții, camarazii, prietenii, care erau acolo l-au salutat. L-au felicitat, dar s'au mirat cu toții că-l văd

fără un picior. Știa de vitejiile lui, se publicase și 'n ziare ordinul de zi prin care fusese decorat, se știa că a căzut rănit, dar nu știa nimeni precis că și-a pierdut piciorul. Erau numai svonuri vagi. Niciun prieten nu l-a compătimit — niciunul nu i-a vorbit de infirmitatea lui ca de un defect. A plecat de-acolo încurajat și mândru. O clipă n'a bănuțit că după plecarea lui, toți cei rămași priveau în urma lui cum se depărtează sprijinit în baston și bocănind cu piciorul lui de lemn, și-l compătămeau:

— Eu, — spunea unul, — dau dracului și eroism și tot, dar să fiu întreg...

— Mare nenorocire și războiul acesta, — răspundea un altul, — să trăiești o viață întreagă schilod! Mai bine mort... Păcat de el — uite ce voinic și frumos bărbat!

La biserică s'a așezat mai în fund. În rîndurile din față era și Cleopatra. A zărit-o. I-a trecut un fior prin inimă. În curînd o va vedea de-aproape, va privi în ochii ei, va vorbi cu ea și-i va spune chinurile lui, dorul și speranțele lui. Simțea nevoia unei mîngîieri calde, o alinare. Gloria trecuse, îl încălzise pe front, în spital, îl ametise, dar încet, încet dispărea, parcă îl lăsa rece. Ce putea să-i mai dea această glorie? Acum aștepta altceva. Tinerețea lui cerea viață, dorea dragostea care încălzește, arde, topește, care dă drumul minții să viseze și sufletului să s'avînte.

Privea la lumea din biserică, figuri necunoscute care-l priveau curioase. Simte că se vorbește de el, că se șoptește. Șoapta se comunică. Uite, Cleopatra a întors capul spre el, îl zărește. Privește iarăși înainte, dar el simte tulburarea ei. După cîteva minute ea se 'ntoarce, face o cruce și se 'ndreaptă spre ieșire, urmărită de privirile tuturor credincioșilor. Se oprește în dreptul lui o clipă numai și apoi amîndoi ies din biserică.

Sub clopotnița bisericii se opresc o clipă. El privește adînc, cercetător în ochii ei, în care tremură înduioșarea și o lacrimă ce stă să izbucnească.

— De ce nu mi-ai scris? L-ai pierdut de sus?

Îi privește piciorul.

— Da, de sus. De ce era să te mai amărăsc!

— Vai, și cum o să trăiești așa?

Întrebarea aceasta l-a lămurit. Bănuiala din sufletul lui a căzut grea, așa cum cad pe front bombele de tun, care pătrund adînc în pămînt, pentruca apoi să distrugă tot de prin prejur. A căzut grea și i-a distrus toate iluziile, toate speranțele. A închis ochii așa cum făcea cînd aștepta explozia bombei pe front. Cît a ținut asta? În viața sufletului clipa aceasta cîteodată e un veac. Cînd s'a trezit, îl priveau

doi ochi străini — doi ochi duiosi dar străini, ai unei fete străine.

A condus-o acasă. Nu i-a vorbit nimic de trecut, nu i-a amintit nimic din făgăduelile de altădată. Nu i-a pomenit nimic din planurile lui, de simțirea lui. Nici ea. Erau ca doi cunoscuți indiferenți, care întâmplător merg pe același drum și abia așteaptă să se despartă.

La poarta casei ei și-au luat rămas bun.

— Adio, d-ră Murgu, poate nu ne mai vedem.

— Pleci undeva iarăși?

— Da, în lume...

Și s'a depărtat încet, schiopătînd. Ea a privit lung în urma lui. A cuprins-o mila. A dat să-l cheme înapoi, dar n'a avut putere — a șoptit numai: Radu. A intrat în casă, a căzut pe-un scaun și-a plîns cu hohote, ca după un mort.

Cînd a trecut de colțul gardului, Radu Dima a așteptat în loc cîteva minute, răsămat în baston. Ii era capul greu și tulbure ca după un somn lung. Abia înțelegea unde se găsește. L-a trezit cîntecul unei muzici militare. Din susul străzii, dinspre centru vine în marș cadențat o companie de infanteriști. Vulturul din vârful steagului strălucește în bătaia soarelui în scipiri aurii. Lumea de pe stradă, multă ca în zi de sărbătoare urmează în pas aproape milităresc șirurile de soldați. Copiii pe 'mprejur țin tactul muzicii, închipuind o altă oaste.

În fruntea companiei pășește călare, mîndru, țeapăn și drept un căpitan tînăr. Calul sub el calcă în tact. Căpitanul Radu Dima, desmelicit urcă încet strada în mers schiopătat, venind în întîmpinarea soldaților. Comandantul companiei, de sus de pe cal îl vede și-l cunoaște — fuseseră camarazi în același regiment și-i știa isprăvile de vitejie și nenorocirea care-l izbise.

La cîțiva pași de Radu, întoarce calul, se oprește, face semn muzicii să tacă și comandă:

— Pentru onor, capul la dreapta.

Își ia ținuta și cînd ajunge în dreptul lui Radu, pleacă sabia și salută ca la defilare.

Radu Dima, uimit, își scoate pălăria și stă în loc privind la camaradul lui.

Compania în pas scurt și cadențat de defilare îi dă onorul. Steagul companiei se apleacă în fața lui. Lumea de pe trotuare începe să aplaude...

Dupăce se strecură întreaga companie, Radu porni înaintea. Își puse pălăria, își scoase batista și-și șterse două lacrimi care-i ardeau pleoapele. Cele două lacrimi au rămas o taină și pentru el. Nu știe, dacă porneau din evoca-

rea unui trecut de glorie, din presimțirea unui viitor trist și dureros, sau stropeau o dragoste ce murea.

Bacalaureata

Pe coridorul liceului de băeți, în fața cancelariei stau candidații dela examenul de bacalaureat. O parte din ei, băieții, se plimbă în grupuri și fumează, svîrlind fumul pe ferestre. Fetele s'au așezat pe băncile înșirate de-alungul zidului. Unii, băeți și fete amestecați, s'au risipit prin curte în grupuri. Toți așteaptă înfrigurați rezultatul examenului. Comisiunea lucrează în cancelarie la darea notelor și face-re-a mediilor. La unele serii s'a dat rezultatul, dar fără note; la cele de azi, ultimele serii, nici rezultatul nu s'a dat măcar. Deaceia, unii dintre candidați, care au venit să-și vadă numai media, sînt veseli, vorbesc tare, se laudă, fac planuri de viitor. Cei din seriile de azi sînt îngrijorați. Colegii lor însă îi încurajează: „Lasă, frate, e sigur c'ai trecut”...

Pe coridor s'aprend luminile. Afară se lasă amurgul. În curte, printre castanii mari, bătrîni, trece încă adierea caldă a zădufului de peste zi. La poarta școalei grupuri de părinți stau și așteaptă, discutînd peripețiile examenului.

Portarul are ordin să nu dea drumul nici unei persoane particulare în curte. Numai candidații au voie și profesorii.

În fundul coridorului, la un geam, stă singură în picioare o fată, o candidată. N'are nici o cunoștință în toată lumea candidaților dela examen. E o particulară, venită din altă parte. A dat anul acesta examen particular de ultima clasă și a răspuns bine la toate materiile — atîta știu colegii ceilalți despre dînsa. E îmbrăcată cu un șorț negru de uniformă. Cînd trec pe lîngă ea, fete sau băeți, își ferește pantoful cîrpit...

Stă și-așteaptă rezultatul examenului. A fost în ultima serie, pentrucă era singura particulară. Își recapitulează întrebările și răspunsurile date. Cînd își aduce aminte de răspunsurile bune se înviorează, capătă încredere: „o să-mi dea drumul” își zice; cînd însă își aduce aminte de răspunsurile care i se par necomplete, pierde încrederea. La Romîna a uitat să pomenească între operele lui Delavrancea și pe „Sultânica” — și doar o citise. I-a amintit-o profesorul. La Istorie a greșit anul luptei dela Roșcani. La Latină a mers bine toată traducerea și analiza, dar nu-și închipuie cum a greșit transformarea construcției aceleia particulare... Totuși profesorul i-a zis: „bine, domnișoară” și s'a aplecat să spuie ceva președintelui, care toată vremea a privit-o pe sub sprincene. Toți spun că președintele acesta e un om sever, rău. Se uită lung la candidați și parcă-i cîn-

tărește. De celelalte materii nu-și mai aduce aminte. E un haos în capul ei. A ieșit de-acolo cu obrajii aprinși, și acum încă îi ard.

Ce-o fi făcînd bunică-sa?... O fi neliniștită că întîrzie atît. Uite, s'a înoptat. Privește în curte. Abia se mai zăresc grupurile de candidați. Ce elegant sînt îmbrăcate colegele cu care a dat examen! Ei nu i-a putut cumpăra bunica nici măcar o pereche de pantofi noi, a trebuit să plătească taxa de examen. Pe ea n'au scutit-o de taxă, deși e fără părinți și o întreține o bunică săracă. Au zis că e particulară.

Săraca bunica! De doi ani de cînd stă la ea, vede cum se chinuște ca s'o îmbrace, să-i cumpere cărți. Cît a trăit mamă-sa era parcă mai ușor: urma regulat la școală și n'a simțit greutatea examenelor și a vieții. Mamă-sa cîștiga de ajuns pentru ele amîndouă, — muncea însă din greu, săraca, era lenjerită la un internat.

Un grup de fete și băeți trec pe lîngă dînsa. O privesc pe furiș și-o măsoară din cap pînă în picioare. Aude pe un băiat cum șoptește: „săraca”. O trece un fior: se vede că n'a răspuns la examen și colegii aceștia o compătimesc. Or fi știînd, or fi auzit că au lăsat-o... Iarăși devine tristă.

Ce-o să facă ea? Și cîte planuri nu făcuse cu bunica! În serile de iarnă, cînd stăteau la lucru împreună, la măsuța de lîngă fereastră, cîte visuri nu depăneau amîndouă! Va face literile, — va urma la București — va ajunge profesoară. Va munci, va da lecții, va cîștiga bani. Și după 3 ani, cel mult 4, cînd va avea o catedră undeva, o s'o ia pe bunica cu dînsa — o s'o îmbrace ca pe-o cucoană — bunica nu-i așa de bătrînă — n'o s'o mai lase să ție în gazdă toate „obraznicăturile oamenilor”.

Dar dacă o cădea la examen? O cuprinde un fior rece, o trec lacrimile.

Ușa dela cancelarie se deschide. O lumină vie năvălește pe sală. Secretarul școlii iese cu o foaie în mîină: rezultatul. Candidații se grămădesc. Secretarul ridică foaia în sus. Se aude în toate părțile, din toate gurile: rezultatul, rezultatul... Cuvîntul zboară, face ocolul coridoarelor, trece în curte, ajunge la poartă. Toți se mișcă, se frămîntă. Infrigurarea cuprinde toate sufletele. Secretarul lipește foaia pe ușă. Se face o tăcere ca de mormînt. Parcă auzi și bătăile inimii.

Din ușa cancelariei, în tăcerea aceasta, se aude o voce: — D-ra Paraschiv Maria să poștească în cancelarie.

Fata, trezită din gîndurile ei, se îndreaptă spre cancelarie. A uitat de rezultat.

Intră. O masă lungă cu toți profesorii examinatori împrejur. În capul mesei, președintele o privește ca și în tim-

pul examenului, pe sub sprincene. Profesoarele se uită la ea zîmbind. Ea privește aiurită, fără să deslușească persoanele, în lumina aceia vie, orbitoare.

— D-ta ești candidata Paraschiv Maria?

— Da.

— Uite, domnișoară, comisiunea a ținut să te cunoască mai de aproape, să te felicite. Ai luat media cea mai mare. Ai dat cele mai bune răspunsuri. Văd că ești particulară — cine te-a pregătit?

— Singură.

— Dar ce sînt părinții d-tale?

— N'am părinți, stau la bunica.

— Și ce face bunica d-tale?

— Ține la gazdă...

Fetei îi joacă ochii în lacrimi. Profesorii o privesc mai atent. Toți sînt serioși, cu o umbră de înduioșare în ochi. Li observă pantoful cîrpit. Li privesc bereta ieșită de soare, șorțul învechit.

— Ai plătit taxa?

— Da. A plătit bunica. Sînt particulară.

Președintele se pleacă spre membrii comisiunii. Șoptesc ceva. Șoapta se comunică tuturor. Toți dau din cap afirmativ.

— Domnișoară Paraschiv, — vorbește iarăși președintele, incrunțind tare sprincenele, — comisiunea ținînd samă că ai ieșit întîia la examen și că ești... orfană, te scutește de taxă. Vei trece mîine pela cancelarie să-ți primești banii. Și-acum, d-ră Paraschiv, încă odată, felicitările mele. Iți urăm succes...

Președintele se scoală dela locul lui, vine la fată și îi strînge mîna.

Curg lacrimi în boabe mari pe obrajii aprinși ai fetei...

Intr'o căsuță, la marginea orașului, o bătrînică aprinde o lampă de perete și vorbește singură, se roagă: „Doamne, ajută-i să scape! Ce-o fi făcînd de 'ntîrziec atîta? Da' dacă o fi căzut și cine știe ce gînduri i-au venit? Spunea ea că dacă o fi să nu reușească, s'aruncă 'ntr'o fîntînă... Bunică, să știi, că nu mai vin acasă, dacă nu reușesc” — așa i-a spus la plecare. Ridea, dar... se poate și asta. Iese din casă, se duce la porțiță, se uită în lungul străzii. Nu se aude, nu se vede nimic. În colțul străzii, luminează un felinar. Bunica a fiert ouăle pentru masă și are dela prînz un rest de mîncare; o să-l puie la'ncălzit cînd o veni fata.. Are însă ascunse pe sobă, într'un carton, cîteva prăjituri: să le dea fetei după examen, să sârbătorească reușita...

Bătrînica își pierde răbdarea: ce-o fi făcînd? de ce nu vine? Ea știe unde-i liceul: clădirea cea mare depe strada

principală. Își ia broboada, își scoate șorțul, stinge lampa, și pleacă pe porțiță, mergînd în susul străzii cu pași grăbiți, mărunței...

La poarta liceului lume multă: boieri, cucoane vorbesc, discută de examene, de profesori, de copiii lor, pe care-i laudă. Ea nu înțelege nimic. Vede numai că nu e voie de intrat și că nu s'a dat încă rezultatul, n'au ieșit încă dela școală...

Se liniștește și răzimată de gard, mai la o parte stă și-așteaptă. Își desfăce broboada că a venit repede și-i e cald.

Aude un vuet. S'a deschis poarta. Fetele și băieții năvălesc în stradă. Vorbesc tare. Lumea se 'ngrămădește. „Ei, Ionel ?...” — „Bine”, — „Bravo”, — „dar Cornelia ?” — Ce-ai făcut ?” — „Bine că s'a isprăvit”. Părinții își îmbrățișează copiii. E mișcare multă. Se aud sărutări. O mamă își șterge lacrămile. Și apoi rînd pe rînd, pleacă, se îndepărtează, șgomotul vocilor și al pașilor se topește în lungul străzilor...

Bătrînica s'a apropiat și ea de poartă. Stă și privește, cercetează printre fete și nu vede pe nepoata ei. Se frămîntă. De ce n'a ieșit odată cu toții ? Dă să intre înăuntru, dar portarul o oprește:

— Ce cauți, mătușă ? Nu-i voie...

Nu știe ce să facă. A înlemnit în mijlocul trotoarului, în fața porții.

Două fete ies pe poartă. Trec pe lîngă ea. Aude numele nepoatei ei.

— Cine-a ieșit întîi ?

— Paraschiv Maria, o particulară...

Bătrîna crede că fata ei a ieșit, a plecat. Mai stă o clipă și pleacă încetîșor spre casă.

Aude însă în urma ei pași grăbiți. Se întoarce și vede pe fata ei. Stă în loc și așteaptă.

— Bunicuță, am scăpat ! Două brațe o înconjoară, o strîng și un cap se lasă pe pieptul ei. Simte pe mină cum curg lacrămile fetei.

Pe sub copacii de pe trotoare, o fată ține strîns de braț o bătrînică, care-și șterge ochii și care calcă grăbit cu pași mărunței. Fata se pleacă spre ea și spune, spune...

Const. Al. Holban

P l o a i e

Duhovnicul și enoriașul stau față în față, cam stingheriți amindoi de o tăcere lungă și supărătoare.

„Să mai încercăm, părinte... Să mai încercăm, părinte Ionică, poate să vie... — stăruie bătrînul Pocletaru din nou șovăielnic și cu glas rugător, fierbinte. Poate s'o îndura Dumnezeu Sfîntul de noi, păcătoșii”...

Și omul, ca și înfipt, stă mereu să nu-l poți urni și se pare că, de astă-dată, i-a ieșit preotului în cale, hotărît să nu se dea bătut. Din partea lui, părintele Chirilă e destul de încurcat și destul de turburat, deși ține capul ușor săltat și amîndouă minile în șolduri (o poziție adoptată de la începutul carierei preoțești, prin care să arate că nu se turbură și nu șovăie în fața enoriașilor). Cu amîndouă palmele, adică, deasupra șoldurilor, cu degetul cel gros înainte și celelalte înapoi — invers decît la jocul „Bătutei” în seminar — cată acum mut înainte, cam peste țeasta pleșuvă a bătrînului bătînd în roșu-cărămiziu și cu brazde cenușii de soarele și de sudorile dela sapă...

Căci nu numai de la acest om îi vine întrebarea cea mult supărătoare, ci de aproape o săptămînă e asaltat de enoriași la orice ocazie, la fiecare răs_pîntic — asaltat în regulă să facă rugăciuni pentru ploaic... De fiecare dată mai încurcat, de fiecare dată amînarea mai grea. Cu toată sforțarea ce-o face de a privi senin peste capul omului, chipul părintelui Ion se întunecă. Căci peste țeasta acestei ruine omen_ești — pe care peste doi, mult peste trei ani, are s'o ducă la groapă — Sfinția sa vede realitatea aspră: Un întreg sat de credincioși adus la desnădejde de o secetă ce nu mai are capăt — prea mult și prea greu ca încercare ori pedeapsă cerească... Prea mult ca să nu se sdruncine, în cele din urmă, credința în bunătatea și iertarea Celui Prea Înalt, după aceasta neputînd urma decît bezna fără far mîntuitor, bezna fără călăuză... E destul să-și arunce Sfinția sa ochii împrejur, ca să nu vadă decît frunze și foi pleoștite.

Foi pîrguite și încovoiate de sete lungă, ofticoase și prăfuite pînă la mari depărtări de la drumuri. Iată dar pentru ce îl mai irită încă acest bătrîn, acest moșneag cu gura lui mereu întredeschisă, aproape curățată de dinți, cu limba svîcnindu-i sub respirație și care așteaptă mereu un răspuns — un răspuns favorabil! Ba îl mai irită și pentru altă pricină: Tot acestei dărîmături îi cedase, cînd, cu două săptămîni înainte, mai încercase odată. Lui și altora. Fără gura lor n'ar fi ieșit cu praporele...

Acum? Să mai încerce acum iară? Este acesta un lucru de încercat pentru a doua oară? Ce se alege de un preot care face asemenea încercări cu ușurință? Ce vor fi zicînd, ce vor fi făcînd alți preoți cu mai multă experiență decît el? Vor fi fost și ei, în păstoria lor, în acest chip imprudenți? „Lăsați-mă, moșule, pentru Dumnezeu, pe mine să hotărîsc!” — i-ar zice. Așa i-ar zice, ca să scape de el, ca să se ducă odată dinaintea lui...

Căci stă... Stă și stă! I-ar zice, dacă i-ar da mîna... Căci nu se mișcă! „Mai duceți-vă și la dracu, Doamne iartă-mă”... — i-ar zice. Chiar asta i-ar zice-o, atît de departe în adîncul sufletului este turburat de stăruințele unchiașului fără obraz. Care nici măcar nu-i din cei săraci!...

Zi-i, de-ți dă mîna. Oamenii au doar arzătoare nevoie de ploaie, precum au arzătoare nevoie de un maslu la o boală, de o rugăciune, de o împărtașanie. Îți dă vreodată mîna să-i amîni?

Și stă. Stă mereu în față-i neclintit. Stă ca și cum ar fi s'o primească pe loc. Ca și cum el ar avea ploaia. Cată de jos în sus spre Sfinția sa, care stă pe treapta intrării de la cancelaria parohială; cată cu respirația uscată a gurii întredeschise, cu limba svîcnindu-i ușor spre ieșire. Iar la fiecare svîcnire a limbii parcă ar zice: „Ce zici, părinte?” Întrebare mai supărătoare decît una rostită răspicat: „*Ce zici, pă-rin-te?*”, pe care i-ar spune-o odată, i-ar spune-o de trei ori! Dar așa, i-o spune mereu! Respiră egal amîndoi, dar nu aude decît respirația bătrînului. Singură pe ea între toate cele înmărmurite din întreaga împrejurime, unde nu se mai aude decît rar și scurt un cîrîpît obosit de vrabie, unde nu mai mișcă nici măcar foaia care cedează așa de ușor: foaia de porumb. Doar limba moșului tresare, doar la vîrfurile plopului din cimitir tremură ușor frunza, acolo unde plîng morții, — sus unde toți văd cum morții plîng de jalea celor vii.

De-ar fi după cuviință, adică după măsura răbdării omenești, și de n'ar fi el preot, adică un altul să fie decît un preot, i-ar da un picior să-l răstoarne peste cap. Pe Poletaru, care îl tiranizează îndărătnic cu ochii și cu limba.

Cu așteptarea lui. Nu se putu urca pînă în obrajii părintelui mînia; rosti deci stăpînit, aproape blajin: „O să le poarte Dumnezeu la toate de grijă... Eu, știi... Să mai așteptăm, moșule! Nici la treaba asta grabă nu se cade... Și... apoi, teamă mi-i că va trebui să lipsesc pentru o zi, poate pentru două, din sat”...

Tăceau.

„Să mai vedem”...

Iar făcere grea și nemișcare.

„Să mai vedem” — adaoase părintele mai rece, aproape iritat, văzînd că unchiașul tot nu se urnește. „Să mai vedem” — repetă el aproape blajin, după ce omul se urni.

* * *

Intrat pe la vremea vecernii în orașul de reședință al județului, toate aici se arătau altfel.

De spus și despre orașul însuși acelaș lucru în ce privește căldura; dacă nu mai mult, luînd în samă asfaltul și caldarîmul și piatra clădirilor îngrămădite și acoperișele de tablă. Incins ca un cuptor sub bolta de plumb și amortit era tîrgul. (Părintele Chirilă rămăsese chiar pe o vreme cu ochii la coloana de fum a unei fabrici, încremenită de vîzduh, pe vîrfurile coșului: De ridicat trebuie că se ridica — fără asta n’ar fi ajuns atît de sus, nici n’ar fi ajuns să se mai subție spre vîrf — de clătît însă nu se clătea în nici o parte).

În ce privește însă lumea orașului, care forfotea rară prin piețe și pe străzi svîntîndu-și frunțile cu o batistă, ea nu trecea numai decît cu gîndul dela arșiță la ploaie, nu vorbea de ea și nu se uita în sus... Purtate parcă la întimplare, stropitoarele primăriei își făceau hodorogind slujba, trase de caii lor ocrotiți de scufii albe ce le îmbrăcau și urechile. Izbuteau să înăbușe praful, chiar să mai potolească dogoreala pavajului, iar lumea își lua înghețata și răcoritoarele la „Continental” și la „Vîrfurile cu dor”...

Aici intră Sfinția sa săltînd ușor cu dreapta potcapul de pe frunte, pe o ușă laterală, trecu din restaurant în coridorul hotelului și nimeri îndată, cu ochii în peretele de lângă biurou, barometrul: „Aproape variabil... Hm!... aproape variabil” — și ieși. Rătăcind printre trecători, printre puținii trecători și gură cască de pe trotuare, pentru înția-oară Sfinția sa se simți ușurat văzîndu-se ajuns ca unul din acești tîrgoveți, adică fără grijă, căruia pe deasupra nimeni nu-i vorbește de nimic, singur și aproape necunoscut fiind prin partea locului. Iar dacă, oprit la vre-o vitrină, se vedea îmbiat de negustor, n’avea decît să plece mai departe — și pleca mai departe. Și nimeni nu-i vorbea iarăși. Ba,

dacă în hoinăritul lui pentru trecere de vreme n'ar fi întâlnit pe ici pe colo câte un întârziat din lumea satelor care să-i caute mîna și să-i ceară blagoslovenia ori să-i dea pentru pomelnic și dacă n'ar fi ajuns iarăși prin strada Strungariilor, — unde cărașul său sta gata de plecare la poarta hanului, — n'ar mai fi schimbat o vorbă cu nimeni nici despre vreme bună nici despre vreme rea. Despre nimic.

Ii vorbi lui Boghițoiu, care sta cu biciul în mîna lîngă caii înhămați; îi spuse numai așa ca să zică ceva: „Tot pe aici?”, cu toate că bine știa că un ceas și jumătate măcar omul trebuia să aștepte pentru odihna și hrana cailor.

Tot. Tot acolo era. Stătuse poate chiar prea puțin. Și ar mai fi stat, dacă nu i-ar fi fost teamă că innoptază pe drum.

Și așa părintele ajunsese să mai audă pe unul de la Scînteia, cum vorbesc ei:

„Avan pojar și pe aici părinte ! Poate că o fi a ploaie pe noapte... Dă, Doamne!” — și-și făcu și semnul crucii, se mat uită cu o căutătură de găină în sus, apoi împrejur și tăcu resemnat.

Vorbeau ca și cum erau în Scînteia și se uita și părintele în sus și împrejur... Cerul era albastru și pe margini alb-spălăcit — că nu puteai să juri de continuă de acolo seninul sau începe norul — iar cîteva izolate scame albe înaintase în sus spre locul chindiei...

Părintele Chirilă mai trebui să spuie apoi și Sfinția sa cîte ceva...

— Apoi dacă Sfinția ta nu te întorci cu mine, eu nu mai întîrziu.

— Am, Ghiță... am mîne treabă multă pe la protopopiat. Umblă sănătos!

Și cu călușei lui, umflați cu coceni și cu apă multă de la han, omul se îndreptă spre bariera Clincenilor, cître Scînteia înecată și ea undeva sub zarea dealurilor, în arșiță și în praf...

* * *

Primit fu cu un aer puțin cam mirat părintele Ion de către portarul de la „Virful cu dor”; cu toate că singur îl întîmpinase cu întrebarea: „Cu ce vă putem servi, taică părinte? O odaie?” Căci preoții din județ — și pe Sfinția sa îl mai zărise în zilele de tîrg — trăgeau de obicei pe la hanuri, unde trăgeau și căruțele lor și lume multă de la sate.

Preotul nu băgă de seamă mirarea omului, confundînd-o cu politeța repezită a tîrgoveților; iar omul, care nu se mai mira de-acum, se apropie ca să se uite la ce se uita mușteriu.

— Merge bine ăsta?—întrebă părintele, după ce constată că acul nu se deplasase, de două ceasuri, cu nici o linie.

— Barometrul?... Cel mai bun care există!

Și fiindcă părintele de la Scînteia — care, pe cît își amintea, învățase ceva în seminar despre acest instrument de fizică — continua să-l examineze cu un amestec de nemulțumire și neîncredere în privire, portarul repetă încă mai asigurător: „Ăsta este cel mai bun care există !”

— Și... încotro trage el acum?

— Tendința?!...

— Așa, tendința!

— Apoi... eu cred — și omul se mai apropie, cu mîna ridicată peste potcapul Sfinției sale, și ciocni o singură dată cu degetul arătător în geamul gros. Acul tresări, șovăind pe loc ca o jivină încolțită ce nu știe încotro s'o ia. Dar parcă se smuci totuși ceva spre „variabil”, trăgînd însă iar înapoi spre punctul de unde plecase. — Parcă merge spre „variabil”. taică părinte... Rămii mai mult ?

— O zi.

— Haida de! Pînă la ploaie avem să ne mai prăjim noi bine vre-o cîteva zile.

Iar ziua aceasta a părintelui — care avea să devie două — îi trecu greu... Și i-ar fi trecut încă mai greu, dacă s'ar fi retras la vreme la odihnă, în camera lui, și nu ar mai fi rămas în grădina restaurantului, unde, după cină, ascultase cu melancolie romanze din anii ultimi de chefuri și aventuri ai seminarului. Și mai jucaseră acolo, cu acompaniament de voce și de castagnete, cu scuturături furtunatiche din șolduri și din sîni, vre-o patru fete pe estrada de lingă orchestră, aruncînd piciorul la sfîrșit. Incît, aproape de plecare, trecînd iarăși una zîmbitoare cu cheta, Sfinția sa, care se mai schimbase și la față și la gînduri, înginase discret : „Bată-vă să vă bată de fete !... Bată-vă să vă bată, neastîmpăratelor”...

Pînă ce se urcă în odaie... Unde toate icoanele risipindu-se și ceva turbure așezîndu-se în locul lor, își puse mîinile amîndouă sub cap, și, cu o răsuflare asemenea unui oftat. adormi. Nici nu-și mai despletise coada; o trăsese numai de sub spate. Adormise gîndindu-se ce viață bună duc tîrgoveții. Un mîrlan de la Clinceni, antreprenorul... Lanț de aur... burtă... fasoane! Toate poftele... Cînd nu curge, pică... Orașul! Un leu și zece o flică cu trei sferturi de vin și sifon!...

Dimineața de a doua zi i-a trecut și mai ușor, fiind tîrg de săptămîină cu lume multă din sate, cu destui preoți, veniți cu tot felul de treburi lumești și duhovnicești. Grăbit, cu aceștia își da doar în treacăt binecuvîntare, fiecare preot trebuînd să umble mai mult singur, pentru ca să-și poată

birui sfiala și deschide sufletul credincioșilor din sate străine. Zărise între toți și pe vestitul părinte Smărăndescu de la Mărgineni, un munte de om, nelipsit în zi de târg și de pe la bilciuri și foarte căutat odinioară între preoți, căutat și socotit în lumea satelor ca un adevărat doctor mare între doctori. Il zărise, cu toate că nu cam obișnuia să se miște de la hanul lui.

* * *

De părintele Chirilă se miră grozav după amiază portarul văzându-l că, după ce se temuse în ajun de „variabil” care nici măcar variabil deplin nu fusese — rămăsese de toate căruțele, acum când acul barometrului trecuse bine dincolo de variabil și mergea devala și că-și hotărâse plecarea abea pe a doua zi după amiază.

Dar a doua zi de dimineață, cu ochii la „ploaie”, unde peste noapte sosise acul și care, în plus, la ciocănitul-i scurt, se repezea spre furtună, părintele Chirilă se adresă zorit portarului:

— Știi ce? Aș vrea repede o căruță pentru Scinteia.

— He-he! mai va, părinte... De mirat de-o ploua pînă-n seară... Asta arată măcar cu 24 de ceasuri înainte.

— Apoi,... mi-e teamă că va trebui să mă mai opresc la Clinceni pentru un maslu. De unde aveți barometru' ăsta?

— Dela Vainberg.

— Dela Vainberg?

— Dela Vainberg.

— Are Vainberg așa-ceva?

— Are Vainberg tot ce vrei.

— Ptiiii!... Și cam cât? (Părintele făcu și un gest negustoresc din palma dreaptă tremurîndu-și degetele în evantaliu).

— Trebuie să fie azi vre-o 25 de lei... E cel mai bun care există!...

O pereche de cisme. — gîndi Sfinția sa:

— Hm...

— Cam așa-ceva... 25. 20... Să trimit după căruță?

— Încă nu. Peste vre-un ceas. Dar cai buni!

Peste vre-un ceas și jumătate părintele Chirilă ridică un nor de praf între oraș și Sfinția sa. Cam șmecher de felul lui, chirigiul tot oprea la hanuri, ba să mai îmbie caii, după ce nu prea vruse să bea la plecare, ba să mai răsuflă... Înțelegîndu-i planul, părintele-i da cîte-o țuiculiță la fieștecare haltă. Încît, după două ceasuri, trecuse de Clinceni, mereu într'o zăpușală care muiase caii pînă la glezne,

iar timplele călătorilor se stringeau ca sub două table încinse.

La câteva sute de pași dincolo de Hanul Verde, pe cînd chirigiul îmblătea caii, supărat el știe de ce, și cînta, părintele scoase nerăbdător din anterior barometrul. Iar scoțîndu-l, fața i se învioră încă. Era mulțumit. Era foarte mulțumit. Nu putea părintele Chirilă de altfel să nu fie mulțumit cu viața. Destinul îl slujia. Avea patru zile albe și patru zile negre. Și cum zilele lui se dovedise toate albe iar cele negre nu se întrevedeau, se gîndi acum ce nedrept e cînd se întărită împotriva vieții așa cum i-a fost dat s'o trăiască și cînd caută în altă parte, nemulțumit cu ce are dela Dumnezeu... Căci sănătos și voinic era, parohie de frunte dobîndise, fără griji și multe osteneți trăitor era iarăși și Dumnezeu îl înzestrare chiar și trupește...

Ogoarele, care, prin toate firele și prin toate crăpăturile pămîntului cereau apă, nu i se mai părură așa de triste, iar cărușul său, care bea și bea după voia inimii și cînta, îi apăru acum ca un adevărat simbol pentru viețile modeste, ce au parte de mai multă bucurie decît ne închipuim. Omul lăsase caii la pas, depășînd și el gînduri poate mai fără șir — dar debunăsămă mulțumit, precum arăta — și cînta mai departe. Articula adică ceva care vrea să fie cîntec și era mai mult un olălăit, împletit cu îndemnul pentru cai, cu dispute cu persoane absente, cu sine însuși, cu administrația drumurilor... Și deodată aducîndu-și aminte că merge la pas și pentru ce merge la pas — adică din pricina unui șir de vre-o 15 căruțe țărănești — începu să strige oamenilor ca un apucat. Erau care mai mult cu boi, toate mergînd deopotrivă de încet. Muntenii se întorceau de pe vre-o moșie boierească dela șes, unde sfîrșiseră și cu mușuruitul la bucata lor, luată pentru porumb în parte. Lăsînd brusc cîntarea și celelalte, chirigiul părintelui se oțărea la fiecare căruță, ca să ție bine marginea drumului, înjura și căuta cu biciul pe gospodar, cum fac boierii... Cum aproape toți dormeau lungiți sub coviltire, se trezeau doar cînd era atîns cu biciul cînele legat la codirlă, cînd isbindu-se de roți, de piedică ori de ceaunul pentru mămăligă atîrnat de inima carului, cîne după cîne intra în harță cu străinul și răsufliînd precipitat și scuipînd cu furie spre căruța boierească, spre părintele Chirilă, spre chirigiul său, umplea văzduhul de vaier...

Sfinției sale, abia trecut de bariera orașului și abia ieșit dintre albăstrimea lui, nu-i fu cu totul neplăcut că chirigiul îi făcea loc și lui astfel printre prostime. Cînd însă omul ajunsese cu biciul pe un bătrîn care sârșise lingă boi, îl

dojeni... Il dojeni cu atît mai mult, cu cît începuse de-acum să injure fără alegere de cele sfinte...

* * *

— Ei, încotro, încotro, moșule ? — i se adresă părintele ou glas tare, ca să biruie sgomotele, să se potolească și să se uite supărarea.

— La Salcia, blagoslovește taică părinte !

— Toți ?

— Toți !

— Ei, cum v'a mers ? Cum v'a mers ?

Omul se uită în sus:

— Păcatele noastre, părinte. Sus foc și jos piatră. Ca în piatră am mușuroit...

Părintele își întristă fața și clătină și din cap:

— E încercarea Domnului. Să nu pierdeți nădejdea, moșule. Dumnezeu e mare ! El ne și cearcă, și tot El ne și ajută. Ne și bate, ne și mîngîie...

— Păi, că atît' ne-a mai rămas și nouă. Fără El n'avem încotro.

— Chemați-l mereu pe El ! Numai El vă poate auzi... Treceți pe la Scînteia ?

— Pe la Scînteia, vezi bine...

— Noi facem azi rugăciuni pentru ploaie — adaoșe Sfinția sa ridicînd puțin glasul spre a fi auzit și de alții, ce, în răstimp, mai coborise din căruțe.

— Păi să ne oprim și noi... Și, deoarece caili reluau trapul, strigă pentru părintele, dar și pentru alții, care era bine să auză: Ne bate Dumnezeu, fiindcă-l uităm, părinte !

— Sfinț grăși, moșule ! Sfinț ! — răcni părintele învăluit de-acum iarăși în norul de praf și ținînd aproape neîntrerupt spre blagoslovenie dreapta ridicată spre fețele supte și arse, ieșite de sub coviltire.

* * *

După ce sălcienii dejugaseră pe un ceas la hanul lui Pîrvu din Scînteia și maseră a doua noapte în marginea Trestienilor, erau acum nu departe de satul lor și mergeau mai mult pe lîngă căruțe, să cruțe dobitoacele. Căci la șes, dacă a căzut apă oricît de multă, ea s'a scurs în pămînt ori a făcut bălți și nu roade, nu rupe locul. Dar de pe la Trestieni în sus și o ploaie mai mică adîncește gropile drumului și sapă altele. Cu copii cu tot mergeau pe jos... Cu acei care puteau să meargă și care nu se mai jucau prin băltoace. Cei mari, ori-cît de obosiți erau, nu se mai uitau de-acum undă calcă, de bucurie multă... Căci dacă aici, cu tot norul, începea să se svinte, la șes ploua încă. După ce plouase toată noaptea, ploua încă. Din vreme în vreme cite-unul mai în-

torcea capul să se uite înapoi, unde ploua. Se uitau înapoi, ca și cum aceasta ținea de șirul gândurilor lor... „Doamne mare nu ne lăsa!” — se auzea vre-un glas dintr'un grup de bărbați; căci, de-acum, se țineau mai mult în grupuri. Dar vorba lui se vedea prea bine că nu-i rugăciune, ci smerită mulțămire către Cel prea Milostiv, care ascultase rugăciunile servitorului Său credincios dela Scînteia. La vorba lui, ceilalți oftau mulțumiți și mergeau mai departe tăcînd... Așa mergeau. Iar atîția dintre dînșii se gîndeau cu înfiorare — și de cîte-ori nu se gîndiseră la asta! — cum fusese ele zadarnice toate rugăciunile lor către Cel prea Înalt, pe lan la Urzica, cu minuțele împreunate ale copilașilor nevinovați... Dar cînd un slujitor adevărat al altarului a ridicat glas de rugăciune, a și venit îndurarea...

După ce a venit însă îndurarea pentru atîta suflare omenească de pe o mare întindere de șes și de plaiu cam cît două județe, s'a întîmplat ceiace se întîmplă obișnuit în împrejurări asemenea: Svonul s'a purtat în toate părțile despre rugăciunea mare dela Scînteia și, după cîteva zile, se știa pînă la mari îndepărtări că imblinzirea miniei cerești și iertarea acolo se dobîndise pe sama tuturor. Cu toate că rugăciuni se mai făcuse ele și prin alte părți! Se făcuse prin preajma zilei aceleia, dacă nu chiar în aceeași zi de lunie... Dar oricît credeau localnicii fiecare în darul parohului lor, căzuse de astă-dată în lotul părintelui Chirilă de la Scînteia din plasa Ghibășlului atîta împlinire a vredniciei sale, iar recunoașterea ei venea din locuri așa de deosebite, că lumea, deprinsă a generaliza și a căuta o singură pricină și o singură explicație ori-unde, începuse a nu mai pune nimic în cumpănă dela ceilalți părinți chiar și în alte împrejurări. Urmăreau toți păstoria duhovnicului mai tînăr dela Scînteia cu totul de aproape față de a parohului lor, pe care socoteau că-l prea cunosc... De aci și o oarecare mirare la cei din Scînteia pentru sgomotul care se făcea în jurul păstoriei lor. Căci de-acum toți din toate părțile îl știau și-l vorbeau pe părintele Chirilă că e cel mai cucernic care se găsește, cel mai blînd la vorbă, că bea de tot cumpătat la pomeni și, cu toate că e de trei ani fără preuteasă, trăiește aproape ca un călugăr. Și numai știindu-l și vorbindu-l astfel pe omul ce trăise în preajma lor, în județul lor și nu-l știuseră, pe omul ce le trecuse pe dinainte și nu-i bănuisese ră puterea, numai așa putuseră afla cine isbutise a dobîndi și a doua-oară, îndurarea Cerului pentru ogoare. Și încă chiar atunci cînd porumbul avea de-acum mare trebuință să lege... Apoi, în primăvară, ca să contenească ploile!... Atunci cînd nu mai era de-acum nădejde să poată ieși oame-nii la arat...

Credincioși din parohii destul de îndepărtate începură să-l caute pe părintele Chirilă la el acasă ca duhovnic și ca sfătuitor. Veniau cu pomelnice, cu sărindare, veneau să deschidă pravila Sfinției sale și să-și afle norocul și viitorul și soarta și primejdiile din boală și dela oameni și apoi cano-nul cuvenit pentru păcate. Il duceau la masluri și aduceau la el bolnavi de tot felul să le citească — măcusamă pe cei de boala copiilor și de pîrleală pentru scoaterea diavolului. Și mai aduceau, dela cei de tot bolnavi, cămăși ca să le slu-jească în altar. Veneau și femei cu căutătura misterioasă pentru acatiste, să-și răpuie dușmancele. Li aduceau, din cînd în cînd, chiar pe cîte-un bețiv nărăvit și zurbagiu, să-i citească de patimă.

Așa încît — pentru ca să se îplinească întrucîtva, și de astă-dată, vorba din bătrîni că nimeni nu e prooroc între ai lui — pe cei din Scînteia îi apucase binișor mirarea vă-zîndu-l pe părintele lor într'adevăr slăvit între preoți... Că vorbindu-le cîte-cineva din străini despre Sfinția sa, ziceau și ei „da”, însă cu gura mai moale. Dacă însă scoteau vorba de laudă din gură mai cu greu, nu puteau să nu se lase, la o adică, cuprinși de oarecare mîndrie... Era doar preotul lor! Duhovnicul lor, care, după toate cîte-au fost, ajunsese acum, de bine de rău, un alt-cineva. Și pentru toată lumea!.. Ajuns al tuturor, revenea acum altul la Scînteia. Ales între aleși. Căci, ridicat prin cucernicie și crescut în sufletele în-setate de pretutindeni, era purtat pe ele ca pe niște scuturi, de unde nici nu se mai putea coborî, nici mai putea fi co-borit.

Și-i urmau acum și ei, cei din Scînteia, sfaturile mai supuși și urmau mai înțelegători păstoreștilor lui dorințe. Mereu zadarnic încercase Sfinția sa, mai de mult, să in-troducă în casa Domnului o cutie a milelor, să întemeieze un fond pentru înfrumusețarea sfîntului lăcaș, pentru pro-curarea de sfinte odăjdii, altele pentru înfrumusețarea ci-mitirului, pentru o bibliotecă parohială, pentru masluri pe samă celor de tot săraci și a țiganilor din Scînteia; și al-tele și altele. Acum le înfiripase pe rînd aproape pe toate și aveau enoriașii încredere deplină în purtarea de grijă a Sfinției sale pentru toate aceste fonduri, lăsîndu-l singur să le administreze, precum singur se ostenise a le porni și a le crește.

Aveau acum de toate. Iar puținii îndărătnici se rușinau și nu mai cutezau să cîrtească. Și ajuns era părintele Chirilă atît de sus pentru străini ca și pentru enoriași, că a trebuit să tragă în casa unui gospodar spre a putea primi mulțimea de credincioși ce-l căutară la bilciul din Clinceni, primăva-ra și apoi la Trestieni, toamna. Incît nu fără temei, preoții

de prin alte sate începuse a se uita cam chiorîș la Sfinția sa care le aducea pagubă, și împuținare, și scădere în trecerea lor duhovnicească. Ba părintele Smărăndescu dela Mărgineni, fără a-i mulțumi la binețe l-a sfredelit din ochi: „Nu crezi c'ar fi mai bine, părinte Ioane — i-a spus Sfinția sa dela Mărgineni — ca fieștecare să rămînem cam pe lingă țarcul nostru? Să nu turburăm sufletele și să nu mai zdruncinăm încrederea?!”

...Deși nu mai puțin aveau preoții, pe de altă parte, cuvînt a se bucura că părintele dela Scînteia, prin intrarea în tagma lor, și prin sîrg deosebit, dăduse un nou avînt credinței strămoșești ce începuse a păli; căci el zgîndărise în inimi jăratecul de sub cenușă, el, părintele Chirilă, pe sama tuturor, turburase încă odată, și așa de adînc, apa spre care se înghesuiau acum sutele și miile spre vindecare... Căci părintele din Scînteia rar se lipsia să prescrie credincioșilor un canon ori o slujbă la duhovnicul din parohia lor, iar la masluri în alte sate pe parohul local nesmintit ținea să-l aibă pârtaș.

În așa fel părintele Chirilă, în cîți-va ani, ajunsese aproape un sfînt. Iar în fundul inimilor lor o simțeau și cei din Scînteia. Și dacă întîmplător îl înconjurau acum la ieșirea din biserică ori pe uliță, să-l asculte vorbind — cu fruntea lui ridicată și cu minile deasupra șoldurilor avînd înainte degetul gros — li se înneca glasul de sfială și mîndrie. cînd se amestecau în vorba Sfinției sale. Maicusamă dacă erau și străini de față! Și după ce mai știau că și la protopopiat era primit cu cinste deosebită între preoți, ca un apropiat sfătuitor al Sfinției sale, protoiereul, și că tot lui îi dăduse Vlădica împuternicirea de a organiza „Oastea mîntuitoare a lui Hristos” în județ!...

Și astfel, ca om de credință al căpeteniilor bisericesti. Sfinția sa avea de-acum și drumuri mai dese la oraș, unde rămînea cîte-o zi, uneori rămînea chiar două, găzduit mereu la „Virful cu dor”. Căci de-acolo putea rîndui pentru plecare, așa încît să nu fie prins de vreme rea pe drum; precum la porneala din parohie se slujia de barometrul său, spînzurat în bibliotecă, în dosul unui vechi ceaslov ferfenițit...

Romulus Cioflec

Părinți și fii...

Un profesor bătrîn se dete jos din tren, cu gîndul sã revadã orașul în care și-a făcut universitatea.

Intrat în vacanță, proiectase, de mai înainte o raită, prin locurile de care îl legau amintiri din tinerețe. Iși da bine sama, cum aceste amintiri se pierdeau tot mai mult în ceața de aur a trecutului, ca o candelă cu untdelemnul pe sfîrșite, încercînd cele din urmă filfiri...

Le va evoca deci, turnînd încă cîteva picături de untdelemn în candela, ce se sbate în luptă cu întunericul!

* * *

Gara era aproape așa cum o lăsase, cu trei decenii în urmă. Dar cînd ieși, rămase surprins. Străzile erau mai largi și mai drepte, și lumea furnica într'o goană nebună. Tramvace și automobile, trecători grăbiți se precipitau, ca pe o pînză de cinematograf.

Respinse birjele ce i se ofereau și plecă singur, pe drumul bine cunoscut. Recunoștea ici-colo cîte o clădire, rămasă, cu încăpăținare, în haina ei veche, alături de palatele ce se ridicau sfidătoare, tolerîndu-le abia în umbra lor.

Biserica din piață era aceeași, stăpînind orașul, cu măreția ei de dom gotic.

Universitatea se primenise și ea. Recunoscuse poarta din dreapta, pe unde era intrarea la facultatea de litere și intră încercîndu-se, ca într'un labirint, pe coridoarele întortochiate, nemaiputînd deosebi unde e facultatea de drept și unde e cea de litere. Pe urmă se opri, emoționat, în fața Seminarului de filologie clasică, amintindu-și de vechiul dascăl care îl introducea în tainele Noptilor attice și în Viața Cezarilor a lui Svetonius, din care s'a inspirat o lume întregă, ca să scrie Quo vadis?. Cea din urmă noapte a orașului Pompei, și altele. Iși amintea precis, vorbele profesorului: „Domnilor candidați, Quo vadis e la ordinea zilei. Harta Romei antice e obli-

gatorie pentru examenul de licență. Vă rog să urmăriți, dacă autorul a făcut vre-o greșală, citind cu atita siguranță topografia Romei antice”.

Au urmărit cu atenție, harta cea veche și au rămas surprinși de cunoștințele amănunțite ale autorului. Profesorul adause cu satisfacție: „Da, domnilor candidați, scriitorul trebuie să fie și om de știință.. Așa cum s'a dovedit Ovidiu în „Fasti”, Vergiliu în Eneida, Horațiu în Scrisori ca să nu mai amintim și pe Lucretius”...

* * *

Se gândi să treacă prin parc, să revadă cărările bine cunoscute și băncile — altele vor fi acum — pe care se adăpostea, adunînd material pentru teza de licență: Infernul la Homer, Virgilius, Dante și... Aron Densușianu.

Avu un zîmbet abătut. Doar elevii de azi și manualele, cu care autorii fericiți își clădesc palate, nu știu că avem și noi o Epopee națională.

În drum se abătu prin o stradă îngustă, să revadă mansarda, în care a trăit trei ani de visuri tinerești și de sărăcie lucie.

Casa cu coperișul povîrnit, era vopsită în același verde spălăcit, iar mansarda cu cele două geamuri deschise larg, ocrotea, de sigur, alți studenți săraci și vizionari.

După o raită prin parcul aproape neschimbat, dar mult mai plin de gălăgie, intră, spre seară, într'o grădină de vară.

Luă loc la o masă din colț, cu gîndul să recunoască ici-colo vre-o veche cunoștință. Cu răutatea oamenilor bătrîni, aștepta să revadă matroane veștejite, din frumusețile de pe vremuri, care zăpăceau pe bieții tineri, cu o singură ochiadă biruitoare.

Abia atunci observă, că era în apropierea unei mese întinse, unde își țineau banchetul de adio vreo patruzeci de tineri, după toate aparențele, absolvenți de liceu. Cîțiva profesori erau printre ei, și banchetul decurgea într'o atmosferă de intimitate. Barierele asprei discipline din liceu se prăbușiseră, dar bunul simț al elevilor le supraviețuia. Își aprindeau cîte o țigară, cu o îndrăzneală ce ezita, și înghitiau cîte un pahar de vin, cu o privire furișată asupra profesorilor, care li se păreau de o bunătate abia bănuită pînă acum.

Banchetul era pe sfîrșite. Un profesor mai bătrîn ținu o vorbire plină de îndrumări, pentru tinerii, care intrau acum în vîltoarea vieții, rugîndu-i să nu se abată prea mult dela disciplina, ce i-a ocrotit pînă acum în cei mai primejdioși ani ai tinereții.

* * *

După plecarea profesorilor banchetul luă un aspect cu totul nou.

Ca împinși de un resort nevăzut, tinerii se ridicară de pe scaune, golind paharele cu mare grabă, și vociferând cu toții, de nu mai puteai înțelege nimic.

Muzicanții se strecurară tiptil pînă în apropierea mesei și începură un fox-trot, în acorduri domoale. Tinerii se ridicară electrizați și se prinseră în dans, în vreme ce muzica scotea țipete tot mai stridente.

Bătrînul își ridică fruntea privindu-i sfidător, mormăind:

— Da, voi sînteți noua generație. Nu m'am înșelat. Voți ați căzut ca musca în lapte.. Care din voi își dă sama de suferințele și jertfele de sînge pe care le-au adus înaintașii, pînă să ajungeți la această „masă întinde-te” din basme? Ce ați muncit voi, și ce veți munci de aci înainte, dacă v'ați obicinuit dela început cu belșugul fără muncă. Dar noi am îndurat persecuții și am răbdat de foame în anii de liceu și de universitate. Voi, cu mutrele voastre bărbierite englezește — ce mîndri eram noi în clasa a opta, cînd ne mijiau tulleiele de mustețe — vă încîntați de dansuri lascive, importate la noi de impresari fără suflet, dela semințiile din Africa cea mai întunecată.. Da, voi sînteți noua generație din romanul lui Turgheniev „Părinți și fii”. Voi sînteți Bazarovii, care nu au nimic sfînt, și vă bateți joc de dragostea părinților, pe care îi numiți cu un zîmbet superior și cinic: bătrînii. Ce s'ar fi ales de voi, nemernicilor, dacă acești bătrîni nu-și trăgeau bucata dela gură, ca să vă asigure un viitor?

Mai roti o privire întunecată asupra lor, apoi isbind cu pumnul în masă, spuse cu glas tare :

— *Drăcu' să vă ia.*

* * *

Chelnerul care moțăia la o masă de alături, sări speriat, în credința că înjurătura îi era adresată lui.

Grăbi să aducă încă un sfert de vin și un sifon.

Bătrînul nu refuză băutura.

Era hotărît de acum să stea pînă la sfîrșit, să vadă inevitabilul scandal, cu care se va termina acest chef.

Își turnă un pahar, observînd cum mîna îi tremură de agitație și fața de masă se stropește de vin.

Se făcu deodată liniște.

Băeții făcură semn muzicanților să plece și se strinseră unul într'altul serioși și tăcuți, de parcă n'ar fi băut nimic. Se luară de după cap, ca niște buni camarazi ce erau, în preajma despărțirii.

Își dădeau sama, în subconștientul lor, că profesorul a-vea dreptate, cînd le spunea în vorbirea de bun-rămas, că cea mai frumoasă epocă a vieții lor se încheiase?

Scăpaseră de sub furcile caudine ale disciplinei de li-

ceu, își dau sama că se simt singuri în fața vîltoarei, care-i chema trăgîndu-i în adîncu-i cu ademeniri de sirenă.

Înțelegeau bine cum cărările lor se despart, și cum nu vor mai întîlni niciodată în viață, prietenia, ce îi legase așa de strîns, pe băncile liceului.

Și deodată țîșni, în tăcerea solemnă a revărsatului de zori, ca o chemare a satelor îndepărtate, în accente ca de inim :

De-ar fi mîndra'n deal la cruce...

Bătrînul scăpă paharul din mîină și rămase încremenit, cu ochii țîntă la băieți.

Un val de căldură i-se ridică dela inimă și ochii i-se umplură de lacrimi. Se simția ca ridicat în văzduh, plutind într'o barcă aeriană, încet-încet spre anii tinereții, cînd a cîntat și el cu tovarășii lui același cîntec. Și ridicînd degetul arătător, cum obișnuia la cursuri, silabisî solemn, titlul odei favorite din Horațiu: *Reditus ad cultum deorum...*

Băieții cîntau tot mai înduioșați, cu privirea ațintită în depărtări :

Dară mîndra-i mai departe...

Bătrînul biruit, își ridică încă odată privirea înlăcrimată spre ei și spuse cu blîndețe:

— Dracu' să vă ia de băieți, că tot mi-e drag de voi.

Al. Ciura

După moartea stareței *

După ce-și bău cafeaua cu lapte, pătînd halatul și fața de masă, Prea Sfințitul Ilarion luă pîsoiul în brațe și se rezemă de colțul ferestrei, să privească afară.

Erau ceasurile opt de dimineață. Cer de sticlă, caldarîm de zăpadă și soare cu dinți. Prea sfinției sale nu-i plăcu. Se culcase citînd „Un naufragiu”, și ar fi preferat fulgi lovînd în geam, copaci smulși din rădăcini și trecători răsturnați de vîfor. Impărtăși pîsoiului decepția și, abandonînd fereastră, legă un cocoloș de hîrtie de capătul unei sfori și se apucă să-și distreze mica-i lighioană. Abia peste o jumătate de ceas, cînd mița refuză să se mai lase păcălită, episcopul își aduse aminte că e conducătorul unei eparhii, și se așeză la birou.

Semnă citeva hîrtii oficiale fără să le mai citească. Iscălitura consilierului referent era pentru el garanție sigură că nu săvîrșește nici nedreptăți, nici ilegalități. Mai semnă și citeva rezoluții scrise deagata, apoi chemă pe ierodiaconul Sofronie, ucenicul prea sfinției sale, să-i desfacă trei plicuri proaste, cu scris de femeie analfabetă și sosite cu ultima cursă din ajun.

— Sînt dela maici, neiscălite și miroase a pîră, îl lumineă Sofronie după o aruncătură de ochi.

Văzînd că nu sînt niscaiva cereri de ajutor, cum bănuise, Ilarion se îmbujoră la față și rise ca un copil. Ii plăcea grozav lectura anonimelor, mai ales cînd veneau dela călugărițe. Se căi că nu le-a desfăcut de îndată ce i le-a adus factorul și porunci ierodiaconului să le citească.

Prea Sfințite Stăpîne,

„Vă sărutăm dreapta, cu smerită metanie, și vă dăm de știre cum că maica Glafira din sfînta mînăstire Tămioara, care e ucenița a maicii Aftusa, locțiitoarea de stareță, este fata

* Fragment din romanul «Alegere de stareță» ce a apărut de curînd, în editura «Cugetarea».

maicii Aftusa, făcută de sfinția-ei cu părintele Flavian duhovnicul, și a făcut doi copii gemeni pe care i-a îngropat la spațele casei. Iar acu se ține cu părintele Grigorie protopopul și cu d. Tică Gîrleanu, șeful de ocol”.

Episcopul izbucni într'un rîs copilăresc.

— Cum aud eu, mînăstirea Tămîioara e ucenița maicii Aftusa, făcută cu Flavian... și că Flavian a mai făcut și doi copii gemeni...

Sofronie reciti scrisoarea, în taină, și-i dădu înțelesul exact.

— Nu. Ci maica Aftusa a făcut pe maica Glafira cu părintele Flavian. Iar maica Glafira a făcut, la rîndul ei, doi copii gemeni — nu se știe cu cine...

— Cum nu se știe? N'auzi, prostule, că i-a făcut cu Flavian ?

— Ba nu. Părintelui Flavian i-ar veni nepoți, — și i-a făcut nu se știe cu cine. Adică nu știe cuvioasa care a scris denunțul, dar maica Glafira trebuie să știe.

— Ba, dacă a făcut doi odată, nu știe nici ea, rîse episcopul din ce în ce mai dispus. Apoi, întîlnind privirea aspră a ierodiaconului, întoarse șurubul:

— Ticăloasa! Și Costin a stat de capul meu pînă i-am dat delegație de stareță. Hm, n'or fi semănînd copiii cu el?... Ia să iei tu seama cînd te-i duce pe-acolo.

După ce lămuri pe stăpîn că nu Glafira ține locul la Tămîioara, și că gemenii au putrezit de mult, Sofronie citi a doua scrisoare.

„Vă sărutăm dreapta și genunchii. Prea Sfințite Stăpîne, și vă facem cunoscut, spre știința Prea Sfinției Voastre și întru binele sfintei noastre mînăstiri Tămîioara, precum că maica Aftusa a făcut pe maica Glafira cu popa Niculae, care a făcut doi copii gemeni cu părintele Costin și cu părintele stareț dela Sărindar, și vă rugăm s'o înlocuiți dela stăreție și să dați poruncă să se facă alegerea mai repede, că-și viră necuratul coada și cine știe ce revoluție mai vine”.

Stilul încîlcit al scrisorii înveseli într'atît pe Ilarion, că era cît pe-aci să-l înceie rîsul.

— Vezi, diacone, că tot Glafira e locțiitoare? — zise el, triumfător. Imi pare rău că m'am luat după Costin și n'am numit pe Zenaïda ori pe Tomaïda. Și vezi că Glafira e făcută cu preotul Niculae? De altfel nici nu mă îndoiam că bietul Flavian e nevinovat. Iar copiii...

— Copiii, îi luă vorba Sofronie, se zice c'ar fi făcuți cu părintele Costin și cu starețul Simeon...

— Gemeni, nu ?

— Gemeni.

Episcopul rîse de ignoranța tînărului călugăr și-i porunci să citească a treia și ultima scrisoare.

„Vă sărutăm mînușițele, Prea sfințite stăpîne, noi citeva maici dela mînăstirea Tămîioara, a sfîntului Grigorie Decapolitul, și vă rugăm de iertare că îndrăznim să vă scrim precum că maica Artusa e o călugăriță bună și cu frica lui Dumnezeu, iar părintele duhovnic și ou Popa Niculae și cu părintele Grigore, sînt preoți la locul lor. Și nu e adevărat cum că maica Zenaida a făcut pe sora Rița cu Niculae Iapă, și nici că maica Tomaida ar fi făcut pe sora Cristina cu Constantin Coleașă ori cu altcineva. Și să mai știți că anonimele pe care le-ați primit sînt puse la cale de către maica Tomaida și de către maica Zenaida, care au și avortat, căci amîndouă se vaetă de înjunghieturi în vintre, că una a chemat pe doctoriță și una pe moașă”.

— Ticăloasele ! — răcni Ilarion, după ce mai întii se convinge că nu scrisorile ci Zenaida și Tomaida au avortat. — Și eu care regretam că n'am numit pe una din cele loctiitoare de stareță ! Să știi, diacone, că Dumnezeu l-a inspirat pe Costin cînd mi-a recomandat pe Glafira.

— Pe Aftusa, îl îndreptă Sofronie, luînd ziarele din mîna bucătăresei. Episcopul vru să mai zică ceva, dar văzînd gazetele avu o presimțire și porunci ucenicului să le desfacă. Acesta începu cu „Vocea Județului” — și tresări cînd citi chiar pe prima pagină un titlu cu slove de-o șchioapă: SCANDALUL DELA MÂNĂSTIREA TĂMĂIOARA. Și citeva subtitluri cu literele cele mai negre: *Episcopul numește trei starețe deodată. Maicile se revoltă. Denunțuri. Un prelat prea bătrîn..., un referent șiret și un protopop moale. Doi arhiman-driți grav bolnavi.*

Prea sfîntul Ilarion își puse ochelarii pe nas, citi și el cu glas tremurat titlul și subtitlurile articolului, își plimbă ochii de-alungul coloanelor bițfite de mîncle-i slabe, apoi înapoe foaia ierodiaconului.

— Citește tare și rar. Să nu rămie nici un cuvînt și n'adaugi nici un cuvînt dela tine.

Ierodiaconul, un călugăr tînăr și foarte șiret, își făcu cruce mare, își drese glasul și citi din nou titlurile, apoi cuprinsul.

„După o suferință inutil de grea pentru a răpune un trup bătrîn și șubrezit, maica Galinia, cunoscuta și în deobște iubita stareță a mînăstirii Tămîioara, s'a supus unor legi firești și s'a mutat către Domnul.

„Care dintre vizitatorii Tămîioarei n'a cunoscut-o pe răposata ? De talie mijlocie și uscățivă, cu ochii șterși de albastrul viu din tinerețe, dar buni și veșnic înlăcrămați; totdeauna cu zîmbetul pe buze ca și cînd viața ei s'ar fi deșirat

într'un cerc de fericire; niciodată prididită de nevoi și lipsită de sfaturi înțelepte.

„Cu un cuvânt — era tipul adevăratului conducător.

„Acum s'a supus unor rindueli care depășesc puterea omului, lăsându-și turma orfană de mamă. S'au tînguit clopotele, au plîns maicele și surorile și au regretat toți cei care i-au admirat chipul de sfîntă și i-au sorbit cuvîntu-i moale și măsurat, ieșit par'că de sub colb de cronici uitate. Și toți își vor fi zis: a murit o *stareță!* Și mulți se vor fi întrebat: cine o va înlocui oare? Zic, „mulți” și nu „toți”, fiindcă, după cît sînt informat, tocmai aceia care prin situația lor de răspundere erau obligați să-și pună această întrebare — din primul moment și cu toată seriozitatea pe care o comportă vacanța unei stareții, tocmai aceia, zic, nu și-au pus chestiunea decît, după cum se va vedea, cu o ușurință ce nu se poate califica.

„Și, cinstit vorbind, nu prea vedem care dintre conducătorii eparhiei ar fi capabil să se ocupe serios de astfel de... mărunțișuri. Părintele Ion Costin abia găsește timp să-și desfacă țuica și fînețurile, să-și încaseze chiriile dela cele trei sau patru corpuri de case, să încurce două catedre la două școli din cei doi poli ai orașului și... dar să nu mai spunem. Sînt fapte care stau pe buzele tuturor și deci nu mai e nevoie să pătăm hîrtia cu ele.

„Părintele Lavrentie, bătrînul stareț dela Vornic și exarh al minăstirilor, e prea vechi în această din urmă slujbă și deci prea legat de nenumărate cămăși de noapte, borcane cu dulceață și anterie de muhair, pentru a judeca liber și preocupat numai de binele minăstirii. Dealtfel sîntem informați că o încercare făcută de prea cuvioșia sa, pentru a pune în locul de cinste pe o călugăriță lipsită de orice merit, i-a fost fatală. S'a îmbolnăvit greu și, la vîrsta-i venerabilă, cu puține șanse de însănătoșire.

„Ar fi părintele arhimandrit Serafim, actualul vicar al episcopiei, om cinstit și călugăr plin de dragoste pentru slujba Domnului. Dar ce să facă prea cuvioșia sa cu un exarh ca părintele Lavrentie, cu un referent năvălit și mai ales cu un episcop care își trece vremea distrînd pisicile și savurînd pe Andersen, pe Jules Verne și pe frații Grimm? Bolnav fiind și-a riscat viața — tot orașul știe că prea cuvioșia sa se află grav bolnav în spital — și s'a dus la cel mai mare să recomande — deocamdată numai pentru a ține locul de stareță, pe maica Zenaïda Ionescu, o călugăriță în putere, inteligentă, harnică și energică, mai ales energică, — singura în stare să ocupe locul sfîntit de răposata Galinia. După el însă s'au dus corbii eparhiei și au silit pe bătrîn să numească — la intervale de un sfert de oră — unul pe monahia Tomaida,

o guralivă și o intrigantă; celălalt pe maica Aftusa — o biată oae în toată puterea cuvîntului.

„Inchipuiți-vă acum, oameni buni, ce cap vor fi făcut călugărițele din Tămioara, cînd s'au pomenit cu trei starețe deodată, și ce incurcături caraghioase trebuie să fi provocat această triplă numire care oglindește de minune mentalitatea și seriozitatea celor din capul eparhiei. Prea sfințitul Ilarion, venerabilul nostru episcop, a dat o nouă dovadă că i-a venit timpul să-și mute restul zilelor în liniștea unui schit, unde poate alterna viețile sfinților cu piticii lui Andersen și cu halucinațiile lui Verne, fără să păgubească pe stăpînul cel din ceruri. Pînă atunci să încerce un acț de voință și să pună rînduială acolo unde a introdus vrajba. Noi ne facem datoria de organ obiectiv al opiniei publice din acest județ și-i cerem respectos, dar stăruitor, să așeze în jețul Galiniei — nu pe favoritele ipocritelor sale slugi, ci pe aceia care într'adevăr merită să cîrmuiască o mînaștere și s'o reprezinte cu demnitate cînd trebuința va cere.

„Am spus și nu ne e rușine s'o repetăm, maica Zenaida, fostă un șir de ani casieră și apoi mereu în consiliul duhovnicesc al Tămioarei, este cea mai pregătită și deci cea mai indicată pentru slujba de stareță. O spunem noi și o spune toată lumea care o cunoaște. Această numire va fi desigur ratificată și de către voturile soborului. În caz contrariu, Prea sfinția Sa are posibilitatea să.. corijeze aceste voturi. Cînd e vorba de un element atît de valoros, ale cărui calități se pot deduce din însăși eventualitatea unui curent ostil, se trece cu inimă ușoară peste tradiții anacronice și peste regulamente alcătuite fără prevedere.

„Sau poate mînaștirea dispune de un alt element mai meritos ca maica Zenaida ? Ne închinăm. Persoana ne este indiferentă. Ceiace pretindem e să se lămurească repede situația, pentru a nu prelungi un scandal dăunător prestigiului bisericii. În tot cazul noi vom sta de veghe — și promitem cititorilor că-i vom ține în curent cu tot ce se va mai urzi în această chestiune de interes obștesc. Avem speranța că nu vom fi siliți să recurgem la argumente care nu vor fi deloc pe placul prea cuvioșilor și prea sfinților dela sfînta episcopie...

„Așteptăm”.

Vlădica Ilarion ascultă lectura articolului — cînd sbircind din nasu-i mic, cînd flusturînd din cap, revoltat, cînd ștergîndu-și cite-o lacrimă care pornea cîteodată și fără încuviințarea lui. La sfîrșit se înfurie rău și lovi cu pumnul în masă.

— Ticălosul ! Mă amenință ! Hm ! Gazetari, ai ? Bandiți de codru !

Apoi își mîngîie pisioul care se speriasese de lovitură și se ridică să-l plimbe prin odaie. După două, trei învîrtituri, se mai liniște.

— Hm, dacă lucrurile se vor fi petrecut așa, adică dacă *oamenii mei* — prea sîntîia sa apăsă cu amărăciune pe aceste cuvînte — mă vor amăgi să numesc trei locuitori în loc de una, jurnalistul are dreptate. Aftusa aia — o știu eu: e o proastă. Zenaida — e altceva... Face de stareță... Nu-i așa, diacone ? Hei, prostule, ce taci ?

Sofronie, care își cunoștea bine stăpînul, și știa că nu el hotărăște în stăpînirea eparhiei, ci mai ales preotul Costin, își făcuse obiceiul să nu-i strice clipele rare cînd își lua aer de dictator; de data asta însă îl contrazise :

— Nu-i așa, Prea sfinte ! E bună aceia pe care o va alege soborul.

Ilarion se îndirji..

— Ești un prost, așa cum e Costin, cum e Serafim, cum e Lavrentie și cum sînt toți care mă chinuesc în fiecare zi cu hîrțile lor. Gazetarii știu mai bine decît noi... Și p'ăi dela „Vocea Județului” îi cunosc eu: toți sînt oameni de bine și buni creștini... O cunosc și pe Zenaida. E șireată ca o vulpe și îndrăzneată ca o sîrlează. Calități cum nu se poate mai potrivite pentru o stareță. Căci cine e șiret, e și inteligent; și cine e îndrăzneț — reușește în toate. Auzi, mă prostule ? Așa că pe ea trebuie s'o punem stareță. Să te duci la „Vocea Județului” să mulțumești din partea mea d-lui Filip Cristian, pentru articol, și să-l încredințezi că și eu gîndesc la fel cu domnia-sa.

— Bine, bine, dar ce te faci cu legea, care poruncește să fie alegeri ? Dar cu... avortul ? — îndrăzni iară diaconul.

— Ai dreptate ! Ptiu ! Stricata și nelegiuita ! Și pe-asta vream ca s'o pui stareță ? Nici în ruptul capului ! Hm, dar ce te faci cu aia dela jurnal ?...

Bucătăreasa anunță pe protopopul dela Tămîioara. Episcopul fu apucat de-o bucurie copilărească.

— Să între ! Repede, repede !

Părintele Grigorie Stelea își făcu apariția în ținută de audiență: tot costumul preoțesc, plus briul și culionul de cațifea roșie, plus bastonul de iconom și crucea de *stavrofor*.

— Și umblă, omule, mai iute, ce te miști așa încet ? — îl întîmpină Ilarion, tremurînd de plăcere că are cine să-l informeze exact asupra stărilor dela Tămîioara. — stai pe scaun și spune-mi tot. Să nu ocolești nimic și să nu cruți pe nimeni. Vreau să aflu adevărul curat.

Protopopul deschise servieta-i de mușama și scoase o coală scrisă pe toate paginile.

— Prea sfințite stăpîne, întocmisem acest raport cu scop să vi-l înaintez prin poștă, dar mi-am luat seama și vi l-am adus personal, fiind de natură foarte urgentă.

— Citește-l, omule, dacă l-ai adus ! Ce-l mai sucești în mîni ? porunci episcopul, tremurînd de nerăbdare. Dar părintele Grigorie, om domol la fire, drese mai întii mustățile, barba și glasul, se asigură dintr'o privire de discreția lui Sofronie și numai după aceea începu.

Prea sfințite stăpîne,

„Cînd am primit ordinul telegrafic, cu No. 368/32, tocmai prohodisem pe răposata stareță a mînăstirii Tămîioara și mă căsneam să conving pe maica Zenaida cum că numirea maicii Tomaida purtînd un număr mai mare, rămîne singură valabilă...

— Foarte rău ! — întrerupse episcopul. Zenaida e mult mai bună decît Tomaida.

Protopopul ridică din umeri și continuă :

„...lucru foarte greu, deoarece Zenaida, fire încăpățînată, ținea una că ordinul cuvioșiei-sale e valabil, întrucît a pornit întiiul din cancelaria episcopiei. Așa că telegrama a fost salvatoare. Am citit-o îndată în auzul tuturor și rezultatul a fost că maica Tomaida — și ea fiind la fire ca și Zenaida — s'a supărat și a părăsit salonul stăreției, trîntind ușa...

— Auzi obrăznicie !

„Maica Zenaida a urmat-o, în aceeași stare sufletească fiind, iar cuvioasa Aftusa, noua numită, a leșinat..

— Mă rog, mă rog, zise episcopul bițîndu-și capul: pentru ce-a leșinat ? De frica celor două netrebnice sau de... căldură ?

— Ba de frica telegramei, îl lămuri protopopul.

Ilarion își plimbă cîteva clipe limba pe cerul de platină al gurii, apoi izbucni în rîs.

— Bravo, Aftusa ! Celelalte erau să crape că li-s'au anulat numirile, iar ea vrea să-și dea sufletul tocmai fiindcă a fost ridicată în cinste ! Așa călugăriță mai rar în ziua de astăzi. Ca în vremurile cînd se scriau viețile sfinților. Bravo, Aftusa. Să știi, protopoape, că... dar, mă rog, ce s'a făcut cu ea ? Mai trăește ?

— Trăește...

— Bravo ! Ea e cea mai potrivită pentru stăreția Tămîioarei. Avem pilde din trecutul monahismului, cînd locurile de cinste se dădeau tocmai acelor care fugeau de ele.

„...Și dacă a leșinat, urmă părintele Grigorie, a fost dusă

pe brațe în odaia de alături și înviată în urma îngrijirilor domnișoarei doctorițe care era de față. Ca să nu-i pricinuesc un nou leșin, care i-ar fi fost poate fatal, dată fiind vârsta-i destul de înaintată, am amînat instalarea pentru a doua zi, dimineața. Cînd m'am prezentat însă la chilia cuvioșiei-sale, m'a întîmpinat maica Glafira...

— Aia cu... întrepruse episcopul, făcînd cu ochiul către Sofronie. Acesta îi răspunse afirmativ prin acelaș semn — iar protopopul continuă:

„...și mi-a dat de știre printre lacrimi și sughituri, că maica Aftusa a dispărut ! A mîncat seara bine, au mai stat de vorbă împreună, noaptea s'a dus la utrenie — și din ceasul acela n'a mai văzut-o. A căutat-o prin mînăstire, a trimis în sat, a cercetat stuful din marginea eleșteului, s'a uitat să vadă dacă ghiața e ruptă undeva — dar în zadar.

Pe cînd îmi povestea maica Glafira toate acestea, sosesc la fața locului și capii autorităților locali: pretorul, primarul și șeful secției de jandarmi. Ne sfătuim cu toții și găsim cazul din cale afară de grav. Apoi ne transportăm la cancelaria mînăstirii unde din inițiativa preotului, spuneam unui amănunțit interogatoriu pe cuvioasele monahii Tomaida și Zenaída Ionescu. Socotînd unele răspunsuri cam încurcate, capul plășii, cu toată opunerea mea, ordonă arestarea lor...

— Bine le-a făcut ! — întrepruse Ilarion, căutînd din ochi aprobarea ierodiaconului.

— Dar și după ce vor fi liberate, pretorul poate să-și ia lumea în cap, răspunse acesta rîzînd.

„În ziua aceea, continuă protopopul, mînăstirea a fost răscolită din chilie în chilie. S'a căutat cadavru în șira de pac, în grămezile de bălegar, în gropnița cu oseminte, dar fără rezultat. Exasperat, pretorul a mai ordonat arestarea uce-nițelor Zenaidei și Tomaidei, apoi încă a patru călugărițe bănuite de complicitate la crimă. Deasemenea au fost arestați și apoi lăsați liberi indivizii Niculae Iapă și Constandin Coleașă, din satul Tămîioara. Arestatele au fost conduse sub escortă și reținute la secția de jandarmi. Abia peste noapte, la orele 11.43, dispăruta a fost descoperită de către propriu-i cățel, în grămada de lînă din podul propriei sale chilii. Fiînd înștiințat, ni-am transportat îndată la fața locului și am luat măsuri riguroase să nu mai dispară. Iar dimineața am dus-o cu mare greutate la stăreție și i-am dat în grijă soarta mînăstirii pînă la instalarea aceleia care va fi aleasă de sobor.

— Gata ?

— Gata, Prea Sfințite.

— Tragic, dar nostim, zise prea sfinția sa, sătul de ris. Acuma să-mi spui din gură ceiace n'ai putut așterne pe hirtie. Aș vrea să știu, de pildă, ce l-a făcut pe pretor să se

poarte atît de brutal mai ales cu Tomaida și cu Zenaida care abia avortaseră.

— Prea sfințite Stăpîne, răspunse părintele Stelea, puțin strimtorat, după cele ce se întîmplă în jurul vacanței de la Tămîioara, ar trebui complectată rugăciunea dela privighere în felul acesta : „...și ne ferește, Doamne, de ciură, de foamete, de cutremure, de potop și de alegere de stareță. Nu știu cum s'or fi făcînd asemenea operații pe la alte mînăstiri, că la Tămîioara — numai ce s'a petrecut pînă acuma întrece orice închipuire. Cauzele ? Una singură: legăturile nepermi- ricești, la care se adaugă desigur, în astfel de cazuri, amestecul altor legături din lumea care vizitează mînăstirile, cum de pildă intervenția „Vocei Județului” și altele care vor mai urma. Starea aceasta de lucruri oferă un cîmp vast de intrigi și de șoapte care se prind. Tot ce se va spune pe sama unei călugărițe — cinstite sau nu, găsește crezare. Și iarăși, tot ce se va soroci în sarcina unui cleric sau a unui mirean care a pășit odată pe poarta mînăstirii, deasemenea se crede. Și în împrejurări de acestea, care oriunde răscolesc patimi și stîrnesc invidii, e ușor de înțeles ce se poate petrece într'o obște de călugărițe, mai ales dacă nenorocirea face ca mamicile direct interesate să fie niște firi de teapa Zenaidei și a Tomaidei.

— Dar, mă rog, întrerupse episcopul, ce-i cu ticăloasele astea ? E adevărat c'au avortat ?

Protopopul își îngădui să ridă. Răspunse :

— Nici vorbă de așa ceva ! Au umblat pe vișor ca să capete locul de frunte și s'au ales cu junghiuri și cu guturai. Dar protivnicele lor, ca să le facă de rîs au scos svon c'au lepădat. Vedeți pînă unde merge patima ? Și cite vorbe d'aldeasta nu circulă în cuprinsul mînăstirii și prin satele vecine ! Bietul socru-meu, îngrozit, și-a luat preoteasa și fata și le-a dus la douăzeci de kilometri de Tămîioara, să stea acolo pînă s'o face alegerea. Și doar îl știți că e omul cel mai nebăgăcios din lume. Iar bunul părinte Flavian — cite își aude, și mai ales cite nu-și aude — să fie altul în locul lui ar crăpa. Dar el e tare de boacă, se știe curat, după cum și e, și le zice dela obraz. Cînd simte că-l părăsește răbdarea, bea o sticlută de țuică, strimbează culionul pe-o ureche, scuipe în palme și poștește pe satana la luptă.

— Nu spuseseși Prea Sfinției sale ce s'a întîmplat cu protorul, după gafa pe care a făcut-o, interveni cuviosul Sofronie. Mai stă în sat ori a fugit ?

— S'a nenorocit, răspunse protopopul schițînd un gest de groază. Lipsit de tact, și încrezut cum e, a găsit prilejul să-și răzbune pentru anumite decepții. Cu Zenaida se certase cînd-

va... din pricina Varvarei; cu Tomaida din pricina tot a unei ucenițe; cu Ierofteia și cu Chesaria tot pentru așa ceva; iar pe celelalte două le-a dus pe la jandarmi ca să facă plăcere unei prietene răutăcioase. Acuma își plătește greșala. Nevastă-sa a auzit și imediat a plecat la oraș să intenteze acțiune de divorț, iar maicile care au fost arestate l-au reclamat la prefectură și la minister. Așa că nu știu ce s'o alege de capul lui. Insfirșit, ce să vă mai spun, Prea Sfințite Stăpîne, decît că moartea regretatei starețe a adus diavolului o bucurie cum cred că n'a mai avut din timpurile iconoclaștilor. Ca să se curme cît mai repede această urgie, nu văd alt mijloc decît facerea urgentă a alegerii, și lucrul acesta stă în puterea prea sfinției voastre.

— Bun ! — se grăbi Ilarion să aprobe. Alegerea să se facă mine; iar prea cucernicia ta, în lipsa exarhului, care e bolnav, vei prezida biroul.

Protopopul îngălbeni la față ca în urma unui atac de ficăți. Fără să mai stea mult la gînduri, îngenunche la picioarele episcopului, își împreună minile la piept și-l imploră să-l scutească de această onoare.

— Am nevastă și copii, prea sfințite stăpîne și n'aș vrea să-mi bag netrai în casă. Eu venisem să cer un mic concediu, pînă după alegere, să se știe că nici măcar în județ nu mă gă-sesc. Dacă prea sfinția voastră socotiți că motivele sînt exagerate, vă rog respectuos să-mi primiți demisia din postul de protopop. Și în acest caz însă de concediu tot am nevoie..

Ilarion făcu ochii mari, privi la Sofronie care îi făcuse și mai mari, ridică din umeri și acordă concediul cerut. Abia după plecarea părintelui Grigorie, găsi că trebuie să rîdă.

— Știi că afacerea aceasta are haz, diacone ?

— Ba încă prea mult, răspunse Sofronie îngrijorat. Și cînd se face haz din cale afară, nu miroase a bine. Mai ales că, în cazul de față, rîde și dracul nu numai oamenii...

Preotul Ion Costin, consilier-referent la secția administrativă, intră fără să se mai anunțe. E încă tînăr, lung, osos, cu nas de uliu, cu ochi de vulpe și puțin adus de spate. Trece drept un om inteligent, îndrăzneț și cam fără scrupule. E bîrfit și temut.

La vederea lui, episcopul crezu că trebuie să înțească risul, dar înfățișarea serioasă a consilierului îi strică dispoziția.

— Ei, cucernicia-ta cu ce vii ? Tot cu vești tragi-comice, ca protopopul dela Tămîioara ?

— Prea Sfinte, răspunse Costin după ce-i sărută dreapta fără să se îndoae prea mult, veștile pe care le aduc sînt numai tragice, nu și comice. Văd „Vocea Județului” pe biurou și deci nu vă mai pomenesc de articolul infam pe care desigur

l-ați citit; aud că a fost aci fratele Grigorie și deci îmi închipui că v'a raportat amănunțit asupra situației de la Tămioara; văd de față pe părintele diacon și nu mă îndoiesc că l-ați consultat asupra măsurilor de luat... (Sofronie înțelese ironia și ieși). Așa că mie nu-mi mai rămîne decît să vă comunic ceiace încă n'ați aflat : Părintele exarh se sbate cu moartea, iar vicarul și-a dat sufletul numai de-un sfert de ceas, pe patul spitalului.

Vlădica Ilarion fu brusc părăsit de voie bună. Bițindu-și capul, duse cu mare greutate mîna la creștet unde avusesse senzația că a primit două lovituri de ciocan. Ochii-i mărunți și seci se căsniră să scoată măcar cîte o lacrimă pentru fiecare din cei doi vechi și credincioși colaboratori ai prea sfinției sale, dar nu izbutiră decît să se umezească puțin. Iși împreună mîinile la piept și întorcîndu-și fața spre grupul cel mare de icoane, șușui o scurtă rugăciune pentru odihna sufletelor, apoi își tremură dreapta în chip de cruce, oftă adînc și rămase cîteva clipe într'o pioasă reculegere.

— Intr'adevăr, e tristă vestea pe care mi-o aduci, Costine.

Ultimul cuvînt fu urmat de un tremur nervos, cu bițeli orizontale ale capului, cu clănțăniri de dinți de metal și cu mînie revărsată asupra șiragului de metanii galbene. Ca și cînd ar fi vrut să-și domolească nervii printr'o energetică afirmare a voinții și autorității sale, își propti pumnii în arcurile canapelei, își schimonosi fața și gemu înfuriat.

— Ticăloasele de călugărițe i-au ucis ! Am să fac raport la Sinod pentru desființarea mînăstirii Tămioara... Pînă atunci, hotărîsc ca Zenaida și Tomaida să fie excluse din tagma călugărească, iar alegerea de stareță să se facă chiar pînă în seară, sub privigherea cucerniciei tale. Am zis !

Și se așeză din nou pe dirșiială. Abia după ce referentul, care-i cunoștea bine toanele, găsi cîteva cuvinte împăciuitoare, cu totul afară din subiect, nervii unchiașului prinseră să se mai ușureze. Spre norocul Tomaidei și al Zenaidei, ale căror isprăvi revenind în mîntea prea sfinției sale, li se schimbă pedeapsa în isgonire din cuprinsul eparhiei, apoi repede într'un surghiun de două luni la o mînăstire mai din munfe. Iar raportul către Sinod fu uitat.

— Părerea mea, zise Costin după ce se convinse că liniștea s'a întors în sufletul lui Ilarion, este ca deocamdată să nu se ia nici o măsură care ar întărita și mai rău spiritele. Să se facă mai întii alegerea — și, desigur cît mai neîntîrziat. Azi sau mîine, n'o să fie cu puțință, dar peste trei sau patru zile negreșit. Și nu sub privigherea mea, ci a altui delegat al prea sfinției voastre...

Episcopul păru o clipă că vrea să se așeze din nou pe tremurici, dar amintindu-și de concediul protopopului, de divor-

țul pretoriței și de scrisorile anonime în care se vorbea de prea cucernicul consilier, îl privi drept în ochi, apoi izbucni în râs.

— Bată-le păcatul de mueri, să le bată! Pe toți v'au pus sub picioare! Hm, parcă te știam mai curajos.

Costin schiță un zîmbet în colțul gurii, se roși puțin și zise:

— Prea Sfințite Stăpîne, sînt împrejurări cînd curajul trebuie neapărat înlocuit cu fuga... Nu mă știu cu nimic vinovat, dar vizitele mele — oficiale sau particulare — la Tămioara, vor fi dat loc la bănueli; iar în fierberea de acum bănuelile se vor transforma în fapte pozitive. Vă rog să mă iertați... am nevastă și copii... și n'aș vrea să... Doamne fe-rește!

— Nu-ți trebuie și un mic concediu... așa pînă pe după alegere? — îl întrebă episcopul făcînd cu ochiul către locul unde stătuse Sofronie.

— Tocmai vream să vă rog... Măcar zece zile... Imi iau nevasta și mă duc la Brăila, la socru-meu, pînă s'o isprăvi zîzania dela maici.

Veselia pieri din nou depe fața bătrînului.

— Eu înțeleg teama cucerniciei tale, zise el cu glas amărît, dar ia spune-mi: pe cine să trimit? Vicarul s'a prăpădit, exarhul boalește, protopopul s'a spălat pe mini. cucernicia-ta faci la fel — atunci cu cine mai rămîn? Vrei poate să-mi iau și eu un concediu?

— Ferească Dumnezeu de ceasuri rele!, — îndrăzni preotul, cu gîndul la tinerețea nu tocmai plină de sfințenie a chiriarhului său. Apoi, văzînd spaima ce se întipărise pe fața lui, căută să-l liniștească.

— N'aveți nici o grijă, prea sfințite stăpîne, că totul se va sfîrși cu bine. Puteți delega pe părintele Cioclovanu că e mai în etate și nu prea a bătut drumurile mînăstirești. Sau pe starețul Simeon dela Sărindar, că are obraz argăsit; și un scandal în plus nu-i va atinge nici familia — care-i lipsește, nici viitorul — care-i este interzis.

Ilarion renunță repede la ideia de a trimite în concediu și pe referentul economic și se opri la arhimandritul Simeon. Il știa cu apucături rele, dar se bizui pe calitățile-i diplomatice — unanim recunoscute.

— Dacă Simeon va scoate lucrurile cu bine la capăt, am să-l numesc exarh; ce zici?

— ...Și mai ales dacă va izbuti să aleagă pe cea mai bună, răspunse Costin întorcînd capul ca să se încredințeze că nu mai e și a treia persoană în birou.

Bătrînul tresări bucuros.

— Negreșit. Dar la care te gîndești cucernicia-ta?

— Prea sfințite stăpîne, îmi pare că v'am mai vorbit și cu

alt prilej despre frumoasele însușiri ale maicii Irina, casierita mînăstirii și ucenica fostei starețe...

Ilarion rămase puțin pe gînduri, apoi închise ochii și-și trecu mîna prin puținele fire de păr ce-i mai încurcau chelia.

— Alta?

— Alta — n'ar mai fi decît Aftusa, care ține locul.

— Ah! Moleșita aia cu Glafira despre care curg denunțurile că e fata ei și că, la rîndu-i, are copii și că nu i-a rămas slujbaș civil ori bisericesc? Ferit-a sfîntul!

— Prea Sfințite, regulamentul spune că episcopia recomandă soborului trei călugărițe, dintre care să-și aleagă una. Avem în Tămîioara patru mai de Doamne-ajută: Zenaida, Tomaida, Aftusa și Irina. Pe care din ele urmează s'o lăsăm pe dinafară? — întrebă Costin, care ținea morțiș să amestece și pe Irina — fără ca singur să-și lămurească scopul: dacă o voește pentru vrednicia ei sau pentru a creia episcopului neplăceri. Credea că are motive să-și permită o mică răzbunare. — Oricum, hotărî el repede, Irina face să fie stareță chiar dacă ramolitul ăsta nu mai merită vîlva unui scandal.

Ilarion se gîndi mult. Iși aminti vag că, pe cînd răposata Galinia era numai ucenică la stareța Filareta, el rămăsese o noapte în mînăstire — și, în timp ce tînăra călugăriță îi pregătea patul, el a tras zăvorul... Despre origina Irinei însă știa mult mai puțin decît mînăstirea și decît toți cei din jurul său. Abia dacă a avut odată un pic de bănuială. Totuși ezită să se pronunțe în favoarea ei. Apoi îndată rise de teama lui și-și dădu consimțămîntul.

Fură alese deci Irina și Aftusa; iar din cele două mari pătimase se opriră la Zenaida — așa ca să astupe gura celor dela „Vocea Județului”. Ordinul către starețul dela Sărindar fu ciornit îndată de către consilierul-referent. Scurt și precis: *„Sinteți delegat a prezida alegerea de stareță dela mînăstirea Tămîioara, care va avea loc irevocabil în ziua de 25 Februarie, a. c. Noi recomandăm în acest scop pe cuvînoasele monahii: Aftusa Iordache, Zenaida Ionescu și Irina Gheorghiu. Veți avea grijă ca operația să decurgă în ordine desăvîrșită — și ne-ar bucura mult dacă soborul va alege pe cea mai capabilă, indiferent de vîrstă și de alte considerații”*.

Aluzia era cusută cu ață albă. Prea Sfinția Sa se înveseli la gîndul că prin alegerea Irinei care, în tot cazul, era crescută de Galinia, își va ispăși — poate — un păcat din tinerețe, făcînd totodată și un bun serviciu mînăstirii Tămîioara. Concedie cu mulțumiri pe consilieru-i referent și se îndreptă, ușurat, spre canapeaua unde se ghemuise pisoiful.

Damian Stănoiu

Povestea magului călător în stele*

I

1. In vremi de mult trecute, cînd stelele din ceruri
Erau copile albe cu părul blond și des
Și coborînd pe rază țara lor de misteruri
In marea cea albastră se cufundau ades,
Cînd basmele iubite erau înc' adevăruri,
Cînd gîndul era pază de vis și de eres,
Era pe lumea asta o mîndră 'mpărăție
Ce-avea popoare mîndre, mîndre cetăți o mie.
2. Domnea în ea atuncea un împărat prea mare
Bătrîn, cu ani o sută pe fruntea lui de nea
Și mîna lui sbîrcită, uscată însă tare,
A țerilor lungi frîuri puternic le ținea.
Și țerile 'nflorite și 'ntunecata mare
La glasul lui puternic gigantic se mișca,
Dar nu se miră lumea, de brațu — i se supune,
Ci de a lui adîncă și dreaptă 'nțelepciune.
3. In sala cu muri netezi ca marmora de ceară
Pe jos covoare mîndre, cu stîlpi de aur blond
Cu arcuri ce-și ridică boltirea temerară
Cu stele, ca flori roșii pe-albastrul ei plafond,
Cu arbori ce din earnă fac blîndă primăvară
Și'ntind umbre cu miros pe a sălei întins rond.
Acolo sta 'mpăratul... boerii lui de sfat —
Pe tron-u-i de aur roșu stă mut și nemișcat.

* Titlul acestui poem care se află în ms. 2259, ff. 52—81 a fost dat de mine. Ms. e greu descifrabil și imperfect pe alocuri. Ortografia inexistentă. L-am transcris, alegând variantele cele mai potrivite și interpretând ipotetic câteo obscuritate. Eventualele erori de lectură le voi corecta într'o ediție a ineditelor ce pregătesc. Așa cum este poemul, valoros numai prin intenție, este o icoană vie a vastei inspirații a poetului. **G. Călinescu.**

4. Ca aripe de lebezi mari, albe undoioase
Pletele-argintoase pe umeri 'i cădea
Și barba lui cea lungă pe pept cădea deasă,
Dar ochii lui puternici ca stelele sclipea.
Sprincenele-i bătrîne se'ntunecau stufoase,
In mână sceptru de-aur, povara lui cea grea.
Pe fruntea lui cea ninsă de aur diadem
Părea c'așteaptă a morții întunecos problem.
5. Boerii dimprejuru-i pe scaune de-onoare
Părea că-s zile stinse pierdute în trecut
Cu fețele lor palizi ca raza cea de soare
Cu barbe[le lor] albe pe pieptul cel tăcut,
Pe frunți ce grandioasa a anilor ninsoare
Pe umerii lor vremea cu pași mari a trecut,
Ca zilele lor stinse, ei deci trecutul lor
Priveau la acel soare ce li-a lucit cu dor.
6. De-odată împăratul din tronul lui se scoală
Ca regele pustiei din stînca de granit,
In curte oastea sună cîntarea triumfală
Poporul o aude mișcîndu-se 'miit,
Din muri, din stîlpii netezi, stindardele de fală
Desfășurate tremur la sgomotul ivit
...lui glasul îi tremură... dar răspicat și blînd
Vorbe mîrgăritare le'nșiră tremurînd.
7. Vremea pe ai mei umeri s'a grămădit bătrînă
Din oase și din vine a stors a vieții suc
Și slabă și uscată e 'mpărăteasca-mi mină
Brad învechit prin stînca pe tronul-mi mă usuc.
Curînd va 'ntinde moartea mantaua ei brună
Pe mine... Și suflarea-mi aripele-i o duc
Cu rece aghiazmă moartea fruntea mea o sfințește
Și inima-mi bătrînă bătăile-și rărește.
8. Și sufletu-mi pîn' n'atins îmfletele-i aripe
Spre-a stelelor imperiu întins ca și un cort
Nainte pînă corpu-mi să cadă în risipe
Nainte de-a se rupe a vieții mele tort
Rog cerul să lungească hotarnicele clipe
S'urnesc pe umeri tineri imperiul ce-l port
Pe-a fiului meu umeri voiu pune pîn trăiesc
Imperiul gigantic, purpuru'mpărătesc.
9. Dar viața are multe alunecușuri rele
Prea 'mbie pe ori-cine cu chipul ei cel drag
Și [poate] frîurile lumii să i se pară grele
Din mîni el să le scape la [al] domniei prag,

Căci zilele unui rege primejdii au în ele
 El poate să aleagă — a plăcerilor șirag
 Ș'atunci devine umbră — pe mîni de mișei
 Cad friele și dînșii duc lumea cum vor ei.

10. Nainte de a pune pe brunele lui plete
 Coroana mea de aur — eu voiu ca să-l încerc,
 Nu voiu ca să se lase plăcerilor șirete
 Ce strîng în lanț de rose a cugetărei cerc.
 Nu voiu ca lumea asta cu visuri să-l îmbete
 Căci cei mai mulți din oameni după nimic alerg,
 Să vadă 'n cartea lunei un înțeles deschis,
 Căci altfel viața[-i] umbră și zilele sunt vis.
11. De aceea înainte de-a morți-mi sîntă oră
 V'am adunat, pe-al vieți-mi mintos areopag
 De-acolo de-unde rîuri spumoase se coboară
 In umbra 'ntunecoasă a codrilor de fag
 Pe muntele gigantic ce fruntea și-o strecoară
 Prin nori pînă la soare — trăiește un bătrîn mag.
 Cînd eu eram mai tînăr el tot bătrîn era
 Al vremilor curs vecinic nu-l poate turbura.
12. In fruntea lui e strînsă un ev de'nțelepciune
 Viața lumii toate, în minte-i a'ncăput
 Trecutul, — viitorul el poate a țî-le spune
 Bătrînu-i ca și vremea cea fără de 'nceput
 Și soarele din ceruri la glasu-i [se] supune,
 Al aștrilor mers vecinic urmează ochiu-i mut.
 De-aceea voiu ca dînsul pe fiul meu să 'nvețe
 Cari cărări a vieți-s deșarte, cari mărețe.
13. Dar el din a lui munte în veci nu se coboară
 Căci nu vrea ca să piardă din ochi a lunei căi
 Ca nu cumva măsura, cu care le măsoară
 In lipsa-i să se schimbe... și el întors din văi
 Silit ca să înceapă din începutu-i iară.
 Să nu poată s'oprească gîndirea celor răi.
 Și cine enigma vieții [voește] s'o descue
 Acela acel munte pe jos trebui să-l sue.
14. Cu bucelele lui negre, ce mîndre strălucite
 Cu fața lui cea trasă, cea dureros de pal
 Cu ochii mari ce-și primblă privirile-i unite
 C'o frunte 'n bucle 'și pierde puternicu-i oval
 Astfel feciorul tînăr pe cugetu-i
 Stă rezemat de pragul auritului portal
 A tatălui său vorbă aude și se 'nchină
 Un semn că se supune măsurii ce-o destină

15. S'apropie cu pasuri modeste, line, rare
 Și umil îngenunche pe trepte de la tron:
 „Pe mine pe cînd noaptea s'aprinde blîndu-i soare
 Cînd clopotul va plînge cu-al serei dulce ton
 Atunci mă voiu [duce] pe calul pag călare,
 M'oiu duce pîn-la poala a muntelui Pion
 Ș'apoi pe jos de-acolo eu muntele-am să suiu
 Ca gîndurile mele aripe să le puii.

16. Aripe, că să știe ce [e] deșertăciunea
 Să treacă al lumii curs miser și meschin
 Ca pasul vieți-mi toată să-l ducă 'nțelepciunea
 Ca sigur să calc calea vieții cea de spini
 Ca tot ce eu voiu face să fie fapte bune
 Să n'ascult decît glasul adevărului vin
 Și sarcina vieți-mi să-mi fie cît de grea
 Voiu ști s'urmez părinte calea ta”.

În munți ce puternic din codri s'ardică
 Giganți cu picioare de stînci de granit
 Cu fruntea trăsniță ce norii despică
 Și vulturii 'n creeri palate-și ridică
 Ș'uimiți stau în soare privindul țintit.

Acolo prin ruini prin stînci grămădite
 E peștera neagră săhastrului mag
 Stejari prăvăliți peste rîuri cumplite
 Și stanuri bătrîne cu mușchi coperite
 Incet se cutremur copacii de fag.

Vuind furtunoasă-i și strașnică arpă
 Trecea vînturi și clatin pădurea de brad
 Prăval pietre mari din culmea cea stearpă
 Aruncă bucăți cu pomi și iarbă
 Ce 'n urlete în rîuri se năruie, cad.

Furtuna la caru-i lungi fulgere' hamă
 Și-i mină cu glasul de tunet adînc
 Vuiește a vîntului arfă de-aramă
 Și vulturu'n doliu copiii și-i chiamă
 Prin nouri cad stele și'n hăuri se sting.

Și grindini cu ghiață cu ghemuri ca rodii
 Se sparg de a stîncelor coaste de fier
 Și'n ceruri se'ncurcă auritele zodii
 Și dracii la rîuri adun licapodii
 Și bezna mugește călare pe ger.

De-asupra-ăstui munte cu fruntea sterpită
 De-asupra de lume de-asupra de nori
 Stă magul privește furtuna pornită
 De-asupra lui soare cu rază iubită
 Desupt deasă ploae, zăpadă, fiori.

El cartea-și deschide, la ceruri privește
 Și zodii descurcă în lungul lor neam
 E-o carte ce nimeni în veci n'o citește
 Cu semnele strîmbe întoarse — vorbește
 Sînt legile 'n semne din ăst univers.

Cu barba lui albă de vînt răscolită
 Aruncă pe lume el ochii lui suri
 Și chiuie vîntul cu-aripa sburlită
 Adună și sparge o turmă cumplită
 De nori ce aleargă trăsning în păduri.

Prin noaptea bătrînă ursuza voinică
 Prin nori ce elastic, se luptă se sparg
 Feciorul de rege trecea fără frică
 Pe munte lucește o flacără mică
 Cu raze ce taie 'ntunericul larg.

În van la picioare-i fug rîuri spumate
 Și stîncele rupte în cale-i s'așin
 Nimeni nu-i în stare s'oprească v-odată
 Cu pasul lui sigur prin rîuri înnoată
 Se 'ndreaptă spre țelul cel mic și senin.

Stejarii cei rupți sînt podețe pe rîuri
 Lumine de fulgeri, cărări îi arată
 Deși cerul lasă a cîntului frîuri
 S'asvîrle toți norii de-a muntelui brîuri
 El trece la astrul ce luce curat.

17. Retras în sală mare de marmură trandafirie
 Incins cu strălucitul și negrul lui talar
 Privirea lui o 'nalță pe-a cerului cîmpie
 Și cugetul lui sboară în lumi fără hotar.
 Și gînd cu gînd se 'mbină în lungă reverie
 Și buzele-i se mișcă c'un zîmbet blînd, amar
 Și sufletul îl împlu dorinți nemărginite
 Ca marea de adînce cu valurile uimite.

18. Ce sufletu-i dorește se'ntreabă și nu știe
Se uită 'n stele, 'n lună, ce ca un vis de-argint
Cu fața ei cea blondă lungi nourii sfișie
Și visuri lungi gândirea i-o 'mbată și i-o mint.
Aripa unui înger el simte că-l mîngîie
Și neteda lui frunte o-atinge tremurînd
Și gîtul ăstui înger ar vrea ca să-l cuprinză
Cu el să sboare 'n țara steloasă și întinsă.
19. Spun mite — zice singur, — că orce om în lume
Pe a cerului nemargini el are o blîndă stea
Ce 'n cartea veciniciei e-unită cu-a lui nume
Că pentru el s'aprinde lumina ei de nea.
De-aceea 'ntreb gândirea-mi ca să-mi răspund' a nume
Din marea cea albastră, care e steaua mea,
E-acel trandafir roșu, ce mut duios uimit
Lucește-un gând de aur de-asupra-mi în zenit?
20. Un om se naște — un înger o stea din cer aprinde
Și pe pămînt coboară în corpul lui de lut
A gîndurilor aripi în om el le întinde
Și pune graiul dulce în pieptul lui cel mut.
O candelă a vieții de cer steaua depinde
Și îmblă 'nsemnînd soarta a omului născut
Cînd moare a lui suflet aripele și-a 'ntins
Și renturnînd în ceruri pe drum steaua a stins.
21. Dar ce e acea steauă, e-o candelă aprinsă,
De-a cerului mari valuri e dusă pe-al ei drum.
E-o pară aurită de-a firii pom suspinsă
Ce cade scuturată de-a morții lung samum.
Și dacă e o lume puternică, întinsă
De viața mea-i legată viața unei lumi?
Pe capul meu și 'ntoarce destinurile sale
Cînd mor ea cade stinsă 'n-a chaosului vale?
22. De ce de a mea viață o lume e legată
De ce un înger palid din cer s'a coborît,
Ca trupul meu să 'nvie cu flacăra-i curată
De ce-un geniu coboară în corpul cel urît?
De ce orce ființă din cer e condamnată
O viață să petreacă în scutece vîrît
Cine prescrie legea la orce înger blînd
Ca 'n viața-i să coboare odată pe pămînt?
23. Și murii netezi roșii de marmură curată
Lumina lunii blînde în sală o resfrînge
Și aeru 'mprejuru-i lumina-i colorată
Căci razele se'mbină, se turbură, se frîng.

- Și [n] dulcea atmosferă uimită, purpurată
 S'aud glasuri ușoare ca arfe cari plîng
 Dar nu-i simte [adierea*] ci-a gîndurilor sale
 Glas tremurat și dulce îi răspundea cu jale:
24. Cînd Dumnezeu crează de geniuri o ceată
 Să cerce vrea p'orcare de-i rău or de e bun
 Căci nu vrea să mai vadă cum a văzut odată
 Că cete rele d'îngeri la glas nu se supun
 Că cerul îl răscoală cu mintea turburată
 Pîn ce trăsniți se prăvăl în caosul străbun
 De aceea în om ce naște, doi îngeri or și care
 Odată 'n vecinicia-i coboară spre cercare.
25. Cînd sună 'n viața lumii a mieze-nopții oră
 Atunci prin ceruri îmblă zîmbind amorul orb
 De îngeri suflete-albe văzîndu-l se coloră
 Și ochii lor albaștri privirea lui o sorb
 Plecînd spre pămînt ochii ei timizi se 'namoră
 În pămîntești ființe cu fragedul lor corp
 Și prin a lumii vamă cobor bolnavi de-amor
 În corpurile de-oameni ce-aștept venirea lor.
26. Dar pîn' ce corpu'n lume un înger îl cuprinde
 De-asupra vămii lumii pe luminos-i drum
 Imperiul lui cel mare, o stea, [în] cer aprinde
 Acolo el domnește, lăsînd a lumii văi.
 Dar de viața-i bună domnia 'n el depinde
 De-i rea, steaua s'aruncă în noaptea celor răi
 Și lumile eterne pe-a cerului cununi
 Imperii sînt întinse a îngerilor buni.
27. Abia părăs[esc] unii a domei mari pilaștri
 Abia părăsesc cerul și înfloritu-i cort
 Abia au vreme 'n pilde puternicii lor aștri
 Coboară'n lume, află amorul lor că-i mort
 Atunci îl iau în brațe și luminînd albaștri
 În lumea lor bogată cu lacrimi ei îl port
 Sînt îngeri blînzi și timizi, așa nenorocați
 Incît în astă lume nu trebuiesc cercați.
28. A unui înger palid ursită pămîntească
 Legată e de soarta corpului ce-l aleg
 Atîrnă de viață domnia lor cerească
 Ce samănă în lume, în stele ei culeg
 Nefericiți adesea, ce o soarte 'mpărătească
 Un om ce-i născut mare în lume își aleg
 Un împărat puternic dar înfocat cînd moare
 O stea urieșească în caos se coboară.

29. Dar în acest cer mare ce 'n mii de lumi lucește
Tu nu ai nici un înger, tu nu ai nici o stea
Cînd cartea lumii mare Dumnezeu o citește
Se 'mpiedică la cifra vieți-ți făr' să vrea.
In planu-etermității viața-ți greșală este
De zilele-ți nu este legat'o lume-a ta
Genii beau vinu-uitării, cînd se cobor din ceruri
Deschise-ți-s nebîndu-l a lumilor misteruri.
30. Greșeli de astea 'n lume se 'ntîmplă adese multe
Și 'ncurcă 'n vecinicie mult înțeleptul plan,
Iarăși în lume oameni cu mințile oculte
Cari cunoscînd a lumii gîndire de titan
Să știi însă că oamenii în veci nu vor s'asculte
Și 'n basme au un nume: li zice năstrăvani
La gînduri uriașe a lor minte asudă
Da oameni-i înconjor și nu vor să-i audă.
31. Deși rari și puțini-s, lumea nu va să-i vază
Viața lor e luptă, cînd mor se duc neplînși
Ei n'au avut la leagăn un blînd înger de pază
Și-a lor... de durere sînt turbure și strînși,
Dar deși îngeri își varsă a lor raze
In sufletul lor totuș ei mari îs și destinși,
Căci Dumnezeu în lume le ține loc de tată
Și pune pe a lor frunte gîndirea lui bogată.
32. Dar e un înger palid cu lungi aripi și negre
In aste firi mărețe în veci e'namorat
Pe cît numai c'amoru-i sting... tegre
Intorsu lui omoară p'oricine l'ascultat
Sedușilor trimite plăcerile-alegre
Și de ascuți cîntarea-i geniu-ți e sfărmat
A celor trecătoare în mîna lui e soarte
Frumosu-i ca nealții și numele-i e: *Moarte!*
33. De aceea să n'ascuți tu sublima lui cîntare
Căci morți-s pe vecie acei ce o ascult
In fiecare secul un alt amant el are
Și cel care-l iubește rămîne'n veci ocult.
Ascultă glasu-mi rece: eu sunt un seraf mare
De Domnul eu trimisu-s căci te iubește mult
Să scap a ta ființă de caosul-i (venii)
Eu în glasul gîndiri-ți am pus aceste...
34. Ca dincolo de groază imperiu n'ai o lume
De asta ție n'are de ce să-ți pară rău
A geniului imperiu gîndirea lui — anume
A sufletului spațiu e însuși el. Ce greu

Vei demăna în ceruri a gândurilor sume
 Și-atunci realizate vor fi, vor ști mereu
 Că'n lumea dinafară tu nu ai moștenire,
 A pus în tine Domnul nemargini de gândire.

35. In aste mari nemargini [mii] gândiri ca stele
 Mii înfloresc, miriade s'amestecă, contrag
 Zidite 'n dome mîndre de cugetări castele
 Se darmă la suflarea-ți și în taină se desfac
 Sau la dorința-ți numai să mișcă ca mărgele
 Și sună cîntări, ce vibră — se'ntunecă și tac
 Asta nemărginire de gînd ce-i pusă 'n tine
 O lume e în lume și în vecie ține.
36. Cînd mintea va cuprinde viața ta lumească
 Cînd corpul cădea-va de vreme risipit
 Vei coborî tu singur în viața-ți sufletească
 Și vei dura în spațiu-i stelar nemărginit.
 Cum Dumnezeu cuprinde cu viața lui cerească
 Lumi, stele, timp, spațiu ș'atomul nezărit
 Cum toate-s el și dînsul în toate e cuprins
 Astfel tu vei fi mare ca gîndul tău întins.
37. De-astă viață mîndră de vrei să ai o știre
 Gîndește num'atuncea la visuri și la somn
 Ca mort e corpul rece în noapte nesimțire
 Pe creațiuni bogate sufletul este domn
 În ocean de stele prin sori nemărginire
 El încă risipește gândurile prin somn.
 De și nu sunt aevea aceste lumi solare
 El tot le vede, simte, le-aude și le are.
38. Cînd omul risipitu-i un lut fără suflare
 Sufletul în afară rămîne surd și orb
 E-un cîntec fără arpă, e-o rază de soare
 Un murmur fără ape, e suflet fără corp
 Dar înăuntru-i este o lume 'ntinsă mare
 Aevea-i pentru dînsul. Cum picături ce sorb
 Toate razele lunii într'un grăunte uimit.
 În el îs toate, dînsul e 'ntoate ce-a gîndit.
39. Seraful își sfîrșise vibrata-cugetare
 Gîndirea tace-asemeni în fast de'mpărat.
 Și galbenă ca ghiața ruptă din nori răsare
 Luna și trece moartă pe cortu'nnourat
 Și cerul nori gîndește, nori mari de răsbunare
 Ce vor să cadă'n gînduri pămîntul răsculat
 Și noaptea înșiră ceasuri pe firu-i incolor
 Ca riul care-și mîină trecutu'n viitor.

Deodată vede că nori se despică
În două și cale îi fac printre ei
Ajunsu-i în culme, sub dînsul o clică
De vînturi s'alungă prin nori și-și streacor
Aripa de stînce, se clatin' în văi.

Sub el vijelia cea neagră turbată
Cu caii de fulger cutreer nori nebuni.
Și bate în vînturi pe nori răsturnată
Ea stîncile'ndoe și grindină fată
Amestecă lumea, frămîntă furtuni.

De asupra-i pe bolta albastră senină
Cald soare lucește și îmblă cu drag
Pe a muntelui streșină de stînci în ruină
Pe-o stea prăvălită, cu cartea în mîină
Adînc se gîndește puternicul mag.

Părinte — el zice — și-adînc i se'nchină
Bătrînul meu tată aici m'a trimis —
Venit-ai? — bătrînul răspunde — suspină
Pe fața lui trece zîmbire senină
C-o mîină el cartea cea veche a'nchis.

Văzut-am din carte-mi, că viața lui bătrînă
Curînd se sfîrșește — ș'asupra ăstui gînd
Uitat-am eu lumea — durere străină
În suflet pătrunsă, cu aripi de lumină —
Și pîn mă uitasem răpii din pămînt

Furtuna turbată. Din mii de furtune
Ce-asupra pămîntului îmblă sburînd
Sunt cîteva cari de mult îs nebune
Deaceea legate de pietre bătrîne
Le țin încuiate într'a muntelui fund.

Și pîn m'apucase de tatăl tău jele
Bag seama că unui din ele scăpat
A rupt cu aripa v-o cîteva stele
Trîntitu-le-a'n nouri și 'n vînturi rebele
Și codrii mei vecinici i-a mai măturat.

Așteaptă copile să caut o vrajă
În carte... Să chem eu giganticul vînt
Pe aripi să-i pue o mie de maje
S'o lege de stînci și să-i stee de straje
În neagră 'nchisoare în fund de pămînt.

Șoptește, vînt falnic furtuna o 'nhață
 Aripele-i leagă — o bagă în stînci
 Acolo cu lanțuri o leagă de brață
 Cu 'nctul a cerului nori se desfață
 Incet se 'ncrețesc peste văile adînci.

Copile, acuma pericol nu este —
 Urmează-mi în munte, în salele-mi mari —
 Ș'acolo-mi vei spune de tatăl tău veste
 În viața-mi fost-am Pilad și Oreste —
 El moare — și 'n lume rămîn singur iar.

Nainte de moarte trimis-a pe tine
 Ca 'n viață-ți să dau eu bătrînul meu sfat
 Și altui de sigur făcut-a el bine
 Primejdii te-așteaptă și fără de mine
 Se poate de ele că n'ai fi scăpat.

De-ai fi ca alți oameni atuncea se poate
 Că soartea 'n bine din rău aș schimba
 Dar semnul tău nu stă în cartea mea toată
 A sorților stele de nime-s purtate
 Da tu în tot ceasul nu ai nici o stea.

De-aceea nu pot face nimic pentru tine
 Scrisoarea-ți menită eu nu pot s'o schimb
 Ce e, pot preface... Ce'n stele senine
 Nu-i scris — eu nu pot ști. Sînt scrieri streine
 Gîndite de Domn sub a sorilor nimb.

Dar pot să-ți arăt a pierzărilor cale
 Ca'n ea să n'aluneci, ca neademenit
 De un înger c' ochi verzi cu trăsurile pale
 Ce lumii aduce durere și jale
 De moarte, de care adînc ești iubit.

El zice ș'alene coboară la vale
 La porți uriașe ce duc în spelunci
 De stînci prăbușite gigantici portale
 Descue și intră în mîndrele hale
 De marmură neagră, întinse și lungi.

Pilaștri de aur pe muri se coboară
 Pe jos sînt covoare țesute'n flori vii
 Și stele în candeli dulci raze presoară
 Și aeru-i dulce ca'n noaptea de vară
 Și razele-s calde și trandafirii.

Prin hala cea mare cu pasure line
Ei trec și prin bolte săpate'n granit
Ei intră'ntr'o sală cu miroase plină
A murilor marmuri lucesc negre-ebene
Ca negre oglinze de tuciu lustruit

Bătrînul în urmă-i el poarta închide
Adînc întuneric i'nconjur atunci —
Pe masa cea mare încet el aprinde
Potirul albastru viorelei cei blînde,
Ea aruncă 'n negru-aer raze, vinete dungi.

Pe-un tron, împăratul, de roșă mătasă
Ș'așază se uită 'n marmoreii muri
Bătrînul alături pe-un scaun se lasă
Și flori răsîndesc adormite miroase
Ca mirosul proaspăt a verzii păduri.

Și razele-albastre prin sală aleargă
Fantastic bătrînul s'ardică și blînd
În aer înaltă puternica-i vargă
Pe-oglanda cea neagră profundă și largă
Încet încet pare o umbră de-argint.

E vînat la față ca mărgăritarul
Pe albiu lui umeri aripi se desfac
Și luciu c'argintul îi este talarul
În mîna lui mică el ține paharul
Somniei*... Pe frunte-i flori roșii de mac.

Cad pletele ca blonde și lungi spice de-aur
Închise sub lungi gene privirea lui stă
O cupă cu versuri cu cifre de maur
În mîni Bătrînul — ca sînge de taur
Un vin roșu toarnă și regelui dă.

Văzînd umbra albă pe negrul perete
Din tron împăratul genunchie uimit
În vis umbra rîde — și lungile-i plete
Ca aurul blonde se las răschiețe
Pe netezii umeri, pe albul ei gît.

E somnul, bătrînul 'n ureche îi spune —
O vorbă să nu spui, căci dacă nu taci
Cu vinul el pierde — cu greu se supune
La magica-mi vorbă — las stele să sune
Ca'n tabla cea neagră să-l prind — Tu să faci

Ce-om spune. O cupă clară pe margini cu aur
 El ia și'n ea varsă cristalicul vin
 In jurul cupei cu cifre de maur
 Obscunse vrăji scrise. Ca sânge de taur
 E vinul și totuși e clar ca rubin.

Bea — zice — atunci somnul din muri se coboară
 Și ochi-ți sărută cu dulce suris
 Atunci tu grumazu-i cu brațu'nconjoară
 El aripa lui și-o ridică și sboară
 Te duce cu dînsul în lumea de vis.

Și junele bea și doarme. De odată
 Pe ochi buze calde și moi a simțit
 El brațul și'ntinde și'nlănțue'ndată
 A umbrei dulci umeri și netezi... Umflată
 El simte aripa că'n sus e pornită.

Pe umerii umbrei el fruntea și-o lasă
 Și aude suflarea-i cea caldă bătînd
 Și dus el se simte în lumi luminoase
 In coruri sfinte, prin stele auroase
 Aude cum sună arpa de-argint.

El ochi-și deschide, de-asupra lui vede
 Doi ochi mari albaștri (adânc visători)
 A lui fericire el mai că n'o crede
 El gura și-apasă pe blondele-i plete
 Și fața cea pală i-o mîngîe'n dor.

E beat de-a visului lungă magie
 In brațe-i pe înger mai tare-a cuprins
 Și umbra surîde, cu-aripa-l mîngîie
 Și gura-și apleacă în dulce beție
 I-apasă pe buza-i sărutu-i aprins.

Vezi tu, zice umbra, pe-a hăului vale
 Pămîntul cu munții ce fumegă stins
 Cu mări adormite ce murmură'n jale
 Dorm populi, țări și cetățile sale
 De-asupra-ți oceanul de stele întins.

Pămîntu[1] departe'ntr'un punct se contrage
 Căci lumi de departe în puncte se schimb
 Dispar a pămîntului visiune vage
 A stelelor țară curată trage
 Aleargă, trăiește a astrilor timp.

O stea un imperiu întins e și mare
Cu sute de țări și cu mii de ființi
Cetățile mari răspândite-s în soare —
Palate de-argint se ridic gânditoare
Și regii sunt îngeri cu aripi de arginți.

Și sufletul liber privirea-i sînțită
O nață pe stelnicul marele plaiu
O patrie nouă sublimă, iubită
De cântece plină din veacuri fugite
Aici lumea antică urmează a ei traiu.

Vezi steaua că munții și'ntoarse și mare
Umblînd neclintită în vecinicu-i mers
A anilor spice le clatină un soare
La una-i mai mic și la alta mai mare
Căci sorii scriu timpul în acest univers.

Curînd vom ajunge pe steaua senină
Pe care în ceriuri numesc-o a mea
De visuri, de umbre, de cântec e plină
Curînd vom intra în câmpia ei lină
Și'n urmă-ți pămîntul rămîne-o stea.

Magul rămas în munte din el eși afară
Pe-o piatră detunată el șede peste văi
Privește-codri mărgini cu vînt de primăvară
A lui frunte uscată, adîncii ochi ai săi.

Se sue'n vîrf de munte, o stea din cer coboară
O stea vultur de aur cu-aripele de foc
Pe ea șezînd călare, în infinit el sboară
Stelele sclipeau sfinte și'n cale-i făceau loc.

Și răsfițați în spațiu îngeri duceau în poale
A lumilor adânce și biânde rugăciuni
Și întinzînd în vînturi aripele regale
L'a lumii trepte albastre le duc și le depun —

Pe magul cel puternic ei îl salută 'n cale
El trece dus de steaua ce sboară ca un gînd
Și cînd veni sînt și mare pe-a caosului vale
Dă drum stelei, s'aruncă în hăul fără fund.

De-asupra ardea stele și de desuptu-i stele
El sboară fără preget ca tunetul rănit
In sus în dreapta'n stînga luminile de stele
Dispar — El cade'n astru în caos asvîrlit.

Căci la un punct albastru privirea-i ațintită
L'a caosului margini în astru blînd ușor
Cale de mii de zile el cade'ntr'o clipită
Sboară ca gîndul care l'aruncă în viitor.

Din ce în ce s'apropie de lumea depărtată
O zi mai are încă ș'ajunge 'n luna lui.
Acolo el răsufală de calea-i depărtată
De pe un munte -a lunii aruncă ochii lui.

Cu ochii plini de lacrimi la acea stea privește
Ce lumina albastră mergîndu-și drumul său.
Ce liniștită-i dînsa, în pace ea pășește.
O cum iubesc eu steaua, unde m'am născut eu.

Mai e'n tot universul o stea plină de pace
Neturburată vecinic de ură, de războiu
In toată creațiunea gura ei vecinic tace
N'o bîntue griji rele, n'o bîntue nevoi.

E-un om, care pe dînsa nefericit se ține
Dar nu-i nefericirea în stea, ci e în el
Dar soarta lui schimba-voiu, din rău oiu face bine —
Cobor acum în astru-mi să-l mîngîiu și pe el.

Din vîrf de munte'n lună în spațiu iar s'aruncă
In clipă ajunge 'n norii al astrului natal
Cu amor el îl privește cu o privire lungă
In funii lungi el rupe al nourilor voal.

Le'ntinde, le'mpletește din ele își face scară
O-aruncă în jos lungă de flutură în vînt
Apoi pe ea cu'ncetul bătrînul se coboară
Pe mare, care-și mișcă mici valuri tremurînd.

Din norii cei mai deși el luase o bucată
Își face din ea luntre, ce lunecă pe val
A mării unde albastre alunecă 'nspumate
Și'l duc în leagăn dulce, prin cînturi de pe mal.

Din insule bogate cu mari grădini de laur
Lebede argintoase aripele 'ntinzînd
Veniau sfîșiind apa la luntrea lui de aur
Și se'nhămau la dînsa și o trăgeau cîntînd.

Bătrînu'n manta-i albă înfășurat visează
Iar lebede-argintoase luntre bogată trag
Al valurilor cîntec pe el îl salutează
Pe fruntea-i împletită e-o ramură de fag —

Plutind cu repejune sub palida lumină
A luni, ți se pare al mării Dumnezeu
Cîntat de înmîierea valurilor senine
Și îngînat de lebezi în dulce visul său.

Luntrea un vis de aur pînză albastr'a mării
O sfișie — ș'aproape ea vine acum de mal
Un mal de pietre sue, de stînci frînte rebele
Ce stau lovind cu poala în înpumatul val.

Acolo printre stînce bătrîne și schelete
Un templu în ruină, de apă înnecat
Pe jumătate murii și stîlpii și 'nclină
Și stă 'n curînd să cadă de vreme sfărîmat.

În scorburi de părete trăește-un biet călugăr
Tînăr frumos — dar însă ca umbra el e slab
Din stînce năruite, din pietre și din bulgări
Făcu cărări spre fundul al templului arab.

Acolo prigonit stă de visuri și de gînduri
Ce vrea nici el nu știe, se chinue 'n zadar
Doarme pe un pat de trențe ce-i pus pe două scînduri
Nu bea apă d'isvoare, ci valul mării-amar.

Astfel el vrea viața s'o sfarme, s'o scurteze
De ce? și pentru cine el singur n'a știut
Astfel se chinuește în rugăciuni ascese
În cite-o arfă din [visul] sfărîmat.

O arfă de aramă cu coarde ruginite
El sbîrnăie pe dînsa un cîntec desolat
Strune-amorțite tremur de mîna lui trezite...
El chiamă cu cîntarea-i o umbră ce-a visat.

Ș'acum el sta în lună pe-o piatră risipită
Și cîntecu-i în noapte sbura mult dureros
Părea c'așteaptă în aer pe umbra lui iubită
S'o vadă, astfel ochii-i țintea întunecos.

Magul pe-o piatră seacă din luntre se coboară —
Pe-a valurilor fugă el drum apoi îi dă —
Pe-o stîncă apoi se suie — pe ascetul îl măsoară
Cu ochiul. Ca geniul văduhului el stă.

Și raza mă iubește, mîngîie a mea frunte
Cu-a ei lumină blîndă — o musică de vis
Din aer și din mare cîntului meu răspunde
Cîntec născut din ceruri și-al mării crunt abis.

La mijlocul de aer în sfera de lumină
Din frunte-mi se retrage raza cea de cristal
Ea prinde chip și formă, o formă diafană
Inger cu aripi albe, ca marmura de pal.

Și se coboară palid pe drumul razei sale
Și se coboară-a lene, cu cîntecu-mi l'invoc
Și haine argintie coprind membrele sale
Prin păru-i flori albastre, pe frunte-o stea de foc.

Eu stau uimit și palid... mîna-mi involuntară
Se mișcă tremurînd pe coardele de fier
Ce caută al meu suflet în acea sfîntă oară
De la turburii creeri în van eu samă cer —

Cine ar fi umbra aceea argintie
Ce vine la cîntarea-mi când cu o rugă' o 'nvoc
Când provocați de arfă-mi răspund valuri o mie
În nopți când pricep scrisul al stelelor de foc?

Cîntînd pe a mea arfă sălbatecă vibrîndă
Am pus în ea o parte a sufletului meu.
E partea cea mai bună, mai pură și mai sfîntă
Ce într'o noapte albă, pe-o rază tremurîndă
Părăsi lemnul putred, sburînd la Dumnezeu.

Cînd noaptea însă-i caldă, molatecă și brună
Atunci o chem din mare atunci o chem din lună
Pe-acea parte iubită a sufletului meu
Și ea venind prin noapte ca o rază de soare
Coboară pe-a mea frunte nebună visătoare
Pîn se preface'n chipul ce l'am visat mereu.

Nu e vreo fantasmă nebună și deșartă
E o făptur' aievea, cu gînd din gîndul meu
Dintr'un noian de raze am întrupat-o eu
Și inima-mi o chiamă, o desmiardă
Și sufletul din mine [i] și sufletul

Tot ce-am gîndit mai tînăr, tot ce-am cîntat mai dulce
Tot ce a fost în contra-mi mai pur și mai copil
S'a 'mpreunat în marea aerului steril
Ca razele a luni ce'n nori stă să se culce
Ș'a format un înger frumos și juvenil.

Și raza mă iubește, mîngîie a mea frunte
Cu-a ei lumină blîndă — o musică de vis
Din aer și din mare cîntului meu răspunde
Cîntec născut din ceruri și-al mării crunt abis.

La mijlocul de aer în sfera de lumină
Din frunte-mi se retrage raza cea de cristal
Ea prinde chip și formă, o formă diafană
Inger cu aripi albe, ca marmura de pal.

Și se coboară palid pe drumul razei sale
Și se coboară-a lene, cu cântecu-mi l'invoc
Și haine argintie coprind membrele sale
Prin păru-i flori albastre, pe frunte-o stea de foc.

Eu stau uimit și palid... mâna-mi involuntară
Se mișcă tremurînd pe coardele de fier
Ce caută al meu suflet în acea sfîntă oară
De la turburii creeri în van eu samă cer —

Cine ar fi umbra aceea argintie
Ce vine la cîntarea-mi când cu o rugă' o 'nvoc
Când provocați de arfă-mi răspund valuri o mie
În nopți când pricep scrisul al stelelor de foc?

Cîntînd pe a mea arfă sălbatecă vibrîndă
Am pus în ea o parte a sufletului meu.
E partea cea mai bună, mai pură și mai sfîntă
Ce într'o noapte albă, pe-o rază tremurîndă
Părăsi lemnul putred, sburînd la Dumnezeu.

Cînd noaptea însă-i caldă, molatecă și brună
Atunci o chem din mare atunci o chem din lună
Pe-acea parte iubită a sufletului meu
Și ea venind prin noapte ca o rază de soare
Coboară pe-a mea frunte nebună visătoare
Pîn se preface'n chipul ce l'am visat mereu.

Nu e vreo fantasmă nebună și deșartă
E o făptur' aievea, cu gînd din gîndul meu
Dintr'un noian de raze am întrupat-o eu
Și inima-mi o chiamă, o desmiardă
Și sufletul din mine [i] și sufletul

Tot ce-am gîndit mai tinăr, tot ce-am cîntat mai dulce
Tot ce a fost în contra-mi mai pur și mai copil
S'a 'mpreunat în marea aerului steril
Ca razele a lunei ce'n nori stă să se culce
Ș'a format un înger frumos și juvenil.

— Nebun or ești lunatec — bătrînul murmurează...
 E visul tinereții, e sete de amor
 Ingerul tău e-o rază și trupul ei un nor...
 La cîntecul tău eco răspunde plîngător
 Și tu 'mpopulezi marea cu suflute de raze
 Și stelele de cîntec le împli visător.

In una cîte una icoanele pălite,
 In una cîte una o und'o stea de foc
 Și toate sunt nimica... cînd toate la un loc
 Pot în tine visarea și cîntul să-l escite
 Mîntea să-ți strice poate al razelor blînd joc,
 Ce se 'mpreună 'n aer, cari se sparg în nori
 Cari răstrîng în valuri spumînzi și gemători.

— Și dac'am fi, ce-mi pasă? Chiar pala nebunie
 Se poate că trezită a 'nfîpt ochii cumpliți
 In fruntea-mi veștejită, în creeri rătăciți
 Și'n jurul ochilor mei gravă ea ca stafie
 Afunde și teribili, lungi cearcăne de plumb —
 Fie așa — eu nu zic... Și totuș nebunia
 Cum e, cu chipul dulce, cu care m'a coprins
 Imi place — cum îmi place visul de raze nins.

Imi place cum îmi place o umbră argintie
 Tu cugeți. Cugetarea cu raze reci pătrunde
 Lovește chipul dulce creat de fantasie
 Și acest chip devine palid ca o stafie
 Și 'ndată ce-l privești tu el stă să se confunde —
 Cu locul de unde vine, cu norii or cu unde
 Dar eu... eu nu sunt astfel... Mie-mi place visarea
 Fie ea chiar un basm numai fie frumos
 Inger c'ochi mari albaștri, cu chipul luminos...
 Și ert că el se stinge, cum aprind lumînarea.
 Căci n'o aprind... din contră... Ca cel ce-i place-un vis
 Și chiar trezit de friguri el ține ochiu 'nchis
 Ca mai departe visul frumos să îl viseze
 Asemenea uit lumea și eu... sînt bucuros
 De pot prelungi încă visul meu radios
 De n'ar fugi infidelul... O de ar sta mereu
 Să oglindească întrînsul adînc sufletul meu
 Cu cîntecu-mi ferice simțirea să-i desmierd
 Și'n ochii mari și bolnavi ființa să mi-o pierd...
 De n'ar fugi! dar fuge... Fuge cum luna plină
 Incearcă după codrii greu capul de-l înclină
 Și fuge și se duce pe-o rază iar în sus
 Se pierde în ruina castelului sdrobot...
 E sufletul meu palid, e sufletul [meu] dus
 Ce părăsește lumea de el ademenit.

O de-aş muri odată... Cu corpul meu de plumb
 Să simt cum morţii aspre molatec eu sucumb
 Iar sufletul... o parte ce'n mine-a mai rămas
 Să sboare unde-l aşteaptă amorul în extas
 Să sboare unde partea-i cea jună, dulce, pală
 Pluteşte printre stele... iar stelele-i esală
 Un corp de raze blonde... Căci am pluti 'mpreună
 Prin norii cei lunateci, prin stelele ce sună
 Şi ne-am dori cum raza doreşte-o altă rază
 Una în braţul altei lumină fac frumoasă.
 Dar nu se poate încă... căci corpul meu de lut
 Un sclav greoiu şi rece — e sclav — dar e astut
 Mă ţine 'n pieptul bolnav... şi 'n braţul încă tare
 Când sufletul meu liber vrea să s'arunce 'n mare
 Să scape d'el odată... In astfel de moment mă speriu eu de
 mine

O de ar fi o moarte, fără ca eu să mor
 Eu aş cuprinde-o 'n braţe şi aş strânge-o cu dor.

Magul adînc gîndeşte şi 'n minte-şi desfăşoară
 Soarta omului care l'avea 'naintea sa
 Sărac uimit fusese în lume odinioară
 Dar gândul lui puternic viaţa-i apăsa.

Acest cap trist şi palid coroana vrea să poarte
 Şi azi pe el se vede un negru comanac
 Aţeşti umeri voiat-au să duc' a lumii soarte
 Şi azi acopăr trenţe şi rasă de şiac
 Şi capu-acest ce'n perini de tron ar fi dictat moarte
 Azi doarme 'n pat de trenţe, drept perină un sac
 Picioarelor rănite 'n sandale li-era dor
 De salele de marmuri, de-a tronului covor.
 [Să fie Domnul lumii meritul-i se păruse]
 Desculţ împla pe uliţi de visuri mintea plină
 Şi ['n] lungele-i miseriei, ca'n nour cufundate
 Visa că 'ntreaga lume la dînsul o să vină
 Că el de lumea 'ntreagă va fi încoronat
 Coroane el împarte la regi şi la regine
 Iubindu-le 'ngenunche. Palate-a ridicat
 Femeilor ce viaţa şi-o 'nchină la plăceri
 Ce trupul de zăpadă şi-l scaldă 'n negru per.

Dar foaea se întoarce... Cu greaţă şi scîrbire
 Ii păru-atunci că lumea e toată joc de cărţi
 Atunci se retrage în muri de mînăstire
 Şi capul şi-l cufundă 'ntr'a lumii sfinte cărţi
 Pe murii în risipă o candelă subţire
 Chilia înnegrită lumină.. Şi prin părţi

Necunoscute-a lumii gîndirea lui pribeagă
Străbate cu-aripi mîndre nemărginirea 'ntreagă.

In van pune pe suflet greoaie cătuşe
De gînduri uriaşe, de înalte rugăciuni
In van în a lui urmă a 'nchis a lumei uşă
La visele ei turburi, cu mari deşertăciuni
Pe focul cugetărei a presurat cenuşă
Ci sub cenuş'ardea încă consumători cărbuni
Atunci visul mării s'a sterge 'n a lui gînd
Cînd peste spuza sură se va turna pămînt.

Atunci claustrul îl fuge — şi'n ţermuri sterpi de mare
Se trage să găsească linistea-i ce s'a dus
Dar vai ş'acolo'l urmă visările-i amare
Căci lumea cu-a ei visuri gîndirea-i au supus
Aici însă visarea-i e adînc — omorîtoare
Căci în chip de femee s'arată'n aer sus.

Lumeşti gînduri într'alt chip împlea sufletul său
El cugeta la toate ci nu la Dumnezeu.

Pe noaptea-i sufletească tainică rece stînsă
Căzu ploae de raze cu cer senin şi dalb
Şi sufletu-i se împle iar cu icoane-aprinse
O auroră-l imple cu aeru-i rosalb.
Din cer cade a lene o dulce stea desprînsă
Şi se preface în înger, plîns de iubire, alb!
Şi'n inimă-i aude un dulce glas de-argint
Ca sunet-unui clopot prin noapte aiurind.

Magul îşi răs_gîndeşte-a călugărului soarte!
E-avea cea fiinţă, visele-ţi nu te mint
Dar nu-i aci în lume. E sufletu-unei moarte
Pe care — însă eu însu-[mi] pot că să-l reaprind.
Pot s'o topesc în forma de lut care s'o poarte
Şi ideal — eteric în lut eu pot să-l prind
Dar nu aici. Aceea de viaţă n'are parte
Vom merge 'n lumea unde trăeşte mai departe.

M. Eminescu

Otto Weininger și legătura între sex și caracter

Problema diferențierii psihologice a sexelor constituie una dintre cele mai serioase preocupări ale psihologici. Cercetări de laborator, calcule statistice sau simple analize prin introspecție sau observație există astăzi din belșug în diverse școli ale psihologiei contemporane. Dar cercetările acestea de strictă specialitate nu depășesc hotarele specialistului. Oricât de interesante, rezultatele acestor studii nu sînt accesibile și n'au însemnătate decît pentru psihologie.

Studiul lui *Otto Weininger*, adîncul gînditor vienez, deși tratează aceeași problemă de restrînsă specialitate a psihologiei diferențiale a sexelor, deschide perspective vaste filosofice. Deosebirea între sufletul masculin și cel feminin se proiectează pe planul tuturor disciplinelor filosofice: metafizică, logică, estetică, etică, teoria cunoașterii — într'o înlanțuire impresionantă și cu consecințe tulburătoare.

Otto Weininger pornește de la teoria zoologului danez Joh. Japetus Sm. Steenstrup, formulată pe la jumătatea veacului trecut, că sexul se manifestă în oricare parte a corpului. „Oricare celulă a organismului—afirmă Weininger—este caracterizată sexualicește și are un accent sexual determinat”. Havelok Ellis a arătat într'adevăr că teint-ul tipic feminin și cel tipic masculin sînt precis diferențiate, ceea ce îndreptățește ipoteza existenței unor elemente specific sexuale în celulele epidermei și ale vaselor aparatului circulator. Diferența specifică se manifestă în numărul corpurilor roșii și în cantitatea de ser sanguin. Bischof și Rüdinger au identificat deosebiri după sex în structura cerebrală — iar Justus și Alice Gaul chiar în organele vegetative (ficat, plămîn, splină). În realitate, spune Weininger, femeia în întregimea ei are efect erogen asupra bărbatului, unele zone mai intense altele mai slab, precum totul în bărbat atrage și excită sexualicește femeia. Intrarea în funcțiune a glandelor sexuale, în timpul pubertății, nu face decît să completeze sexualitatea individului.

Fiecare celulă are, așa dar, de la origine un caracter sexual definit, la care secreția internă a glandelor sexuale se adaugă ca o condiție complementară întru desăvârșirea sexualității pozitive sau negative (adică masculină sau feminină) a unui individ. Dovada că nu glanda sexuală este cea care determină calitatea sexuală, ca să vorbim în limbajul lui Weininger (pentru care cele două sexe sînt privite, sub unghiul judecării de valoare) — dovada aceasta o vede autorul lui „Geschlecht u. Charakter” în insuccesul încercărilor de transplantări de glande masculine pe animale femele. Weininger mai amintește apoi, în susținerea tezei sale, de regula chirurgicală practică în materie de transfuziuni de sînge, care recomandă operațiunea aceasta numai la ființe de acelaș sex. Un fapt psihologic, adus de Weininger în sprijinul asertiunii sale, este existența peremptorie a deosebirilor sexuale înainte de pubertate. Coeficientul sexualității (B=bărbat, F=femeie) nu este însă acelaș pentru toate celulele. Weininger amintește de coexistența cîteodată simetrică a indexului F pentru $\frac{1}{2}$ din corp alături de indexul M pentru restul corpului. Indicii M și F devin pentru Weininger chiar substanțe care există în indivizi în amestecuri diferite, fără ca vre-odată coeficientul unuia din indici să fie zero.

Fie A și B doi indivizi. Nici unul nu are o sexualitate unilaterală, exclusivă, ci în fiecare există concomitent, într'un dozaj mai mare sau mai mic, ambele substanțe. Omul este așa dar o ființă bisexuală. Substanțele B, și F, există, în stare pură, numai pe un plan absolut, ideal. În realitatea concretă nu există decît ființe bisexuale.

De aci Weininger se crede îndreptățit să deducă o lege a atracției sexuale pe care o formulează astfel: fiecare individ posedînd atîta feminitate cîtă masculinitate îi lipsește, el va căuta să-și completeze masculinitatea printr'un alt individ.

Fie de pildă un individ $M \mu \begin{cases} \frac{2}{3} B \\ \frac{1}{3} F \end{cases}$ în consecință complementul său sexual va fi individul ce e sexualicește astfel definit $\alpha \begin{cases} \frac{1}{3} B \\ \frac{2}{3} F \end{cases}$

Gradele diferite de sexualitate se observă pînă și în regiunea vegetală. Într'adevăr fenomenul heterostiliei descoperit de Persoon, descris întîi de Darwin și astfel denumit de Hildebrand, conține, crede Weininger, o confirmare a acestei teorii pînă la începutul scării zoologice la cele mai primitive ființe organizate. Anume: la multe dicotiledonate — de pildă primula-cee, care conțin pe acciași floare organe sexuale diferite, — fecundarea nu se face decît prin polenul de la alte flori. La toate speciile unde se observă această particularitate a androginismului exclusiv morfologic — staminele și ovarele au două tipuri, de mărimi deosebite. Pe acciași floare, unei stamine de tip mare îi corespunde un ovar idem și invers. Darwin a ob-

servat că fecundarea nu are șanse de reușită decît în cazul cînd polenul unei stamine mare e transportat pe o floare cu ovar mic, și de o stamină mică pe tipul cu ovar mare.

De la aceste constatări oarecum empirice Weininger urcă prima treaptă spre generalizare, încercînd să constituie pe temeiul acestor date, o caracterologie care să pornească dela principiul formelor sexuale intermediare. Numai astfel, spune autorul lui „Geschlecht u. Charakter”, se poate face o descripție cu adevărat individuală a sexelor. La baza caracterologiei și psihologiei diferențiale, ar sta deci principiul curistic, cum singur spune, al formelor sexuale intermediare. Aceste forme au și un fundament anatomic, asupra căruia Weininger insistă, însă, foarte puțin. În schimb unele corelate psihologice sînt schițate în linii largi. Mai întîi Weininger stabilește că juxtapunerea, coexistența masculinului și femininului în acelaș ins nu însemnează simultaneitatea lor. Fiecare individ, cu această structură dualistă, oscilează între cei doi poli ai sexualității. Oscilațiile, dacă sînt mari, se reflectă și în aspectul corporal al omului. Oscilațiile caracterului sexual asemănător magnetismului pămîntului sînt: regulate și neregulate. Cele regulate se subîmpart în oscilații mici (de pildă unii indivizi se simt dimineața mai masculini decît seara) iar cele mari sînt în legătură cu periodicitatea vieții organice. Oscilațiile sînt produse de prilejuri eterne, în deosebi de caracterul sexual al semenilor.

Principiul de bază al caracterologiei sale: coexistența gradelor diferite de B și F în fiecare individ, Weininger îl vrea aplicat în pedagogie, în sensul unei individualizări pe această latură a educației. Greșala, după Weininger, a pedagogiei pînă în zilele noastre — căreia nu odată i s'a reproșat defectul nivelării — este că n'a ținut samă de intermediare sexuale. Numai că dacă cele două elemente B și F care în mod ideal, adică pur, nu sînt nicăeri și niciodată realizate, și dacă principiul compensației este acela care prezidează raporturile sexuale, atunci evident că o primă consecință a caracterologiei lui Weininger este co-educația sexelor și nu separarea, pe care încearcă s'o preconizeze Weininger.

Pentru Weininger, caracterologia trebuie să plece în toate cercetările ei dela principiul formelor intermediare. Iar caracterologia trebuie să meargă paralel cu morfologia, dela care poate avea indicații serioase asupra dozaajului de B și F într'o ființă. Iar față de psihologie, caracterologia se comportă ca fiziologia față de anatomie. Weininger consideră că postularea paralelismului psiho-fizic ar fi o funcțiune sintetică apriorică a gîndirii noastre (pag. 47). Weininger tinde astfel să se ridice inductiv, în fiecare etapă a cercetării sale de amănunt, la speculații de amploare generală. Și mai bine

se poate vedea lucrul acesta în partea doua a studiului său unde încearcă să înfățișeze psihologia bărbatului în opoziție cu aceea a femeii. Teoria lui Weininger devine aici filosofie a sexualității cu exagerări numeroase, isvorite din fobii de neascuns, dar nu mai puțin interesantă și pe alocuri neîndoios științific justă. Pentru Weininger bărbatul și femeia ideală nu există în realitate. Ceiace există sînt, după cum am văzut, formele intermediare. Totuși în orice compoziție de B și F, unul din cele două elemente trebuie să fie precumpănitor, fără legătură, însă, cu sexul aparent anatomic. Deaceia e necesară o psihologie a masculinului pur și a feminității exclusive.

Cîteva cuvinte despre concepția psihologică a lui Weininger : Pentru autorul lui „Geschlecht u. Charakter” psihologia trebuie să rămînă în permanent contact cu filozofia. Psihologia empirică și experimentală (Schrauben u. Hebel Psychologie — psihologia șuruburilor și pîrghiilor — o numește cu dispreț ironic Weininger) care face abstracție, dacă nu neagă, în cercelările ei existența sufletului, e condamnată decadentei, reducîndu-se la fiziologia simțurilor. Se pare că Weininger a identificat în psihologia sa sufletul cu caracterul, care ar fi după el noțiunea unei existențe unitare constante... care nu tronează în dosul gândirii și simțirii individului, ci se manifestă în fiecare gînd și în fiecare simțimînt (pag. 66). Orice manifestare psihică oglindește prin urmare caracterul întreg, precum fiecare celulă cuprinde însușirile individului întreg.

Descripția caracterului feminin și a masculului îi prilejuește lui Weininger o serie de considerații din cele mai interesante. Trebuie subliniat, însă, dela început că ceiace stabilește Weininger se referă la B și F ideale așa cum nu se întînesc nici odată în stare pură în realitatea concretă.

În concepția populară deosebirea sexualității masculine de cea feminină ar sta în intensitatea superlativă a psihismului masculului. Nu deosebirile de grad sînt însă hotărîtoare pentru caracterizarea diferențială, după Weininger, ci acelea rezultate din cercetarea analitică, oarecum calitativă, a lui Albert Moll, pentru care instinctul sexual are două forme de manifestare: *detumescenta și contractețiunea*.

În timp ce bărbatul posedă instinctul sexual în ambele forme, femeia se restrînge exclusiv la ultima. Dovada: onania este mult mai puțin frecventă la femei ca la bărbați. Faptul că forma de manifestare a instinctului sexual la femelă tinde spre pasivitate în tot regnul animal nu însemnează, după Weininger, că intensitatea este superioară. Dimpotrivă : sexualitatea femeii este infinit mai intensă ca aceea a bărbatului. F. se reduce la viața sexuală, la actul sexual și la re-

producere, adică la raportul cu bărbatul și copilul. Sfera sexualității își are granițele precis limitate la hotarele sufletului feminin. Femeia nu este decît o sexualitate, în timp ce bărbatul este sexualitate plus ceva. (pag. 73) — De aceia pubertatea bărbatului corespunde totdeauna unei crize lăuntrice, deoarece simte că ceva străin i-a intrat în existență, ceva care se adaugă gândirii și simțirii sale, fără ca el să fi vrut aceasta. Femeia dimpotrivă, intră ușor în pubertate, căci simte în chip firesc că în clipa aceasta îi începe însemnătatea.

Copilul mascul nu simte nevoia maturizării sexuale, în timp ce fetița așteaptă totul de la această epocă (gîndurile precoce despre măritiș ale fetițelor).

Și ca localizare corporală, sexualitatea feminină are tendințe de a cuprinde toată ființa fizică. În timp ce la bărbat există un număr redus de puncte pe corp unde se produce excitația sexuală, sexualitatea feminină este difuzată pe tot corpul. Weininger mai crede că și temporal persistă deosebirea postulatată de el între parțialitatea sexualității masculine și generalizarea celei feminine. Astfel el afirmă că în timp ce femeia e întotdeauna sexuală, bărbatul are această însușire numai interminant. Aceasta face ca sexualitatea masculină să se manifeste sub forme eruptive, ceiace a condus la părerea eronată a intensității mai mari a acesteia față de cea feminină. Dar deoarece femeia nu este decît sexualitate, care nu se limitează la izbucniri temporare, ci constituie o continuitate neîntreruptă, ea e conștientă de esența ei, în timp ce dualitatea bărbatului — sexualitatea plus non-sexualitate — îi prilejuește să ia cunoștință de sexualitatea sa, să ia atitudine față de ea, s'o afirme ori s'o nege. În bărbat coexistă virtual don Juan și Sfintul, în timp ce femeia e unitar sexuală.

În concluzie: bărbatul stăpînește sexualitatea, în timp ce sexualitatea stăpînește femeia.

Peste substratul acestor constatări biologice, Weininger arată cum se prezintă suprastructura psihologică. Prin ce se deosebește bărbatul de femeie pe planul vieții sufletești? Pentru a înfățișa elementele diferențiale Weininger explică mai întii motivele pentru care psihologiile clasice (o psihologie unitară nu există încă, afirmă el) n'au reușit să facă aceasta. Cu tot atomismul ei, psihologia empirică a simțit totuși necesitatea de a privi viața sufletească dintr'un punct de vedere unitar. și atunci — arată Weininger — unii ca Herbert au pus la temelia vieții sufletești reprezentările din care au dedus viața afectivă, iar alții au pornit de la sentimente, din care s'ar desvolta reprezentările. Ambele puncte de vedere sînt greșite — după Weininger, — întrucît nici una din aceste unități psihice n'au, genetic vorbind, întietatea. Ceiace reține Weininger e numai despărțirea făcută în viața sufletească

pentru care însă el adoptă terminologia și concepția lărgită a lui Avenarius, autorul celei mai cuprinzătoare clasificări a fenomenelor psihice, împărțite de el în *elemente* și *caractere*. Element însemnează pentru Avenarius ceea ce în psihologia clasică se înțelege prin senzație și conținutul acesteia, ceea ce Schopenhauer înțelege prin reprezentare (*Vorstellung*) lărgind însă acest înțeles dincolo de hotarele excitației externe. Prin urmare tot ce bănuiesc, cred sau știu este *element*, iar tot ce suprapune, ca un fel de colorit afectiv, este *caracter* (așa dar acest caracter nu are nici o legătură — cum subliniază Weininger — cu obiectul caracterologiei comune).

Weininger arată, însă, că există un stadiu în viața sufletească în care această clasificare a fenomenelor sufletești încă nu se potrivește. Este stadiul anterior gândirii (*Stadium des Vorgedankens*) în care elementele n'au ajuns încă la clarificare și sînt înconjurate de accente afective puternice. În acest stadiu elementul și caracterul, senzația și sentimentul, sînt de nedistins (*Petzold* adaugă că ele nu pot fi niciodată despărțite). Pentru lămurire Weininger dă cîteva exemple pe care le reproducem.

Intr'o aglomerație umană zăresc un chip omenesc, care dispare imediat în vîltoare. Nu știu cum arată figura văzută în grabă, mi-ar fi în totul cu neputință de-a o descrie sau să indic măcar o singură caracteristică. Și totuși m'a pus complet în mișcare și mă'ntréb neliniștit: unde am mai văzut această figură ?

Cînd te apropii din depărtare de un obiect, nu se disting la început decît contururi vagi, însoțite însă de simțiminte vii, care se decolorează pe măsura micșorării distanței și a limpezirii amănuntelor. Observația că limpezirea e totdeauna însoțită de o trecere a elementului afectiv însoțitor pe un plan secundar n'a fost făcută însă de Avenarius, ci de Weininger. Numai după ce limpezirea s'a făcut, dualitatea element și caracter există distincte în conștiință. Stadiul anterior de confuziune a celor doi poli, cu prevalență afectivă, e denumit de Weininger *henidă* (de la grecescul $\eta\gamma$ unitate, nedistincție). Același conținut de conștiință poate să apară sau sub formă de *henidă* sau sub formă *limpede*. Pentru a ajunge însă la stadiul acesta din urmă trebuie să parcurgă perioada *henidică*. Dar stadiul *henidic*, nu poate cîte odată să ajungă la limpezire. *Henida* este un grad inferior de conștiință, caracterizat prin lipsa de relief (pag. 82). *Henida* este forma de sensibilitate a vietăților inferioare, poate chiar a plantelor — spune Weininger.

La om, femeia gîndește *henidic*, și numai bărbatul poate ajunge la clarificare. Conținuturile psihice sînt *identice*, numai că în psihologia masculină le găsim articulate, în timp ce

la femei gîndirea și sentimentul sînt încă nediferențiate. Judecata, fie ea chiar analitică — adică aceia care nu face de decît simple constatări, fără a ne îmbogăți cu cunoștințe nouă — nu e posibilă în stadiul henidic. Judecata, gîndirea, logica, joacă față de femei rolul de caracter sexual terțiar, pe care ea îl dorește ca un compliment necesar. De aceea fetele declară totdeauna că nu se mărită decît cu un bărbat care le e superior. Superioritatea spirituală a bărbatului — afirmă Weininger — e adevăratul criteriu de masculinitate în ochii femeii. Psihologia masculină — s'ar putea spune — ar îndeplini pe lîngă cea feminină funcțiunea maieuticii socratice. Femeia își obține conștiința de la bărbat. Funcțiunea tipic sexuală a masculinității este de a face inconștientul feminin conștient. Pentru că femeia trăește întotdeauna inconștient, în timp ce bărbatul e conștient.

Superlativul masculinității, al lucidității desăvîrșite adică, este, după Weininger, geniu. Genialitate presupune nu numai (pag. 92) claritate ci și corolarul acesteia, dualitatea, condițiune a oricărei observații și înțelegeri (pag. 90) și am văzut cum caracteristica psihologiei masculine este pentru Weininger tocmai dualitatea element-caracter, din a cărei colaborare rezultă claritatea. Numai geniul adevărat poate înțelege alți oameni și astfel devine creator pe tărîmul artei. Femeia, pentru că gîndește henidic, nu poate fi geniu și nici măcar nu poate înțelege decît genialitatea emanînd de la o persoană existentă concret. De aceea un Carlyle feminin, care să aprecieze croii trecutului, nu e posibil.

Femeia nu poate fi geniu pentru că îi lipsește memoria, tot din pricina structurii henidice a gîndirii ei. Reproducerea prin memorie a unui complex de senzații e condiționată de gradul de claritate al acestuia, așa că femeia nu are memorie adevărată, prin care Weininger înțelege amintirea pentru faptele trăite, nu memoria mecanică, așa dar, („es handelt sich um das Gedächtniss für das Erlebte, nicht um die Erinnerung an das Gelernte” pag. 94). Memoria nu este pentru Weininger, ca pentru unii psihologi din sec. XVIII (Ch. Bounet) și sec. XIX (Edv. Hering și E. Mach) o funcțiune generală a materiei organizate, — posibilitatea de a reacționa la iritații identice, repetate din ce în ce mai ușor, adică un fenomen de adaptare lamarkiană. Nici pe Hartley și școala fiziologică nu-i aprobă Weininger cînd nu vîd în memorie decît un caz de asociație. Pentru Weininger memoria este un act de voință (pag. 118) dovadă: cu hipnoză se obține reamintirea evenimentelor trecute, prin ajutorul voinței hipnotizatorului. Asociațiile sînt, așa dar, produse de apercipții mai profunde.

Și încă ceva mai caracterizează geniul adevărat, anume că

toate percepțiile sale sînt și a percepții. Și pentru că mecanismul psihologic masculin are de multe ori odată cu percepții și a percepții, oricare bărbat este parțial un geniu. Geniul nu e caracterizat calitativ, ci cantitativ, prin gradul de intensitate a conștiinței. Memoria omului de rînd e eliptică, numai ocazional asociativă, în timp ce memoria geniului e continuă, impresia primită e perseverentă. De aceea se pare într'adevăr că oamenii mari suferă de idei fixe, ceiace l'a condus eronat pe un Max Nordau în explicarea teoriilor lui Lombroso, că consideră geniul ca o formă a degenerării. Femeia nu are memorie continuă și deci, e lipsită și de a percepția universală a geniului. Memoria ei se oprește numai asupra momentelor care au pentru ea relief deosebit — toate amintirile în legătură cu instinctul sexual și cu reproducerea. De accia femeia nu poate avea pietate, iar propriul ei trecut nu însemnează prea mult pentru ea. Încă Lotze observase că femeia se adaptează mai ușor decît bărbatul la situații nouă. Femeia, pentru că nu-și ia în serios trecutul, pentru că e lipsită de pietate pentru propria-i persoană (pag. 107) din pricina lipsei de memorie, nu simte nevoia imortalității.

Pentru cine trecutul său personal însemnează ceva — spune Weininger — pentru cine viața lăuntrică însemnează mai mult decît viața-i corporală, acela nu se poate lăsa prada morții (pag. 105).

Ideia imortalității e prin urmare de proveniență masculină. Memoria însăș pare să corespundă acestei nevoi a imortalității, prin accia că ea reprezintă o depășire, o învingere a timpului. Amintirea întîmplărilor trecute e posibilă numai pentru că memoria e eliberată de influențele timpului. Întîmplările, care în realitatea concretă sînt funcțiuni ale timpului, revin în memorie, ridicate oarecum deasupra timpului (pag. 108).

Aici Weininger își dă singur sama că s'a situat cu speculațiile sale la marginea abisului periculos al contradicției. Cum poate fi memoria o negare a timpului, cînd timpul este doar o creațiune, o funcțiune a memoriei? Dacă n'am avea memorie, n'am avea percepția timpului, pentru că posibilitatea rememorării întîmplărilor trecute ne arată doar existența timpului. Contradicția, spune Weininger, e numai aparentă. Dacă am fi plasați în curgerea evenimentelor, chiar dacă ne-am aminti de ele, toț n'am avea încă percepția timpului. Faptul că prin memorie depășim timpul, că ne putem situa în afara sa, face posibilă observația timpului. Conștiința presupune dualitatea, ca și observația. Cuprinși de patimă, nu putem observa patimă. Numai faptul că avem momente cînd patima nu ne stăpînește face posibilă observarea și reflectarea asupra ei .

Dar ce este ridicat prin ajutorul memoriei deasupra timpului? Evident: ceiace are un interes deosebit și o însemnătate excepțională pentru individ, adică tot ce are *valoare* pentru el. Valoarea, adică, stă dincolo de timp și un obiect are valoare cu atât mai mare cu cât e mai puțin funcțiune de timp, cu cât se schimbă mai puțin cu timpul. Weininger subliniază că această observație constituie numai prima lege a valorii, fără să vrea să fie o teorie completă asupra valorii.

În afară de timp, de durată, valoarea este în funcție de formă, de individualizare. Apa și aerul n'au valoare pentru că n'au formă precisă. Dacă un vrăjitor ar putea să comprime atmosfera înconjurătoare a pământului, într'un spațiu precis, sau dacă i-ar reuși să concentreze masele de apă ale pământului într'un rezervor de unde să nu se mai producă evaporație, apa și aerul având formă, ar avea și valoare. Haosul, chiar etern, nu are decât valoare negativă. Forma și timpul, individualuația și durata sînt așa dar, cele două momente analitice ale timpului, care creiază și întemeiază valoarea (pag. 111).

Dorința depășirii timpului (Bedürfniss nach Zeitlosigkeit) e deci, echivalentă cu aspirația, cu voința valorii (Wille zum Wert). Necesitatea imortalității nu este deci decât un caz special al legii, cînd numai obiectele dincolo de timp (Zeitlos) sînt valorificate pozitiv. Și cum am văzut, numai valorile pozitive sînt reținute de memorie. În consecință valoarea creiază trecutul.

Memoria cea mai intensivă o are geniul — el este, așa dar omul cu cea mai mare voință de imortalitate și individul cu adevărat dincolo de timp.

Faptele geniului sînt într'adevăr, nemuritoare, timpul nu are nici o influență asupra lor. (Reamintim că pentru Weininger există genialitate exclusiv pe planul artei). Geniul se situează prin trei momente dincolo de timp:

1. Prin a percepția-i universală și valorificarea tuturor întîmplărilor, fără excepție, din viața sa, acestea sînt scutite, prin memorie de distrugere prin timp;

2. Geniul nu este un produs al timpului său (Carlyle a înșirat momentele critice din istorie, care, deși au simțit nevoie de un geniu, nu l'au avut);

3. Timpul, nici cel căruia el îi este contemporan, nici cel succesiv, nu are putere asupra creațiilor geniului.

Tot de memorie condiționează Weininger și exercitarea funcțiunilor logice. Într'adevăr, principiul identității $A = A$ nu poate fi gîndit decât în timp. Și cum timpul este o funcțiune a memoriei se înțelege că prin principiul identității depinde de memorie. La fel pentru principiul contradicției ($A \neq A$) Faptul memoriei continue este pentru Weininger

expresia psihologică a principiului logic al identității. Femeia absolută — sexualitatea pură — neavînd memoria continuă, e lipsită în gîndirea ei de axiomele fundamentale ale principiilor logice. Astfel nici principiul rațiunii suficiente e coloana vertebrală a silogismului și în acesta factorul timp joacă iarăși un rol însemnat, premisele trebuind să premergească în timp, psihologicește, concluzia. Femeia, prin urmare, nu e logică. Descartes a spus odată că orice eroare constituie un păcat. Aici e legătura logicei cu etica. Izvorul erorii este, arată Weininger, lipsa memoriei. Numai memoria prilejuiește remușcarea, în timp ce orice uitare e imorală (pag. 124). Minciuna de pildă, e o consecvență necesară a absenței principiilor logice. Cine nu-și dă seama de caracterul axiomatic al principiului $A = A$ și $A \neq \text{non } a$ va minți cu necesitate.

Absența memoriei face ca femeia să nu fie antilogică și antimorală, ci alogică și amorală.

Femeia absolută nu are eu (pag. 153). Or, eul este temelia logică și mai ales a moralei. Logica este, pentru Weininger, condiție a eticei. Dovada: orice eroare e resimțită ca un păcat și produce remușcări. Logica și etica nu sînt decît același lucru: datoria față de sine (pag. 132) etica e posibilă numai prin legile logicei și fiecare principiu logic e normă etică. Logica devine astfel conținut al eticei. Acestea le întrupează în ființa sa geniul. Eul geniului este, cum am văzut mai sus, apersepția universală. În consecință geniul închide în el lumea toată, el este microcosmul viu (pag. 141). Nemărginirea cosmosului e simțită prin corespondentul intern al nemărginirii personalității generale. Geniul este omul care se simte conștient unitar cu întreaga lume. Genialitatea este partea cu adevărat dumnezeiască în om. Legătura dintre cerul instelat și legea morală internă din imperativul kantian devine astfel evidentă. Omul ajuns la acest grad de conștiință și conștientă, simțindu-și adică eul ca o monadă nu va putea să transgreseze imperativul eticei kantiene de a nu întrebuița pe semenii său drept mijloc pentru un scop oarecare, ci va respecta în el monada, chiar dacă este de altă configurație și semnificație. Weininger are dreptate cînd zice că temelia oricărui altruism practic este individualismul teoretic (pag. 149).

Cine e conștient de propria-i personalitate acela o respectă și pe a altora. De aceea individualismul superior e și adevăratul universalism. În paranteză putem adăuga că speculativ lucrurile par juste. Viața însă, nu confirmă adevărul acestor aserțiuni. Napoleon — bunăoară, neîndoios conștient de propria-i personalitate, nu era deloc respectos față de personalitatea altora. Altminteri nici unul din regimurile de dictatură, în fruntea cărora istoria ne înfățișează întotdeauna

personalități foarte conștiente de sine, n'ar fi posibile. Logic, ele sînt, după Weininger, imposibile. În realitate ele însă există.

Dar să ne întoarcem la expunerea deocamdată obiectivă a lui Weininger, obiecțiunile critice urmînd a le face la urmă.

Geniul este moralitatea supremă, iar genialitatea o formă de existență superioară nu numai pe planul intelectual, ci și, sau mai ales, pe cel etic. Geniul revelează ideea platonice a omului și arată cciace acesta e în realitate: *subiectul*, al cărui *obiect* este universul tot. Revelația aceasta se face pe calea gîndirii și deaceia conștientul (*das Bewusstsein*) este în sine moral, precum inconștientul e imoral, iar imoralul inconștient (pag. 151).

Femeia nu poate fi geniu. Un geniu feminin ar fi o contradicție în adjecto. Femeia absolută nu are suflet. Ei îi lipsește conștientul gnozeologic (*erkenntnistheoretisches Bewusstsein*) ea n'are eu continuu. În consecință nu poate fi considerată ca subiect transcendent — sinonimul sufletului (pag. 155). În timp ce gîndirea henidică a bărbatului tinde spre precipitare în noțiuni, femeia nu ajunge niciodată la formarea de concepte, necum la gîndire conceptuală. Constituirea conceptului se face prin ajutorul principiului identității și al contradicției, pe care femeia nu le cunoaște, precum judecata se întemeiază pe principiul rațiunii suficiente. Mecanismul gîndirii feminine funcționează cu ajutorul unor asociații vagi, nesupuse nici unei legi. Necunoscînd conceptul, femeia nu judecă, nu cunoaște. Actul cunoașterii se face pe calea raționamentului — afirmă Weininger. Și cum obiectul judecării e conceptul, e evident că femeia din lipsă de obiect, nu raționează. Dovada psihologică în masculinitatea gîndirii, Weininger crede s'o poată vedea în faptul că femeia reacționează la raționament ca față de un caracter sexual.

Alogicitatea femeii atrage după sine amoralitatea ei. Aici, însă, Weininger se apropie de un nou abis: acela al paradoxului mai periculos decît cel dintii, al contradicției. Mila nu este pentru el, ca după Kant, un semn de moralitate, ci respectul semenului. De aceea milostivenia reputată a femeii nu-i îmbogățește activul etic. Dar Weininger se îndoește chiar de această însușire a femeii, care dacă ar fi cu adevărat miloasă n'ar putea fi soră de caritate, profesie, oarecum, monopol feminin. Căci faptul că e rezistentă la suferințele bolnavilor, dovedește tocmai că e lipsită de milă — teză pe care cu greu o vom putea înțelege vreodată.

Și abia enunțat acest paradox, Weininger se și imbarcă pentru o nouă contradicție. Am văzut că pentru el una dintre caracteristicile geniului este universalitatea, depășirea eului și a individualismului. Femeia, spune el, nu se simte singură niciodată, ci ea trăește totdeauna într'o stare de contopire cu

loată lumea. Un admirator al eternului feminin s'ar înșela dacă recunoscînd aici unul din caracterele geniului, s'ar pregăti bucuros să-i confere femeii o virtute. Weininger reușește să transforme și această virtute în păcat. Faptul contopirii, spune el, dovedește că ea n'are graniță, că ea nu e monadă, pentru că monadele n'au ferestre, după definiția lui Leibnitz. Și totuși mai departe tot Weininger arată că geniul are granițele sale suprapuse cu ale lumii. Cu toate acestea, nehotărnicirea femeii rămîne un defect și nu o caracteristică a geniului ca la bărbat.

Femeia nefiind decît sexualitate, noțiunea *eu* n'are pentru ea o semnificație dincolo de corporalitatea ei concretă (pag. 165). Femeia se simte primind valoare abia prin căsătorie. Ii lipsește adică, valoarea proprie a personalității omenestii. Familia este nesocială, pentru că izolează o căsnicie într'un cerc de egoism de restul familiei. Femeia este deaceia nesocială. Și iarăși Weininger nu este consecvent. Bărbatului îi socotea drept o virtute supremă însușirea nesociabilității, iar pentru elica socială nu are decît cuvinte de reprobare (pag. 146). Cînd e vorba de femeie, însă, nesociabilitatea devine un defect.

Femeia neavînd nici eu, nici individualitate, fiind lipsită de personalitate, de voință și caracter, rezultă drept consecință pentru psihologie că numai ei i se poate aplica metoda empirică de studiu, care ajunge, după cuvîntul lui Fr. Alb. Lange — la o psihologie fără suflet. Cînd psihologia studiază, însă, sufletul masculin, avînd de cercetat eul, caracterul, voința, metoda ei nu mai poate fi empirică, ci ea trebuie să fie o psihologie filosofică, plecînd, adică, dela ideia transcendentă a sufletului, așa cum vrea Kant. După Weininger în acest caz *psihologia* va înceta să devie o știință a generalului și va deveni o *biografie teoretică*. Pentru femeie sufletul întreg, dar voința mai ales, ca și judecata — toate entități prin excelență masculine — joacă rol de caractere sexuale terțiare. Femeia este sexualitate pură, în opoziție cu bărbatul, la care aceasta se manifestă prin erotism, prin dragoste. Instinctul sexual și erotismul sînt antitetice. Erotismul în stare complet pură nu există decît foarte rar și exclude ideia posesiunii corporale. Cu cît crește erotismul cu atît sexualitatea scade. Dovada: atracția sexuală crește cu apropierea corporală, pe cînd erotismul e cu atît mai mare cu cît persoana iubită e mai departe. Weininger cere ca acest erotism pur să fie trecut în tabela unde Kant enumără ideile transcendente.

Dar mai interesant în teoria lui Weininger este că *acest erotism are legături directe cu estetica*, după cum sexualitatea avea raporturi — negative e drept — cu logica și etica. Cum se face că erotismul pur de orice sexualitate — se în-

treabă Weininger — își alege drept obiect femeia — sexualitate pură? Obiectul erotismului nu e însă *această* femeie, ci femeia frumusețe și curățenie supremă. Acest ideal de teminitate în artă e creat de erotism. Frumusețea e deci o proiectare, o emanație a erotismului (pag. 205). Sexualitatea nu are înțelegere pentru frumusețea femeii. Bărbații stăpiniți de instinctul sexual doresc orice femeie, fără nici un fel de criteriu estetic. Cu totul altfel se petrec lucrurile în cazul erotismului. Aici bărbatul proiectează asupra unei alte ființe omenești idealul său al unei existențe cu valoarea absolută, pe care n'o poate izola înlăuntrul său. Aici se face legătura esteticeii cu morala. Frumusețea femeii este, așa dar, etica devenită vizibilă, însă etica bărbatului proiectată asupra femeii (pag. 268). Frumosul este, prin urmare, simbolul exterior al desăvârșirii (*Schönheit ist das Symbol des Vollkommenen in der Erscheinung*). Frumosul în general, frumosul matericii și al naturii are aceiași origine. Estetica este, în consecință, o creație a eticeii și a erotismului. Frumosul este o declarație de dragoste făcută naturii (pag. 216). Însă încercările de proiectare a frumosului asupra unei ființe individuale și limitată în timp sunt iluzorii, pentru că desăvârșirea căutată nu poate fi găsită. De aceea dragostea este o iluzie. Mai mult chiar: ea este un păcat, o îndepărtare de *idee*. Orice înlocuire în erotism a ideii cu o ființă individuală este o slăbiciune etică (pag. 210). Aceasta e explicația — după Weininger — că simțămîntul iubirii e întotdeauna însoțit de sentimentul rușinii. Totdeodată eroticul închide conștiința păcatului (*Schuld-bewusstsein*). Imoralitatea iubirii rezultă, pentru Weininger, din sentimentul însoțitor al geloziei, care însemnează o intervenție în libera desfășurare a voinței altcuiva, adică o transgresare a eticeii autonome kantiene.

Precum sexualitatea este încercarea ființelor organice de a-și perpetua forma proprie, erotismul nu e decît tendința de realizare a formei sufletești, a individualității. Ceiace constituite deci, numitorul comun al instinctului sexual și al erotismului este voința de eternizare a ființei omenești; a celei materiale în primul caz, a celei spirituale în al doilea. Sexualitatea și erotismul sînt ambele încercări de auto-realizare (am putea adăuga: prin permanentizare) sexualitatea prin perpetuarea individului prin copil (copia individului) și erotismul individualitatea în ființă asupra căreia se proiectează aceasta. Numai Geniul, însă, adaugă Weininger, cunoaște erotismul cu totul emancipat de sensorial, care procrează copii spirituali, opera de artă în care își exprimă întreaga personalitate. Sexualitatea, însă, deși generată de partea materială a ființei omenești, este totuși negare a matericii. Reproducerea și nașterea stau în strînsă legătură cu moartea.

Instinctul reproducerii izvorăște din dorința de a depăși moartea și de aceea nașterea, în mod fatal, trebuie să fie înrudită cu moartea, pe care n'o poate depăși. Bărbatul și femeia își pierd conștiința în clipa procreației. Ei sînt,—vrea desigur să spună Weininger — morți spiritualicește în această clipă, inexistenți pentru idealism, așa că fructul acestei clipe de uitare în mod firesc trebuie să fie sortit peirii. Iată la ce concluzii poate duce un raționalism a cărui consecvență neîndoios impresionantă, se învecinează de-adreptul cu absurdul.

Erotismul e imoral, pentru că în această stare de suflet bărbatul n'are față de femeie raporturi de înțelegere, singura relațiune etică, după raționalistul Weininger. Femeia devine în chipul erotismului instrument al voinței masculine, trebuind să rămîie impasibilă la adorație și nevoia de desăvîrșire a bărbatului; iar în cazul sexualității femeia e prețuită sau ca procreatoare sau ca simplu obiect de plăcere. Ambele atitudini sînt, deci, la fel de imorale.

Femeia absolută deși e atît de puțin prețuită de Weininger, pare totuși să aibă o valoare. Într'adevăr autorul lui „Geschlecht und Charakter” arată că relația eului cu lumea, raportul subiectului cu obiectul, nu este decît o repetare a raportului dintre bărbat și femeie pe un plan superior și mai larg. Aserțiunea aceasta nu pare să se poată menține, dacă se privește psihologia din punct de vedere genetic. Raportul bărbat-femeie succedează și nu precedează în evoluția sufletească a omului raportul eu-obiect, existent puțin timp după naștere, în timp ce primul ia ființă abia în clipa de criză a pubertății. Chiar Freud, care a descoperit sexualitatea infantilă, arată că aceasta e încă fără obiect și e, cum am arătat elevii săi, mai mult o *pregătire* pentru viața sexuală.

Femeia acceptă acest rol, căci rolul pasiv pe care-l are în actul sexual, se repercutează asupra întregii ei ființe. Valoarea masculină e și ea acceptată cu pasivitate. De aceea femeia nu e liberă, ea este numai subiect empiric, condiționat, în timp ce bărbatul fiind liber, participă la lumea inteligibilă, în accepțiunea kantiană.

Weininger constituie o tabelă în care trece deoparte însușirile pe care omul le are comun cu animalele și în alta cele care-i sînt proprii și aparțin numai sexului masculin:

<i>Insușiri animalice și organice</i>		<i>Insușiri umane exclusiv masculine</i>
Individuație	—	Individualitate
Recunoaștere	—	Memorie
Plăcere	—	Valoare
Instinct sexual	—	Erotism
Conștiința îngrădit	—	Atenție
Instinct	—	Voință

Se vede cum fiecare însușire primară are pe un plan superior un corespondent spiritualizat.

Unitățile de viață ale planului inferior sînt indivizi, organisme; cele ale planului superior *individualități*, suflete-moade, meta-organisme cum le denumește *Hellenbach*.

Confuzia celor două planuri alternînd cu încercarea de a le separa constituie tema față de care istoria universală n'ar fi decît simplă variație.

Unde se situează femeia în tabela lui Weininger? Autorul lui „Geschlecht und Charakter” recunoaște singur că psihologia feminină nu poate fi asimilată cu a animalelor. Femeia e om, deși n'are cu inteligibil și faptul că ea reprezintă complementul sexual și erotic al bărbatului, o ridică deasupra animalității exclusive. Animalul e numai individ, femia e *persoană*, deși nu ajunge să devie *personalitate* ca bărbatul. Prin contactul cu psihologia masculină ea ajunge să imite prin surogate ingredientele acesteia (pag. 252).

Femeia absolută e lipsită de individualitate și voință, care nu participă la valoare și erotism, exclusă de la existența superioară, transcendentă, metafizică. Existența inteligibilă, hiperempirică a bărbatului e deasupra spațiului, materiei și a timpului (pag. 246). Și dacă n'ar fi ingredientele de feminitate — corporalitate materială — bărbatul ar fi nemuritor — s'ar putea deduce în bună logică. Și pentru că orice bărbat simte că individul său hotărnicit face imposibil ca el să fie numai individualitate nemărginită, orice bărbat e nefericit. Femeia n'are nici existență nici esență — de aceea ea *nu este*. Femeia nu participă la realitatea ontologică, n'are relațiuni cu lucrul în sine, cu absolutul, cu Dumnezeu.

Care e, însă, esența ultimă a deosebirii sexuale — se întreabă Weininger? Mai întîi, arată el — principiul masculin și feminin nu trebuie privite ca idee metafizică — ci ca simple noțiuni teoretice. Diferența între cele două sexe nu este, însă, exclusiv fiziologică — după părerea zoologului Milne Edwards, popularizată de darwinism, că dualismul acesta n'ar fi altceva decît o diviziune a muncii pe planul fiziologic, rezultînd din organismele primare nediferențiate sexual, asupra cărora a raportat victorie forma superioară diferențiată. Împotriva acestei opinii s'a pronunțat încă G. Th. Fechner (Einige Ideen zur Schöpfungs u. Entwicklungsgeschichte der Menschheit. Leipzig 1873).

Esența celor două sexe nu poate fi cercetată izolat pentru fiecare parte, ci ele pot fi înțelese numai în raporturile lor. Raportul bărbatului cu femeia nu este altul decît acela al subiectului cu obiectul, după cum am văzut. Femeia este obiect, atît pentru bărbat, cît și pentru copil. Ca obiect ea își

caută completarea și abia bărbatul sau copilul îi conferă existență.

Ceeace pe planul gnozeologic e deosebirea dintre formă și materie, pe planul ontologic e deosebirea între subiect și obiect, adică traducerea din transcendental în transcendent, transpunerea din teoria cunoașterii în metafizică. Deosebirea dintre subiect și obiect e una de existență, în timp, de vreme ce aceia a formei și materiei e diferență de esență. Încă Aristotel arăta că în procesul procreației principiul feminin are rolul material, iar cel masculin este dătător de formă. Femeia este pentru bărbat, afirmă și Weininger, reprezentantul materiei, iar bărbatul e compus atât din viață interioară cât și din cea superioară. Deaceia femeia are mai dezvoltat simțul pipăitului, care se referă la contact corporal imediat, în timp ce bărbatul are în schimb dezvoltat auzul și văzul, care conduc spre neșărmurit, bănuind oarecum infinitul. Dovada cea mai bună că bărbatul absolut nu există, o face faptul că pentru el materia nu pierde niciodată complect caracterul realității.

Femeia este materia care poate lua orice formă, în timp ce bărbatul este formă, nu poate deveni decît ceiace îi prescrie oarecum conturul acesteia. Deaceia, conchide Weininger, — *n'are nici un rost să facem educația femeilor*. Fără fobia lui Weininger, în bună logică s'ar putea trage din constatările acestea numai concluzia că femeia este mai ușor educabilă decît bărbatul. Dacă ne-am conduce după logica lui Weininger, greu educabilii, subnormalii și subdotații, ar fi elementele cele mai de preț.

Voința bărbatului creiază abia femeia și-i conferă existența. Femeia așteaptă și dorește această plămădire a ei și deaceia ea n'are înțelegere pentru mascul, ci exclusiv pentru masculinitate. Sexualitatea ei este supraindividuală, deoarece nu reprezintă esența hotărnicită, formată, individualizată. (pag. 257).

Dualitatea bărbat femeie a evoluat lărgindu-și cuprinsul și devenind dualismul vieții inferioare și superioare, a subiectului și obiectului. Femeia și bărbatul, cei doi poli ai sexualității se completează și se condiționează. Abia femeia și bărbatul împreună dau omul.

Femeia reprezintă antipodul Dumnezeirii, cealaltă posibilitate în om. Dar femeia primește însemnătate deabia prin sexualizarea bărbatului, echivalentă pentru Weininger cu căderea în păcat. În clipa în care bărbatul a devenit sexual, el a creat femeia. Existența (e vorba de existența în înțeles metafizic) femeii dovedește că bărbatul a acceptat sexualitatea. Atîta realitate are femeia cîtă sexualitate a pus stăpînire pe bărbat (pag. 259). Deaceia femeia este sexualitatea obiectiva-

tă — păcatul devenit carne al bărbatului. Erotismul, iubirea, este încercarea de răscumpărare a păcatului. Erotismul caută să acopere păcatul și să înalțe femeia. Nici erotismul nu corespunde, însă, exigențelor excesiv etice ale lui Weininger. Ceiace trebuia—după părerea lui Weininger—era depășirea păcatului sexualității și desființarea femeii. (Die liebe soll die Schuld überdecken, statt zu überwinden, sie erhebt das Weib, statt es aufzuheben — pag. 260). Iubirea este încercarea cea mai temerară a bărbatului de a-și salva femeia ca femeie, în loc de a o nega.

Femeia, ca și materia, are numai atita existență cît face suma păcatelor omenirii. Ea va exista pînă cînd bărbatul își va fi depășit păcatul, adică sexualitatea (pag. 298). Negarea sexualității, abținerea pentru ambele sexe — iată concluzia supremă la care ajunge Weininger.

Dar autorul lui „Geschlecht u. Charakter” își dă sama că aceasta echivalează cu omorîrea insului corporal. Nu face nimic — răspunde el — pentru că abia atunci existența spirituală va fi cu adevărat întemeiată. Perpetuarea speței omenești, spune Weininger — nu poate constitui un imperativ etic. Făcînd din copil cauza unui efect al procreației, adică, progenitura noastră se naște condiționată, prin urmare nu e liberă ci determinată, deci afectată dela naștere cu păcatul imoralității. Existența eternă a omenirii nu are nici un interes pentru rațiune. Ținta este Dumnezeu și sfîrșitul disolvarea omenirii în Dumnezeu. Socotim că am înțeles gîndul lui Weininger cînd conchidem că mijlocul este spiritualitatea pură prin depășirea și învingerea sexualității.

Pe cît a fost posibil am urmărit obiectiv desfășurarea gîndirii din „Geschlecht und Charakter”, rezervînd pentru la urmă considerațiunile critice. E neîndoios că unele caracterizări sînt unilaterale și exagerate, că mai ales unele concluzii, cea din urmă bunăoară recomandînd abținerea universală, sînt de un rigorism — care oricît s’ar referi la Kant, sînt cu totul străine criticismului gînditorului de la Königsberg. N’ar fi lipsită de interes o psihoanaliză a lui Weininger și fără îndoială în biografia lui s’ar descoperi multe elemente pentru explicarea unor idei, care au mai mult aspect de adevărate fobii. Nu mai puțin, însă, o serie de constatări din „Geschlecht und Charakter” sînt adînc sugestive. Apelațiunea bărbat și femeie ni se pare oarecum ciudată și simplistă, chiar din punctul de vedere al lui Weininger, pentru care acești doi poli psihologici nu există decît pe planul abstracțiunii. Dar dacă ne dăm seama că Weininger nu face decît să întrebuițeze metoda mistică a lui Nietzsche, la care se referă de altfel de nenumărate ori, putem pune în locul termenului femeie acela de sexualitate pură. Atunci intențiunea lui Weininger de devalorizare,

de denigrare a sexualității nude, cinice, care spre sfârșitul secolului trecut începuse sub influența materialismului și a unui scientism rău înțeles, să urce treptele considerației sociale, pentru a face din zilele noastre o adevărată epocă a exhibiționismului, atunci intențiunea lui Weininger apare eroică și binevenită. Civilizația noastră nu e departe de un adevărat cult al sexualității, generat de o răstălmăcire a unei teorii științifice devenită modă. Și împotriva acestui exces, extremismul lui Weininger, dacă nu e acceptabil, e în orice caz de înțeles.

Th. Löwenstein

Cronica Economică

Muzeul inflațiunii

Intr'un muzeu din Berlin s'a inaugurat deunăzi o expoziție... a inflațiunii. Au fost expuse bancnotele germane din timpul războiului și din epoca cutremurului financiar.

Amatorul de aberații colecționiste și de altă natură poate să-și sature curiozitatea și să-și obosească ochii, privind 10.000 de bancnote diverse. E numai o parte, o culegere, din cele 35.000 de piese pe care le-au scuipat rotativele statului german. Pentru instalarea întregii colecții, ar fi fost nevoie — după socoteala organizatorilor expoziției — de cel puțin 60 de săli spațioase.

Cifrele de pe aceste cirpe nu pot interesa decît pe astronomii deprinși cu aritmetica nebuloasă din Calea laptelui. Nu trebuie să uităm că pe vremea cascadei monetare un kilogram de pîne s'a plătit cu — 300 miliarde. Și, în treacăt, naționaliștilor germani li-e iarăși dor de aceste... zile fericite.

De admirat e efortul tipografic. Totuși, calitatea hîrtiei și a cernelii scade în raport cu duzinele de covrigi iluzorii care se adaugă unității.

Pînă la războiu, un zero n'a avut decît o valoare aritmetică. După războiu, magia neagră a finanței germane a reușit să transforme un zero într'o valoare politică și socială. Însălarea de nule a devenit o acțiune de stat, iar nulitatea — un factor important în viața popoarelor.

Pe un mic patrat de hîrtie, un elev silitor și cu aplicațiuni matematice poate descifra valoarea: 10 bilioane de mărci. După inflație s'a oferit pentru această comoară numai zece mărci. Au căzut mărgелеle și s'au risipit, parcă s'ar fi rupt deodată ața putredă pe care le însăilase o mină iscusită. Această bancnotă, menită să sugereze iluzii și ademeniri de bogăție, a ajuns piesă de muzeu. Deocamdată, n'are nici un preț. Snobii și-au tapisat păreții cu ea. Poate, peste un veac, colecționarii de fleacuri îi vor fixa un curs mai avantajos.

Ar fi fost, firește, mai instructiv, dacă organizatorii expoziției n'ar fi rupt veriga monetară din lanțul inflațiunii sistemelor de economie politică, în genere. Pentru a obține o impresie de ansamblu — căci acesta e rostul expozițiilor — trebuie organizată o expoziție universală a aiurelii de după războiu. Dar pentru așa ceva n'a sunat ceasul: procesul e în curs de desfășurare; cercul inflațiunii cerebrale încă nu s'a închis...

Punctul ă-lui von Papen

Germania învinsă, sărăcită și flămîndă nu vrea să mănînce decît prăjituri cu frișcă...

La Lausanne, delegații ei, dolofani și unsuroși ca o plăcintă, s'au văitat și s'au milogit ca să li se erte datoriile de războiu.

Franțuzul hapsîn, Englezul pirat și bootlegerul american s'au înduioșat:

— Haide, să-i scoatem din criză, poate s'or liniști!...

Ași! Cum s'au scuturat de datoriile de război, s'au gîndit că n'ar fi rău să tragă cu buretele și peste datoriile particulare. De ce nu? Și-au refăcut, modernizat și raționalizat industria cu banii Englezilor și Americanilor. Tot cu bani de împrumut și-au organizat o armată puternică de mercenari și streickbrecheri, ca să-și apere interesele politice și economice.

Pe socialiști i-au scos din șea, comuniștilor le-au astupat gura cu pumnul, iar sindicatele muncitorești au fost legate de gardul uzinelor. Mașini — în loc de brațe; lockaut — pentru reducerea salariilor; șomaj — pentru împiedicarea grevelor; șomeuri militarizați pentru paza sistemului și șantajarea „experților” dela Geneva...

— Nu plătim, căci Germania moare de foamel!...

Cu toate aceste, balanța economică a Germaniei e activă. Concurența germană învingătoare pe toată linia. Societățile anonime dispun de atîta bănet că rescumpără acțiunile. Au știut să tragă profit pînă și din criza mondială...

O burghezie care se scaldă în aur și un popor redus, lihnit de foame. Conducători aiuriți de bogăție și milioane de supuși aiuriți de sărăcie. O națiune de ofițeri și de vistavoi...

Germania istovită cere imperios dreptul de a se înarma, deși mistuie — în lipsa unei armate — un buget militar superior bugetelor din epoca wilhelmiană.

Germania rebegită purcede la organizarea unui „Oficiu de stat pentru educarea tineretului”, deși n'a reușit încă să distrame partea 5-a din tratatul dela Versailles.

Germania învinsă, sărăcită și flămîndă construiește al treilea crucisător.

Sărmana Germanie dezarmată amenință iarăși Europa cu război, dacă nu i se recunoaște dreptul *sfînt* de a se înarma.

Atitudinea husarilor prusieni — întruniți în „Clubul stăpînilor” dela Berlin, care conduce din nou destinele Reichului, — a alarmat pînă și pe Mussolini. Eri a scris că Germania trebuie să se înarmeze, azi declară că aprobă nota engleză.

Nota engleză! Rusticitatea pintenată din Prusia orientală și-a închipuit că își poate cloci granatele la temperatura rivalității franco-engleze.

Iar au dat greș.

Nota engleză dela 18 Septembrie declară răspicat:

„Nu admitem disprețuirea obligațiilor ce decurg din tratate. Din cauza dificultăților economice, introducerea unei controverse politice acute apare inoportună, mai cu seamă în lumina concesiunilor recent acordate Germaniei de creditorii săi”.

Cu alte cuvinte: — Fritz bagă sabia în teacă! Nu ți-am sters datoriile ca să-ți faci tunuri cu banii mei...

Și ce răspunde d. von Papen?

D. von Papen răspunde: „Conținutul notei engleze este în contradicție manifestă cu opinia publică engleză, așa cum s'a vădit în mai multe rînduri în presa britanică”.

Ați înțeles?

Rittmeister von Papen, care a dat dovadă strălucită că ține seamă de opinia publică germană, protestează că MacDonald nu ține seamă de opinia publică engleză. Presa engleză i-a promis „în mai multe rînduri” că va sprijini înarmarea Reichului, iar guvernul englez se face că nu știe...

— Dar, fiți pe pace! — răcnește haut-parleurul lui Wolff-bureau: — „este sigur că nota britanică nu va schimba întru nimic punctul de vedere al guvernului Reichului!”

Evident: cum să schimbe MacDonald punctul de vedere al d-lui von Papen.

Un punct, rămîne un punct: nu se schimbă, se poate cel mult suprima. Lucrul acesta s'a mai întîmplat și chiar cu călăreți mai iscusiți decît cei dela „Herrenklub”...

F. Dima

Cronica externă

Staticism și dinamism în relațiile internaționale

E un fenomen constatat, care apare cu regularitate după orice conflict armat și anume acel al reacțiunii opiniei mondiale în contra războiului și încercările maselor de a organiza pacea fie în mod platonice sau chiar real.

În epocile postbelice sînt curențe opinii care merg pînă acolo încît să afirme chiar că noua ordine obținută este cea definitivă și perpetuă și că datoria morală a lumii întregi ar fi „să stea pe loc”. Că lumea va sta pe loc, știm cu toții că nu e posibil și încercări de a o încremeni într'o astfel de poziție statică ar trebui privite cel puțin cu scepticism.

Sînt două prisme prin care se pot judeca lucrurile, sau mai bine zis, se poate analiza situația mondială. Prima, este cea juridică, aceea care-l privește pe stat numai ca o entitate juridică și lumea înreagă ca un complex juridic, și a doua, în cece privește mai ales relațiile internaționale, e aceea care ține cont de totalitatea forțelor și elementelor de orice natură din care se compune un stat ca sinteză, și viața internațională ca un mecanism combinat al acelor state.

Ținînd cont de aspectul real al vieții internaționale, primul lucru pe care ar fi să-l observăm, este că statele și relațiile dintre ele nu pot fi privite ca un mozaic mort și izolat, ci mai degrabă, conform principiului general de viață, ca un permanent și continuu flux și reflux de acțiuni.

O hartă, poate că ne va da impresia că pe glob viețuiesc idilic un întreg șirag de state mari și mici, cu granițe bine și amuzant trasate și tratate pompos sigilate și că nimic alta nu mai e necesar pentru progresul omenirii decît pacinica conduită a acestor state; realitatea desigur e însă alta.

Chiar în cele mai pacinice epoci, chiar atunci cînd poeți sau vizionari își imaginează statele și conferințele internaționale drept creațiuni și manifestări angelice, pulsul aspru al vieții continuă să bată. Tendințe și necesități economice de importanță vitală, probleme și mișcări sociale, năzuinți

culturale și veleități politice continuă să roadă, să sape, să forțeze sau să dirijeze statele și din complexul acesta de forțe opuse sau congruente, centrifuge sau centripetale, ca o rezultantă generală a unui paralelogram de forțe, ia naștere, poate că abia discernibilă, direcția către care pornește acel stat.

În ce situație se poate găsi un stat?

Supau deosebește state „pasive” și state „active”; alți autori clasifică mai nimerit statele în state statice și state dinamice.

E static un stat, atunci când acțiunile sale se limitează în întregime în intern, iar politica sa în extern e redusă nu numai la acea de „status quo” ci și la una de rezistență pasivă; în intern forțele i se vor desvolta într'un mod lent și disrupt, iar în extern el va fi mai degrabă „obiect” decât „subiect”.

Ce este dinamismul?

Dacă oficial statele ar fi întrebate de sînt dinamice sau statice, putem conta aproape cu siguranță că toate ne vor răspunde că sînt statice. Acest gest oficial pacific desigur că e provocat mai ales de confuzia ce se face între dinamism și imperialism.

Deși dinamismul unui stat și tendințele sale imperialiste se acoperă în multe cazuri și o precisă deosebire ar fi greu de trasat între aceste două „tendințe” sau funcțiuni, eu sînt înclinat să cred că dinamismul unui stat e mai degrabă nu altceva decât pulsul său normal de vitalitate în intern și extern, exercitat într'o măsură temperată pe terenul economic, politic, social și cultural.

Un stat dinamic va păși progresiv și creativ în viața internațională așa după cum și în măsura în care energia sa pozitivă îl va împinge; pe cînd un stat imperialist va forța într'un mod artificial și exagerat acțiunile sale, prin cointeresarea numai a unui restrîns cerc de politicieni sau mari financieri.

Intr'un mod obiectiv, vom afla desigur că e foarte greu de a constata precis caracterul sau „direcția” unui stat. Trebuie să se țină cont de atîtea considerente, unele clare, dar altele obscure și complexe, trebuie fixată atenția asupra atîtor elemente intime etnice, sociale și cazuale nu numai cauzale, încît numai cu multă prudență și după o amplă analizare și fără a ne fi lăsat influențați de speculațiuni politice, vom putea trage concluzii finale și declara un stat dinamic sau static, locînd poate și direcția externă a dinamismului său.

Ar mai fi să ne întrebăm, de ce natură poate fi un astfel de dinamism și este dinamismul o manifestare pacifică sau războinică?

În studiul relațiilor internaționale se ține cont de toate manifestările și funcțiunile unui stat. Prin urmare, conform

cu realitățile, vom putea constata că dinamismul unui stat poate fi de natură economică, pur politică, etnică, social-politică, culturală și chiar religioasă. De obicei, aceste „ramuri” dinamice apar concentrice și se complectează una pe alta.

Poate că ar fi de ajutor la constatarea naturii unui dinamism dacă analiza statelor se va face descompusă după elementele lor geopolitice, ecopolitice, demopolitice, cratopolitice și sociopolitice, așa după cum recomandă Kjellen.

Mai interesantă este problema dacă dinamismul este a se privi ca o manifestare pacifică sau „belicoasă”?

Dorința de a îndruma omenirea pe calea către pace și progres i-a determinat pe mulți gânditori, oameni de știință și vizionari, să vină cu o sumedenie de planuri și „idealuri” de pacificare. Iată și aceste „pacifisme” cum sînt clasificate de Scheler: 1) Pacifismul Eroic (Buddha, Gandhi, Tolstoi, Menoiții, Quackerii ș. a.) 2) Pacifismul Creștinesc, 3) Pacifismul Economiei Liberale (comerțul liber universal, Herbert Spencer, și a.), 4) Pacifismul Juridic (Grotius, Pufendorf, Abbé St. Pierre, Liga Națiunilor), 5) Pacifismul Marxist, 6) Pacifismul Imperialist (Pax Romana, Pax Napoleonica, Pax Britannica), 7) Pacifismul burgheziei mari capitaliste (Trusturile, Locarno, etc.) și 8) Pacifismul cultural (ideia cosmopolitană printr’o „elită” spirituală).

O idee sau un sistem, cu tendințe de universalitate, fi-rește că este a se privi ca eminentă dinamică. Nici nu putem ascunde faptul că aproape toate „Pacifismele” sus citate au provocat adeseori vărsări de sînge și au tirat omenirea în conflagrații dezastruoase.

Intre cele opt *pacifisme*, avem prin urmare *dinamisme* economice, religioase, politice, sociale și culturale. Care din ele e pacific și care războinic? „Pax Britannica” e agresivă sau defensivă? Liga Națiunilor e „eliberatoare” sau „tirană”? Este comunismul o cale către progres sau ruină?

Vom avea deci să constatăm că Anglia pe lângă alte „dinamisme” exercită și pe cel al lui Pax Britannica; că America și alte puteri mari industriale și capitaliste desfășoară un dinamism de „Trusturi” (vezi No. 7) și că singura patrie a comunismului dispune și de un dinamism social, cel marxist, și așa mai departe.

În multe cazuri vom fi în stare să declarăm fără multă greutate și aproape cu certitudine care state sînt statice (d. ex. Portugalia, China, Siam, Danemarca, Norvegia, ș. a.) și care sînt dinamice (d. ex. Italia, Germania, Japonia ș. a.) și chiar în care direcție e desfășurată forța lor dinamică.

Vom mai putea vedea astfel în mod plastic și precis că acolo unde „liniile” dinamice ale mai multor state se întretaie și opun, sînt și zonele mari de fricțiune și tensiune internațională.

Nu insist asupra utilității acestui fel de analiză a afacerilor sau stărilor internaționale. Vreau să mă refer numai la faptul că studiul „Relațiilor Internaționale”, spre creditul său și-a luat una din însărcinările cele mai grele și anume aceea de a arunca o lumină vie în labirintul stărilor de drept și de fapt împletite de-avalma în viața internațională a popoarelor lumii. Nu fără de drept leaderi ai acestui nou ram de știință vor să considere „Relațiile Internaționale” ca făcînd parte din sociologia mondială (World Sociology — Prof. Zimmern, Manning, ș. a.).

De ce cooperează statele, de ce se dușmănesc, cum ar trebui și în ce mod ar putea să coopereze familia internațională de state, ce trebuie înlăturat, ce trebuie cîcat și ce tre-

buie ajustat, care dinamisme trebuie dirijate într'un sistem și care moderate și care state ajutate din starea lor apatică către viața progresivă și activă, și cum toate acestea implică nenumărate analize economice, psihologice, etnice, antropologice, politice, sociale, culturale, etc.: un întreg abecedar sau lexicon enciclopedic al concertului internațional de state și popoare (a Who's who of the International family — Prof. C. W. Manning).

Pe viitor, tot în astfel de succinte studii vom analiza și aspectul cauzal al relațiilor internaționale.

T. Cristureanu

Bibliografie :

- Bowman, I.: *The new world*, London 1928.
Buell, R. L.: *International Relations*, London 1926.
Horrabin, T. F.: *An outline of Economic Geography*, London 1923.
Keller, A. G.: *Societal Evolution*, Yale University Press, 1929.
Maul, O.: *Politische Geographie*, Berlin 1925.
Scheler, U. F.: *Die Idee des Friedens und der Pazifismus*, Berlin 1931.
Zimmern, A. E.: *Nationality and Government*, London 1918.

Cronica medicală

Avortul în Rusia sovietică

(Legalizarea și rezultatele ei)

În momentul de față Rusia prezintă un cimp de experiențe de o grandoare încă necunoscută în istorie. Toate națiile lumii vor fi chemate să profite într'o anumită măsură de rezultatele obținute, fie pentru a evita unele greșeli, fie pentru a aplica inovații fericite.

E. Schreiber. „Comment on vit en U. R. S. S.”

Liber la popoarele primitive, aspru pedepsit în Italia, urmărit, fără cruțare în Germania, legalizat și ocrotit de stat în Rusia, considerat drept crimă însă tolerat în celelalte țări, avortul apare ca o bombă socială grea, care ese din cadrul medicinei și interesează deopotrivă sociologia, biologia și etica.

În toate țările, chiar și în Rusia, avortul este una din chestiunile la ordinea zilei, în jurul căreia se încing discuții aprinse și se fac propuneri îndrăznețe, menite să stăvilească sau să îndrepte răul.

Deși oprit de lege avortul se practică pe o scară, care a mers crescând, mai ales în anii din urmă, atingând cifre, care se ridică la sute de mii pentru țările mai mici și orașele mari și trec de câteva milioane în țările mai întinse.

Ceiace merită atenție deosebită nu este nici discuția dacă e uman să distrugi o viață omenească problematică, nici dacă avortul amenință să despopuleze pământul, ci urmările avortului provocat. Chiar și publicul cult știe prea puține despre avort — ca să nu spunem nimic — și-l consideră ca o bagatelă, care nu lasă urme. Din nenorocire pentru viața, fericirea și sănătatea femeilor lucrurile stau cu totul altfel. Iată ce spun statisticile și medicii care se ocupă de urmările avortului provocat : la un caz mortal din cauza nașterii revin 5-7 cazuri mortale din cauza avortului; la un mi-

lion de avorturi cît se fac anual în Germania mor 25.000 femei (de tuberculoză 31.000 suflete), iar alt număr de 250.000 femei rămîn suferinde luni și ani de zile; numărul avorturilor în Franța se cifrează la jumătate milion, însă proporția morților și urmărilor rămîne aceeași. Cît privește țara noastră nu avem cifre oricît de aproximative, însă prin comparație se poate bănui că pierdem în fiecare an cel puțin 5000 femei și alt număr de zece ori mai mare suferă din cauza diferitelor infecții de pe urma avorturilor.

Să nu uităm că este vorba de femei tinere, mame de copii, în plină perioadă activă a vieții.

Cum aceste urmări se crede că se datoresc numai faptului că avortul se face pe ascuns, de oameni nepricepuți, legalizarea avortului în Rusia, unde se face „la lumina zilei” și de oameni pregătiți, capătă o importanță deosebită, iar rezultatele acestei experiențe, fără precedent în istorie, trebuie să fie pline de învățăminte.

Legalizarea avortului este una din cele mai importante reforme din domeniul social, cu care mulți conducători bolșevici la ocazie se laudă. Oricît de ademenitoare ne-ar părea însă ideea de a vedea în libertatea avortului numai un simplu procedeu revoluționar, merit să rupă, cu orice preț, cu trecutul și să creeze ceva nou, care să nu semene de loc cu concepția veche, studiind mai de aproape această reformă se poate constata că ea a fost pregătită și ajutată de o mulțime de factori care au pregătit terenul și i-au asigurat o popularitate rapidă.

Războiul fiind un fenomen în afara moralei, implicit face să scadă și valoarea ființei omenești. Legile create pentru apărarea și ocrotirea ei nu mai sînt ascultate în timp de război.

Revoluțiile, care izbucnesc după războaie, completează opera de sdruncinare a așezărilor sociale. Obiceiuri și legi, pe care se bazează morala și care stau la baza societății, sînt proclamate drept revoluție drept prejudecăți și distruse sau înlocuite cu altele. Astfel slăbesc sau dispar piedicile care frînează manifestările instinctive ale omului. Instinctul sexual, ca cel mai puternic din om, profită înaintea celorlalte de libertate.

Vorbînd de moravurile din timpul Marci Revoluții Franceze, Taine povestește cum prostituatele exersau meseria lor pe bulevarde, în văzul lumii, cum purtarea copiilor de 13-15 ani era scandaloasă, iar numărul divorțurilor întrecea numărul căsătoriilor. La colțuri de stradă răsăreau goale zeițele Rațiunii sau vestalele Ființei Supreme în căruțe pline cu flori, trase de tineri entuziasmați.

Nu mai puțin demonstrativă a fost și revoluția rusă dela

1905: o epidemie întreagă de perversiuni sexuale a apărut în unele cercuri intelectuale; elevi și eleve de liceu formau în unele orașe societăți secrete numite „mucurii iubirii”, unde se făceau orgii. La sate au apărut bande de derbedei, pentru care batjocorirea femeilor și petrecerile erau isprăvi curente cu care se lăudau.

O furie erotică adevărată a cuprins generațiile tinere, îndată după venirea bolșevicilor la putere, care, chiar dela început, au deschis lupta împotriva „tuturor prejudecăților meschine și burgheze ale vieții sexuale” și „fășei pudori”. Insuși Lenin binecuvînta această luptă, privită ca o eliberare de sub jugul „sclaviei burgheze”.

Într-o carte scoasă de „Pravda”, intitulată „Viața și generația tinăra” citim: „să uităm ceiace poezii au cîntat despre amor; este știut doar că amorul nu este decît un fenomen pur fiziologic și că toate madrigalele nu au nici o legătură cu el. Tot atunci și-a făcut apariția și celebra teorie a „paharului cu apă” a bea un pahar de apă sau a avea contact sexual — sînt două necesități fiziologice care nu se deosebesc prin nimic una de alta.

Două instituții importante sub regimul țarist — biserica și familia — au fost lovite puternic de reformele bolșevicilor, care uzau de orice mijloc pentru cîștigarea adeptilor. Uzînd de toate mijloacele posibile (radio, teatru, cinema, școală, publicistică) comuniștii reușesc ușor să sdruncine sentimentul religios nu numai la orașe ci și la țară, unde religia a jucat totdeauna rolul unei frîne împotriva instinctelor primitive ale omului. „Religia este opiu pentru popor”, spunea Lenin.

Codul bolșevic declară căsătoria o simplă formalitate, care poate fi urmată în aceeași zi de divorț: trei sferturi din căsătorii se desfac, iar durata medie a căsătoriei este numai de 3 luni.

„Familia, seria unul din conducătorii comuniști, este instrumentul cel mai puternic care ucide efortul proletar spre libertate și slăbește spiritul revoluționar. Tatăl înfometat își îndoiaie șira spinării traînd cu capitalistul pentru a-și îngriji copiii. Spre a-l scăpa de aceste chinuri și spre a face din fiecare copil un comunist conștient, pe viitor, copiii vor aparține statului, nu familiei. Copilul este al societății în care e născut”.

Una din urmările distrugerii familiei este și fenomenul copiilor părăsiți, de soarta cărora se ocupa în special soția lui Lenin, care scria în „Pravda” din 1923: avem înregistrați șapte milioane de copii părăsiți și căminurile noastre pot adăposti cel mult 800.000. Ce să facem cu restul de 6.200.000 ?...

Acești copii murdari, aproape goi, acoperiți cu sdrențe de pînză de saci, pe care îi poți întîlni oriunde, în orașe, în gări,

sînt un viu reproș, pentru conștiința noastră, scria în „Pravda” (1925) Comisarul Poporului pentru Sănătate.

Războiul mondial, revoluția urmată de războiul civil, epidemiile, foametea groaznică de prin 1920-1921, cînd zece milioane de oameni nu aveau ce minca și au cunoscut și canibalismul după mărturia lui Nansen, au contribuit și mai mult la creșterea armatei de copii părăsiți, pe care i-au avut și alte țări, după război.

Nimic mai firesc ca în aceste condiții de viață nesigură să se deștepte în om instinctul de conservare și să influențeze asupra soartei copilului încă nenăscut, care venea să complice viața și așa grea a părinților. Astfel avortul provocat capătă, începînd prin 1917-1918, o răspîndire fenomenală, luînd proporțiile unei adevărate epidemii.

În fața avortului în masă, bolșevicii, pe un teren pregătît de împrejurările istorice și de reformele sovietice, au căutat forme ca să scape femeia din mîinile avorturilor de meserie și să-i apere sănătatea. Puhoiului de avorturi ei au vrut să creeze o albie nouă, mai sănătoasă.

Astfel, statul a legalizat ceiace exista de fapt.

La 18 Noiembrie 1920 Comisarul Poporului pentru Sănătate împreună cu Com. Pop. pentru Justiție au dat următorul decret :

„În ultimii 10 ani numărul avorturilor a crescut enorm nu numai în U. R. R. S. ci și în toate țările. Legile din țările capitaliste luptă împotriva acestui rău pedepsind femeia care avortează cît și pe provocator. Acest mod de luptă nu a dat nici un rezultat pozitiv. Dimpotrivă, avortul se face pe ascuns, în subsol, femeile se află la discreția matroanelor-provocătoare și a medicilor care fac afaceri bănești din această operație secretă, cu următoarele rezultate: 50% din femei rămîn cu infecții și 4% mor.

Guvernul lucrătorilor și țăranilor își dă perfect de bine sama de pericolul avortului provocat pe ascuns pentru sănătatea proletariatului și începe lupta pe două căi: prin propagandă pentru evitarea avortului și prin crearea instituțiilor pentru protecția mamei și copilului. Numai pe aceste căi guvernul speră să vadă într'un viitor apropiat scăderea numărului avorturilor provocate pînă la dispariția lui completă.

Spre apărarea sănătății femeilor care cad în mîinile avorturilor și în interesul rasei, Comisarii dela Sănătate și Justiție decretează :

1. Întreruperea sarcinei se face în mod gratuit în spitalele statului, unde se găsesc condiții maxime de aseptie.
2. Numai medicii cu diplomă pot face operația pentru îndepărtarea sarcinei.

3. Moaşa care va face avortul va pierde dreptul de practică medicală şi va fi dată în judecata tribunalului popular.

4. Medicul care va face avorturi în afara spitalului, cu bani, va fi reclamat tribunalului popular.

Dorinţa femeii de a scăpa de sarcină este suficientă pentru avort.

Legea s'a lovit de piedici tehnice mari şi la început nu a putut fi aplicată decât în centrele mari, unde toate paturile din spitale au fost ocupate de femei pentru avorturi. În provincie şi mai ales la ţară multe spitale erau distruse, altele nu aveau instalaţiile necesare pentru raclaj şi nici medicii nu aveau pregătirea necesară.

În acelaşi timp avorturile din spitale încep să crească treptat, în vreme ce la ţară, din cauza condiţiilor grele de viaţă, avorturile criminale, făcute „în subsol”, de babe, cu toate urmările dezastruoase, se înmulţesc într'o măsură înspăimântătoare.

Spre a îndrepta răul, care începe să ia proporţii, guvernul se vede silit, să ia alte măsuri, prin decretul din 9.I.1924:

„1. Operaţia pentru avort se poate face şi în clinici particulare, înregistrate la Comisariatul Sănătăţii.

2. Femeile dornice să-şi provoace avort vor fi tratate de o comisie specială formată din trei persoane : o femeie-medic, o reprezentantă a asociaţiei pentru protecţia mamei şi copilului şi o funcţionară, care îndeplineşte rolul secretarei. Medicii spitalelor dela ţară înlocuiesc această comisie.

3. Avortul este autorizat în următoarele cazuri:

a) sarcina este rezultatul unui viol,
 b) sarcina la o minoră nemăritată,
 c) sarcina rezultată din relaţii cu un bărbat de care depinde situaţia materială sau administrativă a femeii însărcinate.

d) în cazuri unde sînt mai mulţi de trei copii.

e) în cazuri cînd femeia nu are mijloace să crească copilul,

f) indicaţii medicale: tuberculoză, boli de inimă, de rinichi, etc.

Comisia poate autoriza intreruperea sarcinei numai pînă la 3 luni”.

După datele statistice sovietice se vede că motivele pentru intreruperea sarcinei se repartizează astfel:

31% — sărăcie materială,

29% — număr mare de copii,

21% — ruşinea, la văduve şi fete.

8% — femei divorţate sau părăsite,

11% — motive medicale.

La orașe motivele medicale ocupă 40 % (tuberculoza 15 %).

În orașele mari sărăcia și mai ales greutatea de locuință ocupă la Moscova 58% și Leningrad 63%. După o statistică rezultă că dintre femeile care au cerut autorizație pentru avort numai 6% locuiau singure într'o cameră, 15% două, 25% trei, 44% patru și mai multe persoane.

Orășencele avortează după primul copil, țărancele — după 3-4 și mai mulți.

Avortează :	După v i r s t ă :		
	Anii	La orașe	La sate
75% prima oară			
13% a doua	15 - 19	7%	4%
8% a treia	20 - 29	60%	45%
4% a patra	30 - 45	33%	51%

Primul rezultat al legalizării a fost o creștere enormă, progresivă a numărului avorturilor. Înainte de război în Rusia avortul era răspândit mai mult la orașe, unde era făcut de femeile din straturile sociale mai bogate, pentru motive de comoditate. Satele trăiau sub stăpînirea bisericii, care considera orice încercare de avort ca un mare păcat, aspru pedepsit pe lumea cealaltă.

Nu se poate găsi o statistică oficială a avorturilor pentru Rusia întregă. Statisticile cunoscute dau cifre numai pentru unele orașe mari sau regiuni. Totuși, și aceste date sînt suficiente ca să ne facem o idee dacă nu chiar exactă cu realitatea în orice caz nu departe de ea.

Întă citeva date oficiale pentru Leningrad: în 1927—37.000 avorturi, în 1928—56.000, în 1929—67.000. Cel mai mare abortariu din Moscova are 220 de paturi, cu 12 medici, face 20.000 raclaie pe an; tot la Moscova mai funcționează alte 12 abortarii, cu număr mai mic de paturi, însă cu o activitate tot atît de intensă. Abortarii speciale există în toate centrele mari.

La congresele medicale pan-ruse medicii au atras atenția asupra creșterii numărului avortului. În multe regiuni numărul lor este egal sau întrece numărul de nașteri. În Caucazul de Nord la fiecare naștere revin 4 avorturi.

Creșterea populației rusești fiind de trei milioane pe an putem socoti numărul avorturilor la cel puțin 2½—3 milioane pe an, la care se mai adaugă alt număr însemnat de avorturi clandestine și rămase necunoscute.

Acest număr atît de mare de avorturi nu a scăzut creșterea populației rusești. Ceva mai mult : „Rabocceia Gazeta” (1931) spune că era nașterilor crește progresiv la mia de locuitori: în 1917 au fost 35 nașteri, în 1923—41, în 1925—45, în 1930—48. (Pentru aceeași perioadă natalitatea a scăzut în

Germania de la 25 la 19, în Franța dela 21 la 18 și în Anglia dela 22 la 17).

* * *

Scopul legalizării a fost să se scoată avortul din „subsol” ca să fie făcut la „lumina zilei”, ocrotit de stat. Știri din sursă sovietică arată în mod indiscutabil că în „subsol” avortul se practică și azi după zece ani de legalizare pe o scară foarte întinsă. Deși orice femeie are dreptul, după lege, să se adreseze celui mai apropiat spital pentru raclaj, în condițiile cele mai sigure, fără plată, totuși din toate părțile Rusiei vin știri că avortul criminal, nelegalizat, se întâlnește foarte frecvent. Abortariile din centrele mari sînt pe jumătate ocupate cu tratamentul femeilor care vin cu avortul început în afara spitalului, de provocatorii de meserie. În unele regiuni industriale (Ivano-Voznesensc, Șuisc), avorturile clandestine ocupă mai mult de jumătate din numărul total de avorturi. De altfel, însuși prof. Semasko, Comisarul Poporului pentru Sănătate, recunoaște că în urma legalizării avortul clandestin a scăzut cu 50%. O dovadă în plus trebuie să vedem și în faptul că în 1926 au fost condamnați pentru provocare de avorturi 66 bărbați și 805 femei.

Cauzele sînt: evitarea spitalului unde operația nu poate rămîne un secret, depărtarea spitalelor, mai ales la țară, lipsa paturilor libere în spitale, jena femeilor dela țară în fața medicilor, vremea pierdută cu îndeplinirea formalităților (se cer mai multe certificate) neplăceri în cazul cînd este refuzată de comisie (este supravegheată ca să nu-și provoace avort).

* * *

Deoarece urmările avortului criminal se crede că se datorează numai faptului că se fac în condiții rele și de persoane nepregătite, este logic să ne așteptăm ca această operație, făcută în spitale, de medici pregătiți, la „lumina zilei”, să nu aibă nici o complicație și nici o urmare. Asta e în teorie. În realitate lucrurile stau altfel. În țările unde avortul este urmărit de lege și nu se poate face decît „în subsol”, mortalitatea, după autorii germani, este de 4%, cifră impresionantă dacă o raportăm la sutele de mii de femei care se expun acestui joc nescutit de risc.

Autorii ruși susțin că ei nu au cazuri mortale sau, mai exact, au o mortalitate excepțională: cel mai mare abortariu din Moscova a avut un singur caz mortal la 20.000 raclaje. În alt an, tot la Moscova, la 30.000 avorturi, nu a fost nici un caz mortal.

Unii autori germani se îndoiesc de exactitatea acestor afirmații. Ei spun, — și poate nu fără dreptate, — că aceste

cifre frumoase trebuie să se publice decît cîciace îi convine. Prof. Alexandrov, unul dintre cei mai renumiți ginecologi ruși, recunoaște că statisticile avortului sînt incomplete și insuficiente.

Se poate admite că în centrele mari mortalitatea este neînsemnată sau lipsește, în schimb, la țară, unde nu se găsesc nici condițiile, nici specialiștii dela centru, mortalitatea trebuie să fie mai ridicată. În sprijinul acestei păreri vin și concluziile congreselor medicale sovietice din 1927 și 1928: raclajul este o operație serioasă, cu complicații frecvente, care nu trebuie să fie executată decît de specialiști, familiarizați cu chirurgia abdominală, fiindcă nici un chirurg nu este scutit de a face în timpul raclajului leziuni, uneori foarte serioase.

Dar chiar și cu aceste rezerve mortalitatea nu trebuie să atingă cifra mortalității din țările unde avortul nu este autorizat și trebuie să scadă, mai ales dacă ținem seama că statul cheltuiește sume mari pentru ameliorarea situației. Apoi, să nu uităm că oricît de grave ar fi eventualele leziuni din timpul raclajului, dacă se iau imediat măsuri, bolnava are toate șansele să scape cu viață. În scăderea mortalității trebuie să vedem un câștig indiscutabil al principiului sovietic de a privi chestiunea avortului drept în față și de a-l face „la lumina zilei”, de către oameni pregătiți.

Dar spre a ne face o idee completă asupra rezultatelor legalizării avortului, trebuie să nu uităm și posibilitatea complicațiilor tardive după raclaje. Chiar cînd femeia pleacă din clinică vindecată se întîmplă că după cîteva zile, săptămîni și luni dela operație ea se îmbolnăvește de vre-o boală ginecologică. Ea nici nu se gîndește să pună boala în legătură cu avortul care a fost făcut bine și nu a lăsat urme. Și legătura între raclaj și boală poate fi foarte strînsă: femeia a suferit de blenoragie, fără să știe sau a știut, s'a tratat și se crede vindecată. Vindecarea însă a fost, — așa cum se întîmplă în majoritatea cazurilor cu blenoragia, — numai aparentă: au dispărut fenomenele supărătoare, microbii însă au rămas ascunși în glandele uterului. În timpul raclajului ei capătă puteri noi de viață, părăsesc ascunzișurile și dau acele infecții plictisitoare, care fixează femeia la pat săptămîni și luni de zile. Numărul acestor cazuri, după Prof. Alexandrov-Moscova, este foarte mare, mai cu seamă dacă ne gîndim că în viața sexuală a tineretului comunist gonococul trebuie să joace un rol de frunte.

Prof. Serdiucov, alt ginecolog rus de seamă, are marele merit de a fi atras atenția asupra unor urmări necunoscute înainte de legalizarea avortului: raclajul este un puternic traumatism biologic, mai ales pentru femeile tinere. Asta înseamnă următoarele: este lucru știut și de public că ovarele

joacă un rol important în viața femeii: ele regulează viața sufletească a femeii și echilibrează funcțiunile organismului. În timpul sarcinei sângele năvălește spre uter și ovare, care încep să secrete mai intens. La femeile tinere uterul este mic; dacă femeia rămâne însărcinată, grație sarcinei și mai ales secreției ovarului, uterul se întărește, crește.

Avortul oprește brusc secreția ovarului și dă un biciu puternic întregului organism: uterul rămâne mic, degenerază, ca și ovarele. Femeia nu mai poate avea copii, are menstruații dureroase sau incomplete, cu dureri de șale și în partea de jos a abdomenului. Ele devin neurastenice, capricioase, nemulțumite, îmbătrinesc înainte de vreme. Aceste fenomene survin și în caz cînd raclajul nu a fost urmat de febră sau alte complicații. Toate felurile de tratament aplicate la aceste bolnave rămîn fără nici un rezultat.

Mai vin și alte complicații: s'au observat multe sarcini extrauterine la femeile cu avorturi, care se pot pune pe seama infecțiilor după raclaje. Alte complicații au fost observate în timpul nașterilor. Multe femei nu mai pot rămîne însărcinate sau rămîn, însă avortează spontan. Nașterile la femeile cu avorturi durează mai mult, copiii se nasc mai greu, cu cazuri mai frecvente de copii morți, cu pierderi de sânge după naștere, mai greu de tratat.

La congresele ginecologilor ruși din 1927 și 1928, la care au luat parte sute de medici, s'au discutat rezultatele avortului în masă și s'a ajuns la concluzia că pentru femeie raclajul în nici un caz nu este o bagatelă, cum se crede de obicei, ci o intervenție serioasă, cu complicații frecvente, care nu trebuie să fie făcută decît în cazuri cînd sînt indicații serioase pentru intreruperea sarcinei. La aceleași concluzii ajunge Prof. Alexandrov și Prof. Serdiucov.

* * *

Avortul legalizat este o sarcină serioasă pentru stat. Cheltuelile legate de avort se ridică la cifra de 1.200.000 ruble aur, iar pierderile statului din cauza zilelor de concediu pentru raclaj prezintă anual suma de un milion ruble aur.

* * *

Directorul celui mai mare abortariu din Moscova spunea anul trecut unui coleg francez, care i-a vizitat clinica: Noi nu credem că avortul ar fi un ideal, chiar cînd este făcut cum trebuie și autorizat: sînt însă femei care vor să avorteze cu orice preț. Datoria noastră este să le scăpăm din mîinile avortorilor criminali. Statul nu încurajează de loc avortul. Dimpotrivă: avem la orăse consultații anticoncepționale unde se

dau sfaturi cum se poate evita sarcina. Apoi, cînd o femeie vine pentru autorizație de avort i-se spune, fără înconjur, că raclajul, mai ales cînd e repetat, are inconvenientele lui, se discută cazul ei și i-se atrage atenția că statul o va ajuta atît în timpul sarcinei cît și după ea.

Prin broșure, filme, conferințe se face o propagandă intensă împotriva avortului. Femeia însărcinată are concediu de 4 luni, cu păstrarea lefei, dacă este salariată. La nașterea copilului ea primește dela stat un ajutor egal cu leafa lunară, pentru „zestrea noului cetățean”. Maternități, leagăne, grădini de copii stau la dispoziția femeilor cu copii, în toate centrele mari.

Dîndu-și seama că adevăratele prefaceri sociale încep numai cu generațiile noi, bolșevicii au dat și dau, în preocupările lor cea mai mare atenție soartei copilului, care „aparține societății în care e născut și nu părinților săi”.

Numeroși vizitatori ai Rusiei Sovietice povestesc, pe baza celor văzute, că pentru copil s'a făcut foarte mult.

Acolo, spune un preot german, este patria copilului în dublu sens: acolo s'a înțeles firea copilului și din învățătura i-s'a făcut o trebuință și o plăcere.

Un american trimis în Rusia ca să se documenteze asupra învățămîntului sovietic, spune: nici un popor din lume nu ia mai mult în serios chestia educației și nu înțelege mai bine că nașterea de miine se formează prin școala de azi.

Un călător francez povestește: e o zi de sărbătoare națională; circulația trăsurilor pe străzi e oprită pentru a face loc autobuzelor, încărcate cu copii. Fiecare școală are autobuzul său... Copiilor li-se rezervă cele mai bune locuri la teatre, cele mai frumoase palate expropriate din Moscova, iar pe timpul verii, ei petrec în Crimeia, în vilele familiei țarilor.

Ca prim rezultat al grijei pentru soarta copilului este scăderea mortalității infantile. Iată o statistică, făcută în mediul lucrătoarelor din industria textilă, din Moscova:

În 1917	muriau 50%	Dăm pentru comparație, mortalitatea infantilă și			
1918	38%	pentru alte țări (datele sunt pentru anii din urmă):			
1919	32%	Norvegia	6%	Franța	9½%
1921	25%	Germania	7½%	România	20%
1924	17%	Anglia	9½%		

Pentru a combate lipsa de locuințe la orașe, se ridică clădiri în stil american.

Dar toate aceste începuturi frumoase sînt deocamdată numai insule mici, luminoase, și va trebui, desigur, nu o singură piatilecă și poate cîteva generații pînă ce punctele luminoase vor cuprinde cea mai întinsă țară din lume, deasupra căreia soarele nu apune niciodată.

Comunismul, spunea Lenin lui Gorki, va fi realizat de

fii noștri, poate de nepoții noștri. Nu este exclus să treacă și o sută de ani pînă ce partida va fi cîștigată...

* * *

Rezumînd rezultatele legalizării avortului în Rusia ajungem la următoarele concluzii:

1. Legalizarea a mărit numărul avorturilor.
2. Avortul clandestin nu a dispărut.
3. Legalizarea avortului nu a scăzut natalitatea poporului rus.
4. Cauzele avortului în majoritatea cazurilor sînt de natură economică.
5. Mortalitatea după avortul legalizat pare să fie mult mai scăzută decît în țările unde avortul nu este ocrotit de lege. Cu toate că operațiile pentru avort se fac în condițiile cele mai bune, infecțiile post-abortum sînt frecvente și se datoresc mai ales blenoragiei.
6. Experiența a dovedit că avortul lasă urme serioase în organismul femeii și atunci cînd operația trece fără febră și infecții.
7. Conștient de pericolul avortului considerat ca „o mare nenorocire socială”, statul rus luptă împotriva răului prin propagandă anticoncepțională intensă și prin îmbunătățiri de ordin social.

Dr. Ion Bordeianu

Miscellanea

Problematica decizie

Dacă te oprești la suprafața cuvintelor și cauți conținuturi sufletești, impresia, că într'o generală debandadă publică, purtătorii spiritului decizionist din viața contemporană se află la eroii tranșelor și la eroii baricadei sociale se impune tot mai mult. Lupta dintre lumea nouă și lumea veche nu se dă pe terenul neutral al duelurilor de cuvinte amabile și binecrescute.

Știu că între spiritul tranșelor și eroii baricadei sociale este o inimizție declarată pe viață și pe moarte. Nu o inimizție de metode și fanatism, care sînt analoage. Ţelurile ū despart. În marea problemă a Națiunii, tranșele nu vor să vadă în răsvrățiți decît trădători și inamici, fără a reflecta la diferendul ceva mai substanțial dintre bogați și săraci.

Trupele aflate în 1914—1919 în provinciile cucerite imbrățișau între pauze femeii dușmane, fără a simți deosebiri funcționale prea profunde și mîngiau patern capete de copii, în amintirea celor proprii, care aveau uneori aceeași mătase blondă și întotdeauna aceeași ochi puri.

Din raniță sau dintr'un buzunar din stînga al vestonului scoteau invariabil fotografii plouate de apa cerului, de lacrimi, de nădușala inimii sau a pieptului păros, privindu-le melancolic și lung, arătîndu-le cu bucurie comunicativă și dornică de comunicare străinului ori străineii, luînd în brațe și dînd la grindă copilul tatălui pe care cu 24 ore mai înainte îl ucisese pe front.

Amnezia parțială patriotardă uită detaliul de omenie și grație. Nu vrea să păstreze decît faptul hidos, cizma brutală și tot ceiace e merit să menție o ură, care nu convine decît bogaților. Retina ei oculară și fotografică e lovită de orbul găinilor de îndată ce e vorba să se amintească totuș, că o cismă, un veston, un centiron și o capelă echipau o inimă de

tată umil, scos în gloanțe de către certurile pentru piețele internaționale de desfacere a mărfurilor bogățiilor respectivi.

Amintirile populației ocupate de pretutindenii despre omenia individuală nu pot pătrunde în conștiința publică postbelică, ci pentru a se prepara terenuri viitoare de cultură a urii. Se păstrează documentul întotdeauna neplăcut al faptelor conducerii: rechiziții, confiscări. Cel umil s'a comportat atunci, când cizma n'a refușat inima, după cum doresc conducătorii, conform vechiului lui obicei: dreptatea și iubirea, instinctele paterne sublimite în îngrijirea celor mai slabi.

Cinci ani s'a dat în intimitatea fiecărui combatant lupta dintre Omenie și Sabie, acea sabie de care pierce cel care o scoate... Fiindcă există două feluri de săbii: sabia în sine pentru cîntecul ei metalic și *sabia-braț*, sabia pusă în slujba unei idei și a unei fapte de îndeplinit. Sabia e brațul bărbătesc. În timp de pace plugul, seceră sau penița, în timpul furtunii și al crizei, sabia care taie nodul gordian.

Observatori naturaliști au văzut cu surprindere cum maimuțele impanașate în glumă cu o săbiuță la sold, cu centiron și cu capelă militară se trezesc cu o atitudine marțială, umblă în pas cadențat și fac drepti una în fața alteia. Iată o observație menită să lumineze subteranele stranii și să lămurească ceva din esența chestiei. Haina face omul, iar omul face haina. Sistemul real economic-politic determină încetul cu încetul mentalitatea cetățeanului și nu invers. O haină militară trezește reflexe psihologice militarești. Spiritul militar e hrănit de purtarea sabiei, de veston și de tresă. Cei care vor să mențină spiritul tranșelor au simțit-o de mult.

Aceasta este semnificația de politică socială a festivităților militare, a părăzilor și a uniformelor sclipitoare. Cu un termen din domeniul filosofiei politice moderne fenomenul de „*integrare*” statală se realizează prin simboluri în care se concretizează forțele vii ale stăpînirii (steag, paradă, monarh, uniformă, etc.)

În Germania oamenilor cam naivi, dar care știu rezolvent ce vor, poți urmări plastic frumusețea spectacolului. Trupele lui Adolf Hitler și ale „căștii de oțel” naționaliste și reacționare sînt organizate militarește nu numai ca tactică internă și spirit, ci și ca vestminte. Cămașa neagră în Italia îndeplinește acelaș rol. Rechizitele: centură, insigne, bocanc, capelă sînt de rigoare pentru aceste forme de manifestațiuni publice.

Partizanii extremei stîngi din care se recrutează eroii și victimele baricadelor sociale au o uniformă de acelaș gen. Eroii tranșelor și ai baricadelor se întîlnesc încă odată. Punctele comune sufletești și tactic-politice sînt numeroase. Între altele, oroarea compromisului, deci cultul nemărginit al in-

transigenței, conștiința rolului pe care violențele îl joacă în istorie: rol fecund și care scurtează crizele, uneori.

Spiritul tranșelor prezintă pericolul, că în loc de a minui sabia-braț, cultivă maimuța dornică de a face „drepti”. Boscancul, centura, sabia și insigna — sunt mijloace eficiente pentru atingerea unui scop. Acolo se refugiază curajul de a înfrunta furtuna și de a se termina într'un sens o boală. Untul de ricină și teroarea revoluționară au semnificație în istoria socială. Curățirea este radicală și salvatoare. Educația nouă poate deveni eficientă. Jumătățile de măsuri transformă o boală în forme cronice din care un organism nu poate scăpa decât cu pierderi multiple de forțe și de vreme.

Spiritul tranșelor și eroii baricadelor sînt partizanii sincerității publice într'o epocă de ipocrizie oficială. Imparțialitatea istoriei le va scoate după șapte decenii osemintele din morminte dușmane și le va așeza în cavoul comun al gloriei curajului.

Dreptatea socială nu este cu tranșea, ci cu baricada. Simplu instrument în mina exploatatorilor, tranșea are darul de a precipita concluzia unui proces deschis și de a pune datele exacte ale unui conflict.

Legitimarea teoretică a tranșei și a baricadei este gîndirea decizionistă. Într'o criză acută se pune problema lui *aut, aut*. Gîndul decizionist aplicat de către spiritul tranșelor în politică și de către eroii baricadei în problemele sociale se caracterizează prin radicalism.

Cabinetul german Brüning — în care retrăia vechiul spirit al frontului ostășesc prin membrii săi principali Brüning și Treviranus — a dizolvat Parlamentul și a trecut proiecte financiare pe baza articolului 48 din Constituție, unde se dau puteri extraordinare în cazuri de excepție Președintelui Republicii și cabinetului încrederii sale. Articolul 48 al Constituției dela Weimar din 11 August 1919 este monumentul cel mai caracteristic al schimbărilor prin care trece teoria constituțională postbelică.

Eroii veritabili ai vieții publice pășesc în arenă. Intre Hercules, zeul forței și Anteu, care are aliat cu el pe mama lui pămîntul (Dreptatea și Iubirea plebei umile și suferinde), rezultatul final nu poate fi decât pentru Anteu. Hercule îl va cuprinde în brațele lui experte și antrenate zilnic, îl va strînge cu cruzimea lui profesională — dar atingerea cu pămîntul va da lui Anteu energie nouă, brațe cu mii de HP pentru împlinirea misiunii luate odată cu ieșirea lui pe stadion.

* * *

Violența e moașa nașterilor sociale. Intrarea în arenă a revoluțiilor scurtează criza. Revoluțiile sînt, după cum s'a

spus, locomotivele istoriei. Cei care au totul de pierdut și nimic de câștigat, în afară poate de exil, adică *cei puțini*, sînt... principial contra unor astfel de „nebunii”. Mai putea fi vre-o indoială în privința atitudinii lor? Interesul personal și de clasă le șoptește „principial” să fie împotriva „schimbărilor” „nebune”. *Cei mulți*, care n'au nimic de pierdut pozitiv în afară de lanțuri și o lume de câștigat (Manifestul) nu găsesc nici o greutate... principială în recunoașterea acestor fapte elementare din istoria societăților umane.

Cei care au privilegiile numeroase de pierdut, odată cu pierderea privilegiilor personale și de clasă, au impresia — justificabilă din punct de vedere psihologic — al unui faliment al lumii. Expropriatorii expropriați devin apărătorii înverșunați ai „culturei” și ai „civilizației”, amenințate de pieire și de invazia „hoardelor barbare”. Repetiția acestui fenomen s'a întîmplat în toate epocile de transformare cu regularitate atît de matematică și cu formule atît de identice, încît încetează de a mai indigna sau de a mai provoca uimire, ci maximum un suris înțelegător ori un dispreț integral — chestie de temperamente și dispoziții.

Cînd un popor iese dintr'o criză printr'o măsură radicală n'a pierit. Cum o să piară un popor, fiindcă se expulzează o grupă de exploatare? Poporul dovedește, dacă depășește repede criza, o remarcabilă vitalitate. Numai popoarele în decadență și cu un minimum de forță vitală cao victime crizelor, asemeni indivizilor degenerați aflați în crize. Cine dispune de un surplus de energie, în orice și oricît de inextricabilă ar fi plasa în care a căzut printr'un concurs nefericit de evenimente, cum a căzu poporul nostru în capitalismul occidental aflat în preajma falimentului, instinctele sănătoase și afirmative ale vieții îl conduc fără să vrea pe drumul cel drept unde libera lui dezvoltare va fi armonică. Victimele crizelor sînt numai cei meniți mai dinainte pieirii.

Opunerea grupelor dominante la o schimbare fundamentală a ordinii stabilite este prevăzută și — avînd distanță față de evenimente — chiar necesară pînă la cristalizarea programelor. Pericol, este (atunci, cînd se privesc cele două poziții ca o totalitate) numai în cazul că, fazele de pregătire și de marșuri ale noilor pozițiuni primesc corecturi atît de puternice în vechiul sens, încît conflictul ia aspectul unei catastrofe neprevăzute cît de puțin pentru înțelegerea noilor aparițiuni, iar elementele pregătitoare ale fazelor intermediare fiind distruse în germene are loc o risipă de energii și de material care depășesc — pînă la dezorganizare radicală — noile țeluri.

Metodele de luptă ale lumii vechi se cunosc: represiunile sîngeroase și sistematice. După cum regimul regalist francez

și țarismul rus n'au putut pricepe la vreme, că sînt zadarnice închiderile scriitorilor și luptătorilor în Bastilia și Siberia, tot așa și regimul din Europa contemporană nu poate pricepe că ideile nu se tratează cu curți marțiale. Indirjirea se intensifică și exploziunea va avea loc fără rodnică finalitate socială și fără un teren pregătit. — *Petre Pandrea*

Conferința dela Stresa

Va da rezultate pozitive conferința dela Stresa? Pentru un autentic și versat cunoscător al problemelor sociale, care nu poate concepe și admite altă interpretare a procesului istoric decît cea la care conduce metoda dialectică, demonstrația ca infailibilă prin aplicarea riguroasă la cazuri concrete și probleme abstracte, rezultatul oricărei conferințe internaționale este previsibil și dat aprioric, cu anticipație. Rezolvarea dialectică a dificultăților ridicate prin deslășurarea istorică, cuprinde cheia de înțelegere a problemelor sociale contemporane, și fixează cu certitudine diagnosticul unor stări patologice.

Unde simțul obiectivității a rămas integru, nu mai poate subsista scepticism în privința existenței unei crize finale, nu ciclice, a unei crize, cum se spune curent, structurale, nu de conjunctură. Ideia nu se acceptă deschis pentrucă această criză lichidatorie este văzută în culori apocaliptice terifiante. Convingerea însă că destinul final al regimului este prefigurat în măruntaiele lui, implicat de o cauzalitate naturală, își face un loc din ce în ce mai larg în spiritele atente la succesiunea fenomenelor sociale. Din punctul de vedere al celui care e lămurit asupra chestiunii vitale următoare: că nu se poate avea comprehensiunea științifică a realității sociale de cît explicînd-o dialectic interior, în cauzele generatoare de contradicții acute, rezultatul îmbinării, din ce în ce mai palpitate, a faptelor, se urmează cu siguranță matematică într'un sens precis, implicat de logica de fier a istoriei.

Cum să dea rezultate salvatoare diferitele conferințe internaționale cînd naționalismul economic, în plină ascensiune, ridică bariere sălbatice, fortifică ziduri chinezești între state? Cîtă vreme nu va fi înlăturat, și sînt toate indiciile că în economia actualului regim nu va putea fi, orice eforturi, a căror sinceritate de intenții e îndoelnică, vor fi condamnate la eșec. Conferințele continentale aduc frapant cu obișnuitele consulturi medicale la căpătîiul unui ins ajuns în comă. Genialii economiști sînt conștienți că frazeologia nu mai e eficaă și nu mai prinde. Evenimentele descoasă tot ce coasă conferințele, care, în regulă generală, se opresc la rezoluții de valoare pur platonice. Toată lumea a remarcat-o.

Surprinzător e că chiar din punctul de vedere al conser-

vării economice actuale, se procedează pe dos, grăbindu-se un fenomen în plină evoluție. Asta s'a dovedit, dacă mai era nevoie, și la Stresa, unde o voce a vorbit energic și categoric: aceea a d-lui Madgearu, care a fost de o sinceritate aducătoare de unanime elogii, dar, și faptul e meritoriu, foarte puțin diplomatică. Idcile d-lui Madgearu au concentrat atențiunea generală. S'a dovedit un incomparabil clar-văzător, de remarcabilă perspicacitate.

Problema conferinței dela Stresa a fost pusă în termeni expliciți de președintele blocului statelor agrare. Chestiunea ridicată de planul Tardieu, nerezolvată nici la Lausanne nici la Londra rămîne aceasta: imediata ajutorare a țărilor basinului dunărean, a statelor Europei centrale și sud-estice. Contrarul înscamnă falimentul sigur. Intre Europa industrială și Europa agricolă (diviziunea lui Francis Delaisi este acceptabilă cu unele rezerve) s'a căscat o prăpastie. Divorțul stabilit e palpabil în decolajul prețurilor, de care depinde structura balanței comerciale, deficitară azi în grad neobișnuit. Depresiunea economică provocată de catastrofa prăbușire a prețului produselor agricole, a ridicat temperatura la un grad de tensiune maximă. Restaurarea economică a statelor agrare e o problemă europeană, nu regională. Echilibrul Europei adevine sguduite e dependent de soluționarea ei urgentă.

S'a putut constata la Stresa că economia europeană e antrenată într'un cerc vicios, care poate fi cercul morții. Statele agrare sînt debitoare Occidentului, care la rîndu-i nu stă mai strălucit față de America. Lichidarea acestor datorii presupune un export activ al produselor de care dispun. Acest export e însă făcut imposibil prin măsurile restrictive, de contingente luate de țările apusene importatoare, inspirate de o eroantă politică economică, responsabilă și de agravarea nenorocitei situații generale. Tarife vamale exorbitante, care dovedesc o ignorare totală din partea regimului a intereselor burgheze-capitaliste, au făcut imposibile schimburile comerciale internaționale. Neputînd exporta produsele lor, e logic să urmeze nerespectarea angajamentelor, ținute de România și alte state din orientul european pînă la jertfă de sînge. Insolvabilitatea, a cărei afirmare a făcut să treacă un fior prin șira spinării țepene a Occidentului, nu poate fi urmarea unor rele intenții. Căderea prețurilor e fatala consecință a politicii economice a statelor industriale. Prin lipsa de export, pe de altă parte, puterea de cumpărare și consumație a Europei agricole a scăzut simțitor. Și drept urmare, plasarea produselor industriale e dificilă. Circuitul stagnează; schimbul interstatal, sursă de viață a organismelor economice, a încrămenit. Anarhia comerțului e isbitoare. S'a recunoscut în fine oficial că economia europeană capitalistă e anarhică și în desordine. Cum se va putea sparge cercul vicios, care strînge în cleștele

lui tot mai multe state? Conferința de la Stresa a schițat câteva soluții care se cer traduse în practică neapărat. S'a cerut: suprimarea regimului actual de restricții la schimburi; reducerea contingentărilor fiind indispensabilă restabilirii relațiilor normale în schimburile internaționale. Această măsură negativă trebuie completată prin una de valoare pozitivă: aplicarea unui tratament preferențial. Teza drepturilor preferențiale, susținută cu caldă convingere și pasiunea omului perspicace încă din 1930 de către d. Madgearu, când aplicarea ei ar fi fost poate eficace, a fost în fine acceptată. E o problemă dacă nu e prea târziu. D. Madgearu, pivotul desbaterilor dela Stresa, interesat la menținerea statu-quo-ului social-economic, în contra convingerilor intime, credem, și numai din motive de oportunitate și circumstanță, a făcut eforturi pentru limpezirea orizontului sumbru. La Stresa, unde nu a vorbit numai din punctul de vedere al intereselor României, care nu e încă decisă pentru autarhia economică, dar va fi constrinsă, d. Madgearu e singurul om care a gândit, clar și în deosebi hotărât. A cerut recunoașterea priorității economicului. Fraze ca aceasta nu s'au mai rostit la Stresa, și nici la alte inutile ceaiuri diplomatice. „Politicul a omorât de atâtea ori economicul”.

E o generală demență națională, căreia i-se aliază o demență socială. „Politica de sinucidere”, cum definește Henri de Man protecționismul care drescă bariere economice între state, inspirat de un spirit naționalist ce nu-și are rostul în probleme economice mondiale, e în renaștere universală. Alături de datoriile politice și capitalismul autorilor va provoca încă imens rău. Intensificarea naționalismului economic, în urma căruia vor apare autarhiile (Germania acolo se îndreaptă), va precipita un proces deschis, degajându-i concluziile implicite. E previziunea inatacabilă bazată pe constatările unei științe precise și riguroase a fenomenelor sociale, a căror dialectică o posedă. — N. Tatu.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

G. I. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă și dezvoltarea ideii de unitate națională*. (Extras din *Revista istorică română* II-III, 1932).

D. Brătianu reia în acest studiu, completându-l prin noi cercetări de arhive și prin rezultatele ultimelor lucrări apărute la noi și în străinătate, subiectul unei conferințe pe care o ținuse la Teatrul Național din Iași, în ziua de 24 Ianuarie 1932.

Încă de atunci, autorul subliniase în domnia lui Cuza-Vodă „toate elementele unei politici prudente, dar hotărâte pentru pregătirea temeinică a unității mai depărtate a tuturor Românilor. În studiul de față ideea aceasta e scoasă și mai puternic în relief; Cuza apare în adevăr călăuzit de „o idee politică unitară”.

D. Brătianu relevă manifestările acestei „idei politice unitare” în trei împrejurări caracteristice:

1° *În negocierile cu emigrații unguri*. Preocuparea de-a nu sacrifica alianței cu Ungurii soarta Românilor din Ardeal a determinat toată atitudinea lui Cuza față de proiectele lui Cavour și Napoleon III de-a crea, în vederea războiului cu Austria, o diversiune romîno-maghiară în Orient. Ceiace l-ar fi hotărât să dea emigraților unguri sprijinul Principatelor — o spune Domnitorul însuși, — nu era atît speranța unui cîștig teritorial (se vorbea de Bucovina), cît „siguranța de-a asigura soarta, buna stare și libertate a tot ce poartă numele de Romîn”.

2° *În relațiile cu răsculații poloni din 1863*, care-i promiteau Basarabia întregă și Bucovina, în eventualitatea unui războiu norocos cu Rusia, Cuza-Vodă vede prilejul „de-a obține recunoașterea unui drept al națiunii sale asupra unui teritoriu ce-i putea reveni în cazul unui războiu european, dar ținuse sama, în toate împrejurările, de părerea guvernului

francez spre a nu compromite, printr'o acțiune pripită, situația României abia consolidată după unire”.

3° *In încercările de înțelegere cu Statele balcanice*, mai ales cu Mihail Obrenovici al Serbiei, Cuza a căutat un mijloc de-a scutura protecția otomană și de-a cuceri independența României. Aceste încercări au fost concretizate într'un proiect de alianță, descoperit în arhivele grecești, pe care d. Brătianu îl atribuie, cu argumente plauzibile, domniei lui Cuza-Vodă.

D. Brătianu conchide, cu drept cuvânt, că „politica externă a lui Cuza Vodă constituie un element hotărâtor în judecata pe care istoria o va rosti asupra unei domnii atât de mult și de aprig discutate”, și că această politică „conține în germene întreaga noastră dezvoltare politică viitoare”.

D. Stăniloae, *Catolicismul contemporan în Italia* (Anuarul Academiei Teologice, Sibiu.)

Academia teologică din Sibiu a arătat totdeauna un spirit deschis și independent pentru problemele contemporane, pe care a știut să le judece obiectiv, chiar și atunci când poziția ei doctrinală îi impunea o atitudine determinată. Acest liberalism intelectual constituie nota distinctivă a acestei instituții de înaltă cultură teologică, și explică rolul ei eminent în viața culturală a Ardealului.

Acest spirit care e în tradiția școlii n'a făcut decât să se accentueze și să se lărgească dela Unire. Sub patronajul direct al I. P. S. Sale N. Bălan, mitropolitul Ardealului, el însuși om de vastă și temeinică cultură europeană, și sub conducerea distinsului ei rector N. Colan, Academia și-a lărgit programa de studii și și-a reînnoit corpul profesional prin elemente pregătite în străinătate, încît azi apare ca o instituție vie și bine pregătită pentru rolul ei cultural.

O dovadă e și *Anuarul* pe care-l publică regulat și care nu se mărginește la o simplă dare de seamă administrativă, ci conține mai multe studii, dintre care relevăm, ca foarte caracteristic pentru observațiile de mai sus, *Catolicismul contemporan în Italia* al profesorului D. Stăniloae.

După un scurt istoric al „chestiunii romane”, dela legea garanțiilor din 1871 pînă la regimul fascist, autorul expune originea concordatului încheiat de Mussolini cu Vaticanul. Aflăm astfel că Orlando ajunsese încă din 1919 la un acord principial cu Papa, și, dacă concordatul nu s'a încheiat de atunci, vina o poartă Parlamentul italian, care l-a dezavuat pe Orlando și l-a obligat să se retragă. Acest acord, care admitea principiul unui teritoriu independent și garanția celorlalte puteri catolice, a servit ca teză tuturor negocierilor oficiale care au urmat, și chiar concordatului semnat de

Mussolini, la 11 Februarie 1929. Un tratat politic încheiat între Italia și Vatican recunoaște în „Cetatea Vaticanului” un stat independent, supus suveranității exclusive a Papei, cu o cale ferată și un oficiu postal propriu; în schimbul acestor avantajii Papa renunță la garanția celorlalte puteri. Concordatul semnat în acelaș timp cu tratatul politic reglementează raporturile dintre Stat și Biserică. El introduce învățământul religios în școala primară și secundară, recunoaște personalitatea juridică congregațiilor și efecte civile căsătoriei religioase. Papa numește pe episcopi, episcopii pe preoți, fără altă intervenție a puterii civile decât sub forma unor obiecții de ordin politic.

Un regim însă care pretinde o stăpânire absolută asupra trupului și conștiinței cetățeanului, cum e regimul fascist nu se putea acomoda ușor cu asemenea îngrădiri, oricât de sinceră i-ar fi fost dorința de înțelegere cu Vaticanul, și în adevăr fricțiunile, urmate de explozii și amenințări, s'au ivit înainte de-a se fi uscat cerneala cu care a fost semnat concordatul. D. Stăniloae schițează cu precizie principalele incidente ale aplicării concordatului. Din ele rezultă că împăcarea e încă departe de-a fi cordială, și e probabil că problema raporturilor dintre Vatican și Statul italian va da încă mult de lucru diplomației.

* * *

Ch. Turgeon, *Critique de la conception socialiste de l'histoire*. (Paris, Sirey, 1929, 1 vol. în 8°, 463 p.)

Excelentă expunere, clară și sistematică, a doctrinei materialismului istoric, „după sursele originale”, adică nu numai după scrierile sistematice ale lui Marx și Engels, ci și după corespondența lor. Merit cu atât mai mare cu cât autorul nu primește decât cu mari rezerve teza fundamentală a lui Marx, după care toate instituțiile sociale și politice, toate manifestările intelectuale și estetice nu-s decât rezultatul unei dezvoltări ale cărei cauze trebuie căutate în condițiile vieții materiale. Cartea d-lui Turgeon, cum o indică și titlul, vrea să fie o critică a marxismului.

Critică mai întâi a originalității concepției marxiste. Reținând problema influenței socialismului francez asupra lui Marx, d. Turgeon recunoaște, contrar unor socialiști franceji, ca G. Richard, că coincidențele de idei ce se pot constata în operele lui Saint-Simon, Proudhon și Marx n'au știrbit puternica originalitate a acestuia din urmă.

Critică apoi a tendințelor socialiste ale materialismului istoric. Dintre diversele obiecțiuni care s'au adus materialismului istoric, — că e o teorie fatalistă care nesocotește liberul arbitru și importanța oamenilor mari, că se întemeiază

pe postulatul unor legi istorice a căror realitate n'a fost încă dovedită și că neglijează rolul forțelor etice și intelectuale în istorie, — d. Turgeon insistă îndeosebi asupra legăturii pe care marxismul o face între materialismul istoric și doctrina colectivistă. Adepții lui Marx susțin că necesitatea istorică implică dictatura proletariatului ca o soluție fatală a luptelor de clasă din societatea actuală și își întemeiază gândirea și acțiunea lor pe concepția materialismului istoric.

Teza d-lui Turgeon e că concepția materialismului istoric nu duce la socialism și că „previziunile comunitare ale lui Marx nu-s decât un vis urât”. El combate teoria pauperizării progresive a proletariatului invocând legislația socială de dinainte de războiu și ameliorările condiției lui care dovedesc că „proletariatul se ridică în bună stare și demnitate”. „Prăbușirea capitalismului și accesiunea subită a proletariatului nu pot ieși nici dintr'o revoluție politică a societății burgheze, nici din prăbușirea economică a producției burgheze”. (p. 377). Scuza d-lui Turgeon e că și-a scris cartea înainte de 1929.

În concluzie, o expunere excelentă a concepției materialismului istoric însoțită de o critică cu atât mai subredă cu cât autorul, probabil dintr'o insuficientă cunoaștere a limbii germane, ignorează întreaga literatură germană a subiectului — *Andrei Oțetea*.

* * *

Virgilio, *Il libro di Didone*. Text și traducere urmat de comentariu interpretativ și estetic de *Corso Buscaroli*. (Operă premiată de Institutul lombard de știință și litere, Milano-Napoli, Societă edit. Dante Alighieri, 1932, 1 volum 519 pag. în 8°, Lire 18.)

Două mii de ani au trecut peste cenușa lui Virgiliu și el n'a îmbătrânit, zice André Bellessort (*Virgile*, p. 22), ba încă e mereu gata să îmbrace într'o formă nemuritoare durerile sau bucuriile noastre.

Cel dintâi dintre poeții *racinieni*, spirit modern de umanitate universală, Virgiliu are, în pictura emoționantei sale victime, a Didonei sale nemuritoare, toate duiosii și tainele feminine ale pasiunii. (Saint-Beuve, *Etude sur Virg.* p. 89. 99—100). Cartea a IV-a a *Encidei*, cea mai citită de moderni și chiar de Romani — nu a vărsat și Sfântul Augustin lacrimi pe paginile ei? — cuprinde epizodul Didonei, o acțiune dramatică completă: amorul tragic dintre Enea și Didona. Nicăieri arta lui Virgiliu n'a atins culmi mai înalte, deaceia ideea savantului clasicist italian d. Corso Buscaroli de a compune un comentariu interpretativ și estetic la această carte a fost din cele mai fericite.

Comentarii erudite la alte cărți din Virgiliu sau la alți poeți antici s'au mai scris, deși nu prea multe; pentru a aminti câteva din cele mai cunoscute, vom cita pe acela al lui Norden la cartea a VI-a din Eneida, acela al lui Heinze la cartea a III-a din Lucrețiu, al lui Wilamowitz la Herakles a lui Euripide, la comedia Epitrepontes a lui Menandru..., dar toate acestea se deosebesc mult de interpretarea d-lui Buscaroli prin aceea că dau o excesivă importanță criticei zisă minoră, criticei de text, fenomenelor gramaticale și metrice, confruntării cu probabilele izvoare și nu trec decît prea puțin la valorificarea artistică a operelor, la acea activitate supremă a criticului, care, chiar și pentru vechiul gramatic Dionysios Thrax era *philologias kalliston mēros*.

D-l Buscaroli ne dă întîi textul latin cu traducerea d-sale în față, care trebuie considerată ca un comentariu sintetic. Apoi explică vers cu vers (p. 43—502) împărțind mai întîi episodul acesta în momentele sale principale. Patru sute cincizeci de pagini de interpretări însumă o operă vastă. Cititorul își va da îndată sama cum au fost împlinite atîtea pagini, dacă va afla că d-l Buscaroli, pentru a înțelege și valorifica din punct de vedere estetic cutare expresie sau cutare vers virgilian, a crezut mai de folos uneori să mediteze și să pătrundă un pasaj asemănător dintr'un poet italian sau francez, decît toți comentatorii lui Virgiliu. Aceasta nu însumă că a neglijat pe bătrînii Servius și Macrobius, dar nu le-a dat decît o importanță redusă. În schimb întîlnim din belșug citate paralele nu numai din poezii de care a fost influențat Virgiliu, din Homer, Euripide, Apollonius Rhodianul, Ennius, Lucrețiu și Catul, nici numai din imitatorii săi latini: Ovidiu, Valerius Flaccus, Silius Italicus și Lucanus, ci chiar și din autorii italieni ca Dante, Petrarca, Ariosto, Tasso, Leopardi, Carducci, Pascoli..., iar dintre cei francezi mai ales din Racine.

Această metodă de interpretare a d-lui Buscaroli este admirabilă, pentru că e cel mai potrivit mijloc de a apropia o operă antică de sufletul nostru modern.

Să luăm de pildă primele două versuri: „Dar regina de mult străpunsă de chinul iubirii, își hrănește rana în vine și se mistue de un foc tainic”; în latinește versul al doilea sună: *vulnus alit venis et caeco carpitur igni*. D-l Buscaroli comentează astfel: *vulnus alit venis*: poetul insistă asupra imaginii cuprinsă în *saucia* din primul vers; Didona nu-și mai poate îngriji rana, ba chiar, poate fără a-și da sama, și-o nutrește în suflet; această expresie amintește *Aen.* I 688: *occurrente inspires ignem...*; Tasso, *gr. lib.* I 45: *amor... che si nutre d'affanni*; *venis* este mai degrabă ablativ de loc (Dante, *Inf.* I 20: *nel lago del cor*), decît instrumental (cum traduce Bellessort: *du sang de ses veines*); *et caeco carpitur*

igni: „tainie” p. că, de fapt, Didona rupe legământul de credință față de cenușa soțului ei Sicheu, dar acest adaos are tocmai sensul din Georgice, III 210: *caeci stimulus... amoris*; cf. *Lucr.* IV 1120: *tabescunt vulnere caeco*, *Pers.* IV 44: *caecum vulnus habes*, *Ovid. Her.* IV 20: *caecum pectora vulnus habent*. *Leopardi*, *Le ric.* 109—10: *cieco malor*, iar pentru *ignis*, pe lângă o mulțime de paralele antice, ne citează din *Dante*, *Purg.* VIII 77: *foco d'amor* și din *Racine*, *Phèdre*, I 1. 134: *chargés d'un feu secret vos yeux s'appesantissent...*

Un alt mare merii al autorului acestui comentariu rezultă din importanța pe care el o dă traducerilor. Convins că o traducere frumoasă, chiar pentru cine știe latinește, este un bun comentariu, d-l Buscaroli a consultat și în atâtea locuri a discutat pasaje din traduceri Eneidei. Și nu i-a fost prea ușor lucru să aleagă, când numai în limba italiană sînt peste cincizeci talmăcitori ai poemului virgiliian!

Astfel, interpretarea d-lui Buscaroli are un orizont larg, e adînc înțelegătoare și perfect înțeleasă, tocmai fiindcă se ține departe de orice dogmatism.

Insfîrșit, un comentariu în limba italiană asupra unui scriitor clasic are, față de cele germane similare, avantajul de a putea fi citit cu ușurință și de Romîni, filologi de meserie sau oameni de litere, chiar și atunci cînd nu cunosc prea mult această limbă. — *C. Balmuş*

* * *

N. Berdiaeff: *Le christianisme et la lutte des classes*, (Editions «Demain» 1932).

Incontestabil, Berdiaeff, astăzi adversar ideologic al lui Karl Marx, este un adînc și fin cunoscător al marxismului. Studiul acesta este unul dintre cele mai bine orientate din cite le-a scris.

Poziția ideologică adversă nu-l împiedică să recunoască seriozitatea și temeinicia unor adevăruri stabilite de Karl Marx. Sociologia lui Marx o consideră ca o patologie socială care a stabilit principalele lacune ale societății industriale capitaliste. Existența luptei de clasă este un fapt mai presus de orice îndoială, un fapt irefutabil care are în istorie un rol decisiv și care în epoca noastră a ajuns la o reliefare maximă. Numai ideologiile burgheze izvorite din conștiința burgheză optimistă, crezînd în armonia naturală a intereselor contradictorii, pot nega lupta de clasă. Intregă istoria societăților umane dovedește lupta dintre multiplele grupuri sociale ca și a claselor sociale, cea mai crudă dintre toate. Viața politică în timp de pace, și revoluțiile au un caracter de clasă. Marx întrevide aici „un profund adevăr”. Opiniile care consideră lupta de clasă ca o invenție a lui Marx sînt false

și „lipsite de sinceritate, pentru că în realitate această luptă este purtată tot atât de burghezie ca și de clasele conducătoare.”. În timp ce burghezia o ascunde, muncitorii și socialiștii o duc deschis și în aceasta constă superioritatea lor. Berdiaeff contestă numai că ar exista „adevăruri de clasă”. Ipoteza adevărului ca reflex al realității economice și al condiției sociale este un non-sens gnoseologic al marxismului și o contradicție fundamentală, care face imposibilă orice cunoaștere. Critică apoi raționalismul exagerat al teoriei marxiste care simplifică excesiv realitatea, și constată lipsa unei cunoașteri psihologice mai temeinice.

Psihologia claselor rămâne să fie creată de acum înainte (Un început l-a făcut Henry de Man).

Recunoscînd lupta de clasă ca un început pozitiv, Berdiaeff se desparte de Marx în explicarea ei. În privința acestei probleme, structura logică a marxismului este contradictorie și naivă filosoficește. Eroarea logică constă într-o confuzie a realismului și nominalismului extrem, decurgînd din metafizica economică monistă a lui Marx.

Tot de aci derivă și universalizarea absolută a antitezelor. Cu tot rolul considerabil pe care-l deține în istorie, clasa nu se raportează la „omul integral” ci numai la o parte constitutivă a sa. Or, fără integralitate reală nu există dezvoltare dialectică în societate. Materialismul fiind un atomism și un nominalism, din punctul de vedere materialist acest proces dialectic devine imposibil.

Atomismul și nominalismul sînt anormal legate universalismului. Cum o conține Marx, clasa este un fel de substanță, un lucru în sine, deadreptul mitologic. Clasa socială ca tot, ca unitate determinantă a vieții părților, nu există decît în gîndire. Sau dacă se admite existența ei, atunci nu trebuie înțeleasă mecanic ci concepută organic. Unirea dialecticei cu materialismul este o monstruoasă logică. Nu poți fi în același timp materialist și dialectician.

Concepția marxistă a luptei de clasă este în ultima esență o idee axiologică, un concept nici științific nici economic, ci etic și axiologic.

Explicării marxiste a problemei claselor sociale, Berdiaeff îi opune atitudinea creștinismului, care are respectul persoanei umane. Problema are și un aspect religios și spiritual, nereductibile la cel pur economic. Regimul capitalist, de al cărui spirit Marx nu s'a degajat în deajuns, este condamnat categoric de autor. „Regimul capitalist este cel mai precar și cel mai instabil”. „Regimul capitalist este un regim aventurier”. Neuman. Persoana care, din punct de vedere axiologic este superioară clasei, e dominată de „colectivul impersonal”. Urmează alte obiecțiuni, asupra cărora nu ne

putem opri aci. Foarte frumoasă este descrierea tipologică a aristocratului, burghezului și muncitorului.

Față de noua societate care va trebui să fie muncitorească, creștinismul va trebui, sau să aibă o atitudine înțelegătoare, sau să dispară din viața socială, înăbușit de ateismul materialiştilor. E concluzia autorului. — *N. Tatu.*

* * *

Francis Delaisi: *Les deux Europes.* (Paris. Payot).

Fără a fi o lucrare strict științifică, de sociologie sau economie politică, îmbinând mai de grabă ambele genuri, cartea lui Delaisi este totuși revelantă, pentru înțelegerea unor probleme actuale.

Continentul european se prezintă azi divizat în două: Europa industrială deoparte (Europa A), organism complex cu funcții specializate, în urma diviziunii muncii sociale, și centralizate, care-i dau un aspect uniform, de omogenitate și coerență; Europa agricolă de alta (Europa B), sub aspectul unei aglomerări de întreprinderi autonome, izolate și de grupuri etnice diversificate, unite doar, insuficient, prin legături religioase vechi sau prin constrângerea exterioară și mecanică a administrațiilor de stat.

Linia de demarcațiune dintre aceste două realități sociale ale continentului se intensifică și clarifică neconținut. Europa A se prezintă industrializată pînă în agricultură, cum se exprimă Delaisi, iar Europa B, e agricolă pînă în măruntaiele civilizației urbane.

Cum s'a ajuns aci? Explicația dată de autor este ingenioasă, chiar dacă nu atinge nivelul unei riguroase explicări științifice. Delaisi are un punct de vedere care, dacă nu e absolut nou, e totuși nou: la temelia progresului social al evoluțiilor politice stau descoperiri tehnice. Revoluționarea vieții moderne, în extensiune ca și în adîncime, se datorește înlocuirii energiei animale cu energia mecanică. Civilizația întemeiată pe sclavaj, dispare odată cu forma economiei familiale, înlăturată prin una modernă, perfecționată, datorită invențiunii tehnice. Tehnica ridică nivelul vieții. Inghenunchearea și adaptarea energiei aburului, care în scurt timp va fi expropriat de electricitate, însemnă începutul de eră nouă. Calul vapor este etalonul valorilor în plan de producție, și măsura puterii. Pentru sociologul de azi, unitatea de măsură e omul + HP. Dacă HP e produs de capital, nu e mai puțin adevărat că la rîndu-i dirijează formarea capitalurilor, necesare apoi reproducerii sale. Reiese aci dependența organică dintre structura economică și formele tehnice, antrenate în proces de reciprocă condiționare.

Sigur că fără știință nu se poate concepe progres tehnic. Prin știință omenirea se adaptează mediului, constituind o unitate funcțională, dinamică. Nu raționalismul vechiu, firește, ci știința lui Lavoisier, știința experimentală, degajată din mrejele care o țin pe loc, ale simbolismului matematic, simplă formulare exactă a observației experimentale. Gândirii științifice, verificată practic, evoluind prezent înspre relativismul universal, fără a prejudicia Absolutului rămas de domeniul religiei, care poate progresa paralel, fără întâlniri litigioase. Delaisi îi păstrează un cult. Știința a eliberat pe om. Burghezia timpurilor înfloritoare, înțelegând că bogăția colectivității depinde de energia mecanică utilizată în transformarea lucrurilor, prin urmare de știință, a promovat instrucția obligatorie, sprijinind școala care trebuia să formeze aparatul intelectual necesar. Natural că a fost condusă de considerente economice. Un ignorant nu poate fi un „homo economicus”. Burghezia dela început era progresistă. O lume întreagă aștepta să fie cucerită. Ca din pământ, crește o civilizație de tip nou, prin care Europa domină lumea, și a cărei caracteristică o dă: HP + capital + știință. Civilizația modernă e fondată pe energia mecanică.

„Decalajul” dintre cele două Europe este rezultatul tehnicei moderne, care pune distanță de un secol între Europa A și Europa B. Prima e Europa calului-vapor, cu economie complexă, cealaltă a rămas la energia animală și economia familială.

Calul-vapor posedă forță de expansiune incoercibilă, care duce la cucerirea lumii. Primul teren care se oferă acțiunii lui este Europa agricolă. Aci însă expansiunea mecanică se isbește de obstacole puse de ordinea socială, rămasă feudală. Desvoltarea civilizației, pentru a fi posibilă, presupune respectul legilor economice sănătoase și o viață democratică reală. Sistemul social din Europa agricolă e însă medieval, funcționând contrar indicației legilor economice. Aristocrația financiară de aci, se îmbogățește prin mijloace politice: guvernarea (citește: exploatarea) oamenilor, nu a bunurilor. Exploatarea cinos de sălbatecă, nu a pământului, căruia i-se refuză utilajul și fondurile indispensabile, ci a oamenilor, provoacă endemicele răcoale, revoluții țărănești, etc. Pentru capital, și implicit pentru calul-vapor, acesta e un teren nefavorabil, periculos, operațiile de plasament și exploatare fiind nesigure, forțate să se efectueze prin înfruntarea legilor economiei normale. HP se întoarce înspre Europa agricolă, căutând alte locuri.

Țăranii, mițați de mizerie adâncă și generală visează pământuri noi. Acum încep emigrările omenești. În Europa industrială există un curent dinspre sat spre orașul-focar de

civilizație. Un curent *interior*. Din aceleași rațiuni sociale care au împiedicat pătrunderea civilizației, populația flămîndă a țărilor agricole se orientează spre pămînturile de dincolo de ocean, despre care circulau svonuri fantastice. Și într'o generație (1880—1913) marea este trecută de 26 milioane europeni. Europa agricolă dă 85% din totalul emigrărilor. Emigrarea umană este dublată de cea a utilajului. Mașinile Europei industriale însoțesc convoaiele omenești vărsate de Europa agricolă, săracă și exploatată de un feudalism care-și supraviețuiește. Emigrantul devine prin HP un colonist, creator de țări nouă, în avînt clocotitor. Atracția exercitată de primele succese, (în perspectivă fiind și avantajii materiale imense) asupra capitalului, duce la emigrarea acestuia. Așa sînt date toate condițiile progresului: energie umană proaspătă, utilaj și capital. HP e cauza dezvoltării Americii, ieșită în urma triplei emigrații, sincronică și combinată. Intr'o jumătate de secol o a treia Europă (C) ia naștere peste ocean.

Prodigioasa expansiune modifică *structura interioară* a Europei veridice. Se găsește în dependență de cea de a treia Europă. Punctul de echilibru, axa Europei, după efectuarea expansiunii spontane, se găsește pe ocean. (Războiul trecut a dovedit-o cu prisosință).

După saturația acestui proces, începe era *colonizării politice*. Asiile sedentare tentează prin dimensiuni și bogății fabuloase. Oferă și debușuri. „Colonialismul” are la bază necesitatea aprovizionării Europei cu materii prime. Prin voința HP-ului, lumea intertropicală devine anexă indispensabilă a economiei europene. Necesitățile economice, de astă dată duc la dominarea armată a Europeanului. Pentru a se menține regimul, exploatarea economică trebuie să se bazeze pe dominația politică. Inregistrăm, drept consecință, comerțul de sclavi, războiul negrilor, etc. Aceleași metode sînt aplicate și Asiei, a cărei populație e stratificată analog celeia din Europa agricolă: țărani exploatați de clase privilegiate, stabile prin armatura religioasă. (India stă sub regimul cel mai sever ce s'a pomenit: căstele). „Punerea în valoare” a bogățiilor Asiei, (la Delaisi această expresie e de-o ironie tăioasă) dă pe față arma „civilizării” europene. Corupția, traficul, opiumul, alcoolul intră în exercițiul funcțiunii. Interese economice stringente o cer! Filantropia nu are sens în lupta economică. Nu e mai puțin adevărat că demnitatea umană are de pierdut. — O singură țară se emancipează: Japonia, în care păstrarea tradițiilor nu a împiedicat occidentalizarea prin industrializare.

Egemonia militară a Europei asupra a 1200 milioane oameni (tunul devine auxiliar lui HP.) pune în discuție o mare problemă: aceea a raporturilor noastre cu popoarele „de culoare”. HP a adus într'un loc libertate și bogăție (America). În altuț sărăcie și servitudine (Asia).

În urma epopeii calului-vapor, lumea nu mai e divizată în 5 continente. Definiția Europei trebuie lărgită. E drept, valorile etice și religioase nu s'au schimbat sensibil față de cele antice. Un lucru nou însă a apărut: știința experimentală. Aceasta a creat Europa (Valéry). HP antrenează în orbita de influență a Europei populația globului.

Dacă expansiunea europeană a schimbat condițiile de viață ale popoarelor, reciproc, cucerirea lumii a modificat structura Europei industriale.

HP. a triplat populația. Europa industrială numără 100 milioane oameni în plus, peste ce e normal. Capacitatea ei de alimentare e deficitară. Supra-industrializarea provoacă o acută criză de șomaj. Schimbul de produse între țările Europei apusene, nu e indispensabil. Dar schimburile între Europa A și Europa B sînt vitale. Există un dezechilibru adînc. Două probleme au ajuns apăsătoare: criza de bușeele Europei industriale și criza agrară. După ce America a devenit exportatoare și ea, iar țările exotice provocînd mari deziluzii, salvarea Europei se pune numai pentru ea și prin ea. Echilibrul economic și social al Europei industriale trebuie căutat în comerțul exterior. Pentru că echilibrul european se fundează pe cel al rasei europene, trebuie văzut că cele două crize (șomaj și criză agrară) pot fi rezolvate una prin alta. Exportul ar reduce șomajul. Suta de milioane țărani deveniți proprietari după războiu, reprezintă o capacitate remarcabilă de consumație. Trebuie ridicat însă potențialul de cumpărare al Europei agricole, care simte nevoia de utilaj și fonduri. Echilibrul militar nu mai e suficient. Pe primul plan stă acum problema echilibrului economic, nerezolvabilă pe cale și prin metode politice, a căror neeficacitate e sigură. În locul concurenței trebuie dezvoltat spiritul de colaborare. Delaisi încheie așa: „Salvarea Europeanului este în întoarcerea la Europa”.

Ceiace caracterizează această carte este un robust simț al realităților, privește însă empiric și cu bun simț. Ecuația europeană e formulată în termeni clari și uneori concludent. Iar faptul că factorul tehnic e privit ca motivul progresului social, te face să crezi că Delaisi stă pe terenul interpretării materialiste a istoriei, și că explicația dată e o variantă marxistă. Din motivul temeinic că tehnica este un rezultat al dezvoltării economice. — N. Tatu.

* * *

Camille Aymard : *Les Précurseurs*. Ernest Flammarion Paris, 1930. 326 pag., 12 frs.

Biografiile romanțate, banalizate ca orice modă, au făcut pe cititorul cu spirit critic să aibă față de ele o doză de pre-

vențiune: prea puține merită atenția și curajul de a fi citite. Genul, fericit inaugurat de Maurois, a avut neșansa să fie depreciaț prin afluxul opusculor de tot soiul de biografii romanțarde care invadase la un moment dat piața literară. Ori ce june cu veleități, orice criticaștru provincial, orice literator de duzină, se credeau chemați să-și încerce forțele de creație în acest gen fertil.

Cu atari rezerve am luat în mână cartea d-lui Aymard. Și mărturisim că, într'o anumită măsură, prudența noastră a fost superfluă.

Superfluă, pentrucă acest volum este pe un calapod puțin altul, decit al înveteratelor „biografii”. În primul rînd, așa cum glăsuește și titlul, cartea are mai mulți eroi de prim ordin. Epoca în care au iscodit antenele romancierului se întinde cam de-alungul a două decenii, între conjurația lui Catilina și înscăunarea lui Cezar la Rôma. Răstimp bogat în ani, și mai bogat în oameni și fapte: consulatul lui Cicero, uneltirile lui Catilina urmărite pînă la dramaticul desnodămint, întoarcerea lui Pompeiu victorios din Asia, ridicarea lui Cezar, afacerea Clodius, tribunul demagog, exilul lui Cicero, revenirea oratorului, uciderea demagogului, rivalitatea dintre Cezar și Pompeiu. Volumul se încheie prin victoria lui Cezar și împăcarea sa cu Cicero.

Personagiile sînt numeroase. Autorul apelează la cît mai multe, spre a putea privi epoca din mai toate punctele de vedere. Totuși, cartea trebuie să aibă un pivot central: acesta e Cicero. Deși sînt unele capitole întregi în care el nu joacă nici un rol, totuși, în general, cu persoana, cu fapta, cu vorba, — el este peste tot. Acțiunea se împletește în jurul personalității lui, precum pe arac butucii viței.

22 de capitole împart cartea în tot atîtea tablouri. Căci, pentru a trata o epocă, autorul a urmat un plan discutabil: și-a fixat o serie de titluri sonore (cităm, ab hoc et ab hac : *une nuit à Suburre, Le cortège d'un bourreau, La malédiction de la démente...*), pe care și-a propus să le desvolte. În primul capitol, spre pildă, asistăm la o întrunire a conjuraților, în altul sîntem invitați la o serată în casa Lesbiei — alias Clodia, — sau în altul prin binoclul autorului, privim cele două tabere, a lui Pompeiu și a lui Cezar, care, campate la Dyrrachium, stau timp îndelungat față în față, fără a se întrecoci.

Sînt momente istorice, colorate dar statice.

Spre a armoniza într'un tot unitar această serie de scene, căroră, evident, le lipsește coeziunea, autorul își angajează personagiile în discuții oportune, în care se narează fapte și se descriu moravuri. Și, prin acest procedeu artificial, forțat, tablourile capătă un fir care le unește, ca așa mărgelcele. De aceea, se discută mult în această carte: ai crede că persona-

giile nu sînt Romani, ci Greci... Firește, într'o carte unde descrierile și discuțiile predomină, în dauna povestirii istorice, acțiunea pierde din dinamism. Cartea nu-i atît un film, cum ne-am aștepta, ci mai mult o piesă de teatru. Personagiile în aceste tablouri vivante, sînt și ele mai mult niște efigii. Bine reliefate, grijuliu caracterizate, dar, ca orice efigie, lipsite de mișcare, de viață. Cicero, în Senat ca și în For sau la Dyrrachium, e o fantoșă, — este drept, artistic pictată; Cezar, un conquistador minuțios sculptat în bronz; Clodius, o paiață veșnic agitată și încruntată; Pompeiu, un robot greoi, masiv, lînced.

Forma cărții este de o calitate inegală. Lasă impresia că nu i s'a dat ultima mîină. Formule ingenioase (*...la politique est comme la tunique de Nessus: une fois qu'un homme l'a revêtue, il ne peut plus la rejeter qu'en arrachant sa propre chair*. P. 203) se întîlnesc cu expresii banale în stereotipul lor (*Et Clodia était devenue sa raison d'être, le but de son existence, son dieu vivant*. P. 103) sau cu truisme patente (*...pour croire aux grands hommes, il ne faut pas avoir vécu dans leur intimité*. P. 9).

Stilul, în general, este tern; evadările din prozaism sînt rare, foarte rare. Pe-alocuri, fraza devine teatrală, arborînd vagi miresme retorice. Astfel, autorul „care nu pierde nici odată prilejul să ironizeze grandiloquentă lui Cicero (*Ah! il fallait entendre alors la voix claironnante, et naturellement nasillarde du Père de la Patrie stigmatiser ses adversaires et deverser sur eux des cataractes d'invectives!* P. 227), adesea comite imprudența să cadă el însuși în defectul pe care, superb, îl impută eroului său (*Et, doutant de tout, de la démocratie qu'il avait défendue, du Senat qu'il avait servi, de l'amitié qui l'avait trahi, des dieux immortels et de lui même, Cicéron sortit de Rome...* P. 215).

Analiza psihologică a personagiilor este neglijată. Și e păcat, căci autorul se dovedește un bun psiholog cînd scormonește cu compasiune sufletul lui Catilina înainte de lupta decisivă de la Pistoia, ori cînd disecă în pagini întregi complexul for interior al lui Cicero.

Înlăturînd ipoteza lui Corradini, care vede în Lesbia sclava desrobită a tribunului Clodius, autorul adoptă referința lui Apuleius, făcînd din ea sora lui Clodius. La serata Lesbiei, îi parvine de la Catul o poezie. Este duiosul *carmen XI, ad Furium et Aurelium*, pe care autorul îl desfigurează *à son gré*, redînd, într'o tălmăcire liberă, numai ultimele două strofe (p. 184). Am inserat acest amănunt, fiind reprezentativ pentru metoda de lucru a autorului: adevărul istoric e ajustat pe măsura patului procustian al romanului modern, convențional și convenabil.

Totuși, prin stilul curgător și, în general, nepretențios,

printr'o conștiințioasă documentare și informație, prin pictura aplicată a moravurilor, această probă resuscitare istorică familiarizează lectorul cu frământările unei epoci. Date fiind rezervele arătate, cartea aceasta nu poate fi promovată printre operele de literatură veritabilă. Ar constitui însă un util volum de „Lecturi istorice”, prevăzute în programa analitică a liceelor noastre, drept ajutor al manualului de Istorie propriu zis.

Și acum, o ultimă remarcă. Dacă momentele istorice care compun volumul nu sînt binecuvîntate cu suflul vital, cartea prezintă însă o însușire care contrabalansează acest neajuns: în dauna povestirii, cîștigă descrierea. Tablourile sînt lucrate cu grijă. Moravurile timpului, dela austeritatea lui Cato pînă la libertinajul Clodiei, defilează cu pestrițul lor cortegiu. Cititorul participă la luptele din For, fremătează la discuțiile din Senat, se indignează din pricina intrigelor lui Clodiu contra lui Cicero, asistă la conciliabule, cunoaște dedesubturile marilor procese, află că și pe atunci faptele mari aveau la o birșie explicații meschine pînă la neverosimil, se introduce în cronica scandaloasă a Romei... Autorul a făcut o secțiune verticală în gangrena Romei pre-dictatoriale.

Asfel, volumul este un panopticum cu figuri de ceară, dar e și un furnicar de moravuri. Dacă d. Aymard nu isbutește să înseleze epopeea unor vieți, redă însă, desigur, epopeea unei epoci.

* * *

Aguste Bailly : *Néron. L'agonie d'un monde*, A. Fayard & Cie, Paris, 1930. 250 pg., 12 frs.

Spre deosebire de *Precursorii* d-lui Aymard, în care eroii cărții — prea numeroși — erau prezentați cu o fatală deficiență de aprofundare, *Néron*-ul d-lui Bailly se prezintă sub alt aspect. Aici, cartea pierde în suprafață, spre a cîștiga în adîncime. Autorul nu-și mai propune să vivifice o epocă, ci un om. Unul singur: Nero. D. Aymard picta pastelul unei epoci, în care omul intra ca un element oarecare, chemat doar să dea puțină mișcare tabloului; d. Bailly, cu penel de artist, face un portret în care epoca este simplu cadru. Omul apare în planul prim, profilat pe fundalul unei epoci.

Slăbiciunea ticăitului împărat Claudiu, orgiile Messaliniei, uciderea acesteia și insinuarea Agrippinei, otrăvirea lui Claudiu, întronarea lui Nero, prima perioadă de înțeleaptă ocîrmuire și apoi, brusc, demența și prăvălirea: acestea sînt, în linii generale, schelele cărții. Viața agitată a acestui om, intrigile dela palat, atmosfera viciată a existenței sale, unelțirile continui ale Agrippinei, uciderea lui Britannicus și a propriei sale mame, incendiul Romei, extravagantele unui

creer dezechilibrat, comploturile repetate pînă la tragedia finală, — iată atîtea elemente pline de romanesc, care, dela Tacit și pînă la d. Bailly, au înmărmurit spiritele și au reținut atenția.

Urmărind pas cu pas relatările istoricilor, în special Tacit și Suetoniu, autorul a reușit să zămislească o operă vie. Pulsează viața în toate scenele, în toate situațiile. Redarea adevărului și a culorii istorice, a atmosferei proprii a aceluia timp, e făcută cu mină de maestru. Analizele psihologice — și ne gîndim mai ales la descrierea gradată a nebuniei lui Nero — dovedesc multă pătrundere. Totul e analizat cu o egală finețe și agerime: sentimentele joshnice ale brutei din Nero, ca și, spre exemplu, iubirea liliială ce i-o purta Acteea.

Caracteristica operelor reușite este că denotă o deopotrivă minuțiozitate artistică în tratarea liniilor principale, ca și a amănuntelor. Intr'adevăr, nu numai Nero sau Agrippina sînt bine construiți: toate personagiile ce se agită aici, unele mai conturate, altele mai hașurate — potrivit rolurilor — sînt la fel de realizate. În portretistică, autorul se depășește: figura dîrzei și stoicei conjurate Epicharis, ori silueta blîndeii Acteea — sînt creații care impresionează.

Deși autorul cade uneori în plin didacticism (spre exemplu, vorbind profesoral despre *Apokolokyntosa* lui Seneca, p. 82—84; sau închegînd o discuție cu ipoteze și conjuncturi asupra probabilității că Acteea ar fi fost creștină, p. 101-102), totuși d. Bailly și-a înnăscut ideile într'o haină aleasă. Deseori lectorul, prin șiragul de fapte, va găsi expresii nouă, caracterizări fericite, figuri sugestive sau pasagii întregi pline de simțire și de pitoresc. Astfel, la această carte care îmbină documentul cu arta, stilul vine și el să-i adauge în valoare. Ca încheiere a notațiilor noastre, găsim nimerit a ne lua îngăduința să transcriem o atare *trouvaille*, în care atenta cizelură a frazei îngeminate cu poezia naturii amintesc delaolaltă de Pierre Louys și Francis Jammes (p. 232-33): „*A travers les longues branches vertes qui le préservaient du soleil pleuvaient sur lui une poudre de clarté. Dans les flammes bleues de la mer, la masse granitique d'Ischia et les arêtes des îlots voisins plongeaient leurs pyramides aux angles noirs. Au delà de ces étendues marines, si doucement mouvantes qu'elles semblaient s'offrir à l'air brûlant comme un grand corps haletant d'amour, c'était la rude Caprée, et ce golfe, dessiné par les dieux, où la lumière même est musicale et chante la volupté...*” — Victor Buescu.

Revista istorică română (București, Cultura Națională, 1931-1932).

Se împlinesc în curînd doi ani dela apariția primului număr al *Revistei istorice romîne*. În acest interval, au ieșit șapte fascicule care au confirmat în mod strălucit programul inițiatorilor. Concepută într'un spirit strict științific, *Revista istorică română* s'a dovedit un organ de informație și de control pe care nicio considerație străină de știință nu l-a putut abate dela urmărirea scopului pe care și l-a propus.

Nevoia unui astfel de organ era demult simțită în mijlocul cercetătorilor istoriei. Publicațiile similare dela noi aveau un caracter sau personal sau regional sau pur ocazional. Lipsa un organ permanent și periodic care să țină, în felul marilor reviste istorice din Apus (*Revue historique*, *Historische Zeitschrift* sau *Historical Review*), publicul cititor la curent, în mod regulat, cu publicațiile privitoare la istoria noastră națională și cu stadiul de dezvoltare a principalelor probleme de istorie și care să facă în acelaș timp o severă și imparțială operă de triare a diverselor publicații. *Revista istorică română* a răspuns acestei necesități cu o conștiință și un curaj demn de toate elogiile. Bogate notițe bibliografice, clasate pe materii și pe perioade, înregistrează regulat tot ce se publică la noi și aiurea în legătură cu istoria Romînilor. Recenzii critice discută cărțile și articolele mai însemnate, publicate chiar și în limbile greu accesibile cercetătorilor romîni, cum sînt limbile slave. Insfîrșit *Revista istorică Română* a publicat remarcabile articole semnate de domnii D. Russo, G. I. Brătianu, C. G. Giurescu, I. C. Filitti, Sc. Lambrino, A. Veress, V. Papacostea, I. Ștefănescu, etc. Cercetătorii care vor trata diverse probleme ale istoriografiei noastre nu vor mai avea nici o scuză în caz că vor neglija să consulte lucrări publicate dela 1930 încoace. De menționat sînt și condițiile tehnice superioare în care este editată revista.

Aceste însușiri fac din *Revista istorică română* o publicație demnă de marile publicații similare din Apus. Ea merită tot concursul publicului care se interesează de știința istoriei.

Revista Revistelor

„Aspirațiile tinerimii franceze”

Generația ridicată sub auspiciile războiului a trecut printr-o criză de creștere. „Neliniștea”, răul nou al secolului, fenomen complex, trădează o aspirație disperată către un viitor mai puțin sumbru, o dezordine fizică și psihică provenite dintr-o educație incoherentă, un gust romantic și o puternică dorință de disciplină spirituală. Astăzi există o voință generală de reconstrucție care centralizează eforturile pentru un ideal comun. Sigur că întâlnim o mare diversitate de ideologii și tendințe, animate de reviste cu nerv și viață, conduse de suflul tineresc înouitor. Există stânga și dreapta, conservatorism și revoluționarism, centralism și regionalism social și cultural, idealism și materialism marxist. Dar există și o latură comună, care omogenizează atitudinea în fața vieții și a politicei. Față de ordinea politică, de ordinea economică și de ordinea filozofică se desenează aceeași poziție a tinerimii.

În ordinea politică se observă condamnarea regimului parlamentar așa cum este el practicat în Franța. E un regim imoral, în care controlul cetățeanului asupra actelor de conducere e fictiv, iar responsabilitatea chimerică. În planul politicii externe, conceptul de patrie este o forță afectivă. Tinerimea franceză este patriotică. Conceptul istoric de națiune este însă foarte atacat.

În ordinea economică, recunoașterea valorii proprii a economiei. O independență reală a spiritului nu e însă posibilă fără o limitare a puterii de influență a legilor economice. Tirania mașinii nu e suportată fără restricții. E instrument. În ceea ce privește sistemul economic actual, nu există de cît foarte puțini tineri care să-l aprobe. Și-a dovedit absurditatea, și e credința generală că nu mai poate persista fără transformări. Tinerimea stă pe linia teoretică ce merge de la transformismul social până la revoluționarism. Există un acord total că nu e admisibil ca în locomotivele canadiene să fie ars griul, iar milioane de chinezi să moară de foame. Asta nu însămnă că se dă adesiune comunismului. Însă în experiența rusă, tinerimea franceză simte că e ceva mare, ceva care merită atenție.

În ordinea filozofică, unitatea de aspirații e mai puțin vizibilă. Tinerii angajați în acțiune nu se referă la noțiuni filozofice, dect vag. Științei i se aduce obiecțiune: că dă o cunoaștere fragmentară a naturii, și că e prea înclinată în spre util și practic, „aplicat”. Valorificată este însă suma adevărilor științifice care tind spre degajarea unei concepții totalizatoare, metafizice a lumii. Artiștii se face observația că neglijează omul real, studiind sub pretextul realismului, doar aparențele, nu realitățile interioare.

În genere civilizația actuală este

criticată pentru faptul că nu dă explicații satisfăcătoare și nici nu deschide perspective înspre viitor; că ignorează omul real, pentru abstracții de felul omului economic.

Cu un cuvânt, aspirația tinerimii, în ceiace are profund și general, e de ordin spiritual. Sarcina ei constă: în a duce mai departe critica erorilor lumii contemporane, care trădează Spiritul; și în a preciza cu sinceritate și exactitate principiile filosofice directe: metafizice, psihologice, etice, pe soliditatea cărora vrea să întemeieze noua ordine a lucrurilor și a lumii, dorită cu ardoare tinerească.

(Daniel Rops. *La revue des vivants*, Iulie 1932).

Curente de gândire în Spania actuală

Peninsula iberică, trecută prin focul revoluției antimonarhiste, dacă și-a restabilit o ordine materială sigură, este frământată intelectual de o mulțime de curente de gândire și orientări, contradictorii. Spiritul național spaniol e turmentat de o criză de desorientare, ajunsă la un grad maxim de asprime dureroasă. Poporul nu și-a găsit încă drumul. E în prima linie problema teoretică a existenței istorice și morale a națiunii. Cărei părți de lume aparține Spania? Europei sau Africii? Dumas afirmase odinioară că Africa începe dela Pirinei. Iar azi Miguel de Unamuno, îmbibat de spiritul Castiliei, prin lunga ședere în Salamanca, susține că Spaniolii sînt africani și trebuie să fie orgolioși pentru aceasta. Pentru insurecționarii republicani, monarhia, de origine străină, și cu tendințe absolutiste, constituie un anacronism. Celalt gânditor al lui *novus ordo*, José Ortega, J. Gasset, influențat de filosofia germană, activează pentru liberarea provinciilor și îndreptarea republicei.

Cortes-urile elaborează o constituție după modelul celei dela Weimar, expresie tipică a principiilor liberale și democratice. Tradițio-

naliștii protestează contra intoxicării cu falsele dogme ale revoluției franceze, cu germeii iluminismului și masoneriei, contrari naturii spirituale a rasei. Catolicismul pledează pentru primatul religiei ca factor social și politic de prima valoare, în timp ce Azanna, șeful statului, proclamă: „Spania a încetat de a mai fi catolică”. A încetat de a mai fi un stat teocratic conform tradițiunii regilor catolici și „filipismului”. Acesta e opus de unii istorici iberici concepțiunii originale spaniole personificată în perechea Don Quichote-Sancio-Panza, contrast și armonie de idealism utopic și realism ascetic.

Viitorul, cum a precizat Wells într-o conferință, e al Spaniei, pentru că nu e în Europa aceasta pe cale de a se îneca. Psihologia economică a Spaniei e diferită de cea europeană. „In timp ce Europa se agită, Spania visează liniștit”, ținându-se într-o splendidă indiferență contemplativă și atitudine fatalistă.

În privința socialismului spaniol, se observă mare varietate de curente și disidențe. E un partid al muncitorimii, sfîșiat de curente interne, printre care e remarcabil marxismul intransigent al lui Gabriel Moron, contra participării socialiste la un guvern burghez, capitalist. Activ e sindicalismul bakuninist. Trotzkistii și comuniștii puri sînt rari și desolidarizați.

Printre curente de gândire spaniole, se remarcă și o tendință orientată către fascism. Pentru literatul din generația nouă Ernesto Gimenez Caballero, nici Moscova, ca centru de iradiație comunistă, nici Geneva ca centru de radieră democratică, ci Roma focar fascist poate fi model și îndreptar. Trebuie realizat un stat corporativ, în care să existe ierarhia valorilor morale și disciplina producției, ideal adecuat aspirațiilor rasei, în curs de „balcanizare” prin influențe bastarde de importanță.

(Saguntinus, *Nuova Antologia*, Septembrie 1932).

*

Problema Indiei

Pentru Europeni, problema indiană apare mai complicată decât este în realitate. India este o națiune, nu după concepția politică (aceiași limbă, aceeași religie, aceeași rasă), ci pe planul culturii mai important decât cel politic. Adevărata democrație, așa cum au cunoscut-o micile comunități ale cetățitorilor grecești, nu există și nu poate exista la un popor de 350 milioane cum e India. Parlamentul indian dela Delhi numără 105 membri, aleși de un milion votanți din 240 milioane suflete. Un deputat are a se ocupa deci de 2.300.000 persoane. Asta nu mai e democrație.

India a fost totdeauna și este o țară rurală. 90% din populație trăiește în 700.000 sate, foarte sărace. Meseriile au dispărut înaintea invaziunii mașinii. India suferă crunt în urma regimului industrial.

Analfabetismul e suveran. 88% sînt ignoranți. S'a găsit aci un motiv pentru refuzarea autonomiei de conducere. Absența instrucțiunii nu însemnă însă și absența educației. Cultura trecutului e vie. Tradițiile înfloritoare. Aci stă secretul forței lui Gandhi: solidaritatea intimă cu un întreg corp de tradiții religioase și culturale.

Problema indiană e complicată prin enorma diversitate a religiilor, generatoare de conflicte între Hinduși și Musulmani. Certurile religioase sînt de fapt o turnură a conflictului economic. India din agricolă tinde să devie industrială. Cel mai mare număr de industrii sînt în posesia Hindușilor. Comunitatea musulmană dă contingentul impozant al muncitorilor. Problema industrială ia alura unui antagonism religios. Oricît ar fi de reale, diferențele religioase se șterg sub presiunea faptelor economice.

Un factor important al dezvoltării politice a Indiei îl constituie armata. Corpul ofițerilor e numai de culoare engleză. Contra acestui fapt protestează Hindușii. Forța militară engleză întîrzie dezvoltarea națională.

Unul dintre aspectele sociale cele mai interesante îl dau castele care datează de 5000 ani și a căror constituire a fost un efort intens pentru rezolvarea problemei raselor. Astăzi sînt 60 milioane de ființe privitye de castele ortodoxe ca „ciumate”, neatingibile. Este unul din punctele mari de condamnare a regimului. Răul acesta existent pe o scară întinsă mai ci seamă în Madras și Bombai, e pe cale de a descrește.

Mișcarea naționalistă indiană al cărei conducător e Mahatma Gandhi, are o amplitudine care cuprinde toate păturile populației. Mișcarea de desrobire civilă ar putea începe imediat la un semn al lui Gandhi. Ea se întinde și asupra satelor. E finanțată de către magnații industriei, din Bombai, d'Ahmedabad, etc. și se desfășoară pe plan economic. Ziua în care forțele vor trece la acte, în care va izbucni răscoala generală, nu e departe. Venirea mai grabnică ori mai tîrzie a acestor timpuri nouă, depinde de influența lui Gandhi.

(Ayana Agandi. *La revue mondiale*, 1932).

*

Capitalismul american

După Rusia sovietică, în interiorul căreia se experimentează socialismul, Statele-Unite sînt pămîntul experienței marelui capitalism. De Jovenel studiază structura economică a Statelor-Unite, prin analize minuțioase și documentate statistic. Fenomenul „concentrării fizice” și al „concentrării financiare” sînt frecvente în economia competitivă și marele capitalism. Pătrunderea diverselor compartimente: mine și cariere, manufacturi, drumuri de fier, bănci, pune în evidență extensiunea neobișnuită și hotărîtoare a societăților anonime în locul întreprinderilor individuale. Analiza fenomenului concentrațiunii în diferite brânse ale economiei americane, dovedește rolul mare în ansamblul acestei economii, al marilor corporații. „Concentrațiunea fizică” și „concentrațiunea fi-

nanciară" se dezvoltă paralel și solidar, evoluând spre înlocuirea micilor întreprinderi cu stabilimente uriase.

Economia americană actuală este produsul logic al progresului societăților anonime. Obiectul progresiunii actuale este reunirea acestor societăți într-una singură, capabilă de a controla viața națiunii întregi. Din punct de vedere economic Statele-Unite iau tot mai mult aspectul unui consiliu de administrație, asupra căruia acționarii nu au nici o posibilitate de control și supraveghere. Se merge înspre o adevărată autoocrație economică. De Jouvenel desprinde concluzia, că regimul existent a pus capăt vechilor idei de proprietate individuală, libertatea comerțului, a concurenței, pe care anumiți politicieni le consideră tendențios sau din ignoranță drept bazele democrației americane.

(Bertrand de Jouvenel. *La revue des vivants*. Iulie 1932).

*

„Psihologia poporului american“

Popor nou, constituit în perioadă scurtă din elementele cele mai disparate, psihologia națională americană este extrem de dificil de fixat. „O imagine nelă”, o „schemă exactă” a ei nu poate fi găsită nici la marile personalități: Franklin, Washington, Lincoln, Walt Whitman, Emerson, Ford, nici la reprezentanții săi politici. Contrastul dintre indivizi și grup, dintre om și mulțime, colectivitate e prea adânc, și isbitor pentru a pretinde la o cunoaștere a psihologiei colective prin personalitățile mari. Națiune tină, „elementele ei sînt individualiste, disparate și inconciliabile, și numai sub irezistibilă presiune a colectivității acceptă o dublă personalitate. Așa se formează o psihologie colectivă la un popor a cărui viață socială se prezintă ca o stare de spirit”.

Pentru a-l putea cunoaște, poporul american trebuie abordat în el însuși. Explicația complexului ambiant va trebui necesar pusă la contribuție pentru adâncirea și înțelegerea psihologiei sale.

Statele-Unite sînt cu desăvârși-

re izolate fizic, politic și în viața lor. De aci s'a dezvoltat poate aceea pasiune a unității, căreia varietatea raselor nu i-a prejudiciat. S'a concretizat o unitate de viață, cultură și în deosebi de civilizație, pentru care națiunea americană nutrește un „amor invincibil”. Voința, trăsătură caracteristică, a învins și anulat o poziția spațiului. Înaintea timpului însă e slab poporul american și docil impulsurilor. Tranziția de la o stare psihologică la alta se face uimitor de repede. Rigidă în spațiu, această psihologie e suplă în timp. Anglo-saxonă în forma logice sale, e meridională prin ritmul imprimat. Climatului și circumstanțele istorice sînt cauzele explicative.

Particular e la poporul american, aprecierea tendințelor, nu a formulelor rigide și fixate. Ideile au o evoluție rapidă; sînt grabnic consumate. Odată ajunse în forma expresiunii logice și analitice, ele nu mai interesează. Predomină metoda intuitivă care dă impresia libertății, sentimentul progresului, garanția fluidității. Specificul conținutului și formei vieții psihologice americane e *fluiditatea*.

Tot circumstanțele explică și suveranitatea cantitativului, și morală materialistă-ascetică. Materialismul ascetic american e deosebit de cel mistic rus, cu care prezintă asemănări. Materialismul american are un fundament de înțelepciune pesimistă. Un pesimism creator. Tară imensă, care stimulează toate energiile, uzîndu-le fără a le satisface, America epuizantă duce curînd la uzură și provoacă oboseală precoce. „Invitațiile naturii și societății cărora omul nu le va putea niciodată răspunde, din lipsă de vitalitate, sînt marca dramă a Lumii-Noi”. Acestui iremediabil rău, i s'a găsit un paliativ: *idealismul* american, modul de a extinde universului optimismul american. Idealismul acesta dă o imagine strălucită a lumii, pentru a răsbuna munca extenuantă asupra realului. Este însă un idealism desabusat; o stare intuitivă, o tendință; nu o afirmație

metodică și propriu analitică. O incitație, nu o consolație.

Adevărata consolație e de ordin estetic. Poporul american are poate cel mai desvoltat simț viu al frumuseții materiale și fizice. Dar, regulă comună, și plăcerea estetică rămâne în stare fluidă, fără a ajunge să se cristalizeze în stări intelectuale. Americanii au viziunea masivă a *grandorii*. Construc-

țiile o dovedesc. Au tinerimea cea mai athletică a lumii.

În genere este caracteristică lipsa la poporul american a comprehensiunii universalului. Popor întors asupra sa însuși, solitar, e adâncit în efortul unei munci enorme, impuse de o țară vastă.

(Bernard Fay, *Revue des deux mondes*, 1 Sept. 1932).

Tabla de materie

a

VOLUMULUI XCI

(Anul XIV, Numerele 9, 10, 11 și 12)

I. Literatură.

<i>Cioflec Romulus.</i> — Ploaie	100
<i>Ciura Al.</i> — Părinți și fii.	111
<i>Eminescu M.</i> — Povestea magului călător în stele	128
<i>Frunză A.</i> — Cu țarmata nu te joci!...	17
<i>Holban Al. Const.</i> — Din viață...	90
<i>Igiroșianu I.</i> — Și pe urmă?...	70
<i>Minulescu Ion.</i> — Invitație absurdă (Versuri)	35
<i>Sorbul M.</i> — Dracul (Piesă de teatru)	52
<i>Stănoiu Damian.</i> — După moartea stareței	115

II. Studii. — Articole. — Scrisori din țară și din străinătate.

<i>Cosma Aurel-jr. Dr.</i> — Istoria presei române din Banat	37
<i>Dîma F.</i> — Cutreerînd Bulgaria	46

<i>Löwenstein Th.</i> — Otto Weininger și legătura între sex și caracter	149
<i>Petrovici I.</i> — Dinamismul contemporan	5
<i>Pillat Ion.</i> — Lirica modernă americană	27

III. Cronici.

<i>Bordeianu Ion Dr.</i> — Cronica medicală (Avortul în Rusia sovietică).	175
<i>Cristureanu C.</i> — Cronica externă (Staticism și dinamism în relațiile internaționale).	170
<i>Dima F.</i> — Cronica economică (Muzeul inflațiunii. — Punctul d-lui von Papen).	167

IV. Miscellanea.

<i>P. Nicanor & Co.</i> — Problematika decizie	186
— Conferința dela Stressa	190

V. Recenzii.

<i>Bailly Auguste.</i> — Néron. L'agonie d'un monde (Victor Buescu).	206
<i>Berdiaeff N.</i> — Le christianisme et la lutte des classes (N. Tatu).	200
<i>Brătianu I. G.</i> — Politica externă a lui Cuza Vodă și dezvoltarea ideii de unitate națională (Andrei Oțetea).	193
<i>Delaisi Francis.</i> — Les deux Europes (N. Tatu)	200
<i>Stăniloae D.</i> — Catolicismul contemporan în Italia (Andrei Oțetea).	194
<i>Turgeon Ch.</i> — Critique de la conception socialiste de l'histoire (Andrei Oțetea).	195
<i>Virgilio.</i> — Il libro di Didone (C. Balmuș)	186

VI. Revista Revistelor.

<i>Ayana Angadi.</i> — Problema Indiei (La revue mondiale)	211
<i>Bernard Fay.</i> — «Psihologia poporului american» (Revue des deux mondes).	213
<i>Bertrand de Jouvenel.</i> — Capitalismul american (La revue des vivants).	212
<i>Daniel Rops.</i> — Aspirațiile tinerimii franceze (La revue des vivants).	209
<i>Saguntinus.</i> — Curente de gândire în Spania actuală (Nuovo Antologia).	210
